

Чөвүри: Гүлмира Шамилова-Туранлы

Чөвүри бу оригиналдан жапылмиштүр:
Seyfettin Yazıcı, «Temel Dini Bilgiler», Ankara, 1991.

Сейфеттин Йазыжы
ӘСӘС ДИНИ БИЛГИЛӨР
(Итикад • Ибадәт • Ахлак • Сийер)

“Әсәс дини билгилөр” китабы Ислам дини хаккында гәрәкли әсәс билгиләри сунмахтадур. Бу китапта дүңјада вар олан хәр шејин жаратыжысы олан жүжә Аллах; пејғамбәрләр вә онларын Ислам динини јајмахтаки вәзифәләри; намаз, ороц, зәкәт, хаж кими дини вәзифәләрин нәсин жапылажағы ағнатылмахтадур. Бундан башха, ахлак вә инсанларын бирбиринә каршы тавраныш каидәләринә да бу китапта јер верилмиштүр.

Бу китап гениш охујужи китләсинә ујғун оларак хазырланмиш вә мәдрәсәләр, Ислам университетлары вә институтларында охујан тәләбәләр вә өғрәтмәнләрә тавсија едилмахтадур.

Бүтүн хаклары сахлидүр.

© ООО «САД» Јајынәви Группасы, 2010

SAD GRAPHICS

Тел: 8 499 9066717, 8 495 7074666 - 8 905 7347083
izdatelstvo-sad@yandex.ru - www.sadpress.com

Дизајн : Илхан Башгаш
Капах : Расим Шакироғлу

ӘСӘС ДИНИ БИЛГИЛӘР

(Итикад • Ибадәт • Ахлак • Сийер)

Сейфеттин Йазыжы

Москва - 2010

ИЧИНДАКИЛАР

ӨНСӨЗ 13

И Т И К А Д

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ ДИНИ ВӘ ӨЗЭЛЛИКЛӘРИ 17

Дин Недүр 17

Динләр Арасында Исламын Јери 17

Ислам Дининин Максәди 18

Ислам Дининин Өзәлликләри 19

Исламы Әврәнсәл Јапан Өзәлликләри 19

2-НЖИ КЫСЫМ - ИМАН 22

Келиме-и Тевхид 22

Келиме-и Шехадет 22

Иманын Әсәсләри 22

Инанч Бахымындан Инсанлар 24

Иманын Инсана Вердугы Хузур вә Хошбәхт 24

Иман вә Әмәл Арасындаки Мүнасибәт 25

Иманын Сахих (Герчәк) вә Макбул (Кабул) Олмасынын Шартлары 25

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - АЛЛАХА ИМАН 27

Аллахын Варлугы вә Бирлүгы 27

Аллахын Сыфатлары 27

4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - МӘЛӘКЛӘРӘ ИМАН 31

Мәләкләрин Тәбијаты вә Өзәлликләри 31

Башлыжа Мәләкләрин Адлары вә Вәзифәләри 31

Мәләкләрә Инанманын Фајдалары 32

5-ИНЖИ КЫСЫМ - КИТАПЛАРА ИМАН 34

Вахијин Тәбијаты 34

Вахијин Түрләри 34

Иләхи Китаплар вә Сајфалар 35

Курани Керимин Ендүрүлмәси 35

Курани Керимин Јазылмасы вә Мусхаф Халына Гәтүрүлмәси 36

Курани Керимин Өзәлликләри 37

Курани Кериме Каршы Вәзифәләримиз 38

6-НЖИ КЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРЛӘРӘ ИМАН.....	40
Пејғамбәрлух вә Пејғамбәрләрә Олан Ихтијач	40
Пејғамбәрләрин Вәзифәләри.....	40
Курани Керимдә Ады Гечән Пејғамбәрләр.....	41
Пејғамбәрләрин Хабәрдар Еттухлары Динләрдә Ајны Олан Әсәсләр	41
Мужизә вә Керамет Нә Демахтур	42
Пејғамбәримизин Мужизәләри.....	42
Пејғамбәримизин Өзәлликләри	43
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Сон Пејғамбәр Олушы	43
7-НЖИ КЫСЫМ - АХЫРӘТ ГҮНҮНӘ ИМАН	46
Ахырәт Гүнүнә Иман Нә Демахтур.....	46
Ахырәттә Иманын Фајдалары	47
Өлүм	48
Кабир	48
Кыјамат	48
Мүкәфат, Жеза, Жәннәт вә Жәхәннәм	49
8-ИНЖИ КЫСЫМ - КАДӘР ВӘ КАЗАЈА ИМАН.....	51
Кадәр вә Каза Нәјә Дејилүр.....	51
Инсанын Сорумлулуғы.....	51
Кадәр вә Казаја Инанманын Фајдалари	52
Рызык	53
Әжәл	53
Тәвәккүл вә Чалышмах.....	53
Ислам Дининдә Чалышманын Әхәммияты	54

И Б А Д Е Т

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИБАДЕТ	61
Ибадет Нәдүр.....	61
Нә Ичүн Ибадет Едијерух	61
Ибадетлерин Түрләри	61
Ибадетлерин Дәрәжәләри.....	62
Ибадетлерин Фајдалары	62
2-НЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ.....	64
Ислам нә Демахтур	64
Исламын Шартлари	64
Мүкәлләф кимә Дејилүр.....	64
Мүкәлләфлә илгили Хүкүмләр	65

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - ТӘМҮЗЛУХ	68
Тәмүзлүх вә Исламын Тәмүзлүгә Вердугы Әхәммијат	68
Тәмүзлүх Бахымындан Сулар	69
Абдасын Фазилети	70
Абдасын Фарзлари	70
Абдасын Сүннәтләри	70
Абдасын Әдәби.....	71
Абдас Нәсин Алынур	71
Абдасын Мекрухлары	72
Абдасы Бозан Шејләр	72
Абдассыз Јапылмијан Шејләр.....	73
Меслер Үстүнә Месхетмах	73
Сарғы Үстүнә Месхетмах.....	74
Гусул.....	74
Гусулүн Фарзлары.....	75
Гусулүн Сүннәтләри	75
Гусул нәсин Јапылуру.....	75
Өзүр Сахиби Оланларын Дуруми.....	76
Кадынларын Өзәл Халлары	76
Тејеммүм	77
Тејеммүмүн Фарзлары.....	77
Тејеммүмүн Сүннәтләри.....	77
Тејеммүм нәсин Јапылуру.....	78
Тејеммүми Бозан Шејләр	78
4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - НАМАЗ	81
Намазын Әхәммијаты	81
Намаз Кимләрә Фарздур.....	82
Намаз Вахытлары.....	82
Намаз Кылынмасы Жаиз Олмијан Вахытлар	83
Намаз Түрләри.....	83
Намазын Фарзлары	85
Намазын Важибләри	86
Намазын Сүннәтләри	87
Намазы Бозан Шејләр.....	90
Намазын Мекрухлары.....	90
Беш Вахыт Намазын Кылынышы.....	92
Сабах Намазы	92
Өвлә Намазы.....	95
Икинди Намазы	100
Ахшам Намазы	103

Јатсы Намазы.....	104
Витир Намазынын Кылынышы.....	105
Намаз Кылдухтан Сора Нәләр Охунур.....	106

5-ИНЖИ КЫСЫМ- НАМАЗ (II) 110

Сехив Сеждеси.....	110
Жамаатинән Намаз Кылманын Фазилети.....	111
Жами вә Жамаат Әдәби.....	111
Намазын Жамаатинән Кылынышы.....	113
Жума Гүни вә Жума Намазы.....	115
Жума Намазы Кимләрә Фарздур.....	115
Жума Намазынын Кылынышы.....	116
Бәјрам Намазлары.....	116
Бәјрам Намазларынын Кылынышы.....	117
Тешрик Тәкбирләри.....	118
Тәрәви Намазы.....	118
Отуруп вә Имајнән Намаз.....	120
Јолжи Намазы.....	121
Гечмиш Намазларын Казасы.....	121
Тиләвет Сеждеси.....	122
Жәнәзә Намазы.....	123
Жәнәзә Намазынын Кылынышы.....	124

6-НЖИ КЫСЫМ - ОРОЧ 128

Орожун Әхәммияты.....	128
Орожун Фајдалары.....	129
Рамазан Орожи Кимләрә Фарздур.....	130
Јаслух вә Ифтарын Фазилети.....	130
Орожа Не Заман вә Нәсин Нијат Едилүр.....	131
Орожун Түрләри.....	131
Рамазан Орожини Башха Заманда Тутмаји Мүбах (Јани Јапылмасында Сахынжа Гөрүлмәјән) Кылан Өзүрләр.....	132
Фидје.....	133
Рамазанда Өзүрү олмадан Ороц Тутмаманын Хүкмү.....	133
Орожи Бозуп хәм Каза хәм Дә Кеффарети Гәрәктүрән Шејләр.....	133
Орожи Бозуп бир тәк Казажы Гәрәктүрән Шејләр.....	134
Орожи Бозмијан Шејләр.....	134
Орочлија Мекрух олан Шејләр.....	135
Орочлија Мекрух олмијан Шејләр.....	135

7-НЖИ КЫСЫМ - ЗЭКЭТ	136
Зэкэтин Өхэммијаты вә Фајдалары	136
Зэкэти Кимләр Верүр	137
Нисаб	137
Зэкәт Кимләрә Верилүр	137
Зэкәт Кимләрә Верилмәз	138
Зэкәт Верилмәси Гәрәкән Маллар вә Зәкәт Миктарлары	138
Фыгыр Садакасы (Фитре)	138
8-ИНЖИ КЫСЫМ - ХАЖ	140
Хажжын Өхәммијаты вә Фајдалары	140
Хаж Кимләрә вә Не Заман Фарздур	141
Хажжын Фарзлары	141
Хажжын Түрләри	142
Хажжын Јапылышы	142
Умре	144
9-УНЖИ КЫСЫМ- КУРБАН	145
Курбан Кәсмәнин Өхәммијаты	145
Кимләр Курбан Кәсәр	145
Курбан Нә Заман вә Нәсин Кәсилүр	146
Курбанын Өти вә Дәрсижәнән Илгили Јапылажах Ишләр	146
Курбан Олуп Кәсилмәси Жаиз Олан вә Олмијан Хајванлар	146
Өтләри Јејилән Хајванлар	147
Адак Курбаны	147
Јемин Түрләри вә Хүкми	148
10-УНЖИ КЫСЫМ - МУБАРЕК ГҮН ВӘ ГЕЖӘЛӘР	150
Жума Гүни	150
Бајрам Гүнләри	150
Мәвлүт Кандили	151
Реганб Гежәси	152
Мирач Гежәси	152
Берат Гежәси	152
Кадир Гежәси	153

А Х Л А К

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ ВӘ АХЛАК	157
Ахлак нә Демахтур	157
Исламда Ахлак	157
Еј Ахлаклы олмада Инанч вә Ибадетин Ролу	158

Ән Гәзәл Ахлак Мисали Хазрети Мухаммед (с.а.с.).....	159
Фәртләр ичүн Ахлакын Әхәммияты	159
Иш Хаяты вә Ахлак	159
Ахлак Дәғишүр Ми.....	160
Ислам Дининин Ахыла вә Илимә Вердугы Үстүн Кыјмәт.....	161

2-НЖИ КЫСЫМ - АХЛАКИ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ.....163

Ахлаки Вәзифәләримиз	163
1- Аллаха, Пејгамбәрә вә Курана Каршы Вәзифәләримиз.....	163
2- Гәнди Шәхсымыза Каршы Вәзифәләримиз	164
Жемәдә вә Ичмәдә Ахлак Каидәләри.....	167
Дилин Тәрбија Едилмәси вә Дүзәлтилмәси	167
Өбүр Органларымызын Тәрбијасы вә Дүзәлтилмәси	168

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - АИЛӘМИЗӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ.....171

Исламда Аиләнин Әхәммияты	171
Аилә Фәртләринин Бирбирләринә Каршы Вәзифәләри.....	171

**4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - ВӘТӘН ВӘ МИЛЛӘТИМИЗӘ КАРШЫ
ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ .....**

Түрк Милләтинин Тарихтәки Јери	178
Түркләрин Ислам Дининә Хызмәтләри	178
Исламын Түрк Милләтинә Казандурдухлары.....	181
Динимизин Бирлух вә Барабарлуға Вердугы Әхәммият.....	182
Динимиздә Кардашлух	182
Динимиздә Хошгәри.....	183
Милли Бирлух вә Барабарлуғумузун Сағланмасында Үстүмүзә Дүшән Вәзифәләр ..	184
Байрах Сәвгиси.....	184
Истикләл Маршы Нәсин Јазылды	185

С И Ј Е Р

**1-ИНЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ТОҒУМИ ВӘ
ЧОЖУХЛУҒЫ .....**

Исламијәттән Әвәл Арабистанын Дуруми	191
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Несеби.....	191
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Тоғуми.....	192
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Чожухлуғы.....	192

2-НЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ЖӘИЛЛУҒЫ ВӘ ӘВЛИЛУҒЫ	195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Сејахатлары	195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Тижарет Хајаты	195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Хазрети Хадижәјнән Әвләнмәси вә Чожухлары.....	195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Кәбенин Тамираты Ишиндәки Хакемлүғы.....	196
3-ҮНЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ ВӘ ГИЗЛИ ДӘВӘТ	197
Илк Вахиј (М. 610)	197
Фетрет Деври.....	198
Ислама Дәвәтин Башламасы	198
Илк Мислиманлар	198
Хабешистана Јапылан Илк Хижрет	199
Хабешистан Падишахы Нежашинин Мислиманлара Каршы Тутуми.....	199
4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - ДӘВӘТИН АЧУХЛАНМАСЫ	200
Ислама Дәвәтин Ачухтан Јапылмасы	200
Мүшрикләрин Мислиманлара Јаптухлары Зулүмләр	201
Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) Ән Чох Дүшманлух Јапанлар	201
Курејшин Ислама Дүшман Олмасынын Сәбәпләри	202
Мүшрикләрин Абу Талибе Башвурмалары.....	203
Хазрети Хамзанын Мислиман Олмасы	203
Хазрети Өмәрин Мислиман Олмасы	204
5-ИНЖИ КЫСЫМ - БОЈКОТ ВӘ ХҮЗҮН ЈИЛЛӘРИ	206
Мүшрикләрин Мислиманлары Бојкоты.....	206
Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин Рахмәтли Олмалары.....	207
Таиф Јолжулуғы	207
Акабе Биатлары	207
Мирач Мужизәси.....	208
Мирач Хедијасы Намаз.....	209
6-НЖИ КЫСЫМ - ХИЖРЕТ ВӘ МЕДИНЕДЕКИ ИЛК ЈИЛЛӘР	210
Пејғамбәримизин Меккеден Мединеје Хижрети (м. 622).....	210
Пејғамбәримизин Мединеде Каршыланмасы	212
Месјид-и Небевинин Јапылышы.....	212
Әнсәр вә Мухажирләр Арасындаки Кардашлух	212
Пејғамбәр Мәктәби вә Асхаб-ы Суффа.....	213

7-НЖИ ҚЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (С.А.С.) САВАШЛАРЫ.....214

Бедир Савашының Сәбәпләри	214
Бедир Савашы вә Нәтижәләри (х. 2 / м. 624).....	215
Ухуд Савашының Сәбәпләри	215
Ухуд Савашы вә Нәтижәләри (х. 3 / м. 625).....	216
Ухуд Савашындан Алынажах Дәрсләр	217
Хендек Савашы вә Нәтижәләри (х. 5 / м. 626).....	218
Худејбије Антлашмасы (х. 6 / м. 628).....	219
Худејбије Антлашмасының Нәтижәләри	219
Комши Дәвләт Башканларына Јолланан Ислама Дәвәт Мәктуплары.....	220
Хәјберин Фетхи (х. 6 / м. 628).....	221
Кәбе Зијарети (Каза Умреси) (х. 7 / м. 629).....	221

8-ИНЖИ ҚЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (С.А.С.) САВАШЛАРЫ (II) 223

Меккенин Фетхи (х. 8./ м. 630)	223
Хунејн Савашы (х. 8 / м. 630).....	224
Евтас Савашы вә Таиф Кушатмасы (х. 8 / м. 630).....	225
Тәбүк Сәфәри (х. 9 / м. 630)	225
Пејғамбәримизин Савашларының Өзәлликләри.....	226
Хәзрети Абу Бекирин Хәж Емирлуғи (х. 9 / м. 631).....	227
Веда Хәжжы (х. 10 / м. 632)	227
Веда Хутбеси	228
Пејғамбәримизин Хәсталанмасы вә Рәхмәтлух Олмасы (х. 10 / м. 632).....	230
Пејғамбәримизин Рәхмәтлух Олмасындан Сорәки Олајлар.....	231
Пејғамбәримизин Чожухлары.....	232
Ашере-И Мубешшере	232
Пејғамбәримизин Асхабы	233
Хәзрети Мухаммедин (с.а.с.) Инсанлуға Ишых Тутан Јүксәк Ахлақы	233
Абдас Дуалары	237
Намазларда Охунан Дуалар	239
Намазларда Охунан Базы Сурелер	243
Шәкилләринән Абдасын Алынышы	249
Шәкилләринән Намазын Қылынышы.....	254

ӨНСӨЗ

Дини конуларда тоғри вә јетәрли билгија сахип олмах хәр мислиманын башта гәлән вәзифәсидүр.

Инсанын Аллаха каршы илк вәзифәси иман етмах, сора да ибадетләри јеринә гәтүрмахтур.

Ибадетләринән бәсләнән иман ағажынын мејвасы исә гөзәл ахлактур. Олгун бир мислиман Аллаха каршы ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрән, инсанлара каршы да еј тавранышларда булунан кимсәдүр.

Ахлак конусунда бизим ичүн ән гөзәл мисал сәвгүли Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммеддүр (с.а.с.). Бу сәбәптән өтүри иман вә ибадет конулары јанында, ахлаки вәзифәләримизи вә Пејғамбәримизин инсанлуға мисал олан ахлак вә фазилет толи хажатыны өгрәнмах да ажры бир әхәммијат ташымахтадур.

Куран курсларымызда охутулан дини билгиләрә аит мүфредат программасы гөз өгүндә булундуруларах хазырланан вә итикад, ибадет, ахлак вә сијер (Пејғамбәримизин хажаты) конуларында әсәс билгиләрин јер алдуғы бу китап, өзәлликлә жәјилләримизин колајлуғынән ағныјабиләжағы сәдә бир дилинән јазылмиштүр.

Ајрыжа, китабын сонунда абдастын алынышы вә намазын кылынышы шәкилләринән гәстәрилип, намаз кылмасыны јени өгрәнәнләрә колајлух сағламиштүр.

Хәр јаштаки мислиманын бөјүк өлчүдә јарарланажағы бу китабын кыјмәтли охујужуларымыза фәјдали олмасыны Женаб-ы Хактан нијаз едәрим.

Чалышмах биздән, башарыја улашмах Аллахтандур.

Сејфеттин Јазыжы
6 Август 1990
АНКАРА

БИРИНЖИ БӨЛҮМ
ИТИКАД

Конулар:

- *Дин нәдүр*
  - *Динләрин арасында исламын јери*
  - *Ислам дининин максәди*
  - *Ислам дининин өзәлликләри*
  - *Ислам динини әврәнсәл јапан өзәлликләр*
  - *Имами Азам Абу Ханифе (охума)*
-

ДИН НЕДҮР

Дин, ахыл сахиби инсанлары гәнди истәкләријәнән дүнјада вә ахырәттә ејлүгә вә хошбәхтлүгә улаштуран иләхи бир канундур.

Динләр әсас үч кысыма ајрылур:

1. Хак дин

Аллах тәрәфиндән Пејғамбер васитәсијәнән инсанлара билдүрүлән, хеч дәгишмәдән вә бозулмадан гүнүмүзәчан гәлән диндүр. Бу өзәлликләри ташыјан дин, бизим динимиз Ислам динидүр.

2. Мухарреф (дәгиштирүлмиш) динләр:

Аллах тәрәфиндән пејғамбәрләр вәситәсијәнән билдүрүлдүгү халда сорадан инсанлар тәрәфиндән дәгиштүрүлән вә асли бозулан динләрдүр.

3. Хурафат динләр:

Инсанлар тәрәфиндән ујдурулмиш динләрдүр. Бунларын, пејғамбәрләрин тәблиғ, јани хабәрдар еттуғи динләринән хеч бир илгиси јохтур.

ДИНЛӘР АРАСЫНДА ИСЛАМЫН ЈЕРИ

Илк инсан олан Хазрети Адем (а. с.) ајны заманда илк пејғамбәрдүр. Инсанлуғун илк дини дә Хак диндүр. Хазрети Адемдән Хазрети Исајачан гәлән бүтүн пејғамбәрләр инсанлара Аллахын бирлүги инанжыны хабәрдар етмишләр вә Аллаха нәсин ибадет едиләбиләжағыны өгрәтмишләр. Факат бу пејғамбәрләрин хабәрдар еттуғи иман әсаслары вә дини тәминатлары заман гечтүхча бозулмиш вә асыллары кәјболмиштүр.

Бунун ичүн Јүжә Аллах сон Пејғамбәр Хазрети Мухаммет (с. а. с.) вәситәсијәнән бүтүн инсанлара сон вә ен мүкәммәл дин олан Исламы гөндәрмиштүр.

Бөгүн јер јүзүндә герчәк дин, Ислам динидүр. Хурафат динләрин Аллаһ катында хеч бир кыјмәти јохтур. Аллаһ катында тек вә макбул олан дин Исламдур.

Бу герчәк Јүжә Аллаһ тәрәфиндән белә билдүрүлмиштүр:

«Аллаһ катында дин, шүпәсиз Исламдур».

**«Ким Исламдан башха бир дин арарса, ондан хеч вахыт кабул едилмәјә-
жахтур. О, ахырәттә дә зарара уғријанлардандур.»**

БӘНИМ ДИНИМ

*Бәним диним јүжәдур; бән диними сәвәрим
Они бүтүн динләрдән үстүн тутар, өгәрим,*

*Исламдур бәним диним; динләрин ән гөзәли.
«Аллаһ бирдур» демахтур динимизин тәмәли,*

*«Аллаһ бирдур» дијерух; «Аллаһ» дијерух.
«Аллаһ бирдур» демахтан баиша сөз билмиерух.*

*Пејгамбәрим «Мухаммет» ики жихан гүнәши,
Пејгамбәрләр ичинде јохтур онун бир еши.*

*Бу дини Раббимиздән гәтүрән одур бизе;
Бу дин нурлар јагдурур гәкләрдән үстүмүзә.*

*Бу дин дијер - тәмүз ол! Бу дин дијер - тоғри ол!
Бу диндән даха гөзел вар мидүр башха бир јол?*

*Китабымыз Курандур; охурух они хәр ан,
Чох шүкүр Аллаһа мислиманух мислиман.*

М. Ш. Јалткаја

ИСЛАМ ДИНИНИН МАКСӘДИ

Исламын гәтүрдүғи хүкүмләр, инсанларын мутлулуғуны максәтлијер. Бу хүкүмләрә ујғун хәрәкәт едәнләр хәм дүнја, хәм дә ахырәттә хошбәхтлух казнажах.

Ислам дининин хүкүмләри үч кысымдур:

1. Иман: Инсан, иман әсасларына инанмајнан маневи гыдасыны алмиш, јүрәғини јанлыш инанчлардан тәмүзләјип тоғри инанжинән бәзәтмиш вә герчәк кыјмәтини казанмиш олур.

2. Әмәл: Әмәл, инсанларын жаптуғы ишләр дүр. Әмәлинән илгили хукүмләр икије аҗрылур:

А) Аллаха карши ибадет вәзифәләри;

Б) Инсанларын гәнди араларындаки илишкеләри дүзәнләјән хукүмләр.

3. Ахлак: Инсанлара каршы дүшүнжә вә тавранышларымызы дүзәнләјән хукүмләр.

ИСЛАМ ДИНИНИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

1. Ислам сон дин дүр. Ислам дининдән башха дин гәлмијажах, хукүмләри кыјамәтәчан девам едажахтур. Ислам динини инсанлара хабәрдар едән Хазрети Мухаммет (с. а. с.) сон пејғамбәр дүр, ондан сора башха пејғамбәр гәлмијәжах.

2. Ислам әврәнсәл бир дин дүр. Әвәлки пејғамбәрләрин хабәрдар етгүхлары динләр белирли милләтләрә гәлмишкән, Ислам дини бүтүн дүнја милләтләринә гөндәрилмиштүр.

3. Ислам дининин хукүмләри бүтүн инсанларын ихтијачларыны каршылаја-жах шәкилдә мүкәммәлдүр. Бу сәбәптән өтүри башха бир динә ихтијач калма-миштүр.

4. Ислам дини, гәндиндән әвәл Аллах тәрәфиндән гөндәрилән пејғамбәр-ләри вә иләхи китаплары тәсдик едәр.

5. Ислам дини әвәлки пејғамбәрләрин хабәрдар етгүи динләрин хукүм-ләрини јүрүрлүхтан калдурмиштүр. Чунки онлар бәлирли милләтләрә сынырлы заманлар ичүн гөндәрилмишти. Ислам дини исә бүтүн милләтләрә гөндәрилән вә кыјамәтәчан дәгишмәдән девам едәжах олан дин дүр.

ИСЛАМЫ ӘВРӘНСӘЛ ЈАПАН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

1. Ислам бүтүн инсанлуға гөндәрилән сон дин дүр:

Ислам бүтүн инсанлуға гөндәрилән вә кыјамәтәчан девам едәжах олан сон дин дүр. Пејғамбәримиз Ислам динини дүнја милләтләрина хабәрдар етмах мак-сәдијнән о заманки өлкәләрин бөјүкләрина мәктуплар јоллајып онлары Ислам динини кабул етмәјә чағырмишләр.

2. Ислам ахыл вә илим дин дүр:

Ислам дини ахыла бөјүк әхәммијат вермиш, *мүкәлләф* (сағлухли вә олгун инсан) олмах ичүн ахылли олмајы шарт кошмиштүр. Билгија да бөјүк кыјмәт верән динимиз хәр вахыт охумајы вә өгрәнмәји әмрәтмиш, билги өгрәнмәнин хәр мислиманә фарз олдуғуны билдурмиштүр.

3. Ислам хәм дүнја хәм ахырәт динидүр:

Ислам дининин максәди инсанын хәм дүнја хәјатында хәм дә сонсуз олан ахырәт хәјатында хошбәхт олмасыдүр. Динимиз, дүнја турдухча инсанларын хәр чағда хошбәхт олмасыны вә јүксәлмәсини сағлыјан, хәм тәк тәк инсанларын хәм дә жамаатын ихтијачларына жевап верән пренсыплар којмиш, дүнја вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гәстәрмиштүр.

Исламын гәтурдуғы пренсыпларын башта гәләни будур: *“Хеч өлмијәжәхмиш кими дүнја ичүн чалыш, сабах өләжәхмиш кими дә ахырәт ичүн чалыш”*.

4. Ислам колајлух динидүр:

Ислам дининдә чәтинлүх јохтур. Колајлух вардур. Динимизин әмирләри бизи јетиштүрмах вә даха јүксәк бир хәјата хазырламах ичүндүр. Ибадетләрин јапылмасында гүжүмүз хесапланып динимиз чох колајлух гәстәрмиштүр.

Мисал, јолжиләр дөрт рәкәтли фарз намазлары ики рәкәт кылар. Намазы ајахта кыламијан отуруп кылабилүр. Рамазанда ороц тутмаја гүжи јетмијән хасталар ејландухтан сора тутар. Ејләнемә үмиди олмијан хасталар вә ороц тутамијан јашлиләр тутамадухлары ороц јеринә фидје верүрләр. Инсанын гүжи вә ихтијачлары хесаба катылып чәтин халларда динимизин гәтурдуғы чох колајлухлар вардур. Бу сәбәптән өтүри Исламын хүкүмләри хәр вахыт вә хәр јердә јапылабилүр хусусијәтләрә сахиттур.

5. Исламда ашырылух јохтур:

Исламын хүкүмләри ахыла вә инсанын јаратылышына (фытратына) ән ујғун хүкүмләрдүр. Бизим вәзифәмиз дә онлара ујмахтур.

Јапылмасы әмрәдилмәјән шәјләрин дин адына ашыры гедип гәндинә әзијат етмах, халал олан дүнја нимәтләриндән узах туруп сыхынтыли бир хәјат јашамах Ислам дининдә јохтур.

6. Ислам барыш вә сәвги динидүр:

Исламын бир максәди дә, инсан сәвгисини, инсан хакларына хөрмәти јүрәкләрә јерләштүрүп жамаатта даими хузур вә барыш сағламахтур. Динимиз бу мәксәдинән чох кураллар којмиш; бирбиримизи сәвмәји, башхасынын хаккына хөрмәт етмәји, герчәк мүмин олманын шарты сәјмиштүр.

ОХУМА:

Имами Азам Абу Ханифа

Абу Ханифа, Ислам дининин јетиштүрдүги ән бөјүк алимләрдән биридүр. О, гәниш билгиси, үстүн ахылы вә јүксәк ахлакыјнан Ислам дүнјасында бир јылдыз кими парламиш, мислиманлара ишых тутмиш, јол гәстәрмиштүр. Абу Ханифа

бөжүк бир билгин олдуги катән, Аллаха ибадетте, инсанлара ејлүхта, тоғрилүхта вә гөзәл ахлакта да мисал бир Ислам бөјүгидүр.

О, кырх јил јатсы абдастијнән сабах намазы кылмиш, јани гејсәләри хәп ибадетинән гечүрмиш, хеч јухламамиш. Бир рекәт намазда Курани Керими баштан соначан охудугуны сөјләјән Абу Ханифа, анжах Рамазан ајында хәр гејсә бир, хәр гүн бир дәфә, алтмиш кәрә Курани хатмедәрмиш.

Тижаретинән гечинән Абу Ханифа тоғрилүхтан хеч шашимамиш, гәндиндән чох баишасыны дүшүнүрмиш. Бир кәрәсиндә бир кадын она сатмах ичүн ипәк бир кафтан гәтүрди. Абу Ханифа фијатыны сорды. Кадын да јүз дирхем иштәди.

Абу Ханифа:

- Бунун дәгәри јүздән чохтур, кача верәжагынызы сөјләјин, деди. Кадын јүзер јүзер артуруп дөрт јүз дирхеме чыхты. Абу Ханифа:

- Даха чох јапар, дәјинжә;

Кадын:

- Бәнинән масхара ми едијерсиниз? деди.

Абу Ханифа:

- Нә манасы вар, бир адам гәтүрүн дә фијат белирләсин, деди. Кадын бир адамы чагырды, фијаты белирләди. Абу Ханифа кафтаны беи јүз дирхеме алды. Гәнди алыжы олса да, сатыжынын фәјдасыны корујуп тоғрилүх мисали олмишти.

Абу Ханифа, әлли беи кәрә хәжжә гетмиш, сон хәжжәсиндә Кәбенин ичине гирип ики рәкәт намаз кылмиштүр. Намазын биринжи рәкәтында Фатихадан сора Куранын јарысыны, икинжи рәкәтында да калан јарысынә охујуп ики рәкәт намазда Курани Керими тамамламиштүр.

СОРУЛАР:

1. Дин нә демахтур?
2. Динләр кач кысыма ајрылур?
3. Динләр арасында Исламын јери нәдүр?
4. Ислам дининин максәди нәдүр? Исламын хүкүмләри кач кысымдур?
5. Ислам дининин өзәлликләри неләрдур?
6. Исламы әврәнсәл јапан өзәлликләр неләрдүр?

Конулар:

- *Келиме-и Тевхид, Келиме-и Шехадет вэ агнамлары*
- *Иманын эсэслэри*
- *Ижмали (топлужа) иман*
- *Тафсили (детайли) иман*
- *Инанч бахымындан инсанлар*
- *Иманын инсана вердуги хузур вэ хошбэхт*
- *Иманынэн хэрэкэт арасындаки мүнасибэт*
- *Иманын герчэк вэ макбул олмасынын шартлары*

КЕЛИМЕ-И ТЕВХИД

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ

Охунушы: “Лэ илэхе Иллэллах, Мухаммедүн Ресулүллах.”

Манасы: “Аллахтан баиха танры јохтур. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын Пејгамберидүр.”

КЕЛИМЕ-И ШЕХАДЕТ

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Охунушы: “Ешхеду ен лэ илэхе иллэллах вэ ешхеду енне Мухаммеден абдуху вэ рэсулүхү.”

Манасы: “Бэн шахитлух едэрим ки, Аллахтан баиха танры јохтур. Генэ шахитлух едэрим ки Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кулу вэ Пејгамберидүр.”

ИМАНЫН ЭСЭСЛЭРИ

Иманын сөз агнамы бир шејэ инанмах демахтур.

Дини сөз оларак иман: “Пејгамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гәтурдуги шејләрин тоғри олдуғуна јүрәгинән инанмах вэ бу инан-жы дилинән сөјләмахтур.”

Иман икијә ајрылуру:

- А) Ижмали иман
- Б) Тафсили иман

А) Ижмали иман: Аллаха вә Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пејғамбәри олдугуна инанмахтур.

Иманын эсәсләри, топлужа вә өзәт оларах хәм Келиме-и Тевхид, хәм дә Келиме-и Шехадетинән ифаде едилмиштүр. Бир инсан Келиме-и Тевхид ја да Келиме-и Шехадеттән бирини дилијнән сөјләр, јурәгијнән дә инанурса Ислам дининә гирмиш олур. Факат мислиманын бу катәнинән јетинмәјип иман эсәсләрини детајләрыјнән өгрәнмәси вә хәпписинә ајри ајри инанмасы гәрәкүр.

Б) Тафсили иман: Иманын эсәсләринә ајри ајри инанмаја “Тафсили иман” јани “ајрынтылы оларах иман” дејилүр.

Детајлы оларах билдүрүлән Иман эсәсләринә иманын шартлары дә дејилүр.

Иманын шартлары алты тәнәдүр:

1. Аллаха,
2. Аллахын мәләкләринә,
3. Аллахын китапларына,
4. Аллахын Пејғамбәрләринә,
5. Ахырәт гүнүнә,
6. Кадәрә, ејлүх вә көтилүгун Аллахын јаратмасыјнән олдугуна инанмахтур.

Иманын шартлары, “Аментү”де топланмиштүр. Хәр мислиман “Аментү”јү ағнамыјнән барабар өгрәнмәлидүр.

“Аментү” будур:

أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى
وَالْبُعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Охунушы: “Аментү билләхи вә меләкетихи вә күтүбихи вә русүлихи велјевмил-ахири вә бил-кадери хәјрихи вә шеррихи минелләхи теалә велбасу бадел-мевти хаккун. Әшхәдү енлә иләхе иллеллах вә әшхәдү әннә Мухаммеден абдүхү вә рәсүлүхү.”

Манасы: “Бән Аллаха, Аллахын мәләкләринә, Аллахын китапларына, Аллахын Пејғамбәрләринә, Ахырәт гүнүнә, Кадәрә; Ејлүх вә көтилүгун Аллахын јаратмасыјнән олдугуна инандым. Өлдүхтан сора дирилмах хактур. Бән шахитлүх едәрим ки Аллахтан баиша Танры јохтур. Генә шахитлүх едәрим ки Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кули вә Пејғамбәридүр.”

ШИИР

*Өзде, сөзде, дилде, сәстә Аллах бир!
Јер еттухча жан кафестә Аллах бир!
Белә гәлдүх, белә гетмах диләрух...
Илк нәфәстә, сон нәфәстә Аллах бир.*

Әмин Али СИПАХИ

ИНАНЧ БАХЫМЫНДАН ИНСАНЛАР

Инсанлар инанч бахымындан үч кысыма аҗрылур:

1) Мүмин: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пеҗғамбәри олдуғуна жүрәгиҗнән инанан вә бу инанжыны дилиҗнән сөҗлиҗан кимсәләрә “*Мүмин*” деҗилүр.

2) Мүнафык: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пеҗғамбәри олдуғуна жүрәгиҗнән инанмаҗып дилиҗнән инандуғуны сөҗлиҗән кимсәләрә “*Мүнафык*” деҗилүр.

3) Кәфир: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пеҗғамбәри олдуғуна жүрәгиҗнән инанмаҗан вә инанмадуғуны дилиҗнән дә сөҗлиҗән кимсәләрә “*Кәфир*” деҗилүр.

Мүмин оланлар жәннәтгә сонсуз вә хошбәхт бир өмүрә кавушаҗахлар; мүнафык вә кәфирләр жәннәтә гирәмиҗаҗах, инанчсузлухларынын жезасыны жәхәннәмдә чәкәҗахлар.

ИМАНЫН ИНСАНА ВЕРДУҒЫ ХУЗУР ВӘ ХОШБӘХТ

Инсан бәдәнин вә рухун бирләшмәсиндән меҗдана гәлән бир варлухтур. Бәдәнимизин јемәјә, ичмәјә ихтиҗажы олдуғы кими рухумузун да јемәгә ихтиҗажы вардур.

Рухун ән мүхим јемәги сағлам инанчтур. Аллаха инанан вә гүвәнән бир инсан маневи јемәгини алмиш, бөјүк бир гүч казанмиш олур. Чүнки инсан хәр вахыт Аллахын јардымына мухтаттур. Мухтат олдуғумуз о эзәмәтли (јүже) Варлуға инанып бағланмах хузур вә гүвән кајнағыдур.

Јүжә Аллах белә буҗурур:

“Ихтиҗатлы (диккатли) олун, жүрәкләр анҗах Аллахы анмаҗнан хузурә кавушур.”

Иман, инсаны јалнызлухтан, бошлухта калмахтан куртарур. Иман рухумузун јемәги, жүрәгимизин ишығыдур. Имансыз бир инсанын руху јемәксиз, жүрәги каранух вә ән бөјүк тајанахтан јохсундур.

Өмрүндө инсан хэр түрли сыхынтыларинэн каршылашур. Белэ заманларда жүрөкләри Аллаха бағли олан инанч сахипләри умутсузлуға дүшмәзләр. Аллаха сығынурлар. Она ғүвәнип сабуринән сонужи бәкләрләр. Белә гүчли бир доста сәвги вә хөрмәтинән бағланмах инсана бөјүк хошбәхтлух верүр.

Имандан јохсун олан инсанлар исә умутсузлуға дүшәрләр. Хузурсузлух ичиндә кывранурлар. Сыхынтидән куртулмах дүшүнжәсијнән хузуру ички-дә, ујуштуружуда (наркотик) кулланмахта арарлар вә даха бөјүк феләкетләрә сүрүкләнүрләр. Белә хәм дүнја, хәм ахырәт хошбәхтлуғуны јитүрмиш олулар.

ИМАН ВӘ ӘМӘЛ АРАСЫНДАКИ МҮНАСИБӘТ

Бир мислиман, динин хүкүмләрини инкәр етмадухча вә јүрәгиндә иман олдухча ибадет јапмаса билә диндән чыхмаз, кәфир олмаз, генә мислимандур. Ан-жах Аллахын әмри олан ибадети јеринә гәтурмадуғы ичүн гүнах ишләмиш вә жезаји хакетмиш олулр.

Ибадетләр, иманы сағламлаштурур вә гүчләндүрүр. Ахырәттә жезадан куртулмамыза вә жәннәт нимәтләринә кавушмамыза весилә олулр. Саде бир иманынән јетинип ибадетләри бырахмах иманын зајыфламасына вә иман нурунун сөнмәсинә сәбәп олулр.

Буни бир мисалинән ачухлајах:

Иман ачухта јанан бир лампаја бәнзәр. Лампанын сөнмәмәси ичүн шү-шајнан корунмасы лазым. Әгәр белә корунмазса, ачухта јанмаја девам едәрсә, јүзгәрда сөнәбилүр. Иман да јүрәгимиздә јанан бир ишыхтур. Ибадетләр дә онун корујужисидүр. Намаз, ороч вә өбүр ибадетләри јапып хәм Аллаха каршы борчли олдуғумиз вәзифәләри јеринә гәтүрмиш, хәм дә иманымызы корумиш олурух.

Ибадетләр јапылмазса, Иман ишығы ачухта калан лампа кими корумасыз калулр вә гүнүн бириндә сөнәбилүр. Иманын јох олмасы мислиманын ән кыјмәт-ли варлуғы олан жәннәтин анахтарыны јитүрмәси демахтур. Бу сәбәплә ибадет-ләрин иманымызын корунмасында вә жәннәттә сонсуз өмүрә кавушмамызда чох мүхим јери вардулр.

ИМАНЫН САХИХ (ГЕРЧӘК) ВӘ МАКБУЛ (КАБУЛ) ОЛМАСЫНЫН ШАРТЛАРЫ

Иманын герчәк вә кабул олмасы ичүн үч шартын олмасы гәрәк:

1) **Иман Јес халында олмамалидүр.** Әввәлдән иман етмәмиш олан бир инсанын өлүм анында эзәби гөрүп инанмасынын бир фајдасы јохтур.

2) **Мислиман дини хүкүмләри инкәр едән сөз вә тавранышлар етмәмә-лидүр.** Мисал: Динин бүтүн емирләринә инандуғы халда намазы инкәр едән

кимсе иманы јитүрмиш олур. Чунки динимиздә инанылмасы гәрәкән шејләр бир бүтүндүр. Бунлардан бирини инкәр етмах хапписини инкәр етмах демахтур.

3) Дини хукүмләрдин хапписинин гөзәл олдуғуны кабул етмәлидүр. Дини хукүмләрден бирини бәгәнмамах иманын јох олмасына сәбәп олур.

Мислиманын ән кыјмәтли варлуғы имандур. Инсан дүнјада хузур вә хошбәхтлуға, ахырәттә сонсуз хошбәхтлуға иманинән кавушажахтур. Анжах сон нәфәсәчан иманы корумах вә ахырәтә бу иманынән гетмах шарттур.

Өмрүнүн сонуначан иманыны корумијан вә дүнјадан имансыз ајрылан кимсәјә, даха әввәл сахип олдуғы иманын фәјдасы олмијажах. Бунун ичүн иманымызы корунамыз, динимизә зәрәр верәжах олан сөз вә тавранышлардан сахынмамыз лазым. Әгәр иманымыза зәрәр верәжах сөз вә тавранышларымыз олурса, хама төбә едип Аллаһтан бағыш диләмәлијух.

СОРУЛАР:

1. Келиме-и Тевхид вә Келиме-и Шехадети тоғри охујун вә ағнамыны сөјләјин.
2. Иман әсәсләри кача ајрылуру?
3. Ижмали иман нәја дејилүр?
4. Тафсили иман нәјә дејилүр?
5. Амәнтү жүмләсини охујун вә ағнамыны сөјләјин.
6. Инанч тәрәфиндән инсанлар кача ајрылуру. Ағнатын.
7. Иманын инсана вердуғы хузур вә хошбәхт нәдүр. Ағнатын.
8. Иман вә ибадет арасындаки мүнәсәбәти ағнатын.
9. Иманын салих вә макбул олмасынын шартлары нәләрдүр?

Конулар:

- *Аллахын варлугы вэ бирлуги*
- *Аллахын сыфатлары*
- *Аллах сэвгиси*
- *Герчэк иман сахиби бир жэжил кыз (Охума)*

АЛЛАХЫН ВАРЛУҒЫ ВЭ БИРЛҒЫ

Иманын алты шартындан биринжиси Аллаха инанмахтур. Ахыл сахиби олан вэ јеткинлух чағына гэлэн хэр инсанын биринжи вэ эн мүхим везифэси Аллахын варлуғуна вэ бирлүғуна инанмахтур.

Өдрэфимизэ бахтуғумуз заман хеч бир шејин гэндилуғундан олмадуғуны гөрүрүх. Гөзэл бир санат эсэри буни јапан устанын варлуғуны гөстэрүр. Мисал, кулландуғумуз сааты јапан бир уста, јашадуғумуз эви јапан бир уста јох мидүр? Шүпэсиз вардур.

Елэјсэ, чох гөзэл бир плана гөрө курулан вэ мүкэммэл бир дүзэн ичиндэ ишлэјэн Кэинаты вэ эн гөзэл санат эсэри олан инсаны да јаратан вардур. Иште бу јаратыжы, сонсуз гүч вэ кудрет сахиби олан “Аллахтур”. Кэинат, Аллахын варлуғуны, кэинатта гөрүлэн мүкэммэл дүзэн дә Аллахын бирлуғуны гөстэријер.

Биринжи везифэмиз, бизи јарадан вэ јашадан Аллаха инанмах, Она гөнүлдөн бағланмахтур. Аллаха тоғри оларах инанмах вэ јүжэ варлуғуны еј таныјабилмах ичүн Аллахын сыфатларыны өгрэнмэмиз гэрэк.

АЛЛАХЫН СЫФАТЛАРЫ

Аллахын он дөрт сыфаты вардур. Бунлардан алты тэнэсинэ “заати” сыфатлар, сәкиз тэнэсинэ дә “сүбуути” сыфатлар дејилүр.

Заати сыфатлар:

- 1. Вүжүт (бэдән):** *Вар олмах.* Аллах вардур. Јохлуғы дүшүнүлмэз.
- 2. Кыдем:** *Аллахын варлугунун башлангыжы јохтур.* Аллах сорадан мејдана гөлмиш бир варлух дөгүл, хеч бир шеј јохкен О генэ варды.
- 3. Бека:** *Аллахын варлугунун сону јохтур.* Хэр шеј јох олдухтан сора Аллахын варлуғы генэ девам едејахтур.
- 4. Вахданијет:** *Аллахын бир олмасы демахтур.* Аллах бирдүр, еши, бәнзэри вэ ортағы јохтур.

5. Мухалефетгүн лил-хавадис: *Сорадан олан шејләрә бәнзәмамах.* Аллах, жараттухларындан хеч биринә бәнзәмәз.

6. Кыјам бинефсихи: *Аллахын варлуғы гәндиңдәндүр.* Аллах хеч бир шејә мухтач дөгүл, хер шеј Она мухтачтур.

Сүбууги сыфатлар:

1. Хајат (өмүр): *Дири олмах.* Аллах девамлы оларак диридүр.

2. Илим: *Билмах.* Аллах гечмиши, гәләжәғи, гизли вә ачух хәр шеји билүр. Јүрәкләрдән гечәнләри дә билүр.

3. Сем-и: *Ешитмах.* Аллах хәр шеји ешидүр.

4. Басар: *Гөрмах.* Аллах хәр шеји гөрүр.

5. Ираде: *Диләмах.* Аллах диләр, диләдуғуны јапар.

6. Кудрет: *Гүжи јетмах.* Аллах сонсуз кудрет сахибидүр, хәр шејә гүжи јетәр.

7. Келәм: *Сөјләмах.* Аллах сөз сахибидүр, сөзүни пејғамбәрләринә тујурмиштүр. Куран, Аллахын сөзидүр.

8. Теквин: *Јаратмах.* Аллах жаратыжыдүр. Кәинаттаки хәр шеји јарадан Одур. Вар олмасыны диләдуғы бир шеј “ол” дејинжә хама вар олу. Вар олан бир шеји дә диләдуғы заман јох едәр.

Мислиман Аллаха белә инанур:

Аллах вардур вә бирдүр. Варлуғунун башлангыжы вә сону јохтур. Аллах жаратыклардан хеч биринә бәнзәмәз. Аллахын варлуғы гәндиңдәндүр. Хеч бир шејә мухтач дөгүл. Бүтүн варлухлар Она мухтачтур.

Аллах хәр вахыт диридүр. Аллах хәр шеји билүр, хәр шеји ешидүр вә хәр шеји гөрүр.

Аллах диләр, диләдуғуны јапар. Онун ишинә кимсә карышамаз.

Аллах сонсуз кудрет вә куввәт сахибидүр, хәр шејә гүжи јетәр.

Аллах жаратыжидүр. Диләдуғуны јохтан вар едәр. Кәинатта нә варса хәп Онун јаратмасыдур. Јараттуғы хәр шејдә бир хикмәт вардур.

Аллахын сөзи вардур, пејғамбәрләринә сөзүни тујурмиш, әмирләрини билдүрмиштүр. Динимизин јүжә китабы Курани Керим, Аллахын сөзидүр.

Аллаха белә тоғри оларак инанан инсан, варлухлар арасындаки шәрәфли јерини алмиш, герчәк кыјмәтини казанмиш олу. Бу инанч инсанын јүрәгини хәр түрли көти фикирләрдән тәмүзләр, еј фикир вә гөзәл хасијәтләринән бәзәдүр.

Инсан хеч кимсәнин гөрмәдуғы јердә олса билә ахлак өлчүләрина ујмијан тавранышлар јапмаз. Чүнки Аллахын хәр шеји гөрдүгуна вә билдүгуна инанур. Аллаха иман хәр түрли ејлуғун кајнағыдур.

АЛЛАХ СЭВГИСИ

Аллах бизэ гөрмах ичүн гөзлэр, ешитмах ичүн кулахлар, сөйлејен дил, хэр түрли ишлэр јапан эллэр вэ гезэбилэн ајахлар вермиш; бэдәнимизи ахылынән бэзәдип бизи варлухлар арасында чох үстүн бир статуста јаратмиштүр.

Сағлух вэ хошбәхтлух ичиндә јашајабилмәмиз ичүн дүнјајы мухтелиф нимәтләринән бэзәтмиш, нәфәс алдуғумуз хавадан ичтуғумуз сујачан хэр түрли ихтијажымыз каршиланмиштүр. Кыса бир сүре хавасыз калан, солух алып верәмәјән инсан јашыјамаз; хаятыны јитүрүр. Хэр ан мухтач олдуғумуз бу нимәти дүшүнүрсах Аллахын бизэ олан ејлухларынын нә катан чох олдуғуны ағнарух.

Јүже Аллах белә бујуријер:

“Аллахын ниметини сајажах олсаныз битүрәмәзиниз.”

Инсан гәндиңә ејлух едәнләри сәвәр. Еләјсә, ән чох сәвмәмиз гәрәкән варлух Аллахтур. Чүнки Онун бизэ олан ејлухлары сајыламијажах катан чохтур. Биз дә Аллахымызы чох сәвмәлијух. Сәвги бир тәк сөздә олмаз. Инсан сәвдуғуна хөрмәт едәр, сәвдуғунун хошланмијажағы бир шеји јапмаз. Аллах сәвгиси Онун мүбарек адыны хөрмәтинән анма, бизэ әмрәттуғы ибадетләрини сәвә сәвә јапмах вә јасах еттуғы шејләрдән сахынмајнан олур.

Әгәр белә јапар, Они сәвдуғумизи герчәктән испат едәрсах, Аллах да бизи сәвәжах вә дүнјадаки нимәтләрдән даха чоғуни ахырәттә веражахтур.

Бир инсан ичүн ән бөјүк хошбәхтлух Аллахын сәвдуғи инсанлардан олмахтур.

АЛЛАХ

*Јери, гәги јаратан,
Ағачлары бэзәдән,
Чичәкләри ачтуран,
Бир Аллахтур, бир Аллах!*

*Тојуран хәр хайвани,
Јашатан хәр инсани,
Корујан бу ватаны,
Бир Аллахтур, бир Аллах!*

*Аллах хәр јерде хазыр;
Нә јапарсам О гөрүр;
Нә сөјләсәм ешидүр;
Вардур, Бирдүр, Бөјүктүр.
Бән Аллахы сәвәрим,
Хәр сөзүни динләрим.*

Сабри Жемил ЈАЛКУТ

ОХУМА:

Герчәк иман сахиби жәјил бир кыз...

*Хазрети Өмәр, халифәлүги заманында сүтчүләрин сүтә су катмасыны ја-
сахламыш вә бу әмрини хәр тәрәфә тујурмиш. Шәхәрин дүзәнини контрол етмах
ичүн бир гежа Мединеде гезәркән јорулды вә бираз динләнмах ичүн бир әвин ту-
варына јасланды. Әвин ичиндә анајнан кызы арасында гечән бу сөзи ешитти:*

Ана: Хајди кызым, ках та сүтләрә бираз су кат.

Кыз: Халифенин сүтләрә су катылмасыни јасахладуғуны билмијер мисин?

Ана: Хә, билијерим.

Кыз: Еләјсә, халифенин јасахладуғы иши нәсил јапабилүрүм?

Ана: Ках та су кој абу сүтләрә, Өмәр сәни нерәдән гәрәжәх?

*Кыз: Өмер гөрмәз ама Раббим гөрүр. Валла бән Онун гәрәжәгы јерде јапма-
дуғум бир иши гөрмәдуғы јерде дә јапмам.*

*Хазрети Өмәр бу сөзләри динләдухтан сора әвинә дәнди. Гөзәл бир дин тәр-
бијасы гөрмиш бу јүксәк ахлаклы јохсул кызы оғли Асымынән әвәрди.*

Иштә Аллах инанжынын инсанын тавранышларына гөзәл тәсири...

СОРУЛАР:

1. Инсанын биринжи вәзифәси нәдүр?
2. Аллахын кач сифаты вардур?
3. Аллахын заати сифатларыны сајын.
4. Аллахын сүбуути сифатларыны сајын.
5. Бир мислиман Аллаха нәсин инанур?

МƏЛƏКЛƏРƏ ИМАН

Конулар:

- *Мәләкләрин тәбијаты вә өзәлликләри*
- *Әсәс мәләкләрин адлары вә вәзифәләри*
- *Мәләкләрә инанманын фәјдалары*

МƏЛƏКЛƏРИН ТƏБИЈАТЫ ВƏ ӨЗƏЛЛИКЛƏРИ

Иманын шартларындан икинжиси мәләкләрә инанмахтур. Мәләкләр нурдан јаратылмиш варлухлардур. Онлар јемәзләр, ичмәзләр, еркеклүх вә дишилүхлары јохтур.

Мәләкләр Аллахын сәвгили кулларидур. Аллахын әмирләрини кукурсуз јеринә гәтүрүрләр, хеч гүнах ишләмәзләр.

Јүжә Аллах варлухлари чешитли шәкилләрдә јаратмиштүр. Бунлардан кимиси бизим гәрәбиләјағаымыз, кимиси дә гәрәмијајағаымыз шәкилдәдур. Инсан базы варлухлары гәрәмијер. Чүнки инсанын гәзи хәр шеји гәрәбиләјах шәкилдә јаратылмамиштүр.

Мисал, хаваји, јүзгәри, рухумузу вә ахлымызы гәрәмијерух. Каблолардан гечән електрик дә гөрүлмијер. Ама гәрәмәдуғумуз бу шејләрин вар олдуғуны билијерух. Иште мәләкләр дә вар олдуғи халда гөрүлмијан варлухлардур.

Мәләкләр ишыхтан (нурдан) јаратылмиш бир варлух олдухлары ичүн биз онлары гәрәмијерух. Факат мәләкләрин варлуғуна инаныјерух, чүнки мәләкләрин варлуғуни Аллаху Теалә Курани Керимде хабәр вермиш, Пејғамбәр Әфәндимиз дә мәләкләри хәм гәрмиш, хәм дә бизә билдирмиштүр. Јүжә Аллахын вә сәвгили Пејғамбәримизин билдүрдүғи хәр шеј тоғридур. Бу сәбәплә биз мәләкләрин варлуғуна кесин оларах иман едијерух.

БАШЛЫЖА МƏЛƏКЛƏРИН АДЛАРЫ ВƏ ВƏЗИФƏЛƏРИ

Мәләкләр: јердә, гөкләрдә, әдрәфимиздә вә хәр јердә булунурлар. Сәјиләрини анжах Аллах билүр. Хәр биринә Аллахын вердуғи вәзифәләр вардур.

Базылары девамлы оларах Аллаха ибадет едәр. Базылары дә Кәинатын тәртип вә дүзәнијнән вәзифәлидур. Инсанларын гүжүнүн јетмијајағы бөјүк ишләр јапарлар. Инсанлара ејлүги өгрәдән, көтилухлардан коријан, сыхынтыли заманларда мүминләрин јардымына гөндәрилән мәләкләр дә вардур. Јүжә Аллах мәләкләрин варлуғијнән сонсуз кудрәтини гөстәрмиштүр.

Бөјүк мәләкләр вә вәзифәләри:

1. Жебраил: Мәләкләрин ән бөјүгидүр. Вәзифәси: Аллаһынән пејғамбәрләр арасында елчилуһ жапмах, Аллаһын китапларыны пејғамбәрләрә гәтурмахтур. Китабымыз Курани Керими Аллаһтан Пејғамбәримизә гәтүрән Жебрајилдүр.

2. Микәил: Табијат олајларынын (јағмур јағмасы, жүзгәр әсмәси, екинләрин битмәси кими) идаресијнән вәзифәлидүр.

3. Исрафил: Кыјамәтин копмасы вә инсанларын өлдүхтан сора тәкрәр дилмәсијнән вәзифәлидүр.

4. Әзрәил: Өмри сона ерән инсанларын жанларыны алмајнан вәзифәлидүр.

Бу дөрт бөјүк мәләктән бахша, өбүр мәләкләрдән базылары да бунлардур:

Кырамен Кәтибин: Бунлар ики мәләктүр. Бири инсанларын сағында, бири солунда булунур. Сағындаки инсанын јаптуғы еј ишләри, солундаки исә көти ишләри јазар. Хәр инсана аит ејлухларын вә көтилухларын јазылдуғы “Әмәл дәфтәри” белә мејдана гәлүр.

Мүнкәр вә Некир: Бунлар, өлдухтан сора кабирдә инсанлара сору сормајнан вәзифәли ики мәләктүр.

Рыдван: Жәннәттәки мәләкләрин башканыдур.

Малик: Жәхәннәмдә вәзифәли олан мәләкләрин башканыдур.

МӘЛӘКЛӘРӘ ИНАНМАНЫН ФАЈДАЛАРЫ

Хәр заман вә хәр јердә бизинән барабар олан, биздән хеч ајрылмијан мәләкләр вардур. “Кырамен Кәтибин” адындаки бу мәләкләрин вәзифәси јаптуғумуз ејлухлары вә көтилүхлары јазмахтур. Демах ки инсан тәк бәшына калдуғы заман билә јалағуз дәгүл. Они хәр заман гәзәтләнән вә јаптуғы ишләри јазан мәләкләр вардур.

Мәләкләрә инанан бир мислиман гизли јерләрдә “*Бәни кимсә гөрмијер, иштәдуғуми јапарым*” дијамаз, көтилух јапамаз. Чүнки нерәдә олурса олсун гәндини гәзәтләдуғуны, ејлух вә көтилүхларынын јазылдуғуны билүр. Беләнән мәләкләрә олан иманымыз бизи көтилүх жапмахтан вазгечиүрүр.

Бунлардан бахша бизи көтилүхлардан коријан, ејлух жапмаја јөнләнديرән мәләкләр вардур. Дүнјада ејлух вә гәзәллүхларын мисали мәләк; көтилүх вә бедлуғун мисали дә шејтандур. Мәләк инсаны ејлуға, шејтан дә көтилуға чағырур.

Мисал: Карны ач вә јардыма мухтач бир јохсулынән каршылаштуғумуз заман ичимиздә бир жаны јанма хисси олур вә гизли бир сәс бизә: “*Јохсула јардым*”

ет” дијә сәсләнүр. Бу мэләк сәсидүр. Бу сырада ичимиздә белирән бахша бир сәс: “*Јардым јапарсан паран ексилүр, јардымдан вазгеч*” дија фысылдајып бизи вазгечирмәјә чалышур. Бу фысылты да шејтанын сәсидүр.

Бу дурумда биз јохсула јардым етмәјә чағыран сәсә ујмамыз лазым. Чүнки бу сәс ејлуғи сәвән вә бизи ејлух јапмаја чағыран дост сәсидүр. Буна ујмах бизә еј ишләр јаптурур, севап казанмамыза вәсилә олур. Шејтанын сәсина ујмахтан сахынмамыз лазым. Чүнки о бизи ејлухтан алыкојмаја вә гүнах ишләмах ичүн јалдатмаја чалышур.

Гөрүлијер ки, мэләкләрә инанмах көтилухлардан сахынмамызы вә ахләкымызын гүзәлләшмәсини сағлар.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) белә бујурур:

“Хәм шејтан хәм дә мэләк инсанын јүрәгинә базы шејләр гәтүрүрләр. Шејтанын иши көтилуға чағырмах, хактан узахлаштурмах. Мәләгин иши ејлүгә чағырмах вә көтилухтан узахлаштурмахтур.

Ким ичиндә ејлүгә чағыран бир сәс ешидүрсә, билсин ки о мәләгин сәсидүр. Хама она ујсун вә Аллаха шүкүр етсин.

Ким дә ичиндә көтилуға чағыран бир сәс ешидүрсә, билсин ки о шејтанын сәсидүр. Ондан узахлашсын вә Аллаха сығынсын.”

СОРУЛАР:

1. Мэләкләр нәсин варлухтур?
2. Мэләкләри нија гөрәмијерух?
3. Башлыжа мэләкләрин адлары вә вәзифәләри нәдүр?
4. Мэләкләрә инанманын фәјдаларыны ағнадын?

Конулар:

- *Вахиин тәбијаты вә түрләри*
  - *Иләхи китаплар вә сәјфалар*
  - *Курани Керимин (гәкләрдән) ендүрүлмәси*
  - *Курани Керимин јазылмасы вә мусхаф халына гәтурулмәси*
  - *Курани Керимин өзәлликләри*
  - *Курани Кериме каршы вәзифәләримиз*
  - *Куран охуманын фазилети хақында Пејғамбәримизин мүбарек сөзләри*
-

ВАХИЈИН ТӘБИЈАТЫ

Вахијин сөз ағнамы: Бир шеји гизли вә чапух билдурмахтур.

Вахиинин дини сөз оларак ағнамы: Аллах тәрәфиндән тоғридән ја дә елчи васытасыјнан пејғамбәрләрә билдүрүлән вә кесинлүх ифаде едән билгидүр.

Аллахын кулларындан сечтуғы кимсәләрә диләдуғи шејләри билдүрмәси хусуси јоллардан биријнән олур. Аллах түрли вахиј јолларыјнән сөзүни пејғамбәрләринә тујурмиштүр.

ВАХИЈИН ТҮРЛӘРИ

1. Садык рүвә: Аллах диләдуғы билгиләри тоғри бир рүвәјнан пејғамбәрләринә билдүрмиштүр. Пејғамбәримизә биринжи вахиј белә башламиш, рүвәдә гөрдүхлары гүн кими мејдана чыхмиш, ајнен герчәкләшмиш.

2. Илхам јолијнән вахиј: Аллахын диләдуғы шејләри васытасыз оларак пејғамбәрләрин јүрәгинә којмасыдүр.

3. Фәрдә архасындан келәм (сөз): Арада бир васыта олмадан вә сөјлијаны гөрмәдән Аллах келәмынын ешитилмәсидүр.

4. Бир елчи (Мәләк) васытасыјнан олан вахиј: Јүжә Аллах сөзүни бир мәләк аражилуғыјнән пејғамбәрләринә тујурмиштүр.

Аллахын сөзүни пејғамбәрләрә билдүрән мәләк базы гәнди сүрәтиндә гәлүрди. Бази дә бир инсан шәклиндә гәлүр, орада булунанлар они гөрүр, сәсини ешитүрди. Бази заманнарда да мәләк гәлип вахии пејғамбәрләрә билдүрүр факат гәнди гөрүнмәзди.

Курани Керим Пејғамбер Әфәндимизә вахиин бу дөрдүнжи түрү олан елчи (мәләк) васытасыјнан гөндәрилмиштүр. Курани Керими Аллахтан алып Пејғамбәримизә гәтүрән бу елчи мәләкләрин ән бөјүги олан **Жебраил**дүр.

ИЛӘХИ КИТАПЛАР ВӘ САҖФАЛАР

Иманын алты шартындан үчүнжүсү Аллахын китапларына инанмактур. Лүжә Аллах кулларына пејғамбәрләри аражилуғијнән китаплар гөндәрмиштүр. Бу китапларда Аллахын әмирләри вә јасахлары билдүрүлмиш, кулларын јапмасы гәрәкән вәзифәләр өгрәтилмиш, дүңја вә ахырәттә хошбәхт олманын јоллары гөстәрилмиштүр.

Биз мислиманлар пејғамбәрләрә гөндәрилән китапларын хәпписинә инаныјерух. Анжах Курани Керимдән башха өбүр иләхи китапларын сорадан бозулдуғуны вә дәгиштүрүлдүғуны дә билијерух. Бу сәбәплә биз онларын шимдики бозулмиш шәклинә јох да, пејғамбәрләрә гөндәрилдухлары заманки бозулмамиш шәклинә инанијерух. Курани Керим исә Пејғамбәримизә ендүрүлдүғи кими титизлуғинән корунмиш вә һеч бир дәгишиклуға уғрамамиштүр.

Аллах тәрәфиндән пејғамбәрләрә гөндәрилән китаплардан базылары бир кач сајфадан мејдана гәлән күчүк китаплардур. Бунлара сахифәләр ағнамына гәлән “сухуф” дејилүр.

Өбүрләрина дә “Дөрт бөјүк китап” дејилүр.

Сахифәләр бу пејғамбәрләрә гөндәрилмиштүр:

1. Он сахифә, Адем Алејхисселәма.
2. Әлли сахифә, Шит Алејхисселәма.
3. Отуз сахифә, Идрис Алејхисселәма.
4. Он сахифә, Ибрахим Алејхисселәма.

Бунларын топламы јүз сахифәдүр.

Дөрт бөјүк китап исә:

1. Теврад, Муса Алејхисселәма
2. Зебур, Давут Алејхисселәма
3. Инжил, Иса Алејхисселәма
4. Курани Керим, бизим Пејғамбәримиз Мухаммед Алејхисселәма гөндәрилмиштүр.

КУРАНИ КЕРИМИН ЕНДҮРҮЛМӘСИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) гәндинә пејғамбәрлух вәзифәси верилмәдән әвәл бир сүрә Мекке јахынындаки Хира тағында бир мағараја чәкилүр, Аллахын бөјүклүғуны дүшүнмәјнән вахыт гечирүр.

610 јилин Рамазан ајында бир пазартеси гежәси генә Хирадаки мағараја чәкилмиш, гөнүли вә бүтүн варлуғијнән Аллаха јөнәлмишти. Иштә бу сырада мәләкләрин ән бөјүги олан Жебраил (а.с.) Аллахын әмријнән Пејғамбәримизә гәлип **“Охи”** деди вә бу әмри үч дәфә тәкрәрләди. Сәвгүли Пејғамбәримиз **“нә охијем”** дејинжә Жебраил (а.с.) Курани Керимдән беш ајаты илән етти. Беләјнән биринжи вахиј гәлди вә Курани Керим ендүрүлмәјә башлады.

Биринжи вахиј гәлдуғы заман Пејғамбәримиз (с.а.с.) кырх јашындајды. Биринжи дәфә енән вә Курани Керимде Аләк суресинин башында јер алан бу беш ајетин ағнамы беләдүр:

1. **“Јарадан Раббинин адыјнан охи.”**
2. **“О, инсаны бир кан пыхтысындан јаратты.”**
3. **“Охи, Раббин сонсуз кәрәм сахибидүр.”**
4. **“Ки, каләмлә (јазы јазмаји) өгрәдән Одур.”**
5. **“Инсана билмәдуғуны О өгрәтти.”**

Куранын инмәјә башламасыјнан Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) сон пејғамбәр олдуғы билдүрүлди. Курани Керим базы ајет ајет, базы да сурелер шәклиндә парча парча енип јигирми үч јилдә тамамланды. Ајетләр чоғи заман бир сори ја да бир олај үзәринә енәрди. Ајетләрин енмәсинә сәбәп олан сору вә олајлара *“се-бәб-и нүзүл”* дејилүр.

Куранын ән сон енән ајети, Бакара суресинин ики јүз сәксән биринжи ајетидүр. Ағнами будур:

“Аллаха дәнәжахсыз вә сора хаксызлуға уғрамадан хәркешин казанжынын гәндинә әксиксүз вериләжағы гүндән корхун.”

КУРАНИ КЕРИМИН ЈАЗЫЛМАСЫ ВӘ МУСХАФ ХАЛЫНА ГӘТҮРҮЛМӘСИ

Куран ајетләри гәлдухча Пејғамбәримиз (с.а.с.) вахиј кәтипләрини (јазанлари) чағырур, ајетләри ханги суренин нерәсинә јазылажағыны гөстәрүрди. Вахиј кәтипләри дә гөстәрилдуғы кими јазарларди. Енән ајетләри Асхаб-ы Кирам охур вә чоғи дә әзбәрләрди. Беләјнән Курани Керим хәм јазылып хәм дә әзбәрләнип Пејғамбәримизин гүнүндә сахланмиштүр.

Пејғамбәримизин сағлуғунда ајетләр енмәјә девам еттүғы ичүн Куранын јазылдуғы сахифәләр мусхаф халинә гәтүрүләмәмишти. Куран вахиин сона әрмәсијнән тамам олды.

Пејғамбәримизин (с.а.с.) өлүмүндән сора Халифе олан Хазрети Әбу Бекир асхабын иләри гәләнләриндән бир комиссија курди. Бу комиссија ајри ајри халда

булуан Куран сахифэлэрини топлады, хафызларын эзбэрлэдүхлары Куранинэн шаршылаштуруп јазды вэ мусхаф халына гэтүрди.

Куран сахифэлэринин бир араја топланып китап халына гэтүрүлмиш шәклинэ “*Мусхаф*” дејилүр.

Буни јапаркән Пејғамбәримизин гөстәрдуғы тәртибэ гөрә сурелер сыраја којулды. Топланып мусхаф халына гэтүрүлән бу Куран, Халифе Хазрети Әбу Бекирин јанында сахланмиш.

Даха сора Исламын јајылмасыјнан үчүнжи Халифе Хазрети Осман бу Курани чоғалтып түрлслам өлкэлэринэ јолламиш.

Беләјнән Курани Керим Аллахтан Пејғамбәримизэ вахиј едилдуғы кими сахланмиш, хеч бир дәгишүклуға уғрамадан гүнүмүзәчан гәлмиштүр. Кыјамат гүнүнәчан да белә девам едажахтур. Бөгүн әлимиздә булуан Куран Пејғамбәримизин гүнүндә јазылып эзбәрләнән, Хазрети Әбу Бекир заманында Мусхаф халына гәлән вэ Хазрети Осман тәрәфиндән чоғалтылан Курандур.

КУРАНИ КЕРИМИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Ән сон вэ ән бөјүк пејғамбәр Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гөндәрилән Курани Керим мислиманлуғун кутсал китабыдүр.

Курани Керими өбүр китаплардан ајыран вэ үстүн кылан бирчох өзәллик вардур.

Бу өзәлликләрин башлыжалары бунлардур:

А) Курани Керим Пејғамбәримизэ ендуғы кими хеч бир дәгишүклуға уғрамадан бизәчан гәлмиштүр. Кыјаматачан да бозулмадан девам едажахтур.

Өбүр кутсал китаплардан базылары тамамен јитмиш, базылары да бирчох дәгишүклуға уғрајып бозулмиш вэ хеч бири Аллахтан јолландуғы кими сахланмамиштүр.

Курани Керими корујажағыны Јүжә Аллах бу ајетинән билдүрмиш:

“Кураны сәнә Биз ендүрдух, онун корујужусу да Бизух.”

Герчәктән дә Аллах кутсал китабымыз Курани Керими гүнүмүзәчан коруды, кыјаматачан да коријажахтур.

Б) Курани Керим топлу оларох дәгүл, заман вэ олајлара гөрә ајетләр вэ сурелер халында парча парча енмиштүр. Бу дурум онун колајжа эзбәрләнмәсини вэ ағнашылмасыны сағламиштүр.

В) Курани Керим сон иләхи китаптур. Ондан сора башха китап гәлмијажах. Куранын хүкүмләри кыјаматачан гечәрли олажах, дәгишмијәжах. Әвәлки китаплар исә бәлли бир заман ичүн гөндәрилмиштүр.

Г) Курани Керим бүтүн инсанлуға гөндәрилмиш бир китаптур. Хәр әсрын ихтијачларыны каршылајажах хакикат вә хикмәтләринән толидүр. Өбүр кутсал китаплар исә белли милләтләрә гөндәрилмишти.

Д) Курани Керим Пејғамбәримизин ән бөјүк вә даими мужизәсидүр. Хәм сөзләри, хәм ағнами, хәм дә ташидуғы јүксәк хакикатләријнән ешсиз бир мужизәдүр.

КУРАНИ КЕРИМЕ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

1. Хәр мислиман Курани Керимин Аллахын сөзи олдуғуны билмәли вә тәжвид (тоғри охума) куралларына ујғун Кураны јанлышсыз охумалидүр.

2. Курани Керими абдастли оларак әлинә алып “Еузү-бесмеле”јнән охумаја башламалидүр. Кураны охыјанда мүмкүнсә кыблеје каршы дөнмәли вә чох әдәпли, хөрмәтли олмәли вә ағнамыны өгрәнмәјә чалышмәлидүр.

3. Курани Керим тәмүз јерләрдә охунмәли; башха ишләријнән уграшан, Кураны динләмијән кимсәләрин јанында вә пис јерләрдә охунмамәлидүр.

4. Бахшасынын охудуғы Кураны хөрмәтинән динләмәлидүр.

5. Курани Керим јүксәк вә тәмүз јерләрдә сахланмәли, алчах јерләрә којулмамәлидүр.

6. Куранын јап дедухларыны јапмәли, јапма дедухларындан сахынмәли, Куранын ахлак кәидәләринә ујғун хәрәкәт етмәлидүр.

ОХУМА:

Кураны охуманын фазилети хаккында Пејғамбәримизин мүбарек сөзләри:

“Сизин ән хејирлиниз Кураны өгрәнән вә өгрәдәндүр.”

“Ким Аллахын китабы Курандан бир харф охурса, онун ичүн бир сәвап вардур. Хәр сәвабын каршилуғы да он кат вериләжсахтур.”

“Ким Аллахын китабы Курандан бир ајет динләрсә, она кат кат сәвап верилүр. Ким дә Аллахын китабындан бир ајет охурса кыјамат гүнүндә гәндиңә нур олур.”

“Куран охујун. Чүнки о кыјамат гүни охијанлара шефаат едәжсахтур.”

“Ким Курани Керими охур вә онинән әмәл едәрсә, кыјамат гүни онун ана бәбасына елә бир тач гејдүрүлүр ки, онун ајдынлуғы дүнјада әвләрә вуран гүнәш ишыгындан даха парлахтур. Артух сиз бунинән әмәл едәнин сәвабыны хесап един.”

Пејғамбәримиз (с.а.с.) Әбу Зере белә деди:

“Сабах эвдэн чыхып Аллахын китабы Курандан бир ајет өгрәнмән сәнин ичүн уч рәкәт (нафиле) намаздан даха хејирлидур.”

“Ким Қураны охур вә они эзбәрләрсә, халалыны халал билүр, харамыны харам саярса, бу саяде Аллах они жәннәтә којар вә акрәбәсиндән хаптиси дә жәхәннәмлик олан он кишијә гәндини шефаатчы кылар.”

СОРУЛАР:

1. Вахиј нә демахтур?
2. Вахијин түрләрини ағнадын.
3. Пејғамбәримизә вахијин гәлиш јолларыны ағнадын.
4. Курани Керим вахијин ханги түринән Пејғамбәримизә гөндәрилмиштүр?
5. Илахи китаплар вә саяфалар ханги пејғамбәрләрә гөндәрилмиштүр?
6. Курани Керим нәсин ендүрүлмиштүр? Илк енән ајетләр хангиләридүр?
7. Курани Керимин јазылдуғуны ағнадын.
8. Мусхаф нәдүр?
9. Курани Керимин өзәлликләри нәләрдүр?
10. Курани Кериме каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
11. Куран охуманын фазилети хаккында беш хадис эзбәрләјин.

Конулар:

- *Пејгамбәрлух вә пејгамбәрләрә олан ихтијач*
- *Пејгамбәрләрин вәзифәләри вә ихтијачлары*
- *Курани Керимдә ады гечән пејгамбәрләр*
- *Пејгамбәрләрин хабәрдар еттүхлары динләрдә ајны олан әсәсләр*
- *Мужизә вә керамет нә демахтур*
- *Пејгамбәримизин мужизәләри*
- *Пејгамбәримизин өзәлликләри*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) сон Пејгамбәр олушы*
- *Пејгамбәримиз ичүн нә дедиләр (охума)*

ПЕЈҒАМБӘРЛУХ ВӘ ПЕЈҒАМБӘРЛӘРӘ ОЛАН ИХТИЈАЧ

Иманын алты шартындан дөрдүнжиси пејгамбәрләрә инанмахтур. Пејгамбәрлух Аллахинән инсанлар арасында бир елчилүх вәзифәсидүр. Аллах бу вәзифәжә ләјих олан ән еј кулларыни сечәр. Пејгамбәрләр инсанлара јол гөстәријиси оларах гөндәрилмиштүр. Инсанларын белә јол гөстәрижиләринә ихтијажы вардур.

Чүнки инсанлар гәнди ахылларијнән Аллахын варлуғуны ағнајабилүрләрсә дә Онун јүксәк сыфатларыны ағныјамазлар. Аллахә нәсин ибадет едиләжағыни, Ахырәт хаятыны вә бурада кимләрә мүкәфат вериләжағыни, кимләрин жезә гөрәжағыни, дүнја вә ахырәт хошбәхтлуғуны нәсин казанылажағыны биләмәзләр.

Иштә бу герчәкләри инсанлара өгрәтмах, дүнја вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрмах ичүн Јүжә Аллах пејгамбәрләрини вәзифәләндүрмиштүр.

ПЕЈҒАМБӘРЛӘРИН ВӘЗИФӘЛӘРИ

Пејгамбәрләр ән тоғри бир шәкилдә инсанлара Аллахы танытмишләр, инанч әсәсләрини, ибадет шәкилләрини өгрәтмишләрдүр. Дини хүкүмләри вә гөзәл ахлак илкәләрини ачухламишләр, гандиләри дә сөјләдухларыны јапып инсанлара өрнәк олмишләр.

Пејгамбәрләр ән чәтин шартларда билә вәзифәләрини јапмишләр, инанмајанлара каршы пејгамбәр олдухларыны испатламах ичүн хеч кимсәнин јапамијажағы шејләри јапмишләр, мужизәләр гөстәрмишләр. Аллахын әмирләрини јапанлары жәннәтинән мүждәләмишләр, јапмијанлары исә жәхәннәм әзәбијнән жезаландурулажахларыни хабәр вәрмишләр.

Пејғамбэрлэр Аллахын инсанлар арасындан сечтуғы хэр түрли ахлак гөзэлдүгүна сахип өрнөк инсанлардур.

Пејғамбэрлэрдэ булунмасы важиб олан сыфатлар:

1. Сыдк: *Тоғрилух демахтур.* Пејғамбэрлэр сон дэрэжэ тоғри инсанлардур. Хеч јалан сөјлэмэзлэр. Олды дедухлары олмиштүр, олажах дедухлары заманы гелинжэ мутлака олажахтур.

2. Аманат: *Етибарлы олмах демахтур.* Пејғамбэрлэр хэр хусуста етибарлы кимсэлэрдүр, аманата хеч бир заман хыјанет етмэзлэр.

3. Фетанет: *Ахылли вэ ујанух олмах демахтур.* Пејғамбэрлэр ахылли, ујанух вэ јүксэк зекэ сахибидүрлэр.

4. Исмет: *Гүнах ишлэмэмах демахтур.* Пејғамбэрлэр гизли вэ ачух хеч бир шәкилдэ гүнах ишлэмэзлэр.

5. Теблиғ: *Билдурмах демахтур.* Пејғамбэрлэр Аллахтан алдухлары дини хүкүмлэри олдуғи кими хеч бир дэғишүклух олмадан инсанлара билдүрмишлэрдүр.

КУРАНИ КЕРИМДЭ АДЫ ГЕЧЭН ПЕЈҒАМБЭРЛЭР

Биринжи пејғамбэр Хазрети Адем (а.с.), сон пејғамбэр бизим Пејғамбэри-миз Хазрети Мухаммеддүр (с.а.с.). Бу икисинин арасында бирчох пејғамбэр гәлмиштүр. Пејғамбэрлэрдән јигирми беш тәнәсинин ады Курани Керимде гечијер. Анжах пејғамбэрлэрин сајысы даха чохтур. Биз Курани Керимдэ ады гечән пејғамбэрлэринән барабар сајыларыны анжах Аллахын билдүгы өбүр пејғамбэрлэрэ дэ хеч ајрым јапмадан инанијерух.

Курани Керимдэ ады гечән пејғамбэрлэр бунлардур:

1. Адем, 2. Идрис, 3. Нух, 4. Худ, 5. Салих, 6. Лүт, 7. Ибрахим, 8. Исмаил, 9. Исхак, 10. Јакуб, 11. Јусуф, 12. Шуајб, 13. Харун, 14. Муса, 15. Давут, 16. Сулејман, 17. Ејуб, 18. Зүлкифл, 19. Јунус, 20. Илјас, 21. Елјеса, 22. Зәкәрја, 23. Јахја, 24. Иса, 25. Мухаммед (с.а.с.)

ПЕЈҒАМБЭРЛЭРИН ХАБЭРДАР ЕТТУХЛАРЫ ДИНЛЭРДЭ АЈНЫ ОЛАН ЭСЭСЛЭР

Хэр пејғамбэрэ Аллахын билдурдүгы дин, Хак диндүр. Хак олан динлэрдэ дэғишмијән базы әсәслэр вардур. Бунлар:

1. Иман әсәслэри
2. Ибадетлэр
3. Ахлак кайдэлэри

Заманын дәгишмәсијнән инсанларын дурумуна вә ихтијачларына гәрә базы дини хүкүмләр вә ибадет шәкилләри дәгишмиш, Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) гәлмәсијнән сон вә ән мүкәммәл шәклини алмиштүр.

МУЖИЗӘ ВӘ КЕРАМЕТ НӘ ДЕМАХТУР

Мужизә: Пејғамбәрләрин пејғамбәр олдухларыны испат етмах ичүн Аллахын јардымијнан гөстәрдухлары олағанүсти олајлардур. Мужизәләр пејғамбәрлуғун бирәр белгесидүр. Пејғамбәрлик давасына ујғун оларак мејдана гәлүр. Өбүр инсанлар белә олағанүсти олајлар јапамаз, мужизә гөстәрәмәз, чүнки буна гүчләри јетмәз.

Мужизә гөстәрмах пејғамбәрләрә махсустур. Аллахын изни вә кудрәтијнән мејдана гәлүр.

Бүтүн пејғамбәрләр пејғамбәр олдухларынын бирәр иләхи белгеси оларак мужизә гөстәрмишләр, гандиләринә инанимијанлары ажиз бырахып суствурмишләр.

Керамет: Аллахын јардымыјнән вели куллары тәрәфиндән мејдана гәтүрүлан олағанүсти олајлардур. Белә олағанүсти олајлар Аллахын вели куллары ичүн бирәр керамет, таби олдухлары пејғамбәр ичүн бирәр мужизә сајылуру.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН МУЖИЗӘЛӘРИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән пејғамбәр оларак гөндәрилдуғуны испат етмах ичүн бирчох мужизә гөстәрмиштүр.

Бунлардан базылары:

А) Бир гүн икинди намазы јахлашмиш, анжах Пејғамбәримиз абдас суји буламамиш. Бунун үзәринә Пејғамбәримизә ичиндә азбише су олан бир каб гәтүрмишләр. Пејғамбәр ефендимиз әлини кабын ичиндәки суја којмиш вә пармахларынын арасындан су фышхырмаја башламиш. Орада булуан үч јүз катән жамаат бундан абдас аланачан девам етмиш.

Б) Пејғамбәр Ефендимиз (с.а.с.) Мединедеки мечиттә бир хурма күтүгүнүн үстүнә чыхып жамаата конушурмиш. Мислиманлар чоғалдухча Пејғамбәримиз даха јүксәк бир јердән конушмах ичүн үч басамакы бир минбәр јаптурмиш. Бир жума гүнү хутбеји бу минбәрдән охумаја башлајынжа мечитин өбүр тәрәфиндә булуан хурма күтүгүнүн Пејғамбәримиздән әјри калдуғы ичүн, јаврусундан әјрылан бир дәвәнин ферјады кими инләмәјә башладуғуны ешитмишләр. Буни гөрән Пејғамбәримиз минбәрдән енип күтүги кужахлајып охшамиш вә күтүгүн инләмәси кәсилмиш.

В) Пејғамбәримиз хижреттен бир јарым јил әвәл бир гежә Бурак ады верилән бир вәситәјнән Меккедеки Месжид-и Харамдан Кудүстәки Месжид-а Аксаја гәтүрүлмиш, орадан да Жебраилинән (с.а.с.) барабар гөкләрә јүксәлмиш. Аллаһын дәвәтлиси оларак Пејғамбәримизин јаптуғы бу јолжулух кәинатта бәнзәри гөрүлмәмиш бир олајдур вә чох кыса бир заманда герчакләшмиштүр. Аллаһын сонсуз кудретинин әсәри олан бу олај Пејғамбәримизин **“Исра вә Мирач”** мужизәсидүр.

Г) Пејғамбәримизин ән бөјүк вә даими мужизәси Курани Керимдүр. Рухлар охшијан, гөнүлләрә хузур верән охунушы, сајысыз хикмәтләринән толи јүксәк ағнамы, инсанлуғун хошбәхтлуғы ичүн гәтүрдугы өлмәз пренсипләр вә бүтүн чағларә ишых тутан илми герчакләријнән Курани Керим ешсиз бир мужизәдүр.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Јүжә Аллаһ белә бујуријер:

“Еј Мухаммед! Биз сәни бүтүн инсанларә анжах мүждәжи вә хабәржи оларак гөндәрмишүх”.

“Ја Мухаммед! Де ки: Еј инсанлар! Тоғриси бән Аллаһын хәпиниз ичүн гөндәрдуғы пејғамбәријим.”

Биз мислиман оларак хеч бир ајрым јапмадан пејғамбәрләрин хәпписинә инанијерүх. Анжах бизим Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) өбүр пејғамбәрләр арасында үстүн бир јери вә өзәлликләри вардур.

Бу өзәлликләрин башлыжалары бунлардур:

1. Пејғамбәримиз (с.а.с.) Аллаһын ән сәвгүли кулу, јаратылмишләрин ән бөјүги вә ән фазилетлисидүр.

2. Сон пејғамбәрдир, ондан сора пејғамбәр гәлмијажах.

3. Бүтүн инсанларын пејғамбәридүр. Ондан әвәлки пејғамбәрләр бәлли милләтләрә гөндәрилмишти.

4. Пејғамбәрлүгы кыјаматачан бүтүн заманлары ичинә алмиштүр. Өбүр пејғамбәрләрин вәзифәси исә бәлли замана махсусты.

5. Пејғамбәримизин хабәрдар еттуғы Ислам дини кыјаматачан девам еда-жахтур.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) СОН ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ

Аллаһу Теалә белә бујуријер:

“О, Аллаһын елчиси вә пејғамбәрләрин сонунжисидүр.”

Онун хабәрдар еттуғы Ислам дини сон диндүр. Аллах тәрәфиндән гәтүрдугы Курани Керим бүтүн инсанлуға сәсләнән Аллахын сон китабидүр.

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) гәлмәсијнән пејғамбәрлух каписи капанмиштүр. О, јер јүзјндәки бүтүн милләтләрин пејғамбәридүр. Бу герчәк Курани Керимдә ачухча билдирилмиштүр.

Әвәлки пејғамбәрләр бәлли милләтләрә гөндәрилмиштүр. Онлар бир әвин ичини ишыхландуран мумлара бензијерди. Бүтүн инсанлуға гөндәрилән бизим Пејғамбәримиз исә дүңјајы ишыхландуран гүнәш кимидүр. Гүнәш тоғдухтан сора артух мумлара ихтијач калмамиштүр.

ОХУМА:

Пејғамбәримиз ичүн нә дедиләр...

“Инсанлух тарихинин ән бөјүк шахсијаты Хазрети Мухаммеддүр.”

Майкл Х. Харт адындаки Америкали билим адами “Инсанлух тарихиндә ән еткили јүз киши” адли тарихи китабында, тарихтә вә гүнүмүздә ән еткили олмиш јүз адам арасында Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) дүңјанын ән бөјүк шахсијәти олдугуны јазмиштүр.

Бу китап 1978 јилиндә чыхмиш вә бөјүк илги гөрмиштүр. Харт, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) ән бөјүк шахсијат олдугуны белә испатлыјер:

“Дүңјанын ән еткили шахсијатлары листесинин башында Хазрети Мухаммеди сечмиш олмам базы охурлары шашуртабилүр. Базыларынын сору сормаларына јол ачабилүр. Факат Хазрети Мухаммед тарихте дини вә дүңјави ачылардан ән үстүн баишарыја улашмиш тәк шахсијаттур.”

(Дијанет газетасы, 15 Јанвар 1979. Сајы: 205)

... Сәвгүли Пејғамбәримизә чох хөрмәт едән Германија дәвләт адамы Кнјаз Бисмарк бунлары сөјләмиш:

“Бән сәнә чагдаш оламадугумдан үзгүнүм, Еј Мухаммед!... Инсанлух сәни кими сечкин бир кудрети бир кәрә гөрмиш, бундан сора гөрәмијажәх. Бән әзәмәтли хузурунда дәрин бир хөрмәтинән әгилүрүм.”

Францијалы философ Алекси Лөвазон дијер ки:

“Инсанларын рәхбәрлүгы ичүн Хазрети Мухаммеде гөндәрилән Куран, хикметинән толи парлах бир китаптур. Хазрети Мухаммедин герчәк пејғамбәр олдугуна шүпә јохтур.”

Шөхрәтли Толстој да бунлары сөйләмиш:

“Пејғамбер Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бөјүк бир ислахатчыдур. Инсанлуға чох бөјүк хизмәттә булунмиштүр. Бир үммәти хак нуруна кавуштурди. Она бу шәрәф оларак јетер. Онлары кан дөкмәдән куртарды, барыша әриштүрди. Онлара јүксәлмә јолларыны ачты. Они кими бөјүк бир инсан хәр түрли хөрмәтә лајыхтур.”

СОРУЛАР:

1. Пејғамбәр киме дејилүр, пејғамбәрләрә нә ичүн ихтијач вардур?
2. Пејғамбәрләрин вәзифәләри нәләрдүр?
3. Пејғамбәрләрдә булунмасы гәрәкән сифатлары сајын?
4. Курани Керимде адлары гечән пејғамбәрләринән биринжи вә сон пејғамбәр кимләрдүр?
5. Пејғамбәрләрин хабәрдар еттухлары динләрдә ајны олан әсәсләр нәләрдүр?
6. Мужизә вә керамет нәјә дејилүр?
7. Пејғамбәримизин мужизәләриндән үчүни ағнадын.
8. Курани Керим нәсин бир мужизәдүр?
9. Пејғамбәримизин өзәлликләрини ағнадын.
10. Пејғамбәримизин сон пејғамбәр олдугуны ағнадын.

Конулар:

- *Ахырәт гүнүнә иман нә демахтур*
- *Ахырәттә иманын фәјдалары*
- *Өлүм, кабир вә кыјамат*
- *Мукафат, жеза, жәннәт вә жәхәннәм*

АХЫРӘТ ГҮНҮНӘ ИМАН НӘ ДЕМАХТУР

Иманын шартларындан бешинжиси “Ахырәт гүнүнә инанмахтур”. Инсанларын вә өбүр жанлыларын бир сонун олдуғы кими јашадуғумуз дүнјанын да бир гүн сонун гәләжәх. Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә вәзифәли мәләк Исафил “Суур” дејилән бир шејә үфүрәжах вә бундан чыхажах чох мүтхиш бир сәсин еткисийән (Аллахын диләдухларындан бахша) бүтүн жанлылар өләжәх, јер вә гөкләрин дүзәни бозулуп кәинат тәзә бир шәкил алажах.

Кыјамат дејилән бу олајдан бир сүрә гечтухтан сора Аллахын әмријән Исафил “Суура” икинжи дәфә үфүрәжах вә бүтүн инсанлар јенидән дирилип “Махшәр” дејилән топланма јеринә чағырылажах. Бурада хәркеш Аллахын хузуруна чыхарылажах вә дүнјада јаптухларындан соргуја чәкиләжах. “Кирамен Кәтибин” мәләкләри тәрәфиндән ејлүх вә кәтилухларин јазылдуғы “Әмәл дәфтәрләри” инсанын әлине вериләжах вә хәркеш дүнјада јаптухларыны әмәл дәфтәриндә гөрүп охијажах.

Инсан дүнјада нә әкмиш исә ахырәттә они бичажах, Иләхи адалет јерини булажах вә хеч кимсә хаксызлуға уғратылмијажах.

Сәвгүли Пејғамбәримиз белә хабәр веријер:

“Кыјамат гүнүндә инсан дөрт шејдән соргуја чәкилмәдухча Аллахын хузурундан ајрыламаз:

Өмрүни нерәдә гечирдуғундан,

Бәдәнини нерәдә јыпраттуғундан,

Малыни нерәдән казанып нерәјә харчладуғундан,

Билдуғунан нә әмәл еттуғундан”

Бу јенидән дирилмәјнән башлајан вә сонсузачан девам едажах олан замана “Ахырәт гуну” дејилүр. Иштә бүтүн инсанларын өлдухтан сора јенидән дирилмәсинә вә ондан сора девам едәжах олан сонсуз хәјата инанмах, иманын ән мүхим әсәсләриндән биридүр.

АХЫРӘТТӘ ИМАНЫН ФАЈДАЛАРЫ

А) Ахырәт гүнүнә инанмах инсана месулијјет хисси қазандуруп. Месулијјет хисси ташыјан бир инсан тавранышларына диккат едәр.

Ахырәтә инанмах демах, өлдухтан сора тәкрәр дириләжағымыза вә дүнјада јаптуғумуз ишләрден Аллахын хузурунда хесап верәжағымыза, ејлүх јапанларын мүкафат гөрәжахларына, көтилух јапанларын жезаландурулажахларына инанмах демахтур. Бу инанч инсаны көтилух јапмахтан сахындурур, ејлүга вә тоғрилуға чәвүрүп ахлак вә фазилет сахиби јапар. Бу инанжа сахип инсанлардан мејдана гәлән бир топлулукта хеч кимсә башхасына зәрәр вермәз, хәркеш бирбиринин хаккына хөрмәт гөстәрүр, әлиндән гәлдухча ејлүх јапар. Бу тавранышлар инсанлар арасында каршылухли оларах сәвги вә гүвән хисләринин сағланмасында ахырәт инанжынын чох мүхим ролү вардур.

Б) Ахырәтә инанан кимсә гечижи олан дүнјада даха јүксәк вә сонсуз бир хәјата хазырланур. Узун бир јолжулуға чыхажах олан бир инсан јетери катән харчлух алур, хазырлух јапар. Харчлух алмадан, хазырлух јапмадан јола чыхмаз.

Халбуки өлдухтан сора девам едәжах олан ахырәт јолжулуғы дүнјада јапылан јолжулухлардан чох даха узун вә мүхимдир.

Бу сәбәплә ахырәт ичүн даха чох харчлух алмамыз вә хазырлух јапмамыз лазым.

Ахырәт гүнүнә инанан инсан Аллахын әмирләрини јеринә гәтүрүп јасахларындан сахынып ахырәт хазырлуғуны јапмиш олур. Хазырлухли оларах јола чыханлар даха јүксәк бир хәјата гечәжахлар.

Ахырәт ичүн хазырлух јапмијанлар өлүм анында герчәкләри гөрәжах вә Аллахын әмирләрини јапмах ичүн дүнја хәјатына гери дәнмах иштијажахлар. Бу дурум Курани Керимде белә хабер верилијер:

“Оннардан биринә өлүм гәлинжә: Раббим! Бәни гери чәвүр. Бәлки јапмадан бурахтуғуми тамамлајып еј иш ишләрим, дијар.”

В) Ахырәт гүнүнә инанмах инсаны шадландурур, үзүнтүсини азалтур. Дүнјада нижә еј инсанлар ејлүхларынын каршылуғуны гөрмәдән, хаксызлуға уғријанлар хаккыны алмадан, нижә залимләр дә жезасыны чәкмәдән өлүп гедијерләр. Хаклыјнән хаксызын, ејинән көтинин ајрылажағы вә хәркешин јаптуғунун там оларах каршылуғуны булажағы гүн, ахырәт гүнидүр.

Ахырәт гүнүндә иләхи адалет јерини булажах, ејлүх јапанлара ејлүхларынын мүкафаты бол бол вериләжах, хаксызлуға уғријанлар әксиксүз оларах хакларыны алажах, залимләрин јаптуғы јанында калмијажах, хак еттүхлары жезәји булажахлар. Иштә бу инанч инсана хузур верүр, үзүнтүләрини азалтур.

ӨЛҮМ

Хәр инсанын дүнјада јашыјажағы бәлли бир сүрә вардур. Бу сүрә битинжә инсан өлүр. Инсан бәдән вә рухун бирләшмәсиндән мејдана гәлән бир варлухтур. Бәдәнимизә жанлылух вә хәрәкәт верән рухтур. Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә рух бәдәндән ајрылу. Рухун бәдәндән ајрылмасы олајына “өлүм” дејилүр. Өлүм хәр инсан ичүн такдир едилмиштүр. Бундан куртулуш јохтур.

Бу герчәк Курани Керимдә белә билдирилијер:

“Хәр жанлы өлүми тадажахтур.”

“Нерәдә олурсаныз олун, сағлам калелер ичиндә булунсаныз билә, өлүм сизә јетишәжахтур.”

Өлүм јох олмах демах дәгүл. Гечижи олан дүнја хаятындан сонсуз олан ахырәт хаятына гечиштүр. Аллаха каршы вәзифәсини јапанлар ичүн өлүм даха јүксәк хаята кавушмах ичүн ачылан бир капидүр.

КАБИР

Инсанын өлүмдән, кыјамат гүнү јенидән дирилмәсинәчан гечажах олан замана “*кабир хаяты*”, бу заман ичиндә булунажағы јерә дә “*кабир*” дејилүр. Инсан өлүнжә бәдәни чүрүр, топраға карышур, факат бәдәндән ајрылан руху өлмәз. Инсан кабирә којулунжа Мүнкер вә Некир адындаки мәләкләр тәрәфиндән сорғуја чәкилүр. Сорулара тоғри жәвап верәнләр ичүн кабир бир рахатланма јери, жәвап верәмијәнләр ичүн исә эзәб јери олажах.

Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) кабирин дурумуну белә ағнадыјер:

“Кабир ја жәннәт бахчаларындан бир бахча, ја да жәхәннәм дәлүкләриндән бир дәлүктүр.”

Кабир Аллаха каршы вәзифәләрини јапан, инсанлара ејлухта булунан кимсәләрин рахатланажағы бир жәннәт бахчасы, вәзифәсини јапмијәнларын эзәб гәрәжәғы бир жәхәннәм дәлүги олажах.

КЫЈАМАТ

Даха әвәл дә дедуғумуз кими, Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә дөрт бөјүк мәләктән бири олан Исрафилин “Суура” үфүрмәсијәнән чох коркунч бир сәс мејдана гәләжах, бу сәсин еткисијәнән бүтүн жанлылар өләжах, кәинатта мүхим дәгүшүклүкләр олажах.

Гөкләр јарылажах, дүнјамыза ишых верән гүнәш ишығыны јитүрәжах, гежаларимизи ишыхландуран ај тутулажах вә гүнәшинән бирләшәжах.

Гөктә парлијан јылдызлар сөнөжах, јерјүзи дэхшәт бир депреминән саллана-жах, дәннләр кәнашажах, тағлар јериндән копарылып памбух кими атылажах, јани, кәинатын бөгүнки дүзәни бозулажах, јер вә гөкләр бахша шәкил алажах.

Иштә бу бөјүк олаја “кыјамат” дејилијер. Кыјаматын нә вахыт мејдана гәләжағыны анжах Аллах билүр.

МҮКӘФАТ, ЖЕЗА, ЖӘННӘТ ВӘ ЖӘХӘННӘМ

Јапылан ејлуға верилән каршылух “мүкафат”; ишләнән көтилуғун каршылуғы да “жезадур”.

Инсанлар бу дүнјаја имтахан едилмах ичүн јолланмиштүр, јапмајнан јүкүм-ли олдухлары везифәләр гәндиләрина билдүрүлмиштүр. Аллахын әмирләрини јеринә гәтүрән, јасах еттуғы шејләрдән сахынан вә инсанлара ејлух јапанлар имтаханы казанмиш олажах вә каршылуғунда гәндиләринә бөјүк мүкәфат вериләжәхтур. Хәркеш дүнјада јаптуғунун каршылуғуны ахырәттә әксиксүз оларәх гөрәжәх.

Јужә Аллах белә бујуријер:

“Кыјамәт гүни тоғри тәрәзиләр курарух: хеч бир кимсә хеч бир хаксыз-луға уғратылмаз.”

“Ким ән уфах ејлүх јапмишсә они гөрүр. Ким дә ән уфах көтилүх јап-мишсә они гөрүр.”

Жәннәт мүминләр ичүн хазырланмиш мүкәфат јеридүр.

Жәннәттә бу дүнјада гөзләрин гөрмәдуғи, кулахларын ешитмәдуғи вә хеч бир инсанын хәјалиндән гечмәјән нимәтләр вардур. Жәннәт инсанын јүрәгиндән гечән вә хошуна гедән хәр шеји девамлы оларәх булажағы ешсиз гөзәллухла-ринән толи бир јердүр. Орада хәр шеј инсанын гөнлүнә гөрәдүр, нәји арзу едәрсә о даккада јанында хазыр олажах.

Жәннәттә хасталух, корхы вә үзүнти јохтур. Орада инсан хәп жәјил јашта калажах, ихтијарланмијажах. Жәннәттә хәјат сонсуздур. Өлүм јохтур. Ораја гирән бир даха чыхмијажах, јаны нә истәрсә они булажах, кејф вә сафа ичиндә сонсузачан девам едәжах.

Курани Керимдә бу конуда белә бујурулуру:

“Иман едип еј, јарарли шејләр јапан кимсәләр жәннәтлүх оланлардур; онлар орада сонсузачан калажахлар.”

“Орада оланлар ичүн диләдухлары хәр шеј вар вә јанымызда даха чоғы да вар.”

Аллаха каршы вәзифәләрини јапмијан, харамлардан сахынмијан вә инсан-лара көтилүх едәнләр бу тавранышларынын каршылуғы оларак жәхәннәмдә жезаландуражахлар.

Жәхәннәм иман етмијанларинән инандуғы халда гүнах ишләјәнләрин ахы-рәттә аташынан жезаландурулажахлары јердүр. Имансыз өләнләр бурада сонсуз оларак калажахлар.

Инандуғы халда Аллахын әмирләринә ујғун хәрәкәт етмијан, дини вә-зифәләрини јеринә гәтүрмәјәнләр, бәлли бир сүрә жәхәннәмдә калып жезалары-ны чәктухтан сора чыхажах вә жәннәтә гедәжахлар. Кафирләр вә мунафыклар исә сонсузачан жәхәннәмдә калажахлар.

Курани Керимдә кафир вә мунафыкларын дуруми белә билдирилијер:

“Инкәр едән кимсәләр вә ајетлеримизи јалан сајанлар жәхәннәмлүх оланлардур. Онлар орада тәмәлли калажахлар.”

“Тоғриси мунафыклар жәхәннәмин ән алт катындадур. Онлара јардым буламијажахсын.”

СОРУЛАР:

1. Ахырәт гуни нә демахтур?
2. Ахарәттә иманын фәјдаларыны кысажа ағнадын.
3. Өлүм нә демахтур?
4. Кабир хәјаты нәсин олажах?
5. Кыјамат нә демахтур?
6. Мүкәфат вә жеза сөзләрини ачухлајын.
7. Жәннәт вә жәхәннәм нәдүр? Кимләр ичүн хазырланмиштүр?

КАДӘР ВӘ КАЗАҖА ИМАН

Конулар:

- *Кадәр вә каза нәја дежилүр*
  - *Инсанын сорумлулугы*
  - *Кадәр вә казаҗа инанманын фајдалары*
  - *Рызык вә әжәл*
  - *Тәвәккүл вә чалышмах*
  - *Ислам дининдә чалышманын әхәммијаты*
  - *Ағач әкәх*
-

КАДӘР ВӘ КАЗА НӘҖӘ ДЕЖИЛҮР

Иманын шартларындан алтынжысы кадәр вә казаҗа, ејлүх вә көтилүгүн Аллахын јаратмасыјнән олдугуна инанмахтур.

Дини сөз оларак кадәр вә казанын ағнамлары:

Кадәр: Кәинатта олажах шејләрин заманыны, јерини, өзәлликләрини вә нәсин олажахларыны Аллахын билмәси вә такдир етмәсинә “*кадәр*” дежилүр.

Каза: Аллахын такдир еттуғи шејләри заманы гәлинжә бу такдирә ујғун оларак јаратмасына “*каза*” дежилүр.

Кадәри бир плана бәнзәдүрсах, каза да плана ујғун оларак о шејин јапылма-сыдүр. Кәинатта мејдана гәлән хәр шеј Аллахын билмәси, диләмәси вә јаратма-сыјнәндүр. Ондан башха јаратыжы јохтур.

Кадәр вә казаҗа иман етмах, хејир вә шәр, еј вә көти хәр шејин Аллаһ тәрәфиндән такдир едилмәсинә, белирләнмәсинә вә заманы гәлдүгүндә белирлән-дүғы кими генә Аллаһ тәрәфиндән јаратылмасына инанмах демахтур.

ИНСАНЫН СОРУМЛУЛУҒЫ

Инсанын ишләри ики кысымдур:

Биринжиси, гәнди истәги дышында Аллахын јаратмасыјнән олан ишләрдүр. Бир хасталухтан әлинин титрәмәси, јүрәгинин чалышмасы, бојунун кыса ја да узун олмасы кими. Бунлар тоғридән тоғрија Аллахын диләмәси вә јаратмасыјнән олдүғы ичүн инсан бу ишләрдән сорумли дәгүл.

Икинжиси, инсанын истәгинә бағлы оларак Аллахын јаратмасыјнән олан ишләрдүр. Инсанын отуруп кахмасы, гезмәси, әлләри вә өбүр органларыјнән

јаптуғи ишләр гәнди истәгинә гәрә Аллахын јаратмасыјнән олдуғи ичүн инсан бу ишләрдән сорумлидүр.

Хәр шеји такдир едән вә јарадан Аллахтур. Анжах хәр ханги бир иши јапмамак ја да јапмамак ичүн Аллах инсана бир ираде, јани сечме хаккы вермиштүр. Инсан бу ирадејнән ејлүх етмеји сечәр, гүжүни дә буни јапмак ичүн кулланурса, Аллах ејлүги јарадур. Әгәр инсан көтилух јапмајы сечәр, гүжүни дә буни јапмак ичүн кулланурса, Аллах көтилуғи јарадур.

Демак ки, инсан нәји јапмак истәрсә, Аллах они јарадур. *“Хујир вә шәр Аллахтандур. Јани, ејлүх вә көтилух Аллахын јаратмасыјнәндур.”* сөзүнүн ағнамы будур.

Инсанын јаптуғи ишләрдән сорумли тутулмасынын сәбәби иштә бу сечме хаккына сахиб олмасы вә гүжүни сечтуғи шеји јапмак ичүн кулланмасыдур. Бунун ичүндүр ки хәр инсан ирадесијнән јаптуғи ишләрдән сорумлидүр. Хујир ишләмишсә мүкафатыны, көтилух јапмишсә жезасыны гәрәжәх.

КАДӘР ВӘ КАЗАЈА ИНАНМАНЫН ФАЈДАЛАРИ

Кадәрә инанан инсан кәинатта хәр шејин Аллахын такдири вә јаратмасыјнән мејдана гәлдуғуни, анжах гәндиңә дә бир сечмә хаккы вә иш јапма гүжи верүлдуғуни билүр. Бу инанжа сахиб олан бир кимсә хаятта башарыја улашмак ичүн бүтүн гүжијнән чалышур, хеч бир шејдән безмәз. Чүнки инсан ирадесини вә гүжүни бир иши јапмаја кулланурса, о иши Аллахын јарадажағына вә гәндиңи башарыја улаштуражағына инанур.

Инсан гәнди истәгијнән јаптуғи ишләрдән сорумли тутулажағыны билдуғи ичүн сечмә хаккыны еј ишләрә кулланур, жезаји гәрәктүрән ишләрдән сахынур. Беләјнән кадәр инанжы инсанын хәм чалышма гүжүни артурур, хәм дә инсана сорумлулук хиссини казандурур.

Кадәрә инанан бир кимсә чалышмаларында башарыли оламадуғи ја да бир феләкетинән каршылаштуғи заман бәдбинлуға (карамсарлуға) дүшмәз, морали бозулмаз. Чүнки Аллахын хәр ишиндә бир максәт вә хикмәт олдуғуны, инсанын сынырли бир гүжә сахиб бир варлук оларак јарадылдуғуны, гүжүнүн јетмијәжағы ишләрдән сорумли олмијажағыны билүр вә Аллахын такдиринә бојун әгәр, Она сығынур. Бу инанч инсана рахатлук верүр, үзүнтисини гидәрүр.

Кадәр инанжи бизә, кәинатта хәр шејин бир план ичиндә вә бир максәдә гәрә вар едүлдуғуны, хәр шејин бир сәбәби олдуғуны өгрәдүр.

Бу инанжинән инсан хаятта башарыја улашманын јолларыны вә сәбәпләрини араштурур үстүнә дүшән вәзифәләри јеринә гәтүрмәјә чалышур.

РЫЗЫК

Жанлыларын јејип ичтуғы вә фајдаландуғы шејләрә “*рызык*” дејилүр. Бүтүн жанлы варлухларын рызкыны верән Аллахтур. Јүжә Аллах белә бујуријер:

“Јер јүзүндә јашыјан бүтүн варлухларын рызкы анжах Аллаха аиттүр.”

Аллах хәркешин рызкыны такдир етмиш, белирләмиштүр. Анжах рызкы арајып булмах инсана аиттүр. Инсанын вәзифәси, рызкыны Аллахын әмринә ујғун оларах халал јоллардан казанмахтур. Инсан рызкыны нәсин иштәрсә Аллах они верүр. Рызкыны казаныркән ирадесини көтијә кулланын вә харам јијән бунун жезасыны гөрүр.

ӘЖӘЛ

Инсаны јохтан вар едән, јаратан Аллах инсанын нә катән јашыјажағыны дә такдир етмиштүр. Өмүр, инсанын тоғумундан өлүмүнәчән гечән сынырли замандур. Әжәл, өмрүн биттуғы, дүнја хажатынын сона әрдуғы вахыттур.

Хәркешин нә катән јашыјажағыны, нә заман, нәсин вә нерәдә өләжағыны Аллах такдир етмиштүр. Өлүм сәбәпләри нә олурса олсун, әжәл бирдүр, дәгишмәз. Әжәл дејилән белирли вахыт гәлдуғунда инсан өлүр. Әжәлин дәгишмәјажағыны јүжә Аллах белә билдиријер:

“Артух онларын әжәли гәлдуғунда, они нә бир саат гејихтурабилүрләр, нә дә өгә алабилүрләр.”

Бизә дүшән вәзифә: сағлуғумузы корумах, хажатымызы тәхликәјә

дүшүрәжах шејләрән сахынмах, сынырли олан дүнјадаки заманымызы боша гечирмамах, хеч өлмијәжахмиш кими дүнја ичүн, јарын өләжахмиш кими дә ахырәт ичүн чалышмахтур.

Инсан өмрунун нә заман битәжәғыны, әжәлинин нә заман гәләжағыны биләмәдуғы ичүн вәзифәләрини вахтында јапмалидүр, гәләжаға бырахмамалидүр.

ТӘВӘККУЛ ВӘ ЧАЛЫШМАХ

“*Тәвәккул*”, јапажағымыз хәр хәнги бир иш ичүн бүтүн гүжүмүзинән чалышып әлимиздән гәләни јаптухтан сора сонужи Аллахтан бәкләмахтур.

Буни бир мисалинән ачухлыјах:

Тарласындан еј бир мәхсул алмах иштәјән бир фермер, әвәл тарлаји гөзәлжә сүрүп тохуми әкәр, гүбрәсини атар, лазым олурса суламасыны дә јапар. Әктухларыны зәрәрләрән корумах ичүн хәр шеји јаптухтан сора герисини Аллаха бырахтур. Она гүвәнүр. Чүнки чифтчи әлиндән гәләни јапмиштүр. Артух әктухлары-

нын бөјүмәси вә махсул вермәси ичүн Аллаха гүвәнәжах, сонужи Ондан бәклија-жах. Герчәк тәвәккүл будур.

Јохса хеч чалышмадан бир ишин олмасыни иштамах вә сонужуны Аллахтан бәкләмах, тәвәккүл дәгүл. Мислимана јахышмајан јанлыш бир дүшүнјәдүр.

Дәвәсини дишәрдә бағламајып салыверән вә Аллаха тәвәккүл еттим дијан бир инсана Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) белә бујурмиш: **“Әвәл дәвәни бағла, сора тәвәккүл ет.”** Пејғамбәримизин бу мүбарек сөзләриндән ағнашылыјер ки, мислиман әвәл әлиндән гәләни јапажах, сора Аллаха тәвәккүл едәжах.

Намаз кылмах, ороц тутмах нәсин ки дини бир вәзифә исә, јашамах ичүн чалышып казанмах та ибадет дәғәри ташыјан бир вәзифәдүр.

Јүжә Аллах:

“Намаз кылып јерјүзүнә тағылын вә Аллахын лүтфундан насибинизи арајын.”

Сәвгүли Пејғамбәримиз дә халал казанчларынын фарз олдуғуны билдүрмиштүр. Хазрети Өмәр белә демиштүр: *“Хеч бириниз рызкыны арамахтан вазгечип Аллахым, бәнә рызык вер демесин; билијерсиниз ки, гәктән нә алтын јагар, не дә гүмүш.”*

Демах ки, чалышмах динимизин әмри, мислиманын вәзифәсидүр. Бир иши башармах ичүн әвәл әлимиздән гәләни јапажајух, бүтүн гүжүмүзинән чалышајајух. Сора бизи башарыја улаштурмасыны Аллахтан бәклијажәјух, Она гүвәнәжәјух.

ИСЛАМ ДИНИНДӘ ЧАЛЫШМАНЫН ӘХӘММИЈАТЫ

Сон вә ән мүкәммәл дин олан Исламын максәди инсанларын хошбәхтлуғидүр. Бу хошбәхтлух тәк тәрәfli вә денгесиз бир хошбәхтлух дәгүл.

Ислам дини инсанлара хәм дүнјада, хәм дә ахырәт хәјатында хошбәхт олманын јолларыны гәстәрмиштүр. Дүнја вә ахырәт хошбәхтлуғы чалышмајнән казаньлур. Бу сәбәплә мислиман хәр икиси ичүн дә чалышмаја мәжбурдүр. Дүнја ичүн чалышып казанмах да динимизин әмридүр.

Јүжә Аллах Курани Керимдә белә бујурмиш: **“Герчәктәндә инсан ичүн чалыштуғундан башхасы јохтур.”**

Пејғамбәримиз дә: **“Кишинин једуғи ән хејирли јемәк әлинин әмәгијнән казандуғы јемәктүр. Аллахын Пејғамбәри Давут (а.с.) да әлинин әмәгијнән гечинүрди.”** бујурмиштүр.

Динимиз чалышмаја бөјүк әхәммият вермиш, халал казанч сағламах ичүн чалышмајы ибадет оларах гәрмиштүр.

Бир гүн Пејғамбәримизин булундуғы бир јердә гүчли куввәтли биринин гечтуғуны гөрмишләр.

Буни гөрән асхаб:

“Ја Расулүллаһ! Кешкә бу адам Аллаһын јолунда чалышса, демишләр.

Бу сөзләрә Пејғарбәримиз (с.а.с.) белә бујурмиш:

Әгәр бу адам әвиндән күчүк чожухларынын әтмәгини казанмах ичүн чыхмишсә, Аллах јолундадур. Ихтијар ана бабасынын ихтијачларыны каршыламах ичүн чыхмышса, генә Аллах јолундадур. Гәнди әтмәгини казанмах ичүн чыхмишсә, генә Аллах јолундадур. Әгәр гөстәриш ичүн чыхмишсә, иштә о заман шејтан јолундадур.”

Исламын беш шартындан икиси олан зекәт вә хажж, зәнгин мислиманларын јапмасы гәрәкән ибадетләрдүр. Зәнгинлух исә чалышмајнан казанылуру. Чалышпан инсан хејирли инсандур. Чүнки инсан чалышмајнан хәм гәндиңә, хәм аиләсинә, хәм дә милләтинә фајдали олур.

Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.): **“Инсанларын хејирлиси, инсанлара фајдали оландур.”** бујуруп бу герчаги ачухламиштүр.

Мислиман хеч өлмијәжахмиш кими дүңја ичүн чалышмалы, јарын өләжахмиш кими дә ахырәт ичүн хазырлух јапмалидүр.

Пејғамбәримиз: **“Ики гүни бирбиринә ешит олан јалданмиштүр”** бујуруп мислиманларын хәр гүн даха иләри гетмәсини иштәмиштүр.

Мединели мислиманлардан бири Пејғамбәр Әфәндимизә гәлип гәндиңә јардым етмәсини иштәмиш. Пејғамбәримиз она:

- **Әвиндә бир шеј јох ми?** дијә сормиш. О да:

- *Бир тәрәфини үстүмүзә өрттүгүмүз, бир тәрәфини дә јерә сардугүмүз бир јорган, бир дә су ичтүгүмүз бир каб вар,* демиш.

- Пејғамбәримиз она:

- **Гет онлары бәнә гәтүр,** демиш. Адам гедип гәтүрмиш. Пејғамбәримиз:

- **Бунлары ким сатын алажах,** демиш.

- Мислиманлардан бири:

- *Еј, Аллаһын Рәсулү, бән онлары бир дирхеме сатын алурум,* демиш.

Пејғамбәримиз:

- **Даха чох верән вар ми?** дијә сормиш. Бир башхасы:

- *Бунлара ики дирхем верүрүм*, демиш. Пејғамбәримиз бунлары о адама вермиш. Сора гәндинә гэлән адама дөнүш:

- **Бунларын** (дирхемләрин) **биријнән эвинә јијажах ал, биријнән дә бир балта алып бәнә гәтүр**, демиш. Пејғамбәримиз адамын гәтүрдүғы балтаја гәнди элијнән сап тахмиш вә:

- **Хајди гет** (тағдан) **одун кәс дә сат, он беш гүн сәни бураларда гөрмија-жам, бујурмиш**.

Адам он беш гүн сора гәлмиш. Он дирхем казанмиш, бир кысмыјнән јија-жах, бир кысмијнән дә үст баш алмиш. Буни гөрән Пејғамбәримиз:

- **Белә чалышман, диләнжилүх јапмахтан хејирлидүр. Чүнки дилән-жилүх јапмах кыјамәт гүнүндә јүзүндә кара ләкә олажах**, бујурмиш.

Сәвгүли Пејғамбәримиз бу мүбарек сөзијнән бизә дүнја вә ахырәттә хо-шбәхт олманын јолларыны гөстәрмиштүр. Бујуријер ки:

“Сизин хејирлиниз, дүнјасы ичүн ахырәтини тәркетмәјән, ахырәт ичүн дә дүнјасыны тәркетмәјип хәр икиси ичүн дә чалышан вә инсанлара јүк олмијандур.”

О халда, мислиман хәм дүнја, хәм дә ахырәт ичүн чалышажах, хәр гүн даха иләри гедәжах. Динимизин әмри будур.

ОХУМА:

Ағач әкәх...

Сәвгүли Пејғамбәримиз (.с.а.с.) бујуријер ки:

“Кыјамат копанда сиздән бириниз элиндә бир хурма фиданы булунур да буни кыјамат копмадан әкмәјә гужи јетәрсә, хама әксин, бырахмасын.”

“Бир мислиман бир ағач әкәр ја да бир шеј әкәр дә ондан бир куш, бир инсан ја да бир хажван јесә, гандиси ичүн бир садака олур.”

“Бир киши бир ағач әкәрсә, әктуғы ағажын мејвасы катән дәфтәринә севап јазылур.”

Аббаси халифәләриндән Харун Решид бир ихтијарын күчүк бир мејва фиданыни әктуғуны гөрүнжә она:

- **“Бабажым! Сән чох ихтијарсын, әктугун фиданын мејвасыны гөрәмија-жахсын, даха нија зәхмәт едијерсин?”** демиш.

Ихтијар белә жевап вермиш:

- **“Биздән әвәлkilәр ағач әктиләр, мејваларыны биз једух. Шинди биз дә ағач әкмәлијух ки, биздән соракиләр јесинләр.”**

Бу жеван Харун Решидин чох хошуна гетмиш вә ихтијара бир авуч алтун вермиш. Ихтијар:

- “Гөрдүн ми әвләдим, иштә әктүгүм агажын мејвасыны бән дә гөрдүм.” демши.

Бу сөзә Харун Решид бир кат даха сәвинмиш.

Агач вә мешә бир өлкәнин зәнгинлүгүдүр. Солудугумуз хавадан, ичтүгүмүз суја, охудугумуз китаптан јаздугумуз каләмәчан хәмән хәр јердә агажын вардугуны гөрүрүх. Жанлыларын јашыјабилмәси ичүн гәрәкли олан кислороды мешәләр фабрика кими үрәтијер, түрли хайванлары вә кушлары ичиндә јашадыјер. Мешә, топрагын ерозијанан дәнизләрә сүрүкләнмәсини турдуриер.

Бу сәбәплә агач јетишитүрмәнин еј бир әвләд јетишитүрмах кими чох хејирли бир иш олдугуна шүпә јохтур. Агач әкип јетишитүрмах нә катән хејирли вә севанли исә, агач кәсмах вә мешәләри јох етмах дә о катән гүнахтур.

Пејгамбәр Әфәндимиз белә бујуријер: “Ким јаш бир агач кәсәрсә, Аллах Теалә о кимсәји кыјамат гүни башашагы жәхәннәмә атажахтур.”

Инсан зорунли бир ихтијач олмадухча агажи нәсин кәсәбилүр? Мешәләрин јанып күл олмасына вә ичиндә јашыјан жанлыларын јанмасына нәсин сәбәп олабилүр?

Агачлары вә мешәләри мәрхәмәтсизжә јох едәнләр, јаптухлары бу көтилугун кыјамат гүнүндә хесабыны верәжахлар вә лајых олдухлары жезајы чекәжахлар. Мислиман оларах вәзифәмиз: Пејгамбәримизин әмирләринә ујун агач әкип јетишитүрмах, агачлара бир чожух кими бахмах, мешәләри гөзүмүз кими корумахтур. Агач әкмах ибадет сајылажах чох хејирли бир иш олдугы кими, ајны заманда бир ватансәвәрлүх вәзифәсидүр...

СОРУЛАР:

1. Кадәр вә каза нә демахтур? Ағнадын.
2. Инсанын ишләри кач кысыма ајрылур?
3. Инсан јаптухларындан нија сорумлидүр?
4. Кадәр вә казаја инанманын фајдаларыны ачухлајын.
5. Рызык вә әжәл нәдур? Ағнадын.
6. Тәвәккүл вә чалышма нәдүр? Ачухлајын.
7. Ислам дининдә чалышманын әхәммиятыны ағнадын.

ИКИНЖИ БӨЛҮМ

ИБАДЕТ

Конулар:

- *Ибадет нәдур, нә ичүн ибадет едиерух*
- *Ибадетләрин түрләри*
- *Ибадетләрин дәрәжәләри вә фәјдалары*

ИБАДЕТ НӘДҮР

Ибадет Аллаха хөрмәт гәстәрмах вә Онун бизә вердуғы сајысыз нимәтләрә каршы миннәттәрлух боржуны јеринә гәтурмахтур.

НӘ ИЧҮН ИБАДЕТ ЕДИЈЕРУХ

Бизи јохтан вар едән вә јашатан Аллахтур. Јүжә Аллах бәдәнимизи гөрән гәзләр, ешидән кулахлар вә сөјлијан дил кими мүкәммәл органларинән тәчхиз етти. Өбүр жанлиләрдән фаркли оларох бизә ахыл верди вә варлухлар арасында сечилмиш бир дурума јүксәлтти. Бунлардан башха јашајабилмәмиз ичүн нәфәс алдуғумуз хавадан ичтуғумуз сујачан сајысыз нимәтләр верди.

Ајрыжа бизи јалағуз бырахмады, Пејгамбәрләр вә китаплар гөндәрип дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гәстәрди. Бүтүн бү ејлухлара каршылух Аллах биздән Они танымамызы вә Она ибадет етмәмизи иштијер. Белә дүшүнах: чох ејлүгүни гөрдүғумуз бир бөјүгүмүзә каршы хөрмәт гәстәрип ејлухларына тәшәккүр едарух. Бизә бир вәзифә версе сәвә сәвә јапарух, елә дағүл ми?

Еләјсә бизи јохтан вар едән вә сајыламијажах катән нимәтләр верән Јүжә Аллаха каршы тәшәккүр етмах вә әмрәттуғы ибадетләри сәвә сәвә јапмах лазым дәғүл ми? Әлбәттә лазым.

Јарадылышымызын максәди Аллахы танымах вә Она ибадет етмахтур. Ибадет вәзифәләримизи јаптухча хәм Аллахын вердуғы нимәтләрә каршы тәшәккүр боржуны јеринә гәтурмиш олурух, хәм дә Онун сәвгисини казанмиш олурух. Өгәр Аллаха каршы ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрүр, Онун сәвгисини казанурсах, Аллах бизә дүнјадаки нимәтләрдән даха чоғуны ахырәттә верәжах вә бизи жәннәттә сонсуз хошбәхтлуға кавуштуражах.

ИБАДЕТЛЕРИН ТҮРЛӘРИ

Ибадетлер үч түрдүр:

1. Бәдәнинән јапылан ибадетләр: намаз кылмах, орох тутмах кими.

Бәдәнинән жапылан ибадетләри хәр мислиманын гәндисинин јапмасы ла-зым. Башхасыны вәкил етмәси жаиз дәгүл. Бир кимсә башхасынын јеринә намаз кыламаз, ороц тутатаз.

2. Мал варлуғыјнән жапылан ибадетләр: Зәкәт вермах вә курбан кәсмах кими.

Бир кимсә мал варлуғынән жапылан ибадетләрдә башхасыны вәкил едәбилүр.

3. Хәм мал варлуғы, хәм дә бәдәнинән жапылан ибадетләр: Хаж вәзифәси кими.

Парасы олдуғы халда хажа гедәмијәжах катән сахат, хаста вә чох ихтијар кимсәләр гәнди јеринә бир башхасыны вәкил оларах хажжа јоллыјабилүр.

ИБАДЕТЛЕРИН ДӘРӘЖӘЛӘРИ

Ибадет үч дүшүнжәјнән жапылу:

1. Аллаха, ибадет вә хөрмәтә лајых тәк варлух олдуғы ичүн ибадет ет-мах.

Хеч бир каршылух бәкләмәдән, анжах Аллахын әмрини јеринә гәтурмах максәдинән жапылан белә бир ибадет, ибадетин ән јүксәк дәрәжәсидүр.

2. Жәннәтә гирмәји гөзләјип ја да жәхәннәмдән корхуп ибадет етмах.

Бу дүшүнжәјнән ибадет едән кимсә Аллахын әмрини јеринә гәтүрмиш олу, анжах инсан ибадети белә фәјда дүшүнжәсијнән дәгүл дә, анжах Аллах ичүн јапмалидүр.

3. Дүнјада бир фәјда сагламах максәдијнән гөстәриш ичүн ибадет ет-мах.

Ибадетин ән ашағы дәрәжәси будур. Буна ибадет демах билә тоғри дәгүл. Чүнки Аллах ичүн жапылмијан ибадетин хеч бир дәғәри јохтур.

ИБАДЕТЛЕРИН ФАЈДАЛАРЫ

Бәдәнимизин лазым олан јемекләрә ихтијажы олдуғы кими рухумузун да јемәгә ихтијажы вардур. Рухун јемәги иман вә ибадетләрдүр. Ибадет рухуму-зу јүксәлтүр, бизи кәтилүхлардан сахындурур, ахлакымызы олғунлаштурур, ән дәғәрли варлуғумуз олан иманымызы корур.

Хажатта инсанын түрли сыхынтыларыјнән каршылашып үмитсизлуға вә депресјона дүштуғы заманлар олу. Белә дурумларда инсан ибадетинән депресјон-дан куртулу. Чүнки инсан ибадетинән Аллаха јахлашу. Онун рахметинә

сығынур вә хузура кавушур. Ибадетләрин рухумуза олдуғы катән бәдәнимизә дә фәјдасы вардур.

Намаз кылан инсан абдас алмах зорундадур. Абдас алмах гүндә биркач дэфә тәмүзләнмах демахтур. Тәмүзлүгун исә жан сағлуғы ичүн нә катән фәјдали олдуғуны хәпимиз билијерух.

Намаз кыланда јапылан бәлли хәрәкәтләр, орочта базы органларын рахатланмасынын бәдән сағлуғуна фәјдали олмасы бир герчәктүр. Зекәт ибадетинин дә инсанлар арасында јардымлашма ачысындан чох фәјдалары вардур.

СОРУЛАР:

1. Ибадет нәјә дејилүр?
2. Нә ичүн ибадет едијерух?
3. Ибадетләр кач түрдүр?
4. Ибадетләрин дәрәжәләрини ағнатын.
5. Ибадетин фәјдаларыны ағнадын.

Конулар:

- *Ислам нә демахтур*
- *Исламын шартлары*
- *Мүкәлләф вә мүкәлләфинән илгили хукүмләр*

ИСЛАМ НӘ ДЕМАХТУР

Ислам: Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гәтүрүп билдүрдүги шејләри кабул етмах, Аллаха вә Пејғамбәрә кулах асып (бојун әгип) бунлары кабул еттуғуны гөстәрмахтур. Кысажа: Ислам, инандуғуны јашамах демахтур.

ИСЛАМЫН ШАРТЛАРИ

Исламын шартлары бештүр:

1. Келиме-и шехадет гәтүрмах:

Келиме-и шехадет, “**Ешхедү енлә иләхе илләллах вә ешхедү әннә Мухаммеден абдүхү вә рәсүлүхү.**” сөјләмәхтур.

Ағнамы: “*Бән шахитлух едәрим ки, Аллахтан баиша Танры јохтур вә генә шахитлух едәрим ки, Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кулу вә пејғамбәридүр.*”

2. Намаз кылмах:

Гүндә беш вахыт намаз кылмахтур.

3. Ороч тутмах:

Хәр јил Рамазан ајынын тамамыны ороч тутмах.

4. Зекәт вермах:

Динимизжә варлухли оланларын мал варлуғы вә параларынын бәлли бир кысмыны хәр јил јохсуллара вермәсидүр.

5. Хажжа гетмах:

Динимизжә гүжи јетәнләрин өмрүндә бир дәфә хажжа гетмәсидүр.

МҮКӘЛЛӘФ КИМӘ ДЕЈИЛҮР

Јеткинлүх чағына гәлән ахли башында инсанлара “*мүкәлләф*” дејилүр.

Мүкәлләф, динин эмирләрини јапмах вә јасахларындан сахынмијнан сорумлидүр. Мүкәлләф олабилмах ичүн инсанда ики шартын булунмасы лазым:

1. Ахлы башында олмах,
2. Јеткинлух чагына гәлмиш олмах.

“*Јеткинлух*” чагы чожухларын бәдән јапыларына вә јашадуғы јерин иклим (климат, хава) шартларына гәрә дәгишүр. Јеткинлух оғлан чожухларында он икијән он беш јаш, кыз чожухларында дохузинән он беш јашлары арасында олур. Он беш јашыны толдурдуғы халда јеткинлух бәлиртиләри гөрүлмијән чожухлар, әркәк олсун, кыз олсун јеткинлух чагына гәлмиш сајылур. Вә динин эмир вә јасахларына ујмајнан мјкәлләф (јани мәжбур) олур.

МҮКӘЛЛӘФЛӘ ИЛГИЛИ ХҮКҮМЛӘР

Мүкәлләфлә илгили хукүмләр сәкиз тәнәдүр. **Бунлара “Ефал-и мүкәлләфин”** дејилүр:

1. Фарз:

Динимизжә јапылмасы мутлак әмрәдилән шејә “*фарз*” дејилүр. Намаз кылмах, ороч тутмах вә зәкәт вермах кими.

Фарзын хукүми: фарз олан вәзифәләри јапан, каршылуғунда сәвап казанур. Әсассыз (сәбәпсиз) оларах јапмијан, эзәби хак етмиш олур. Фарзы инкәр едән диндән чыхар.

Фарз ики түрдүр:

А. Фарз-ы ајын: хәр мүкәлләфин јапмасы гәрәкән фарздур. Беш вахыт намаз кылмах кими.

Б. Фарз-ы кифајә: базы мүкәлләфләрин јапмасыјәнән башхаларынын јапмасы гәрәкмијән фарздур. Жәнәзә намазы кылмах кими. Бази мислиманлар бир өлүнүн жәнәзә намазыны кыларса фарз олан вәзифә јеринә гәтүрүлдүғы ичүн, өбүр мислиманларын ајрыжа о өли ичүн жәнәзә намазы кылмалары гәрәкмәз.

2. Важиб:

Фарз катән мутлак олмаса да, куввәтли бир делилинән јапылмасы әмрәдилән шејә “*важиб*” дејилүр. Бајрам намазы кылмах, фытыр садакасы вермах вә курбан кәсмах кими.

Важибин хукүми: важибләри јапан сәвап казанур. Әсассыз оларах јапмијана эзәб гарәкир.

3. Сүннәт:

Фарз вә важибтән башха Пејғамбәримизин ибадет нијетијнән јаптуғы шеје “сүннәт” деүилүр.

Сүннәт икије ајрылур:

А) Сүннәт-и мүеккеде: Пејғамбәримизин чоғы заман јаптуғы сүннәтә “сүннәт-и мүеккеде” дејилүр. Сабах, әвлә вә ахшам намазларынын сүннәтләри кими.

Б) Сүннәт-и гајри мүеккеде: Пејғамбәримизин ара сыра јаптуғы сүннәтә “сүннәт-и гајри мүеккеде” дејилүр. Икинди намазын сүннәтијнән јатсы намазынын биринжи сүннәти кими.

Сүннәтин хукүми: сүннәтләри јапан сәвап казанур. Пејғамбәримизин шефаатинә наил олур. Сүннәти билә билә тәрк еденләр азарланур.

4. Мүстехаб:

Пејғамбәримизин базы јапып базы дә јапмадуғы шеје “мүстехаб” дејилүр. Кушлух намазы кылмах кими.

Мүстехабын хукүмү: мүстехаб олан шејләри јапан сәвап казанур, јапмијан азарланмаз.

5. Мүбах:

Мүкәлләфин јапып јапмамајнан сербест олдуғы шејләрә “мүбах” дејилүр. Отурмах, гәзмах, јухламах кими.

Мүбахын хукүми: мүбахы јапан сәвап казанмаз, јапмијан да гүнах ишләмиш олмаз.

6. Харам:

Динимизжә јапылмасы мутлак оларак јасахланан шеје “харам” дејилүр. Хаксыз јере адам өлдүрмах, хырсызлух јапмах, ички ичмах, кумар ојнамах, домуз әти јемах, ана бабаја каршы гәлмах кими.

Харамын хукүми: харамы ишлијана жеза вә әзәп гәрәкир. Аллах корхусундан харамдан качынан сәвап казанур. Харамы инкәр едән диндән чыхар.

7. Мекрух:

Харам катән мутлак олмаса да, динимизжә јапылмамасы иштәнән шеје “мекрух” дејилүр.

Мекрух икије ајрылур:

А. Кехарет-и тахримијје (јани халала јахын мекрух): сүннәт вә тавсијалари јапмамах кими.

Хүкүмү: бунун кими мекрухлардан сахынанлар сөвап казанур, јапанлара исә жеза гәрәкмәз.

8. Мүфсид:

Башламиш олан бир ибадети бозан шејләрә “*мүфсид*” дејилүр. Намаз кы-
ланда сөјләмах, ороклијкән биләрах јејип ичмах кими. Сөјләмах намазы, јејип
ичмах та орожи бозар.

Хүкүми: әсассыз оларак вә билә билә ибадети бозмах әзәби гәрәктүрүр.

СОРУЛАР:

1. Ислам нә демахтур?
2. Исламын шартлары качтур вә нәләрдүр?
3. Мүкәлләф кимә дејилүр?
4. Јеткинлух чағы нәдүр?
5. Мүкәлләфинән илгили хүкүмләри ағнадын.

Конулар:

- *Тәмүзлүх вә Исламын тәмүзлүгә вердуги эхәммийет*
  - *Тәмүзлүх бахымындан сулар*
  - *Абдасын фазилети*
  - *Абдасын фарзлары, сүннәти вә әдәби*
  - *Абдас нәсин алыну*
  - *Абдасын мекрухлары, абдасы бозан шејләр*
  - *Абдассыз јапылмијан шејләр*
  - *Меслер үстүнә месхетмах*
  - *Саргы үстүнә месхетмах*
  - *Гусулү гәрәктирән халлар вә жүнүп оларак јапыламијан ишләр*
  - *Гусулүн фарзлары, сүннәтләри вә јапылмасы*
  - *Өзүр (әсас) сахиби оланларын дурумү*
  - *Кадынларын хусуси халлары*
  - *Тејеммүмүн фарзлары, сүннәтләри вә јапылмасы*
  - *Әтрәф тәмүзлүги (Охума)*
-

ТӘМҮЗЛҮХ ВӘ ИСЛАМЫН ТӘМҮЗЛҮҒА ВЕРДУҒЫ ӘХӘММИЈАТ

Ислам дини тәмүзлүх үстүнә курулмиштүр. Мислиман демах тәмүз инсан демахтур. Тәмүз оланлары хәм Аллах, хәм дә өбүр инсанлар сәвәр. Лужә Раббимиз Куран-и Керимде белә бујуријер:

“Шүпәсиз ки Аллах, бол бол төөбә едәнләри вә ејжә тәмүзләнәнләри сәвәр.”

Аллахын сәвдуғи кишиләрдән олабилмәмиз ичүн тәмүзлүгә диккат етмәмиз гәрәкир. Сәвгүли Пејғамбәримиз **“Тәмүзлүх иманын јарысыдүр.”** дије бујурмиштүр.

Мислиман намаз кыланда Аллахын хузурунда булунур. Аллахын хузуруна чыхмах ичүн бәдән, үст баш вә намаз кылынажах јерин тәмүз олмасы лазым. Динимиз ич тәмүзлүгә да бөјүк эхәммийет вермиштүр. Мислиманын дишәриси тәмүз олдуғи кими, јүрәги вә руху да тәмүз олмалидүр.

ТӘМҮЗЛУХ БАХЫМЫНДАН СУЛАР

Сулар башлыжа ики кысымдур:

А. Мутлак сулар:

Бунлар јағмур суји, кар суји, гөл, чај, дәннз, кују суларидүр. Су дијанда бунлар ахла гэлүр. Бу сулара башха бир шеј карышмамиштүр.

Б. Мукајјед сулар:

Бунлар гүл сүји, үзүм суји кими башха бир шејнән карыштурулмиш сулардур. Белә суларинән абдас алынмаз, гусул јапылмаз.

Тәмүзлүх бахымындан “мутлак сулар” беш кысыма ајрылур:

1. Хәм тәмүз, хәм дә тәмүзләјижи олуп кулланылмасы мекрух олмијан сулар:

Бунлар рәнги, тады, кохусы бозулмамиш, аслы дәгишмәмиш кулланылмамиш сулардур. Бу суларинән хәр түрли тәмүзлүх јапылур, абдас алынур, гусул јапылур, јеме ичмеде кулланулур.

2. Хәм тәмүз хәм дә тәмүзләјижи олмајнән барабар кулланылмасы мекрух олан сулар:

Бунлар писик, тавух кими әв хәјванларыјнан, атмажа, шахин кими јыртыжи кушларын артуғи олан сулардур. Башха тәмүз су варкән белә суларинән абдас алмах, гусул јапмах, ичмах вә јемәкләрдә кулланмах мекрухтур. Башха тәмүз су јохса буни кими сулары кулланмах мекрух дәгүл.

3. Гәнди тәмүз олдүғи халда башха шеји тәмүзләмәјән сулар:

Буннар абдас вә гусулдә кулланылан сулардур. Белә суларинән тәкрәр абдас алынмаз, гусул јапылмаз.

4. Тәмүз олмијан сулар:

Бунлар ичинә пислүх дүшән, ахмијан сулардур. Итин, домузун вә өбүр јыртыжы хәјванларын артуғи олан сулар дә тәмүз дәгүл вә хеч бир тәмүзлүх ишиндә кулланылмаз.

5. Шүпәли сулар:

Бунлар ешәгинән катырын артуғи олан сулардур. Буни кими суларинән пислүх јаханур. Башха тәмүз су варкән абдас алынмаз, гусул јапылмаз. Башха су јохса абдас алынур, гусул јапылур, сора да тејеммүм едилүр. Чүнки белә суларын тәмүз олуп олмадуғи шүпәлидүр.

АБДАСЫН ФАЗИЛЕТИ

Абдас, бәлли органлары усулүнә ујғун оларак јаһамак вә месхетмәјнән јапылан тәмүзлуктур. Абдас алманын фазилети вә маневи фәјдаларындан өтүри сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујурмиштүр:

“Бир мислиман абдас аланда әлләрини јаһадүғунда, әлләријнән јаптуғы гүнахлары бағышланур, јүзүни јаһадүғунда гөзләријнән ишләдүғы гүнахлары, башыны месхеттуғунда кулахларијнән ешидип ишләдүғы гүнахлары, ајахларыны јаһадүғунда ајахларијнән гәзип ишләдүғы гүнахлары бағышланур.”

“Сиздән бири әксүксүз оларак абдас алур, сора да: “Әшһадү әнлә иләхе илләллаһү ваһдехү ләшәрика ләх, вә әшһадү әннә Мухаммедән абдүхү вә рәсулүхү” дијарса, жәннәтин сәкиз капысы она ачылур, иштәдүғундан ичәри гирәр.”

Абдасын жан сағлуғумуз бахымындан чох фәјдалары вардур. Абдас алан бир мислиман кирләнән органларыны тез тез јаһајып тәмүзләр вә беләјнән пислухтан ортаја чыхан хасталуклардан гәндини корумиш олур.

АБДАСЫН ФАРЗЛАРИ

Абдасын фарзлари дөрттүр:

1. Јүзи бир кәрә јаһамак,
  2. Әлләри дирсәкләринән барабар бир кәрә јаһамак,
  3. Башын дөртте бирини месхетмак,
  4. Ајахлары топухларинән барабар бир кәрә јаһамак,
- Бу фарзлардан бири әксүк олурса абдас герчак дәгүлдүр.

АБДАСЫН СҮННӘТЛӘРИ

1. Абдас алмаја нијат етмак,
2. Абдаса Еузу-Бесмелејнен башламак,
3. Әвәл әлләри биләкләрәчән јаһамак,
4. Ағзыны мисвак ја дә фырчајнан јаһамак, ја да пармахларијнән овмак,
5. Абдас органларыны ара вермәдән јаһамак, јани бир орган курумадан өбүрүни јаһамак,
6. Јаһадүғы органлары ејжа овмак,
7. Ағзына үч кәрә су алып хәр дәфәсиндә бошалтмак,
8. Орочли олмадүғы заман алдүғы сүјнан ағзыны ејжа чалхаламак,

9. Буруна үч кэрэ су чекмэх вэ хэр дэфэсиндэ сол элинэн сүмкүрмах (орочли олмадуғы заман суји еҗжа чекмэх),

10. Абдаста органлары јахадугы вэ месхетугы заман јохаридэ ағнадылан сыраја гөрэ хэр шеји јапмах,

11. Јаханан хэр органы үч кэрэ јахамах,

12. Абдаста јахамаја сағ тэрэфтэн башламах,

13. Абдаста эллэри вэ ајахлары јахамаја пармахлардан башламах,

14. Сахалы сых олан кимсэ сахалларыны пармахларыјнөн араламах,

15. Пармағындаки јүзүги јериндэн ојнатмах,

16. Кулахлары месхетмах,

17. Бојни месхетмах,

18. Башин тамамыны месхетмах,

19. Пармахларын арасыны араламах.

АБДАСЫН ЭДЭБИ

1. Намаз вахты гирмэдэн абдас алып намаза хазыр олмах,

2. Абдас аланда кыблеје дөнмах,

3. Јүксэк бир јере отурмах,

4. Абдаста башхасындан јардым иштэмөмах,

5. Абдас аланда мәжбур олмадухча сөјлэмөмах,

6. Абдаста суји исраф дэрәжесиндэ чох кулланмамах, суји абдас органларындан тамлыјажах катэн аз кулланмах,

7. Абдастан сора кыблеје каршы Келиме-и шехадет гөтүрмах.

АБДАС НӘСИН АЛЫНУР

Эвэл коллар дирсэклэрин јохарисинэчэн сыванур. Эгэр мүмкүнсэ кыблеје каршы дөнүлүр. “Нијат еттим Аллах рызасы ичүн абдас алмаја” дија нијат едилүр вэ “*Еузу билләхи мин аш-шејтани рајим, бисмиллахи рахмани рахим*” охунур.

Сора сырасыјнэн:

Эллэр билэклэрэчэн үч кэрэ јаханур, пармахта јүзүк варса ојнадулур вэ јүзүгүн алты дэ јаханур.

Бундан сора сағ авужинэн ағыза үч кэрэ ајри ајри су алынып хэр дэфэсиндэ гөзэлжэ чалхаланур. Сора генэ сағ авужа ајри ајри су алынып буруна үч кэрэ су чэкилүр вэ сол элинэн сүмкүлүрэлэк бурун тэмүзлөнүр.

Сора жүзүн хәр тәрәфи үч кәрә јаханур. Бундан сора әвәл сағ кол үч дәфә дир-сәкләринән барабар, сора да сол кол генә үч кәрә дирсәкләринән барабар јаханур.

Бундан сора әлләр тәзә бир сујнан ислатулур, сағ әлин ичи вә пармахлар башын үстүнә којулуп месхедилүр. Сора әлләр ислатылып сағ әлин шехадет пармағыјнан сағ кулағын ичи, баш пармағыјнан да кулағын дышы, сол әлин шехадет пармағыјнан сол кулағын ичи, баш пармағыјнан да сол кулағын дышы месхедилүр. Әлләрин герижә калан үчәр пармағынын дышыјнан да бојнун архасы месхедилүр.

Бундан сора әвәл сағ ајах, сора сол ајах топукларинән барабар јаханур. Ајахлар јахананда сағ ајағын күчүк пармағындан сырајнан бөјүк пармаға тоғри, сол ајағын бөјүк пармағындан дә сырајнан күчүк пармаға тоғри јаханур. Ајахлар јахананда араларынын ејжа тәмүзләнмәсинә диккат едилүр.

Абдас биттуғунда кыблејә каршы Келиме-и шехадет охунур. Фарзлары, сүн-нәтләри вә әдәби јеринә гәтүрүлүп алынан әксүксүз бир абдас белә олуру. Абдас аланда охунан дуалар вардур. Бунларын охунмасы чох гөзәлдүр. Охунмаса да абдас тамам сајылуру.

АБДАСЫН МЕКРУХЛАРЫ

1. Суји лазым оландан даха чох кулланмах,
2. Суји бир гәрәк олмадуғы халда нормалден аз кулланмах,
3. Суји абдас органларына вә жүзүнә чапух чарпмах,
4. Абдас аланда гәрәксиз јерә сөјләмах,
5. Пис бир јердә абдас алмах,

Абдас алан кимсә бунлардан сахынмалидүр.

АБДАСЫ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Бәдәнин хәр ханги бир јериндән кан, ирин вә су чыхмасы,
2. Ағыз толи кусмах,
3. Түпүрдуғи заман түкүрүгүн жарысынын ја да даха чоғунун кан олмасы,
4. Күчүк ја да бөјүк тувалет јапмах,
5. Бајылмах вә сархош олмах,
6. Намазда гүлмах (намаз дышында гүлмах абдасы бозмаз),
7. Јухламах.

АБДАССЫЗ ЖАПЫЛМИЖАН ШЕЈЛӨР

1. Намаз кылынмаз,
2. Куран-и Кериме эл сүрүлмөз,
3. Тилэвет сеждеси жапылмаз,
4. Кээбе таваф едилмөз (Кабежи таваф ичүн абдасли олмах важибтүр).

МЕСЛЕР ҮСТҮНӨ МЕСХЕТМАХ

Абдас алдухтан сора ажахларына мес гијен кимсө тәкрәр абдас аланда меслери чыхармадан, үстүнө месхетмеси јетәрлидүр. Бу, динимизин мислиманлара гөстәрдуғы бир колајлухтур.

Јолжи олмижанлар јигирми дөрт саат сүрејнән хәр абдас алышында меслер үстүнө месхедәрләр. Јигирми дөрт саат гечинжө абдас аланда генө ажахларын јаханмасы гәрәкир. Динән мисафир оланлар ичүн бу сүрө үч гүн, јани јетмиш ики сааттур.

Меслер јстүнө белә месхедилир:

Абдас аланда сыра ажахлара гәлинжө, әвәл сағ әлини исладып үч пармағыјнән (пармахлар ачух оларак) сағ ајағын ужундан башлајып ајак биләгинә тоғри, топуғи ашмах үзере месин үсти бир кәрә сыванур. Сора сол ели исладып сол ајак та белә месхедилүр. Меслерин алты месхедилмөз.

Месин жаиз олдуғи шартлары:

1. Меслер абдасынән (ажахлар јаханмиш оларак) гејилмиш олмали,
2. Меслер ајак топухларыны өртмиш олмали. Топухлардан кыса олан меслер үстүнө месхедилмөз,
3. Меслер он ики бин адым ја да даха чох јол гезәжәх катән тајанухли олмали,
4. Хәр бир месте ајак пармахларынын күчүгијнән үч пармах катән дәлүк, јыртых вә сөкүк олмамали,
5. Меслер ајакда бағсыз туражах катән калын олмали,
6. Меслер дишәрідән гәлән суји әмип ајаға гечирмәмәли,
7. Мес гејажах кимсәнин хәр ајағынын өг тәрәфиндән әлин күчүк пармағыјнән ән аз үч пармах јер олмалидүр.

Өгәр ажахларын өг тәрәфини јитүрмиш вә үч пармах катән јер калмамишсө месхедиләмөз, ажахлары јахамасы гәрәкир. Бир ајағы белә олуп, өбүр ајағы сағлам олса билә хәр икисини дә јахамах лазым, сағлам ајағыны месхетмеси жаиз олмаз.

Месхи бозан шејләр:

1. Абдасы бозан хәр шеј.

Бу сәбәплә тәзәдән абдас аланда меслер үстүнә месхетмах лазым.

2. Меслерин ајахтан чыхмасы ја да чыхарылмасы.

Бу дурумда олан кимсә абдаслыјса бир тәк ајахларыны јахар, меслерден бири чыхса биле ики ајағыны дә јахамасы лазым.

САРҒЫ ҮСТҮНӘ МЕСХЕТМАХ

Бәдәнин хәр ханги бир јериндә кырых ја да јарадан өтүри сарғы варса абдас вә гусул јапанда сарғы ачылып алты јаханур. Әгәр сарғыјы ачып алтыны јахамах зәрәрли олурса сарғыјы ачмаја гәрәк јохтур. Бу дурумда әли исладып сарғынын үстүнә месхедилүр.

Јара үстүндә дәрмән олуп сарғы јоғисә, буни јахамах зәрәр вермијажахса үстүнә су ахытылып јаханур, су зәрәрли олурса бир тәк месхедилүр. Месхетмах дә зәрәрлијсә јапмаја гәрәк јох.

ГУСУЛ

Кури хеч бир јер бырахмадан бәдәнин хәр тәрәфини јахамаја “гусул” дејилүр.

Гусул јапмајы гәрәктирән халлар:

1. Жүнүплүх халы:

А. Јеткинлүх чағында олан кадын вә адамын јахын (жинсел) илишкидә олмасы,

Б. Јухидә ја да ојанүх халда кадын ја да адамын бәлли органларындан билинән сывынын гәлмәси,

2. Хәр ај бәлли заманларда каданларда гөрүлән адет (канама) халынын битмәси,

3. Тоғум јапан кадынларда лохусалүх халынын битмәси.

Бу дурумда оланларын гусул јапмалары фарздур. Бунлар гусул јапмадухча:

А) Намаз кыламаз,

Б) Куран охијамаз,

В) Курана әл сүрәмәз,

Г) Кәбеји таваф едәмәз,

Д) Бир зорунлулүх олмадухча жамије гирәмәз.

Ајрижа кадынлар адет гөрдүхлары гүнләрдә вә лохусалүх халларында ороч тутамазлар.

Гусул жапмајы гэрэктүрэн халлар олмадуғы заманларда билэ жума вэ байрам намазлары ичүн гусул жапмах сүннэттүр.

ГУСУЛУН ФАРЗЛАРЫ

1. Ағыза су алып боғозачан чалхаламах,
2. Буруна су чэкип жахамах,
3. Бүтүн бэдэни (игнэ ужи катэн јер бырахмајып) жахамах.

ГУСУЛУН СҮННЭТЛӘРИ

1. Гусулэ *Бесмеле*нэн башламах,
2. Гусулэ нијат етмах,
3. Бэдэнин бир јериндэ пислух варса эвэлдэн онлары јахајып тэмүзләмах,
4. Эдэб јерләрини јахамах,
5. Гусулэ башламадан эвэл абдас алмах,
6. Абдастан сора эвэл үч дэфэ баша, сора үч дэфэ сағ омуза, үч дэфэдэ сол омуза су дөкүп јахамах вэ суји хәр дөкүштэ бэдэнин хәр тәрәфина улаштурмах.
7. Суји дөкүп бэдэни овмах,
8. Ајағын булундуғы јере су топланијерсә, абдас аланда ајахларыны јахамајы сораја бырахмах.

ГУСУЛ НӘСИН ЈАПЫЛУР

Гусул жапажах олан кимсә эвэл Бесмеле охур вэ јаханмаја нијат едәр. Әлләрини биләкләрәчән јахадухтан сора эдэб јерләрини јахајып тэмүзләр.

Бундан сора сағ авујијнән ағызына үч кәрә су алур вэ хәр дэфәсиндә боғозуначан ағызынын ичини ејжә чалхалар. Орочлијсә боғозуна су качмамасына диккат едәр, сора сағ авујијнән бурнуна үч кәрә су чэкип хәр дэфәсиндә сол әлијнән сүмкүрүр вэ бурнуни тэмүзләр.

Бундан сора абдас алур. Абдас битинжә эвэл үч дэфэ башына, даха сора үч дэфэ сағ омузуна, үч дэфэ дә сол омузуна су дөкүп јаханур. Суји хәр дөкүштә әлләринин улашабилдуғы јерәчән бэдәнини овуштурур. Игнэ ужи катэн кури јер бырахмамах ичүн бэдәнинин хәр тәрәфини үч дэфэ ејжә јахар.

Јахананда:

Гөбәк бошлуғы, кулахларын ич кыврымлары, күпә дөлүкләри, диш аралары, бујух, сач вэ сахалынән бунларын дипләринин исланмасына диккат едилүр. Гусулде дуа охунмаз, үстүндә бир өрти јохса кыблеје дөнүлмәз вэ гәрәксиз јере сөјләнмәз.

Гусул јапмасы гәрәкән бир кимсә ағзына вә бурнуна су алып ејжә чалхаладухтан сора ахан бир суја, денизә ја да бөјүк бир бассейна гирип бәдәнин хәр тәрәфини исладурса гусул јапмиш олур.

ӨЗҮР САХИБИ ОЛАНЛАРЫН ДУРУМИ

Абдасы бозан шејләрден биринин бир намаз вахты кәсилмәдән девам етмәсинә “өзүр”, белә бир дурумда олан кимсәјә дә “өзүр сахиби” дејилүр.

Бир хасталух сәбәбијәнән бурнундан кан ахан ја да бәдәнинин хәр ханги бир јериндән кан ја да башха бир ахынты (тамла тамла сүдүк гәлмәси, жерахат ахмасы кими) гәлән кимсә, намаз вахты ичиндә ахынты кәсилинжә абдас алур, намазыны кылар.

Әгәр ахынты намаз вахтынын тамамында девам едәр, абдас алып намаз кылажах катән бир кесинти олмасса “өзүр сахиби” сајылуր.

Бу дурумда олан кимсә, намаз вахты гирдухтан сора ахынты девам едәркән абдасыны алур вә намазыны кылар. Девам едән ахынтынын дышында абдасы бозажах башха бир шеј олмасса, бу абдасынән вахыт ичиндә иштәдуғы катән намаз кылабилүр (каза вә нафиле намазлары кими).

Өзүр сахибинин абдасы, намаз вахтынын чыхмасыјнан бозулур, өзүр халы девам еттуғы сүрә хәр намаз ичүн вахыт гирдухтан сора тәкрәр абдас алынур.

Бу өзүр сахипләринә динимизин гәстәрдуғы бир колајлухтур.

КАДЫНЛАРЫН ӨЗӘЛ ХАЛЛАРЫ

1. Адет халы:

Кадынлар јеткинлух чағына гәлинжә гәндиләриндә өзәл бир дурум мејдана гәлүр. Буна “адет халы” дејилүр. Адет халы хәр ај бәлли гүнләрдә олур вә нерәдејсе әлли беш јашыначан девам едәр.

Адет гүнләри ичиндә ахынты ара сыра кәсилсә дә, адет халындан сајылур. Адет халынын девам еттуғы гүнләрдә кадынларынын базы шејләри јапмасы харам олур.

Кадынлар адет халларынын девам еттуғы гүнләрдә:

1. Намаз кыламазлар,
2. Ороц тутамазлар,
3. Куран охијамазлар,
4. Курана әл сүрәмәзләр,
5. Кабеји таваф едәмәзләр,
6. Жамије гирәмәзләр,
7. Кожасына жинсел јахлашымда булунамазлар.

Адет халы биттухтан сора гусул алмах фарздур. Кадынлар адет гөрдухлары гүмлөрдө намазлары каза етмэзлэр, бунлары Јүжө Аллах бағышламиштүр. Рамазан ајында тутамадухлары орочлары каза едөрлөр, јани сорадан тутарлар.

2. Лохусалух халы:

Чожух тоған кадынларда мејдана гэлэн өзел дурума “*лохусалух халы*” дејилүр.

Лохусалух халы чожугун тоғмасындан сора эн чох кырх гүн девам едөр. Кырх гүндэн эвэл дө битэбилүр. Бу дурумда, кадын гусул јапып ибадетләринө девам едөр. Кырх гүнүн тамамланмасыны бөкләмэз. Лохусалух гүмлөриндө ахынты бир сүрө кесилип сора девам етсэ, ахынтынын кәсилдугы бу гүмлөр дө лохусалух халындан сајылуру.

Адет халында јапылмасы харам олан шејлөр лохусалух халында да харамдур. Лохусалух биттухтан сора гусул јапмах фарздур. Лохусалух халында кылынмијан намазлар каза едилмэз, тутулмијан орочлар каза едилүр.

3. Истихаза

Адет халы үч гүндэн әксүк битәрсэ, бу адет халы дөгүл, кадын ичүн бир мазерет сајылуру. Он гүндэн чох девам едэн адет халыјнан кырх гүндэн чох девам едэн лохусалух вә ики жанлыјкән ахынты да беләдүр. Бу халлара “*истихаза*” дејилүр.

Кадынлар белә дурумларда намазларыны кылар, орочларыны тутарлар. Чүнки бунлар адет вә лохусалух халы дөгүл, бурун канамасы кими мазерет сајылыјер.

ТЕЈЕММУМ

Нијат едип, тәмүз топрах ја да топрах кими бир шеје әлләрини вуруп јүзүни вә колларыны месхетмеје “*тејеммүм*” дејилүр. Абдас алмах ја да гусул јапмах ичүн су булунмадугы заман тејеммүм етмах, абдас вә гусул јеринә гечөр.

ТЕЈЕММУМУН ФАРЗЛАРЫ

1. Нијат етмах,
2. Әлләри тәмүз бир топраға ја да топрах кими бир шеје ики дөфө вуруп, биринжи вурушта јүзләри, икинжисиндө коллары месхетмах.

ТЕЈЕММУМУН СҮННӘТЛӘРИ

1. Әвәл Бесмеле охумах,
2. Хәр шеји сыраја гөрә јапмах,

3. Ара вермәдән бирбири ардындан јапмах,
4. Топраға вурдухтан сора әлләри әвәл иләри сүрмах,
5. Сора гери чәкмах,
6. Пармахлары ачух тутмах,
7. Әлләрини јердән калдурдухтан әгәр тозлјсә, әлләрини бирбиринә вуруп сикмах.

ТЕЈЕММУМ НӘСИН ЈАПЫЛУР

Коллар дирсәкләрин јохарысыначан сыванур. Нә ичүн тејеммум едиләжах-са, онун ичүн нијат едилүр. Пармахлар ачух халда әлләр тәмүз топраға бир дәфә вурулур. Әлләр тозлјсә сиккәләнүр.

Сора әлләрин ичијнән јүзүн тамамы бир кәрә месхедилүр.

Әлләр тәкрәр топраға вурулуп сол әлинин ичијнән сағ кол дирсәкләринән барабар, сағ әлин ичијнән дә сол кол дирсәкләринән барабар месхедилүр.

ТЕЈЕММУМИ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Абдасы бозан шејләр тејеммумү дә бозар,
2. Абдас вә гусул ичүн су булунур вә бу суји кулланмах мүмкүн олурса тејеммум бозулур,
3. Бир јара ја да өзүрдән өтүри бәдәнинә су дәгдүрәмадуғы ичүн тејеммум етмах зорунда калан кимсәнин өзүрү ортадан кахынжа тејеммум бозулур.

Тејеммум Пејғамбәримизин вә биз мислиманлар ибадетләримизи јапабил-мәмиз ичүн Јүжә Аллахын вердуғы бир қолајлухтур.

ОХУМА

Әдрәф тәмүзлуғи:

Тәмүзлух бир тәк бәдән, үст баш вә әвләрин ич тәмүзлуғы демах дәгүл. Динимиздә тәмүзлуғун аланы чох даха гәништүр. Бу сәбәптән өтүри әдрәф тәмүзлуғы конусунда ајрыжа турмамызх лазым. Чүнки әдрәф тәмүзлуғы бир тәк гәндимизи дәгүл, башхаларыны да меракландыран бир конудур. Әдрәфи кирләт-мах башхаларыны рахатсыз етмах, башха инсанлара зәрәр вермах демахтур. Халбуки мислиман башхаларына зәрәр вермәјән, хеч бир жанлыјы инжитмәјән инсандур.

Пејғамбәр Әфәндимиз: **“Кани бажанызы тәмүзләјин.”** бујурарах әвләрин әдрәфинин дә тәмүзләнмәси гәрәктуғуны билдирмиштүр.

Тэмүз олан әдрәфи нислэтмах чох көти бир иш вә мислимана јахышмијан бед бир тавраныштур.

Пејгамбәр Әфәндимиз: “Ләнетә уграмышлардан олмахтан сахынын.” бујурду.

Буна Асхаб:

- Бунлар кимдүр, ја Ресулүллах? дија сорунжа, Пејгамберимиз:

- “Халкын гәлип гечтугы јола вә гөлгәләндугы јерләрә нисләјәнләрдүр.” бујурду.

Инсанларын гәлип гечтугы јоллары, отуруп кахтухлары вә рахатландухлары јерләри кирләдип баишхаларыны рахатсыз едилмәси Ислам ахлакына ујмаз. Мислиман баишха инсанлары рахатсыз едән тавранышлар јапмаз, јапмамалидүр. Хәр гүн гедип гәлдугумуз јолларын тәмүз вә бахымли олмасына диккат етмели, парк, бахча вә гезилән јерләрин тәмүз тутулмасы лазым.

Пејгамбәримизин дургун сулара ишәмаји јасахламасы, мечидин туварында гөрдугы түкүруги әлиңә алдугы бир таш парчасыјәнән гәндинин казыјып калдурмасы, әдрәф тәмүзлугуна нә катән әхәммијат вердугуны гөстәријер.

Пејгамбәримиз јерлере түпүрмәјә билә изин вермәзкән, бир мислиман нәсин олур да әдрәфи кирләдип инсанлары рахатсыз едәбилүр. Нәсин олур да баишхаларынын зәрәр гөрмәсинә сәбәп олажах давранышлар јапабилүр?

Пејгамбәримиз: “Соған вә сармусах јијән кимсә биздән вә мечитимиздән узах түрсун.” бујуријер. Аслында соған вә сармусах халал олан јијажахлардур. Анжах бунлары јијәнләрин ағыз кохусы баишха инсанлары рахатсыз едәр. Бу сәбәплә жамијә гедәндә соған вә сармусах кими кохули јијажахлар јемәмәли, јемишсах дә кохусы ағзымыздан гедәнәчән баишхаларынын јанына јахлашып кимсәји рахатсыз етмәмәлијүх.

Аллах Теалә Куран-и Керимдә тәмүзлуга ујанлары сәвдугуны билдиријер. Еләјсә тәмүз олах, әдрәфимизи тәмүз тутах ки Аллахын сәвдугы куллардан олах. Тәмүз оланлары инсанлар да сәвәр. Әдрәфи тәмүз тутуп баишхалырынын нефретини јох тә, сәвгисини казанмаја чалышах.

СОРУЛАР:

1. Ислам дининин тәмүзлуга вердугы әхәммијаты ағнадын.
2. Тәмүзлүх бахымындан сулар кача ајрылур?
3. Абдасын фазилетини ағнадын.
4. Абдасын фарзлары, сүннәтләри вә әдәбини ағнадын.
5. Абдас нәсин алынулур?

6. Абдасын мекрухлары вә абдасы бозан шејләр нәләрдүр?
7. Абдассыз бир кимсә нәләр јапамаз?
8. Меслер үстүнә нәсин месхедилүр?
9. Сарғы үстүнә ханги халларда месхедилүр?
10. Гусул нәдүр вә гусул јапмаји гәрәктүрән халлар нәләрдүр?
11. Жүнүп оларак јапыламијан шејләр нәләрдүр?
12. Гусулүн фарзлары вә сүннәтләри нәләрдүр?
13. Гусул нәсин јапылуру?
14. Өзүр сахипләри нәсин хәрәкәт едәр?
15. Кариләрин хусуси халлары нәләрдүр?
16. Тејеммүм нәјә дејилүр? Тејеммүмүн фарзлары вә сүннәтләри нәләрдүр?
17. Тејеммүм нәсин јапылуру?
18. Тејеммүм ханги халларда јапылуру?

Конулар:

- *Намазын эхэммијаты; намаз кимлэрэ фарздур*
- *Намаз вахытлары вә намаз кылынмасы жаиз олмијан вахытлар*
- *Намаз түрлэри*
- *Намазын фазлары; важиблэри вә сүннэтлэри*
- *Намазы бозан шејлэр; намазын мекрухлары*
- *Беш вахыт намазын кылынышы*
- *Сабах намазынын кылынышы*
- *Әвлә намазынын кылынышы*
- *Икинди намазынын кылынышы*
- *Ахшам намазынын кылынышы*
- *Јатсы намазынын кылынышы*
- *Витир намазынын кылынышы*
- *Намаз кылдухтан сора нэлэр охунур*

НАМАЗЫН ӘХӘММИЈАТЫ

Исламын беш шартындан икинјиси намаз кылмахтур. Инсанларын биринчи вәзифәси Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) пејғамбәрлуғуна инанмахтур. Имандан сора фарзларын ән мүхими намаздур. Беш вахыт намаз, Хижреттен бир јарым јил әвәл Мирач гејәсиндә фарз кылынмиштүр.

Намаз, руху тәмүзләјән, јүрәги ишыхладан, инсаны Аллахын хузуруна јүксәлтән бир ибадеттүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Намаз динин дирәгидүр.”** бујуруп, намазын динимиздә чох мүхим бир ибадет олдуғуны белиртмиштүр. Намаз бизә бәдән вә рух тәмүзлуғы қазандуран бир нурдур. Бунун сајасында мислиман гүнах кирлериндән арынур вә жәннәтә гирмәјә лајых тәмүз бир кул олур.

Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) бу конуда белә бујуријер:

“Сиздән хәр ханги биринизин каписинин өгүндә бир чај булунса, вә о кимсә чајда гүндә беш кәрә јаханса, ондә кирдән бишеј калур ми?”

Буни ешидәнләр:

“Хеч кир калмаз, ја Ресулүллах!” дија жевап вердиләр.

Пејғамбәримиз:

“Иштә беш вахыт намаз да буна бәнзәр, Аллах намазынән гүнахлары силәр.” бујурду.

Намаз жүрәкләрә Аллах корхусуны јерлештирип инсаны гүнах ишләмахтан корур. Бу герчәк Куран-и Керимдә белә билдирилүр:

“Сана вахјолунан (гөндәрилән) китабы охи, намазы достоғри кыл. Герчәктән намаз хажасызлухтан вә көтилухтан алыкојар.”

Намазыны тоғри кылан бир кимсә гүнах ишләмахтан куртулур, иманыны куввәтләндүрүр. Аллахын рызасыны казанур. Жәннәтин ајдынлух јоли она ачылур. Мислиман намаз кылмајнән мүкәлләф (сорумли) олдуғы кими, чожухларына да намазы өгрәтмах зорундадур. Сәвғули Пејғамбәримиз белә бујуријер:

“Чожухларыныза једи јашына гәлинжә намаз кылмасыны әмрәдин.”

Ана баба једи јашына гирән чожухларына намаз кылмаји өгрәтүрсә, чожухлар јеткинлух чағына гәлинжә намаза ејжә алышмиш олурлар.

НАМАЗ КИМЛӘРӘ ФАРЗДУР

Бир инсана намазын фарз олмасы ичүн үч шартын булунмасы лазым:

1. Мислиман олмах,
2. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах,
3. Ахлы башында олмах.

НАМАЗ ВАХЫТЛАРЫ

Гүндә беш вахыт намаз вардур: сабах, әвлә, икинди вә јатсы намазлары. Бу намазларын хәр биринин бәлирли вахытлары вардур. Хәр намазын гәнди вахтында кылынмасы шарттур. Вахтындан әвәл бир намазы кылмах жаиз олмадуғы кими, өзүрсүз оларак намазы вахтындан сораја бырахмах да бөјүк гүнахтур. Куран-и Керимдә белә бујурулмиштүр:

“Шүпәсиз намаз мүминләр үстүнә бәлли вахытларда фарз кылынмиштүр.”

Сабах намазынын вахты: сабаха каршы тан јеринин ағармаја башлама-сындан, гүнәшин тоғмасыначан олан замандур.

Әвлә намазынын вахты: гүнәш там тәпәмизә гәлип, гөлгә доғу тәрәфина узанмаја башладуғы вахыттан (гүнәш тәпәдәјкән вар олан гөлгә сајылмаз) хәр шејин гөлгәсинин бир ја да ики каты оланачан девам едән замандур.

Икинди намазынын вахты: әвлә намазы вахтынын битиши олан вахыттан гүнәш батаначан олан замандур.

Ахшам намазынын вахты: гүнөш баттухтан сора башлајып гүнөшин баттуғи јердө кызыллух ја да ондан сора гэлән бајазлух јитәнөчөн олан замандур.

Јатсы намазынын вахты: ахшам намазынын вахты чыхтухтан сора башлајып сабах намазынын вахты гирәнөчөн девам едөн замандур.

Витир намазынын вахты: витир намазынын вахты да јатсы намазынын вахтыдур. Анжах витир намазы јатсы намазындан сора кылынуур.

Жума намазынын вахты: эвлө намазынын вахтыдур.

Тәрәви намазынын вахты: јатсы намазынын вахтыдур.

Бајрам намазынын вахты: бајрам гүнләри сабах гүнөшин тоғмасындан нередөјсө элли дакка гечтухтан сора башлајып гүнөшин тәпәјә гәлмәсинөчөн девам едөн замандур.

НАМАЗ КЫЛЫНМАСЫ ЖАИЗ ОЛМИЈАН ВАХЫТЛАР

Гүнүн базы вахытларында хеч бир намаз кылынмаз:

1. Гүнөш тоғанда,
2. Гүнөш там тәпәјә гәлип баты тәрәфинә гечмәдән,
3. Гүнөш батанда.

Анжах о гүнүн икинди намазынын фарзы кылынмамишсә, гүнөш батанда да кылынуур.

НАМАЗ ТҮРЛӘРИ

Намаз башлыжа үч түрдүр:

1. Фарз намазлар,
2. Важиб намазлар,
3. Нафиле намазлар.

А. ФАРЗ НАМАЗЛАР:

Буннар беш вахыт намазынән жума вә жөнөзө намазларидүр.

Беш вахыт намаз:

1. САБАХ НАМАЗЫ: дөрт рәкәттүр.

Ики рәкәт сүннәт,

Ики рәкәт фарз.

2. ӘВЛӘ НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз,

Ики рәкәт сон сүннәт.

3. ИКИНДИ НАМАЗЫ: сәкиз рәкәттүр.

Дөрт рәкәт сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз.

4. АХШАМ НАМАЗЫ: беш рәкәттүр.

Үч рәкәт фарз,

Ики рәкәт сүннәт.

5. ЈАТСЫ НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз,

Ики рәкәт сон сүннәт.

Беш вахыт намаздан башха фарз олан намазлар:

1. ЖУМА НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Ики рәкәт фарз, дөрт рәкәт сон сүннәт.

2. ЖӘНӘЗӘ НАМАЗЫ: фарз-ы кифаједүр.

Б. ВАЖИБ НАМАЗЛАР:

1. ВИТИР НАМАЗЫ: үч рәкәттүр.

2. РАМАЗАН БАЈРАМЫ НАМАЗЫ: ики рәкәттүр.

3. КУРБАН БАЈРАМЫ НАМАЗЫ: ики рәкәттүр.

В. НАФИЛЕ НАМАЗЛАР:

Фарз вә важибләрден башха кылынан намазлара “*нафиле намазлар*” дејилүр.

Нафиле намазлар икија ажрылур:

1. Фарз намазларына бағли оларак кылынан нафиле намазлар:

Бунлар фарзлардан эвэл вә сора кылынан сүннәтләринән Рамазан гежәләриндә кылынан вә Мүеккед бир сүннәт олан тәрәви намазыдур.

2. Фарз намазларына бағли олмайып кылынан нафиле намазлар:

Бунлара “*Мустехаб*” ја да “*Мендуб*” намазлар да дејилүр. Бунлар базы вахытларда сәвап казанмах нијатијән кылынан намазлардур.

Базылары бунлардур:

А) Кушлух намазы: гүнәш тоғуп мекрух олан вахыт гечтухтан сора ән аз ики, ән чох он ики рәкәт кылынан намаздур.

Б) Техежжүд намазы: гежә јарысындан сора кылынан ән аз ики, ән чох сәкиз рәкәт намаздур.

В) Тахијетүл-Месчид: жамиләр зијарет едилдүғы заман (Мекрух вахыт дәгүлисә) кылынан ики рәкәт намаздур.

НАМАЗЫН ФАРЗЛАРЫ

Намазын фарзлары он икидур. Бунлардан алтысы намазын дышындадур, бунлара “**намазын шартлары**” дејилүр. Алтысы да намазын ичиндәдур. Бунлара да “**намазын рүкүнләри**” дејилүр.

Намазын герчәк олабилмәси ичүн он ики фарзын әксүксүз оларак јеринә гәтүрүлмәси гәрәкир.

Намазын шартлары:

1. Хадестен тахарет: хадес дејилән маневии кириң јохедилмәси ичүн абдас алмах, гәрәкли халларда гусул јапмахтур.

2. Нејасеттен тахарет: намаз кылажах кишинин бәдәниндә, үстүндәки урбада вә намаз кылажағы јердә пислух варса бунларын тәмүзләнмәсидүр.

3. Сетр-и аврет: намаз кылажах кишинин бәдәниндә өртүнмәси гәрәкән јерлерин өртүлмәси.

Адамларда: гөбәк вә диз қапағы арасыны (диз қапағыјнан барабар),

Кадынларда: јүз, әл вә ајахлардан башха бәдәнин хәр тәрәфинин өртүлмәсидүр.

4. Истикбал-и кыбле: намазы кыблеје дөнүп кылмахтур. Кыбле, Мекке шәәриндә јер јузундә Аллаха ибадет максәдијән јапылан илк кутсал бина олан Кәбедүр. Кәбе, Хазрети Ибрахим вә Хазрети Исмаил тәрәфиндән јапылмиштүр.

5. Вахыт: намазлары гәнди вахытлары ичиндә кылмахтур. Вахыт гәлмәдән намазы кылмах жаиз дөгүл.

6. Нијат: ханги намазы кылдуғуни билмах вә јүрәгиндә хатырламахтур. Нијатын дилинән сөјләнмәси сүннәттүр.

Намазын рүкүнләри:

- 1. Ифтитах тәкбирләри:** намаза башлыјанда тәкбир етмах демахтур.
- 2. Кыјам:** намазда ајахта турмах демахтур.
- 3. Кыраат:** намазда ајахтајкән бирәз Куран охумахтур.
- 4. Рүкуу:** намазда әлләр диз қапағына улашажах катән әгилмахтур.
- 5. Сүжууд:** рүкуудан сора ајахлар, дизләр вә әлләринән барабар арны јерә којмахтур.
- 6. Каде-и ахыре:** намазын сонунда “*Еттехијјатү*” охыјажах катән отурмах демахтур.

НАМАЗЫН ВАЖИБЛӘРИ

1. Намаза “*Аллаху әкбәр*” сөзијнән башламах.
2. Фарз намазларын илк ики рәкәтиндә, нафиле намазларын хәр рәкәтиндә Фатиха суресини охумах.
3. Фарз намазларын илк ики рәкәтиндә, витир вә нафиле намазларынын хәр рәкәтиндә Фатихадан сора сурә ја да ајет охумах.
4. Фатихајы суреден сора охумах.
5. Сәждәдә арныјнан барабар бүрни дә јерә којмах.
6. Үч вә дөрт рәкәтли намазларын икинжи рәкәтиндә отурмах (буна “каде-и уулә, јани биринжи отуруш дејилүр.
7. Намазлардаки биринжи отурушинән сон отурушларда Еттехијјатү охумах.
8. Жамаатинән кылындугы заман сабах, жума, бајрам, тәрәви вә витир намазларынын хәр рәкәтиндә, ахшам вә јатсы намазларынын илк ики рәкәтиндә имамын Фатиха вә сурәји ачухтан, әвлә вә икинди намазларындајса гизлижә охунмасы.
9. Имама ујан жамаатын Фатиха вә сурәји охумајып сусмасы.
10. Витир намазында кунут тәкбири алмах вә кунут дуаларыны охумах.
11. Бајрам намазларында алынан иләве текбирләр.

12. *Таадили еркаан*, јани ајахтајкән достоғри, рүкууда дүмдүз олмах (кадынлар бирез мејилли (өгә эгилмиш) турурлар). Рүкуудан кахтухтан сора ејжә тоғрулма, ики сежде арасында там отурмах.

13. Намазын сонунда саға вә сола сәләм вермах.

14. Намазда јанғылма олурса, севих сеждеси јапмах.

(Намазда фарз ја да важиб олан шејләрден биринин гежихтурулуп јапылма-сы ја да важибләрден биринин унутулуп тәркедилмәси халында севих сеждеси јапмах гәрәкүр. Важиб билә билә јапылмазса намазын тәзәдән кылынмасы ла-зымдур.)

НАМАЗЫН СҮННӘТЛӘРИ

1. Хәр намазын башлама текбириндә, витир намазынын кунут текбириндә вә бајрам намазларынын иләве текбирләриндә әлләри калдурмах. (адамлар әл-ләрини башпармағы кулах јумушағына гәләжәк шекилдә, кадынлар пармах уж-лари омуз хизасына гәләжах шекилдә әлләрини калдурурлар.

2. Беш вахыт намазынән жума намазы ичүн эзән охумах вә икәмет гәтүрмах. (кадынлар ичүн эзән вә икамет сүннәт дөгүл.)

Эзәни ешитмах сәваптур. Эзәни ешидән кимсә мүәззинин сөзләрини тәкрәр едәр. Анжах *“Хайје алес-Саләх”* вә *“Хайје алел-Феләх”* охунанда: *“Лә хавле вә лә куввете иллә билләхил-алијјил-азим”* демәли.

Эзән битинжә Пејғамбәримизә салаат вә селәм гәтурдухтан сора бу дуа оху-нур:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَ الصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اَنْتَ
مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَاَبْعَثْهُ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

Охунушы: **“Аллахүмме Раббе хазихид-даветит-гаммети вес-Сала-тил-каимети аати Мухаммеден ел-весилете ве-л-фазилете ве-басхү макамен махмуден еллези ваадтех.”**

Ағнамы: *“Еј әксүксүз дәвәтин (әзәнин) кылынмах ичүн олан намазын Рабби олан Аллах! Мухаммеде (с.а.с.) весиле вә фазилети (жәннәттә јүксәк дәрәжәји) багышла вә она ваадетүгүн Макамы Махмуда (ән бөјүк шефаат макамына) улаштур.”*

Пејғамбәр Әфәндимиз: **“ Эзән сонунда ким бу дуаји охурса, кыјамат гүнүндә о кимсә шефаатимә хак казанур.”** бујурмиштүр.

ӨЗӨН

Аллаху эkbэр Аллаху эkbэр

Аллаху эkbэр Аллаху эkbэр

Ешхедү энлэ илэхе иллеллах

Ешхедү энлэ илэхе иллеллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Хайје алес-Салэх, Хайје алес-Салэх,

Хайје алел-Фелэх, Хайје алел-Фелэх

Ессалэтү хайрун миненневм

Ессалэтү хайрун миненневм

Аллаху эkbэр, Аллаху эkbэр

Лэ илэхе иллеллах

ИКАМЕТ

Аллаху эkbэр Аллаху эkbэр

Аллаху эkbэр Аллаху эkbэр

Ешхедү энлэ илэхе иллеллах

Ешхедү энлэ илэхе иллеллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Хайје алес-Салэх, Хайје алес-Салэх,

Хайје алел-Фелэх, Хайје алел-Фелэх

Кад Каметис-салэх

Кад Каметис-салэх

Аллаху эkbэр, Аллаху эkbэр

Лэ илэхе иллеллах

3. *Субханеке* охумах.
4. Илк рэкэтгә *Субханекеден* сора *Езу-бесмеле*, өбүр рэкэтлөрдө *Фатиха*-дан эвэл *Бесмеле* охумах.
5. *Субханеке*, *Езу* вә *Бесмеле*ји гизлижә охумах.
6. *Фатиха* охундухтан сора хәм имамын, хәм дә жамаатын гизлижә *Амин* демәси.
7. Ифтитах тәкбириндән башха намаз ичиндәки бүтүн тәкбирләр.
8. Рүкуудан каханда “*Семиаллаху лимен хамидех*”, бунун пешиндән дә “*Ра-ббена лекел-хамд*” демах.
9. Рүкууда үч кәрә “*Сүбхане Раббиджел-азим*” вә сәждәләрин хәр бириндә үчәр кәрә “*Сүбхане Раббиджел-аалә*” демах.
10. Кыјамдајкән ајахларын арасы дөрт пармах катән ачух олажах.
11. Рүкууда дизләрини әлләринән тутмах вә тутаркән әлләрин пармахлары ачух олажах. (Кадынлар пармахларыны ачмаз вә дизләрини тутмазлар, бир тәк әлләрини дәзләринин үстүнә којарлар).
12. Рүкууда дизләрини вә дирсәкләрини дүз тутуп бүкмәдән архасыны дүмдүз јапмах. (Кадынлар исә дизләрини бүкүк вә архаларыны бирәз јохарија мејилли тутарлар).
13. Сеждеје гедәндә јере эвэл дизләрини, сора әлләрини, даха сора јүзүни којмах; сеждедән каханда эвэл јүзүни, сора әлләрини, даха сора дизләрин үстүнә әлләрини којуп дизләрини јердән калдурмах.
14. Отурушларда әлләри ујлухларын үстүнә којмах.
15. Отуранда сол ајағыны јере јајып үстүнә отурмах вә сағ ајағыны дикип пармахларыны кыбләјә каршы гәтүрмах. (Кадынлар ајахларыны сағ тәрәфә јатух оларах чыхарып менжин үстүнә отурурлар).
16. Сон отурушта *Еттехијјатүдән* сора *Аллахүмме Салли* вә *Аллахүмме Ба-ркинән* дуа охумах (*Раббена аатина...* дуасы).
17. Сәләм верәндә башыны эвэл саға, сора сола чөвүрмах.
18. Сәләмдә “*Есселәмү әлејкүм вә рахметүллахи*” демах.

Намазын әдәбләри:

- А. Намазда ајахта туранда сеждә едәјағы јере,
- Б. Рүкууда ајахларынын үстүнә,
- В. Отуранда кујағына,
- Г. Сеждеде бурнун ики кәнәринә,
- Д. Сәләм верәндә омузлара бахмах.

НАМАЗЫ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Намазда сөйләмах;
2. Бир шеј җемах ја да ичмах;
3. Гәнди ешитәжағы катән гүлмах (җанындакиләри ешитәжағы катән гүләрсә, абдасы бозулур);
4. Биринә сәләм вермах ја да верилән сәләми алмах;
5. Гөјсүни кыбледен чөвүрмах,
6. Дүңјаја ајит бир шејдән ја да бир ағрыдан ағламах, “ах” демах; (Аллах корхусундан ағламах намазы бозмаз);
7. Өскүрүги јохкән өскүрмәјә чалышмах. (Өлдә олмајып, нормал гәлән өскүрүк намазы бозмаз.);
8. Намазда бир иш јапмаја чалышмах,
9. Бир шејә үфүрмах;
10. Кураны, манасы бозулажах шәкилдә охумах;
11. Ајети мусхафын јүзүндән охумах;
12. Намазда абдасы бозулмах;
13. Тејеммүм едән кимсәнин намазда суји гөрмәси, месх сүрәсинин намазда битмәси;
14. Сабах намазыны кыларкен гүнәшин тоғмасы;
15. Кадынларинән адамларын арада бир фәрде олмадан јан јана бир сафта жамаатинән намаз кылмасы;
16. Намазда өртүнмәси гәрәкән јерләрин ачылмасы вә бу ачылманын бир рүкун јапажах катән сүре девам етмәси.

НАМАЗЫН МЕКРУХЛАРЫ

1. Намазда бәдән ја да урбајнан ојнамах, пармах чытлатмах, пармахларыны бирбиринә гечүрмах, әлләрини бөјрүнә којмах;
2. Әснәмах, гәринмах;
3. Гөзләри јуммах, саға сола вә јохарија бахмах (бахаркән гөгсүни кыбләдән чөвүрүрсә, намаз бозулур);
4. Коллары сыванмиш оларак намаза турмах (кадынлар колларыны сывамыш оларак кыларса намаз бозулур);

5. Өзүрсүз оларак намазда багдаш курмах, чөмөлмах, дизләрени дикип отурмах;

6. Инсан жүзүнө ја да кор халында јанан аташа каршы намаз кылмах (кандил, мум ја да лампаја каршы мекрух олмаз);

7. Јүзүндәки тәр вә тозлары силмах, кашынмах, сежде јериндәки ташлары дүзәлтмах, (бунлары рахатсыз олдуғы ичүн јапарса мекрух олмаз);

8. Рүкууда ја да сеждеде тәсбихләри бырахмах ја да үчтән аз оумах;

9. Намаз кыланын өгүндә, үстүндә, сағ ја да сол тәрәфиндә жанлы шәкили булунмах ја да жанлы шәкили олан бир шејин үстүнә сежде етмах (манзара вә ағач кими жансыз шәкилләрин сахынжасы јохтур);

10. Намазда бир шеје јасланмах;

11. Сеждеде анжах арныны јере којуп, бурнуны којмамах;

12. Сеждеје гедәндә әлләрени дизләриндән әвәл јере којмах, сеждеден канда дизләрени әлләриндән әвәл калдурмах (хасталух сәбәбијәнән елә јапарса мекрух олмаз);

13. Јолун үстүндә, пис олан јерлерде, мәзәр үстүндә, пислүгә јахын јерде, сахибинин рызасы олмадан башха бирисинин јеринде кылмах;

14. Икинжи рәкәттә, илк рәкәттә охудуғы суре ја да ајеттен даха узун суре ја да ајет оумах;

15. Әзбәрә билдуғы башха суре варкән ики рәкәттә дә ајны суреји оумах;

16. Икинжи рәкәттә, илк рәкәттә охудуғы суре ја да ајеттен әвәлки суре ја да ајети оумах.

Заммы суре (намаз кыланда Фатихадан сора охунан кыса сурелер) охунанда баштан сона (јохарыдан ашағыја) тоғри гедилүр. Мисал, илк рәкәттә Фатихадан сора “*Елемтере*”ји, икинжи рәкәттә “*Ли иләфи*”ји охурса бу тоғридүр. Факат илк рәкәттә “*Ли иләфи*”ји, икинжи рәкәттә “*Елемтере*”ји охурса, бу тәрсинә охујуш мекрухтур.

17. Илк рәкәттә бир суреји охујуп, икинжи рәкәттә арада бир суре атлајып өбүр суреји оумах;

Мисал, биринжи рәкәттә “*Елемтере*”ји охурса, икинжи рәкәттә “*Ли иләфи*”ји оумасы гәрәкиркән, бун и атлајып “*Ереејтеллези*”ји оумах мекрухтур. Анжах ики ја да даха чох суре атларса мекрух олмаз.

18. Намаз кыланда палто ја да пиджакыни гејмәдән омуза алмах;

19. Намазда гөзләри јуммах;

20. Жамидә өг сафта (сырада) ачух јер варкән, архада намаза турмах.

БЕШ ВАХЫТ НАМАЗЫН КЫЛЫНЫШЫ

Намазын там вә дини хукүмләрә ујғун бир намаз олабилмәси ичүн фарзлары, важибләри вә сүннәтләри јерли јеринде јапмах, намазы бозан вә намазда мекрух олан шејләрдән диккатле сахынмах гәрәкир.

САБАХ НАМАЗЫ

Икиси сүннәт, икиси фарз дөрт рәкәттүр. Әвәл сүннәти, сора фарзы кылынур.

Сабах намазынын сүннәтинин кылынышы:

Илк рәкәт:

1. Ајахларын арасы дөрт пармах ачухлухта вә пармах ужлары кыблеје тоғри гәләжәк шәкилдә ајахта кыблеје дөнүлүр.

Нијат:

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бугунки сабах намазынын сүннәтини кылмаја”* дија нијат едилүр.

Ифтитах тәкбири:

3. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынур.

(Адамлар, тәкбир аланда, әлләрин ичи кыблеје каршы вә пармахлары нормал ачухлухта булунур. Башпармахлар кулах јумушағына гәләжах шәкилдә әлләр јохарија калдурулуру.)

(Кадынлар, тәкбир аланда, әлләрин ичи кыблеје каршы, пармахлар нормал ачухлухта вә пармах ужлари омуза гәләжах шәкилдә әлләрини јохарија калдурурлар.)

Кыјам:

4. Тәкбирдән сора әлләр бағланур. Ајахтајкән сежде едиләжах јере бахылуру.

5. (Адамлар, сағ элин авужи сол элин үстүндә, сағ элин баш вә күчүк пармахлары сол элин биләгини сармиш олуп, әлләрини гөбәк алтында бағламиш олурулар.)

(Кадынлар, сағ әл сол элин үстүндә олажах шәкилдә әлләрини гөгсүн үстүнә којарлар. Адамларда олдуғы кими сағ элин пармахларыјнән сол элин биләгини сармазлар.)

Кыраат:

5. Ајахта сырәсыјнән: *Субханеке; Еүзу-Бесмеле; Фатиха* суреси; Курандан бир суре охунур.

Рүкуу:

6. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә бурада үч дәфә “Субхане Раббиджел-азим” дејилүр. Рүкуудајкән ајахларын үстүнә бахылур.

(Адамлар, рүкууда пармахлары ачух олуп әлләријнән дизләрини тутуп арасыны дүмдүз јапарлар. Дизләрини вә дирсәкләрини тик тутарлар.)

(Кадынлар, рүкууда архаларыны бирәз мејилли (әгилмиш) тутуп адамлардан даха аз әгилүрләр. Әлләрини (пармахларыны ачмадан) дизләрин үстүнә којарлар вә дизләрини бирәз бүкүк тутарлар.)

Рүкуудан кахма:

7. “Семиаллаху лимен хамидех” дејип рүкуудан кахылур вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

Сежде:

8. “Аллаху Әкбәр” дејип сеждеје гедилүр. Сеждеје гедәндә әвәл дизләр, сора әлләр, даха сора да арын вә бурун јере којулур. Сеждеде баш ики әлин арасында вә хизасында булунур. Сеждедејкән ајахлар калдурулмаз. Сеждеде бурун кәнәрләринә бахылур. Бурада үч кәрә “Субхане Раббиджел-әлә” дејилүр.

(Адамлар, сеждеде дирсәкләрини јаннарындан узах, колларыны јердән калхух тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүнә тик тутулур вә пармах ужлары кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулур.)

(Кадынлар, сеждеде колларыны јаннарына битишүк халда тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүнә тик тутулур вә пармах ужалари кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулур.)

Ики сежде арасы отуруш:

9. “Аллаху әкбәр” дејип башыны сеждеден калдуруп диз үстү отурулур. Отуруркән пармахлар дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур. Бурада “Субханаллах” дејажах катән кыса бир сүрә отурулур.

(Адамлар, сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје дәнмиш шәкилдә тик тутулур.)

(Кадынлар, ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфинә чыхарур вә елә отурурлар.)

10. “Аллаху Әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-әлә” дејилүр.

11. “Аллаху Әкбәр” дејип сеждеден ајаға (икинжи рәкәттә) калхынур вә әлләр бағланур.

Сеждеден каханда әвәл баш, сора әлләр, даха сора әлләр дизләрин үстүнә којулуп дизләр јерден калдурулур.

Ифгитах тәкбириндән бурајачан јапыланлара **“Бир рәкәт”** дејилүр.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха суреси*; Курандан бир суре охунур.
2. Илк рәкәтгә олдуғы кими *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббидел-азим”* дејилүр.
3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылуру вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.
4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббидел-алә”* дејилүр.
5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып дизләр үстүнә отурулур. Бурада *“Субханаллах”* дејажах катән кыса бир сүрә отурулур.
6. Сора *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дөфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббидел-алә”* дејилүр.

Каде-и Ахире (Намазын сонунда отуруш):

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур. Отуруркән әл пармахлары дизләр хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулур вә кујаға бахылуру.

(Адамлар, сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отуруру, сағ ајах пармахлары кыблеје дөнмиш шәкилдә тик тутулур.)

(Кадынлар, ајахларыны јатух оларак сағ тәрәфә чыхаруру вә елә отурурлар.)

8. Отурушта сырасыјнән: *Еттехијату; Аллахүмме салли; Аллахүмме барик; Раббена атина дуалары* охунур.

Сағ тәрәфә сәләм верилиши:

9. Әвәл башыны саға чөвүрүп *“Есселәму әлејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сәләм вериркән омузлара бахылуру.

Сол тәрәфә сәләм верилиши:

10. Сора башыны сола чөвүрүп *“Есселәму әлејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Беләјнән ики рәкәт намаз тамамланмиш олур.

Сабах намазынын фарзынын кылышы:

Сабах намазынын фарзы да сабахын ики рәкәт сүннәти кими кылынуру. Анжах сүннәттән фаркы, фарза нијат едилмәси вә адамларын икамет гәтүрмәсидүр.

Сабах намазынын фарзына белә нијат едилүр:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки сабах намазынын фарзыны кылмаја”.

ӘВЛӘ НАМАЗЫ

Әвлә намазы, дәрди илк сүннәт, дәрди фарз вә икиси дә сон сүннәтинән он рәкәттүр.

Әвлә намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын сүннәтини кылмаја”* дејип нијат едилүр.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағланур.

3. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке; Еuzu-Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

5. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылуру вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып дизләр үстүнә отурулуру.

8. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

9. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылуру вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси; Курандан бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылуру вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Сора *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип отурулуру вә “*Еттехијатү*” охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)

8. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси вә бир суре охунур.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

3. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуру вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раббијел-алә*” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Субхана Раббијел-алә*” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип отурулуру вә “*Еттехијатү*” охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)

8. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағланур.

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси вә бир суре охунур.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

3. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуру вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раббијел-алә*” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Субхана Раббијел-алә*” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип отурулуру.

8. Отуруркән сырасыјнән: *Еттехијатү; Аллаһүмме салли; Аллаһүмме барик; Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр.

Әвлә намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).
2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын сүннәтини кылмаја”* дејип нијат едилүр.
3. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтигах тәкбири алынып әлләр бағланур.
4. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке; Еuzu-Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.
5. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.
6. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылуру вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.
7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.
8. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулуру.
9. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.
10. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылуру вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.
2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.
3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылуру вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.
4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.
5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулуру.
6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.
7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулуру вә *“Еттехијјатү”* охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)
8. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси вә бир суре охунур.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббидел-азим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә “Субхане Раббидел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббидел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле*; *Фатиха* вә бир суре охунуру.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббидел-азим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “Субхане Раббидел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббидел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип отурулуру.

8. Отуруркән сырасыјнән: *Еттехијјату*; *Аллахүмме салли*; *Аллахүмме барик*; *Раббена атина* дуалары охунуру.

9. Әвәл башыны саға чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр.

Әвлә намазынын фарзынын кылышы:

Биринжи рәкәт:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. “*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја*” дејип нијат едилүр.

3. “Аллаху әкбәр” дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағлануру.

4. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке*, *Еuzu-Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

5. “Аллаху акбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-азим” дејилүр.

6. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

7. “Аллаху акбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “Субхане Раббиджел-алә” дејилүр.

8. “Аллаху акбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

9. Генә “Аллаху акбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-алә” дејилүр.

10. “Аллаху акбәр” дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылуру вә әлләр бағлануру.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

2. “Аллаху акбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-азим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху акбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “Субхане Раббиджел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху акбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху акбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху акбәр” дејип отурулуру.

8. “Аллаху акбәр” дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле* вә *Фатиха* охунуру.

2. “Аллаху акбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-азим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху акбәр” дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә “Субхане Раббиджел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху акбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-әлә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта *Бесмеле* вә *Фатиха* охунуру.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-әзим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббиджел-әлә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-әлә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип кахып отурулуру.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјат*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунуру.

9. Әвәл башыны саға чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр.

Беләјнән әвлә намазынын фарзы түкәнмиш олуру.

Бундан сора: “Аллахүмме ентесселәмү вә минкесселәм. Тебаректе јазел желәли вәл икрам” дејилүр вә сон ики рәкәт сүннәт кылынуру.

Әвлә намазынын сон сүннәтинин кылынышы:

“*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја*” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора сабах намазынын ики рәкәт сүннәти кими кылынуру.

ИКИНДИ НАМАЗЫ

Икинди намазы, дәрди сүнәт, дәрди дә фарз, сәкиз рәкәттүр.

Икинди намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. “*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки икинди намазынын сүннәтини кылмаја*” дејип нијат едилүр.

2. “Аллаху әкбәр” дејип ифтитах тәкбири алынуру вә әлләр бағлануру.

3. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

4. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

5. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуру вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

6. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раббијел-алә*” дејилүр.

7. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеден кахып отурулуру.

8. “*Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Субхана Раббијел-алә*” дејилүр.

9. “*Аллаху әкбәр*” дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылуру вә әлләр бағлануру.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

3. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуру вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

4. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раббијел-алә*” дејилүр.

5. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “*Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Субхана Раббијел-алә*” дејилүр.

7. “*Аллаху әкбәр*” дејип кахып отурулуру.

8. Отурушта сырасыјнән: *Еттехијјату, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* охунур.

9. “*Аллаху әкбәр*” дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

3. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуру вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә “Субхане Раб-бијел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббијел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта *Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббијел-азим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббијел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббијел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип кахып отурулуру.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјат*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунуру.

9. Әвәл башыны саға чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр.

Әвлә намазынын дөрт рәкәт илк сүннәтијнән икинди намазынын дөрт рәкәт сүннәти арасындаки фарк:

Әвләнин илк сүннәти, “*Сүннәт-и мүеккеде*” дүр. Бунун икинжи рәкәтиндәки отурушта бир тәк *Еттехијјату* охунуру вә үчүнжи рәкәтә кахтуғунда *Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

Икиндинин сүннәти “*Сүннәт-и гајр-и мүеккеде*” дүр. Бунун икинжи рәкәтиндәки отурушта *Еттехијјату*, *Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охунуру, үчүнжи рәкәтә кахтуғунда әвәл *Субханеке* охунуру, сора *Езуу-Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

Икинди намазынын фарзынын кылынышы:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. “*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки икинди намазынын фарзыны кылмаја*” дејип нијат едилүр.

Икинди намазынын фарзы, әвлә намазынын дөрт рәкәт фарзы кими кылы-
нур. Арадаки фарк бир тәк нијатын башха олмасыдур.

АХШАМ НАМАЗЫ

Ахшам намазы үчи фарз, икиси сүннәт, беш рәкәттүр. Әвәл фарзы кылыну-
р.

Ахшам намазынын фарзынын кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. “*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки ахшам намазынын фарзыни кылмаја*” дејип нијат едилүр.

3. “*Аллаху әкбәр*” дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағланур.

4. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

5. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

6. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылу-
р вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

7. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раб-
бијел-алә*” дејилүр.

8. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеден кахып отурулу-
р.

9. Генә “*Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Суб-
хана Раббијел-алә*” дејилүр.

10. “*Аллаху әкбәр*” дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылу-
р вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббијел-азим*” дејилүр.

3. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылу-
р вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.

4. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раб-
бијел-алә*” дејилүр.

5. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеден кахып отурулу-
р.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-әлә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

8. Отурушта “Еттехијјатү” охунур.

9. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле* вә *Фатиха* охунур.

2. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-әзим” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә “Субхана Раббиджел-әлә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббиджел-әлә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахып отурулуру.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјатү*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чөвүрүп “*Есселәму әлејкүм верахматуллахи*” дејилүр.

Ахшам намазынын сүннәтинин кылынышы:

“*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки ахшам намазынын сүннәтини кылмаја*” дејип нијат едилүр. Ахшам намазынын сүннәти дә тыпкы сабах намазынын ики рәкәт сүннәти кими кылынуру.

ЈАТСЫ НАМАЗЫ

Јатсы намазы дәрди илк сүннәт, дәрди фарз вә икиси дә сон сүннәт, он рәкәттүр.

Јатсы намазынын илк сүннәтинин кылынышы:

“*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин јатсы намазынын сүннәтини кылмаја*” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора тыпкы икиндинин сүннәти кими кылынуру. Хәр икиси дә сүннәт-и ғәјри мүеккедердүр. Араларындаки фарк бир тәк нијатын башха олмасыдур.

Јатсы намазынын фарзынын кылынышы:

1. Икамет гэтүрүлүр (адамлар ичүн).
2. “*Нијат эттим Аллах рызасы ичүн бөгүнкү јатсы намазынын фарзыны кылмаја*” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора тыпкы эвлө намазынын фарзы кими кылынуур.

Јатсы намазынын сон сүннәтинин кылынышы:

“*Нијат эттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин јатсы намазынын сон сүннәтини кылмаја*” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора сабах намазынын сүннәти кими кылынуур.

ВИТИР НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Јатсы намазындан сора кылынан үч рәкәтли витир намазында өбүр намазлара гөрә бир фарк вардуур. О да үчүнжи рәкәттә *Фатиха* вә бир суре охундухтан сора хама рүкууја гедилмәз. “*Аллаху әкбәр*” дејип әлләр јохари калдурулууп бағлануур вә *Кунут* дуалари охунуур. Бундан сора рүкууја гедилүр.

Витир намазынын кылынышы:

1. “*Нијат эттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин витир намазыны кылмаја*” дејип нијат едилүр.
2. “*Аллаху әкбәр*” дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағлануур.
3. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунуур.
4. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббиджел-азим*” дејилүр.
5. “*Семихаллаху лимен хамидех*” дејип калхылуур вә ајахта “*Раббена лекел-хамд*” дејилүр.
6. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “*Субхане Раббиджел-алә*” дејилүр.
7. “*Аллаху әкбәр*” дејип сеждеден кахып отурулуур.
8. Генә “*Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “*Субхана Раббиджел-алә*” дејилүр.
9. “*Аллаху әкбәр*” дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылуур вә әлләр бағлануур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунуур.
2. “*Аллаху әкбәр*” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “*Субхане Раббиджел-азим*” дејилүр.

3. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә “Субхане Раббијел-алә” дејилүр.

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

6. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббијел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип кахып отурулуру.

8. Бу отурушта *Еттехијјату* охунуру.

9. “Аллаху әкбәр” дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылуру вә әлләр бағлануру.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунуру.

2. “Аллаху әкбәр” дејип әлләр јохарија калдурулуру вә тәкрәр бағлануру.

3. Кунут дуалары охунуру. (Кунут дуаларыни билмәјән, онларын јеринә: “Раббена атина фиддүнја хасенетен вә фил ахирети хасенетен вә кына азабеннар” ы охуру.

4. “Аллаху әкбәр” дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә “Субхане Раббијел-азим” дејилүр.

5. “Семихаллаху лимен хамидех” дејип калхылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

6. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббијел-алә” дејилүр.

7. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

8. Генә “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә “Субхана Раббијел-алә” дејилүр.

9. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуру.

10. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјату*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунуру.

11. Әвәл башыны саға чәвүрүп “*Есселәму алейкүм верахматуллахи*” дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп “*Есселәму алейкүм верахматуллахи*” дејилүр.

НАМАЗ КЫЛДУХТАН СОРА НӘЛӘР ОХУНУР

Фарз намазларында сәләм вердухтан сора:

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

“Аллахүмме ентесселәмү вә минкесселәм, тебаректе ја зелжеләли вели-
крам” дежилүр.

Фарздан сора сүннәт намазы јохса, (сабах вә икинди намазлары кими):

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

“Аллахүмме салли алә сејјидина Мухаммедин вә алә аали сејјидина
Мухаммед” дејип Пејғамбәримизә саләт вә сәләм гәтүрүлүр. Фарздан сора сүн-
нәт намазы варса, (әвлә, ахшам вә јатсы намазлары кими) саләт вә сәләм сүннәт
кылындухтан сора гәтүрүлүр.

Саләт вә сәләмдән сора:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

“Сүбханеллахи велхамдү лиллахи вә лә иләхе иллеллахү велләхү әкбәр
вә лә хавле вә лә куввете иллә билләхил алијјил азим” дежилүр.

Бундан сора: *Еүзу-Бесмеле* вә *Ајетүл-Күрси* охунур.

Ајетүл Күрси:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ
بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Охунушы:

“Аллаху лә иләхе иллә хувел-хајјүл-Кажјум. Лә техузүху синетүн ве лә
невм. Леху ма фис-семавати ве ма фил-ард. Мен зеллези јешфау индеху илла
биизних. Јалему ма бејне ејдихим ве ма халфехум. Ве лә јухитуне бишеј-ин
мин илмихи иллә бима шае. Весиа күрсијјухус-семавати вел-ард. Ве лә јеу-
дүху хифзүхума. Ве хувел-алијјүл-азим.”

Ағнамы:

“Аллах, Ондан баиша илах јохтур.; диридүр; гәнди заатијлә (шахсијатгыјла)
каимдүр (вар оландур). Они нә бир ујухлама нә дә бир јухи тутар. Гөкләрдә вә
јерләрдә нә варса хәптиси Онундур. Онун изни олмадан, Онун јанында ким шефа-
ат едәбилүр (бир сучун бағышланмасы, ја да диләгин јеринә гәтүрүлмасы ичүн

аражылух жапабилүр)? Онларын өгүндә вә архасында олан хәр шеји билүр. Онун илминдән, гәндинин диләдугы дышында хеч бир шеј агныјамазлар. Онун Күрсиси (тахты) гәкләри вә јери капламыштур; онлары гәзләмах Она хеч бир вахыт агыр гәлмәз. О, чох жүжә вә чох бөјүктүр.”

Сора сырасыјнән:

33 кәрә **سُبْحَانَ اللَّهِ** “Сүбханаллах”

33 кәрә **الْحَمْدُ لِلَّهِ** “Елхамдү лиллах”

33 кәрә **اللَّهُ أَكْبَرُ** “Аллахү әкбәр” дејилүр.

Бунларын пешиндән:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Лә иләхе илләллаху вахдеху лә шерике лех, лехүл мүлкү вә лехүл хамдү вә хуве әлә кулли шејин кадир.” дејилүр вә әлләр гөгүс хизасына калдурулуп дуа едилүр.

мбәримизин тавсија еттуғы бу дуанын ағнамы будур:

“Алемлерин Рабби, Аллаха хамдолсун. Өфәндимиз Хазрети Мухаммеде (с.а.с.), она ујанлара вә онун асхабына саләт вә сәләм олсун.

Аллахым! Тајанамијажағымыз чәтинлухлардан, дүнја вә ахырәт ишләримиздә тарлухтан, үзүнти верәжах мукаддераттан, дүшманлары сәвиндүрәжах кәдәрдән Сәнә сығынурух.

Аллахым! Гүнахларымызы бағышла вә бизи кору, биздән разы ол, ибадетләримизи кабул ет, бизи жәннәтә кој, жәхәннәм аташындан куртар, дүнја вә ахырәтә аит бүтүн ишләримизи дүзәлт. Сәни анмах, Сәнә шүкретмах вә еј ибадет јапмах ичүн бизә јардым ет, Аллахым!

Аллахым! Бүтүн ишләрдә сонумузы гөзәл ејле вә бизи дүнјанын үзүнтүләриндән, ахырәтин эзәбиндән кору...

Аллахым! Рахметине сәбәп олажах, бағышламана гөтүрәжах шејләри вә бүтүн гүнахлардан узах калмаји, ејлухларын хәпписини әлдә етмәји вә сонунда жәннәтә гирмәји вә жәхәннәмдән куртулмаји Сәндән иштијерух.

Аллахым! Хеч бир гүнахымызы бырахма, хәпписини бағышла, хеч бир үзүнтүмизи бырахма, бизи сәвиндүр, бизе бүтүн борчларымызы өдијәжах гүч вә куввәт вер, дүнја вә ахырәтә аит сәнин разы олдуғун хәр ихтијажымызы каршыла. Еј, мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлиси!...

Аллахым! Бизэ дүнјада ејлух вэ гөзэллух, ахырэттэ дэ ејлух вэ гөзэллух вер вэ бизи рахметијнэн бағышла, жэхәннэм эзэбиндән кору. Еј, мәрхәмәтлиләрин эн мәрхәмәтлиси!...

Еј Раббимиз! Бәни, анамы, бабамы вэ бүтүн мүминләри хесап гөрүләжағи гүн рахметијнэн бағышла. Еј, мәрхәмәтлиләрин эн мәрхәмәтлиси!...

Сэләм бүтүн пејғамбәрләрин үстүнә, хамд бир тәк әлемләрин Рабби Аллаха-дур.”

Дуаји:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ
عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Сүбхане раббике раббил иззети амма јефисун. Ве селәмүн әлел мур-селин. Вел хамдү лиллахи раббил әлемин.” әјетијнән битүрүр вэ әлләрини јүзүнә сүртәр.

СОРУЛАР:

1. Намазын әхәммијатыны ағнадын.
2. Намаз кимләрә фарздур?
3. Намаз вахытлары вэ намаз кылынмијан вахытлары сајын.
4. Намаз кач түрдүр?
5. Намазын фарзлары качтур? Намазын дышындаки фарзлары ағнадын.
6. Намазын ичиндәки фарзлары ағнадын.
7. Намазын важибләри вэ сүннәтләри нәләрдүр?
8. Намазы бозан шејләр нәләрдүр?
9. Намазда мекрух олан шејләр нәләрдүр?
10. Дөрт рәкәт фарзынән дөрт рәкәт сүннәтин кылынышы арасында нә фарк вар?
11. Мүеккед сүннәтијнән Гајри мүеккед сүннәтин кылынышы арасында нә фарк вар?
12. Витир намазында өбүр намазлардан фаркли оларак нә охунур?
13. Намаз кылындыхтан сора нәләр охунур?

Конулар:

- *Сехив сеждеси*
- *Жамаатинэн намаз кылманын фазилети*
- *Жами вэ жамаат эдэби; намазын жамаатинэн кылынышы*
- *Жума гүни вэ жума намазы; жума намазынын кылынышы*
- *Байрам намазлары*
- *Теширик тэкбирлэри*
- *Тэрэви намазы*
- *Отурарах вэ ишмайнэн намаз кылмах*
- *Жолжи намазы*
- *Гечмиш намазларын казэси*
- *Тилэвет сеждеси*
- *Жэнэзэ намазы*

СЕХИВ СЕЖДЕСИ

Сехив сеждесини гэрэктүрэн халлар:

Намаз ичиндэ:

А. Фарзлардан бирини унудуп гежихтүрмах.

Б. Важиблэрдэн бирини унудуп гежихтүрмах ја да унудуп јапмамах.

Бу эхиклүгы гидэрмах ичүн намазын сонунда сехив сеждеси јапмах важиб-түр. Фарзлардан биринин унудулуп ја да билэ билэ јапылмадуғунда намаз бо-зулажағи ичүн сехив сеждесијнэн тамамланамаз, намазын тэзэдэн кылынмасы лазым. Важиблэрдэн хэр ханги бири билэ билэ јапылмадуғунда сехив сеждеси гэрэкмэз, намазын тэзэдэн кылынмасы лазымдур.

Сехив сеждеси не вахыт вэ нэсин јапылуру?

Намазда фарзлардан ја да важиблэрдэн бири унудулуп гежихтурулуру ја да важиблэрдэн бири бырахылурса, намазын сон отурушунда бир тэк *Еттехижјатү* охунуп сағ тэрэфэ сэлэм вердухтан сора:

“*Аллаху эkbәр*” дејип сеждеје гедилүр. Бурада “*Субхана Раббиджел-алэ*” дејилүр. Сора “*Аллаху эkbәр*” дејип кахып отурулуру; тэкрэр “*Аллаху эkbәр*” дејип икинжи дэфэ сеждеје гедилүр вэ үч кэрэ “*Субхана Раббиджел-алэ*” дејилүр вэ “*Аллаху эkbәр*” дејип сеждеден кахып отурулуру.

Бу отурушта “*Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик вә Раббена атина* дуалары охунуп эвэл саға, сора сола сэлэм верилүр. Буна сехив сеждеси дежилүр.

ЖАМААТИНЭН НАМАЗ КЫЛМАНЫН ФАЗИЛЕТИ

Динимиз жамаатинэн намаз кылмаја бөјүк эхэммијат вермиштүр. Жамаатинэн намаз кылан мислиманлар бирбиријнэн јахындан танышур. Билмэјәнләр билгили оланлардан фәјдаланур, еј алышканлухлар казанур, заманинэн көти алышканлухлардан вазгечар.

Жамаатинэн барабар олмајнан мислиманлар арасында каршылухли сөвги мејдана гөлүр, кардашлух вә јардымлашма хисләри куввэтләнүр. Мөлөкләр кими Аллахын хузурунда тәрэф тутуп намаз кылан мүминләр тәк башына намаз кыланлардан даха чох сөвөп казәнур.

Бу конуда сөвгүли Пејғамбәримиз бу мүждәләри веријер:

“Жамаатинэн кылынан намазын сөвөби, тәк башына кылынан намаздан јигирми једи кат даха чохтур.”

“Јатсы намазыны жамаатинэн кылан бир кимсә, гежә јарысыначан намаз кылмиш кими олур. Сабах намазыны жамаатинэн кылан бир кимсә бүтүн гежә намаз кылмиш кими олур.”

“Бир кимсә эвиндә гөзәлжә тәмүзләнүр дә Аллахын фарзларындан бирини өдәмах ичүн мечитләрдән биринә гедәрсә, аттуғи адымлардан бири гүнахларыны силәр, өбүри дә онун дәрәжәсини јүксәлтүр.”

Фарз намазлар тәк башына да кылынуур. Анжах жамаатинэн кылынмасы сүннет-и мүеккедедур. Јамија девам етмәнин маневи казанжи чох, жамаатын бирлигини сағламада ролү бөјүктүр.

Сүннәт вә нафиле олан намазлар жамаатинэн кылынмаз. Анжах тәрәви намазы сүннәт олдуғы халда, хәм тәк башына, хәм дә жамаатинэн кылынуур. Важиб олан витир намазы бир тәк Рамазан ајында жамаатинэн кылынуур. Жума вә бајрам намазлары жамаатинэн кылынуур, тәк башына кылынмазлар.

ЖАМИ ВӘ ЖАМААТ ӘДӘБИ

Жамиләр мислиманларын Аллаха ибадет еттухлары јерлердүр. Јерјүзүнүн ән шәрәfli јерлери олан жамиләрә “Аллахын әви” дијерләр. Јамија ибадет ичүн гедән мүмин Аллахын зијаретчиси вә мисәфири сајылур. Нәсин ки әв сахиби эвинә гәлән мисәфирләринә икрам јапар, жамија гидән мүминләрә дә Јүжә Аллах бөјүк мүкәфат верәжахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз бу конуда белә бујурмиштүр:

“Әвиндә гөзәлжә абдас алып жамија гедән кимсә Аллахын зијаретчисидүр. Зијарет едәнә Аллах икрамда булунажахтур.”

Жамиләрә хөрмәт етмах хәр мислиманын вәзифәсидүр. Бу вәзифәләр кысажа бунлардур:

1. Жамија абдаслы, тәмүз урба вә дүзгүн үст башынән гедилмәлидүр.
2. Жамија әвәл сағ ајағыны атып гирилмәли вә гирәркән Пејғамбәримизә *Салават-ы шерифе* охумалидүр.
3. Жамидән чыханда әвәл сол ајағыны дишәри атмалидүр.
4. Ајахлары вә чораплары кирлијсә, жамидәки халиләрә вә килимләрә басмамалидүр.
5. Бир өзүрү јохса жамидә ајахларыны узадып отурмамали, бағырып чағырмах, шамата етмах вә дүнјаја айт шәјләри конушмах кими хөрмәтсиз тавранышлардан сахынмамалидүр.
6. Соған, сармусах јејип ағыз кохусујнан жамија гедип жамааты рахатсыз етмах, гәгирмах вә јанындакиләрини икрахландуражах тавранышларда булунмамалидүр.

Жамидә Куран охунијер ја да вааз јапылыјерсә диккат вә хөрмәтинән кулах вермәли, жамија геч гәләнләр бош булдухлары јерде отурмалы, өг сыралара гечмах ичүн жамааты рахатсыз етмәмәлидүр.

Жамији таныјах:

Жамиләр мислиман бирлигинин ајрылмаз парчасыдур. Ислам өлкәсинин символыдур.

Жами: мислиманларын хәп барабар ибадет еттухлары јере жами дејилүр.

Мечит: намаз кылынан јер демахтур. Күчүк жамиләрә мечит дијерләр. Базы бөјүк жамиләрә дә мечит дејилүр. *Месжид-и Неби* кими.

Күчүк мечитләрдә даха чох вахыт намазлары кылынур, жума вә бајрам намазлары кылынмаз.

Жаминин бөлүмләри:

Михраб: жамиләрдә кыбле јөнүндә булунан вә имамын намаз кылдуранда турдуғы гиринтили јердүр.

Минбәр: жамиләрдә имамын жума вә бајрам хутбелерини охудуғы јүксәкчә мәрдивәнли јердүр.

Күрсү: жамиләрдә вааз верилән јүксәкчә отурма јеридүр.

Минаре: жамилерин битүшүгүндө эээн охумах ичүн жапылан куле шаклиндө жүксөк жапыдур.

Шерефе: минареләрдә эдрәфинда чыхынтылы жапылан эээн охума јеридур. Бураја минаренин ичиндәки мәрдивәндән чыхылур. Минареләрдә чоғи заман бир тәнә шерефе булунур. Анжах бирдән чох шерефели минареләр дә вардур.

Алем: минаренин тәпәсинә јерләштүрүлән хиләл (ај) шаклиндәки тәпәлухтур.

НАМАЗЫН ЖАМААТИНӘН КЫЛЫНЫШЫ

Намазын биринжи рәкәтиндә имама ујанлар:

Имамын пешиндә жамаатинән намаз кылан кимсә хәм кылынажах намаза, хәм дә имама ујмаја нијат едәр. Мисал, әвлә намазынын фарзынын нәсин кылынажағыны гәрәлим:

1. Белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја, ујдум имама.”*

Жамаатинән кылынан бүтүн намазларда имама ујан кимсә нијатын сонунда *“ујдум имама”* сөзләрини катар.

2. Имам тәкбир алдуғунда жамаат да хама онун пешиндән тәкбир алып әлләрини бағлар вә гизлижә *Субханекеји* охујуп сусар. Жамаат бундан башха рәкәтләрин хеч бириндә ајахта бир шеј охумаз. Бир тәк имам *Фатихаји* битүрдүғунда гизлижә *“Амин”* дијар.

3. Рүкууја геттуғунда жамаат бурада үч кәрә *“Субхане Раббиджел-азим”* дијар. Имам *“Семиллаху лимен хамидех”* дејип ајаға кахтуғунда жамаат ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дијар.

Сежделерде дә үчәр кәрә *“Субхане Раббиджел-алә”* сөјләр.

4. Отурушларда имаминән барабар жамаат да *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик, Раббена атина* вә *Раббенағфирли* дуаларыни охур вә генә имаминән барабар сәләм верүр.

Имамын пешиндә жамаатинән намаз кылан кимсә тәкбир алыркән, рүкууја гедәркән, рүкуудан ајағы кахаркән, сеждеје гедәркән, сеждеден кахаркән вә сәләм верүркән имамы тәкрәр едәжах, онун өгүнә гечмијажах.

Бир рәкәтин рүкуунда, јани имам рүкуудан даха кахмадан нијат едип тәкбир алан вә рүкууда имама ујмиш олан кимсә о рәкәтә јетишмиш сајылур.

Икинжи рәкәттә имама ујанлар:

Биринжи рәкәтин рүкууна јетишәмәјән кимсә, јетиштуғы јерде нијат едип тәкбир алур вә имама ујар, имаминән барабар намаза девам едәр. Сон отурушта

Еттехијјатү охујуп имадын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердугунда гәнди јетишәмәдуғы рәкәти тәк башына кылмах ичүн сәләм вермәдән “*Аллаху әкбәр*” дејип ајаға кахар, *Субханеке, Еүзү-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охур. Ондан сора рүкуу вә сејделери јапып отуруп. *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охур. Әвәл саға, сора сола сәләм верип намазыны битүрүр.

Үчүнжи рәкәттә имама ујанлар:

Дөрт рәкәтли бир намадын үчүнжи рәкәтында имама ујан кимсә сон отурушта *Еттехијјатү* охујуп имадын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердугунда гәнди сәләм вермејип “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар вә јетишәмәдуғы ики рәкәти белә тамамлар:

Субханеке, Еүзү-Бесмеле, Фатиха вә бир суре охујуп билиндуғы кими рүкуу вә сејделерини јаптухтан сора “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар. *Бесмеле, Фатиха* вә суреји охујуп генә рүкуу вә сејделери јаптухтан сора отуруп; *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп саға вә сола сәләм верип намазыны тамамламыш олур.

Үч рәкәтли олан ашам вә витир намазларынын үчүнжи рәкәтында имама ујан кимсә имаминән барабар о рәкәти кылар. *Еттехијјатү* охујуп имадын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердугунда гәнди сәләм вермејип “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар вә *Субханеке, Еүзү-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охујуп рүкуу вә сејделерини јапып отуруп. Бурада биртәк *Еттехијјатү* охур вә “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар. *Бесмеле, Фатиха* вә суреји охујуп рүкуу вә сејделери јаптухтан сора отуруп; *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп саға вә сола сәләм верип намазыны битүрүр.

Дөрт рәкәтли бир намадын дөрдүнжи рәкәтында имама ујанлар:

Генә имаминән барабар о рәкәти кылар вә сон отурушта *Еттехијјатү* охујуп беклер. Имам сағ тәрәфә сәләм вердугунда гәнди сәләм вермејип “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар вә *Субханеке, Еүзү-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охујуп рүкуу вә сејделерини јапып отуруп. Бурада бир тәк *Еттехијјатү* охујуп ајағы кахар. Ајахта *Бесмеле, Фатиха* вә суреји охујуп рүкуу вә сејделери јаптухтан сора отурмадан ајағы кахар. Бир тәк *Бесмеле* вә *Фатиха*ји охудухтан сора рүкуу вә сејделери јапар вә отуруп. *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп саға вә сола сәләм верип намазыны тамамламыш олур.

Сон рәкәтин рүкуудан кахтухтан сора имама ујан кимсә, имам сағ тәрәфә сәләм вердугунда, “*Аллаху әкбәр*” дејип ајағы кахар; гәнди баштан сона бүтүн рәкәтләри кылып намазыны тамамлар.

ЖУМА ГҮНИ ВӘ ЖУМА НАМАЗЫ

Жума мислиманларын мукаддес бир гүнидүр. Бу сәбәптән мислиманлар бу гүни бир бајрам сәвинжијнән каршыламали, јаханып тәмүзләнип вә гезэл урбалар гејип жәмија гетмәлидүр. Пејғамбәримиз (.с.а.с.) белә бујуријер:

“Бир кимсә гезэлжә абдас алдухтан сора жумаја гәлүр, сусуп хутбеје кулах верүрсә, үч гүн даха чох бу жумадан өбүр жумајачан олан заман ичиндәки гүнахлары бағышланур.”

Жума намазы, дәрди илк сүннәт, икиси фарз вә дәрди дә сон сүннәт, топлам он рәкәттүр. Жума гүнләри әвлә вахтында кылынуур вә о гүнүн әвлә намазынын јеринә гечәр. Жума намазынын фарзы жамаатинән кылынуур. Тәк башына кылынмаз.

ЖУМА НАМАЗЫ КИМЛӘРӘ ФАРЗДУР

Жума намазынын бир кимсәјә фарз олмасы ичүн, мислиманлух, ахлы башында олма вә јеткинлух чағына гәлмиш олмахтан башха алты шартын даха булунмасы гәрәк.

Жума намазынын фарз олмасынын шартлары:

1. Адам олмах (кадынлара фарз дәгүл).
2. Азад (хүр) вә сербест олмах.
3. Муким олмах (јани мисәфир олмамах).
4. Сағлухли олмах.
5. Көр олмамах.
6. Ајахлары сағлам олмах.

Бу шартлар гәндиндә олмијан адама жума намазы фарз дәгүл. Анжах бу дурумда олан бир кимсә жамија гедип жумаји кыларса о гүнүн әвлә намазынын јеринә гечәр. Жума намазынын герчак (јани кабул) олмасы ичүн дә алта тәнә шарт лазымдур.

Жума намазынын герчәк олмасынын шартлары:

1. Жуманын әвлә вахтында кылынмасы.
2. Намаздан әвәл хутбе охунмасы.
3. Жума кылынан јерин хәркешә ачух олмасы.
4. Имамдан башха ән аз үч адам жамаат булунмасы.
5. Жума намазынын кылдыранын дәвләтин әзифәләндрүдүгә ја да изин вердүгә бир инсан олмасы.
6. Жума кылынажах јерин шәәр ја да шәәрә бағли бир јер олмасы.

ЖУМА НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Жума гүни эвлә вахты эзән охундухтан сора эвәл дөрт рәкәт олан илк сүннәт кылынар. Бунун нијаты беләдүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки жума намазынын илк сүннәтини кылмаја.”*

Жуманын илк сүннәтинин кылынышы тыпкы эвлә намазынын дөрт рәкәт сүннәти кимидүр. Сүннәт кылындухтан сора жаминин ичиндә бир эзән даха охунур вә имам минбәрә чыхып хутбе охур. Хутбе биттуғунда икамет гәтүрүлүр вә жуманын ики рәкәт фарзы жамаатинән кылынар. Иمامын архасындаки жамаат белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки жума намазынын илк сүннәтини кылмаја, ујдум имама.”*

Фарздан сора жуманын дөрт рәкәт сон сүннәти кылынар. Бунун кылынышы да жуманын илк сүннәти кимидүр. Нијаты беләдүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн жуманын сон сүннәтини кылмаја.”*

Жума намазы беләјнән тамамланмиш олур.

Бундан сора иштәјән дөрт рәкәт *“Зухри ахиир* (сон эвлә)” вә ики рәкәт дә вахыт сүннәти кылар.

Сон эвлә намазына: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн вахтына јетишип хәлә кыламадуғум сон эвлә намазыны кылмаја”* дејип нијат едилүр. Бу сон эвлә намазы, эвләнин дөрт рәкәт фарзы кими кылынар вә сүннәтләрдә олдуғы кими дөрт рәкәтин хәпписиндә *Фатиха*дан сора суре охунмасы даха ејдүр. Ики рәкәт вахыт сүннәтинә дә белә нијат едилүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн вахтын сүннәтини кылмаја.”* Бу намаз да сабах намазынын сүннәти кими кылынар.

БАЈРАМ НАМАЗЛАРЫ

Бајрам сәвинч гүни демахтур. Хәп барабар кылынан бајрам намазлары мислиманлар арасындаки бирлух вә барабарлуғун гөзәл бир гөстәргәсидүр. Бајрамлар мислиманлары бирбиринә јахлаштуран, тарғынлухлары ортадан калдуран, кардашлух хисләрини куввәтләндүрән әхәммијатлы гүнләрдүр. Бајрамлар Аллахын мүмин кулларына зијафет гүнләридүр.

Мислиманларын јилдә ики дини бајрамы вардур:

1. Рамазан бајрамы,
2. Курбан бајрамы

Жума намазы фарз олан кимсәләрә бајрам намазларыны кылмах важибтүр. Бајрам намазы ики рәкәттүр. Жамаатинән кылынар. Бајрам намазларында эзән охумах, икамет гәтүрмах јохтур. Бајрам хутбеси сүннәттүр вә намаздан сора охунур. Жума хутбеси исә фарздур, намаздан эвәл охунур.

Өбүр намазлардан фаркли олуп бајрам намазларынын биринжи рәкәтиндә үч, икинжи рәкәтиндә дө үч кәрә, топлам фазладан алты кәрә тәкбир алынуур. Бунлара “*Зеваид тәкбирләри*” дежилүр.

БАЈРАМ НАМАЗЛАРЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Рамазан бајрамы намазы:

Биринжи рәкәт:

1. Жамаат дүз сыралар халында имамын архасында турур вә “*Нијат ет-тим Аллах рызасы ичүн Рамазан бајрамы намазыны кылмаја, ујдум имама*” дије нијат едәр.

2. Имам “*Аллаху әкбәр*” дејип әлләрини јохарија калдурдуғунда, жамаат да имамын пешиндән “*Аллаху әкбәр*” дејип әлләрини јохарија калдуруп гөбәгинин алтына бағлар.

3. Хәи имам, хәм дө жамаат гизлижә *Субханекеји* охур. Бундан сора үч кәрә тәкбир алынуур. Тәкбирләрин алынышы беләдүр:

Биринжи тәкбир: Имам јүксәк сәсинән, жамаат да онун пешиндән гизлижә “*Аллаху әкбәр*” дејип (ифтитах тәкбириндә олдуғи кими) әлләрини јохарија калдуруп сора ашағыја ендүрүр. Бурада кыса бир сүре турур.

Икинжи тәкбир: Икинжи дәфә “*Аллаху әкбәр*” дејилип әлләр јохарија калдурулуп генә ашағыја ендүрүлүр вә бурада да биринжи тәкбирдә олдуғи кими турулур.

Үчүнжи тәкбир: сора “*Аллаху әкбәр*” дејилип әлләр јохарија калдурулур вә ашағы ендүрүлмәдән бағланур.

4. Бундан сора имам гизлижә *Еузү –Бесмеле*, ачухча (сәслижә) *Фатиха* вә бир суре охур. (Жамаат биршеј охумаз, имама кулах верүр)

5. Рүкуу вә сежделер јапылып ајаға (икинжи рәкәтә) кахылуур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

6. Имам гизлижә *Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вә бир суре охур. Суре битүғунда имам јүксәк сәсинән, жамаат да ичиндән (биринжи рәкәтгә олдуғи кими) үч кәрә даха тәкбир алур, үчүнжи тәкбирдән сора әлләр бағланмадан дөрдүнжи тәкбиринән рүкууја гедилүр, сора да сежделер јапылып отурулур.

7. Отурушта имам вә жамаат *Еттехијатү*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп әвәл саға, сора сола сәләм верип намазы битүрүрләр. Намаздан сора хутбе охунур.

Курбан бајрамы намазы:

1. “*Нијат еттим Аллаһ ызыасы ичүн Курбан намазыны кылмаја, ујдум имама*” дија нијат едилүр.

2. Имам “*Аллаһу әкбәр*” дејип ифтитах тәкбирини алдухтан сора архасындаки жамаат да “*Аллаһу әкбәр*” дејип әлләрини јохарија калдурдухтан сора гөбәгинин алтында бағлар.

Нијаттан сорасы тыпкы Рамазан бајрамы намазы кими кылынуур. Намаз биттухтан сора хутбе охунур.

ТЕШРИК ТӘКБИРЛӘРИ

Курбан бајрамынын бир гүн әвәл олан “*Арефе*” гүнүнүн сабах намазындан башлајып дөрдүнжи гүни икинди намазыначан јигирми үч вахыт фарз намазларынын пешиндә сәләмдән сора бирәр дәфә:

“**Аллаһу әкбәр, Аллаһу әкбәр, лә иләхе илләләһу әкбәр, Аллаһу әкбәр вә лиллаһил хамд**” дија тәкбир алмак важибдүр. Буна “*Тешрик тәкбири*” дејилүр.

Бу тәкбир хәм жамаатинән, хәм дә тәк башына кылана, јолжија, јолжи олмајана, адама вә кадына важибдүр.

Тешрик гүнләриндә казаја калан намазлар:

Тешрик гүнләриндә каза едилүрсә Тешрик тәкбирләрини алмак гәрәкүр. Тешрик гүнләри чыхтухтан сора каза едилүрсә тәкбир алынмаз.

Бајрамда вәзифәләримиз:

Бајрам сабахы ердән кахмах, јаханмах, дишләри тәмүзләмах, ән еј урбалары гејмах вә гөзәл кохиләр сүрүп жамија гетмах, каршылаштуғи кимсәләрә гүләр јүзли тавранмах, јохсуллара јардымда булунуп сәвиндурмах, дин кардашларын бајрамларыны кутламах, бөјүкләри гөрмәјә гетмах, өлүләримиз ичүн садака вермах, мәзәрлүкләрә гедип өлмүшләрә Куран охумах вә дуа етмах, күскүнлухлары бырахмах, тарғынлары барыштурмах, чожухлары хәдијәләринән сәвиндурмах бајрамларда јапылмасы гәрәкән вәзифәләримиздүр.

ТӘРӘВИ НАМАЗЫ

Тәрәви намазы јигирми рәкәттүр. Адамлар вә кадынларр ичүн *сүннетимүеккедедүр*. Рамазан ајында кылынуур. Хасталух ја да јолжлух сәбәбијәннән ороц тутамијан кимсәләрин дә тәрәви намазларыны кылмалары сүннәттүр. Тәрәви намазынын жамидә жамаатинән кылынмасы сүннәттүр вә сәвабы чохтур. Әвдә дә тәк башына ја да жамаатинән кылынабилүр. Анжах жамидә кылмах даха фазилетлидүр. Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујурмиштүр:

“Фазилетинэ инанып вэ мүкафатыны умуп Аллах рызасы ичүн Рамазан гежелэрини ибадетинэн гечирэн (тэрэви намазыны кылан) кимсэнин гечмиш гүнахлары бағышланур.”

Тэрэви намазынын кылынышы:

Тэрэви намазы јатсы намазындан сора кылынуур. Јатсыдан эвэл кылынмасы жаиз дөгүл. Витир намазы Рамазан ајында тэрэвидэн сора кылынуур. Тэрэвидэн эвэл дэ кылынабилүр.

Јигирми рэкэт олан тэрэви намазы хэр ики рэкэтин сонунда сэлэм верилип кылындуғы кими, дөрт рэкэттэ бир сэлэм верилип дэ кылынуур. Хэр ики дурумда да намаза девам едилүр вэ јигирми рэкэт тамамланур.

Ики рэкэттэ бир сэлэм верилип тэрэвинин жамаатинэн кылынышы:

Јатсы намазынын фарзы вэ сон сүннэти кылындухтан сора тэрэви намазына башланур.

Намаз кылдыражах имам: *“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн тэрэви намазыны кылмаја, бәнэ ујанлара имам олдум”* дејип нијат едэр вэ сора ифтитах тэкбирини алып эллэрини бағлар.

Имамын архасында кылан жамаат да *“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн тэрэви намазыны кылмаја, ујдум имама”* дејип нијат едэр вэ имамын тэкбириндэн сора *“Аллаху акбэр”* дејип тэкбир алур вэ эллэрини бағлар.

Бундан сора имам вэ жамаат гизлижэ *Субханекеји* охур. *Субханекенин* охунмасы биттухтан сора (жамаат ајахта бир шеј охумаз) имам гизлижэ *Еүзу-Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вэ бир суре охур. Жамаатинэн барабар рүкуу вэ сеждедери јаптухтан сора икинжи рэкэтэ кахылуур.

Бурада генэ имам гизлижэ *Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вэ бир суреји охујуп жамаатинэн барабар рүкуу вэ сеждедери јапып отуруур.

Бу отурушта имам вэ жамаат *Еттехијјатү, Аллахумме саллм, Аллахумме барик* вэ *Раббена атина* дуаларыны охујуп сэлэм верүрлэр. Белэјнэн ики рэкэт кылынмиш олур.

Ајағы кахып гөстэрүлдуғи кими икишэр рэкэт кылынмаја девам едилүр. Он кэрэ ики рэкэт кылындухтан сора јигирми рэкэт тэрэви намазы тамамланмиш олур. Бундан сора үч рэкэтли витир намазы да жамаатинэн кылынуур.

Ики рэкэттэ бир сэлэм верилип тэрэвинин тэк башына кылынышы:

“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн тэрэви намазыны кылмаја” дејип нијат едилүр вэ тышкы сабах намазынын ики рэкэти кими кылынуур.

Јигирми рэкэт тамамлананачан икишэр рэкэт кылмаја девам едилүр, тэрэви биттухтан сора да витир намазы кылынуур.

Дөрт рәкәтгә бир сәләм верилип тәрәвинин жамаатинән кылынышы:

Намазы кылдуражах имам вә жамаат јохаридә ағнатулдуғы кими нијат едип ифтитах тәкбирини алур вә әлләрини бағлар. Имам вә жамаат гизлижә *Субханекеји* охухтан сора (жамаат бурада башха бир шеј охумаз) имам гизлижә *Еузү – Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вә бир суре охујуп рүкуу вә сежелери јапып икинжи рәкәтә кахылур.

Бурада имам гизлижә *Бесмелеји*, ачухча *Фатиха* вә бир суреји охујуп рүкуу вә сежелери јапар вә отурурлар. Икинжи рәкәтин сонундаки бу биринжи отурушта имам вә жамаат *Еттехијату*, *Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охур вә үчүнжи рәкәтә кахарлар.

Үчүнжи рәкәтин башында хәм имам, хәм жамаат гизлижә *Субханекеји* охур. Сора имам гизлижә *Еузү-Бесмеле*, ачухча *Фатиха* вә бир суреји охур. Сора рүкуу вә сежелери јапып дөрдүнжи рәкәтә кахарлар.

Имам гизлижә *Бесмелеји*, ачухтан да *Фатиха* вә бир суре охујуп генә рүкуу вә сежелер јапылып отурулур.

Бу отурушта да имам вә жамаат *Еттехијату*, *Аллахүмме салли*, *Аллахүмме барик*, *Раббена атина* дуаларыны охухтан сора сәләм верүрләр. Беләјнән тәрәви намазынын илк дөрт рәкәти кылынмиш олур.

Бундан сора ајағы кахып тыпкы ағнатуғумуз кими дөрдәр рәкәт кылынмаја девам едилүр. Беш дәфә дөрт рәкәт кылындухтан сора јигирми рәкәт тәрәви намазы тамамланур.

Сора да генә жамаатинән витир намазы кылынур.

Дөрт рәкәтгә бир сәләм верип тәрәви намазынын тәк башына кылынышы:

“*Нијат еттим Аллах рызасы ичүн тәрәви намазыны кылмаја*” дија нијат едилүр вә тыпкы икинди намазынын сүннәти кими кылынур. Арадаки фарк анжах нијатын башка олмасыдур. Беләјнән дөрдәр рәкәт кылынып јигирми рәкәт тамамланур. Бунун пешиндән дә витир намазы кылынур.

ОТУРУП ВӘ ИИМАЈНӘН НАМАЗ

Ислам дининдә чәтинлух јохтур. Ибадетләр инсанын гүжүнә вә куввәтина гөрәдүр. Намазы ајахта кыламијан отуруп кылабилүр.

Бу дурумда намазда ајахтајкән јапылмасы гәрәкән вәзифәләр отурдуғы јерде јапылур. Сора әгилип рүкуу јапар, рүкуудан кахтухтан сора сеждеје гедәр вә беләјнән девам едип намазы тамамлар.

Эгәр арныны јере којуп сежде етмеје гүжи јетмәсә башыјнән ишмар едип кыхар. Буна “**Имајнән** (јани ишмаринән) **намаз**” дејилүр, бу да рүкуу вә сеждеје ишмар едип башы әгмах демахтур. Бу дурумда олан кимсә рүкууда башыны бирәз әгәр, сеждеде дә рүкуудан бирәз даха чох әгәр. Буни јапмазса намазы гечерли сајылмаз.

Хаста отурамијажах дурумдајса иштәдуғи шәкилдә јатып баш хәрәкәтијнән намазыны кылар. Башыјнән хәрәкәт едип намазы кылмаја гүжи јетмијәнләр намазы сораја бырахур.

ЈОЛЖИ НАМАЗЫ

Орта гезмәјнән он сәкиз саатлух (јаклашух дохсан километрлух) бир јере гетмах ичүн јашадуғы јерден чыхан кимсәләрә мисәфир ја да јолжи дејилүр.

Јашадуғы јерден јола чыхан кимсә гедәжағы јере улашаначан мисәфир олдуғи кими, геттуғи јерде он беш гүндән аз калажағысә генә мисәфир сајылур. Геттуғы јерде он беш гүн ја да даха чох калмаја нијат едәрсә мисәфирлухтан чыхар.

Динимиз мисәфир (јолжи) оланлар ичүн базы колајлухлар гәтүрмиштүр:

Јолжи дөрт рәкәтли фарз намазлары ики рәкәт кылар. Сабах намазынын ики рәкәт фарзыјнән ахшам намазынын үч рәкәт фарзыны вә витир намазыны там кылар. Јолжулухта вахты варисә сүннәтләр кысалтма јапылмадан кылынур.

Мисәфир олан бир кимсә мисәфир олмијан имама ујарса имаминән барабар фарзы дөрт рәкәт кылар. Мисәфир олан бир кимсә мисәфир олмијанлара имамлух едәрсә, имам икинжи рәкәтин сонунда сәләм верүр, мисәфир олмијан жамаат гәнди башина дөрт рәкәти тамамлар. Мисәфир јолжулухта гечирдуғы дөрт рәкәтли намазлары јолжулухтан сора да ики рәкәт олуп каза едәр. Мисәфир абдасынән гејдуғы мәсләр үстүнә үч гүн үч гежә месхедебилүр.

Мисәфир Рамазанда иштәрсә оројуни тутар, иштәрсә сораја бырахып әвинә дөндүғунда тутар. Орој тутмасында бир чәтинлух јохса ороји тутмасы даха хејирлидүр. Мисәфир жума вә бајрам намазларыны да кылмијабилүр. Анжах кыларса намазы олур. Жума намазыны кыламазса әвлә намазыны кылар.

Иштә бунлар јолжунун сыхынтиләрини дүшүнүп динимизин мисәфире таныдуғы колајлухлардур.

ГЕЧМИШ НАМАЗЛАРЫН КАЗАСЫ

Бир намазы вахтында кылмаја “**Еда**”, вахты чыхтухтан сора кылмаја да “**Каза**” дејилүр. Намазы билә билә, өзүрсүз (јани сәбәпсиз јере) олуп вахтындан

сораја бырахмах бөјүк гүнахтур. Намазы казајнән јеринә гәтүрмах олур. Анжах вахтындан сораја бырахылдуғи ичүн Женаб-ы Хактан аф диләмах лазымдур.

Беш вахыт намазын фарзларыјнән витир намазы каза едилүр, вахыт чых-тухтан сора сүннәт каза едилмәз. Бир тәк сабах намазыны вахтында кылмијан кимсә, ајны гүн кушлух вахтыначан фарзынән барабар сүннәти дә каза едәр. Каза намазы кылмах ичүн бәлли бир вахыт јохтур. Гүнүз, гежә, хәр вахыт кылынур. Бир тәк үч мекрух вахытта, јани гүнәш тоғанда, гүнәш там тәпәдәјкән вә гүнәш багтуғунда кылынмаз.

Гечмиш намазлары каза едәндә ханги гүнүн, ханги вахтынын намазы олдуғуны биләмәзсә белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн казаја калан илк сабах намазынын фарзыны кылмаја”*, өбүр намазлар ичүн дә казаја калан илк әвлә, илк икинди, илк ахшам, илк јатсы, илк витир дија нијат едәр ја да казаја калан сон сабах, сон әвлә, сон икинди, сон ахшам, сон јатсы вә сон витир дија нијат едәбилүр.

ТИЛӘВЕТ СЕЖДЕСИ

Тиләвет сеждеси Аллаха хөрмәттүр. Куран-и Керимин он дөрт суресинде сежде ајети вардур. Бунлардан бирини охујан ја да ешидәнә сежде етмах важибдүр.

Сежде ајети намазда охунурса, тиләвет сеждесинин намазда јапылмасы гәрәкир. Чүнки, сежде ајетиндән сора Куран охумаја девам едәжахса, сежде ајетини охудухтан сора хама тиләвет сеждесини јапар вә тәкрәр ајағы кахып охумаја девам едәр.

Әгәр сежде ајетиндән сора охумаја девам етмијажахса, бир, ики, ән чох үч ајет даха охујуп рүкуу вә сеждеје гедәр. Бундан башка тиләвет сеждеси гәрәкмәз.

Намазда охунан сежде ајетини намазда олмијан кимсә ешидүрсә сежде етмәси лазымдур. Намаз кылан бир кимсә, намазда олмијанын охудуғи сежде ајетини ешидүрсә намаздан сора тиләвет сеждесини јапмасы гәрәкүр.

Намазда сежде ајетини охујанын намазда тиләвет сеждесини јапмасы лазымдур. Намаз биттухтан сора јапылмаз. Имам намазда сежде ајетини охурса, хәм гәнди хәм дә она ујан жамаат сежде јапарлар. Тиләвет сеждеси намаз кылмајнән мүкәлләф оланлара важибдүр. Адет гөрән ја да лохуса кадынлара важиб дөгүлдүр.

Намаз дышында тиләвет сеждесинин јапылышы:

Абдаслы олуп кыблеје дөнүлүр. Тиләвет сеждеси нијатыјнән әлләр калдурулмадан *“Аллахү әкбәр”* дејилип сеждеје гедилүр. Сеждеде үч кәрә *“Сүбхане Раббидел ала”* дедухтан сора *“Аллахү әкбәр”* дејип кахылур. Ајаға каханда *“Гуфранеке Раббена вә илејкел-масир”* дејилүр. Сежде бир дәфә јапылур. Сеждеден сора сәләм јохтур.

Куран-и Керимде сежде ајети булунан он дөрт суре бунлардур:

1. Араф суреси (206-жи ајет)
2. Рад суреси (15-жи ајет)
3. Нахл суреси (48-жи ајет)
4. Исра суреси (107-жи ајет)
5. Мерјем суреси (58-жи ајет)
6. Хаж суреси (18-жи ајет)
7. Фуркан суреси (60-жи ајет)
8. Немл суреси (25-жи ајет)
9. Сежде суреси (15-жи ајет)
10. Сад суреси (24-жи ајет)
11. Фуссилет суреси (37-жи ајет)
12. Нежм суреси (62-жи ајет)
13. Иншикак суреси (21-жи ајет)
14. Алаак суреси (19-жи ајет)

ЖЭНЭЗЭ НАМАЗЫ

Жэнэзэ намазы *фарз-ы кифаједур*. Өли ичүн дуадур. Дин кардашларын гүнах вэ курсурларынын багышланмасыны Аллахтан дилэмах, она сон вэзифэји јапмахтур.

Кимләрин жэнэзэ намазы кылынуур:

Бир өлинин жэнэзэ намазынын кылынабилмэси ичүн алты шартын булунмасы гэрэкүр:

1. Өлинин мислиман олмасы;
2. Тэмүз олмасы (јани, јаханып тэмүз бир кэфэнэ сарылмасы);
3. Жамаат өгүндэ олмасы;
4. Өлинин тамамы ја да бэдэнинин јарыдан чоғи, ја да башыјнән барабар јарысынын булунмасы;
5. Жэнэзэ намазыны кылажах инсанын (өзүрлү (јани инвалид) дэгүлисэ) ајакта кылмасы;
6. Жэнэзэнин јерде олмасы, омузда ја да хајван үстүндэ олмамасы.

Жэнэзэ намазы фарз-ы кифаје олдуғи ичүн базы мислиманлар бу намазы кыларса башхаларынын кылмасына гэрэк калмаз. Жэнэзэ намазында жамаат шарт дэгүл. Јалағуз бир адам ја да кадын жэнэзэ намазыны кыларса фарз јеринэ

гәлмиш олур. Өбүр намазлары бозан шејләр жәнәзә намазыны да бозар. Намаз кылынмасы мекрух олан үч вахыттан башха хәр заман жәнәзә намазы кылынуур.

Жәнәзә намазынын рүкуулары, дөрт тәкбиринән кыјамдур. Сәләм вермах важибдүр. Жәнәзә намазында рүкуу вә сежде јохтур.

Жәнәзә намазынын сүннәтләри:

1. Намазы кылдуражах имамын өлүнүн гөгси хизасында турмасы;
2. Биринжи тәкбирдән сора *Сүбханеке* охумах;
3. Икинжи тәкбирдән сора *Аллахүмме салли вә Аллахүмме барик* охумах;
4. Үчүнжи тәкбирдән сора дуа охумах.

ЖӘНӘЗӘ НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Жәнәзә јаханмиш вә кәфәнә сарылмиш олуп намазын кылынажағы јерде **“Мусалла”**ја (Мусалла ташына) којулур. Жәнәзә жамаатын өгүндә турур. Намазы кылдуражах имам өлинин гөгси хизасында турур. Жамаат ајахта вә кыблеје каршы имамын архасында сыраја тутур. Жамаатын үч сыра халында турмасы гәрәкүр.

Нижат едәндә өлинин адам ја да кадын, оғлан чожуғы ја да кыз чожуғы олдуғы сөјләнүр.

Намазы кылдуран имам *“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн хазыр олан жәнәзә намазыны кылмаја (өли адамисә) абу адам ичүн дуаја”* дејип нијат едәр.

Өли кадын исә: *“Абу кадын ичүн дуаја”*;

Өли оғлан чожуғы исә: *“Абу оғлан чожуғы ичүн дуаја”*;

Өли кыз чожуғы исә: *“Абу кыз чожуғы ичүн дуаја”* дејилүр.

Имамын архасындаки жамаат: *“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн хазыр олан жәнәзә намазыны кылмаја (өли адамисә) абу адам ичүн дуаја, ујдум имама”* дејип нијат едәр.

Жамааттан бири өлинин адам ми, кадын ми олдуғуны билмәзсә белә нијат едәр: *“Нижат еттим Аллах рызасы ичүн имамын намазыны кылажағы абу жәнәзә намазыны кылмаја, өли ичүн дуаја, ујдум имама”*.

Нижат еттүхтан сора имам јүксәк сәсинән, онун пешиндән жамаат гизлижә *“Аллахү әкбәр”* дејип биринжи тәкбири алып өбүр намазларда олдуғы кими әлләрини кулах хизасына калдуруур вә гөбәк атгына бағлар.

Имам вә жамаат гизлижә *Сүбханеке* охурлар. *Сүбханекеде* өбүр намазларда охунмијан *“вә желле сенаүк”* сөзләри дә охунур.

Сүбханеке охундухтан сора эллэр калдурулмадан имам ачухча, жамаат да гизлижэ “Аллахү әкбәр” дејип икинжи тәкбири алурлар. Хәм имам хәм дә жамаат гизлижэ Аллахүмме салли вә Аллахүмме барик охур.

Сора эллэр калдурулмадан генә “Аллахү әкбәр” дејилип үчүнжи тәкбир алынуур вә жәнәзә дуасы охунур. Жәнәзә дуасыны билмијан онун јеринә Кунут дуаларыны охујабилүр. Кунут дуаларыны да билмијан Раббена атина ајетини охур.

Бундан сора эллэр калдурулмадан тәкрәр “Аллахү әкбәр” дејилип дөрдүнжи тәкбир алынуур вә бир шеј охумадан әвәл башы сағ тәрәфә чәвүрүп сәләм верилур, сора сол тәрәфә чәвүрүп сәләм верилүр. Беләјнән жәнәзә намазы битүрүлмиш олур.

Жәнәзә намазында үчүнжи тәкбирдән сора охунан дуалар:

Хәр жәнәзә ичүн абу дуа охунур:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيَّتِنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَعَاثِبِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْتَانَ وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا
اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّنَا عَلَى الْإِيمَانِ

Охунушы: “Аллахүммеғфир лихајјина ве мејјитина ве шахидина ве гаибина ве зекерина ве үнсана ве сагирина ве кебирина.

Аллахүмме мен ахјејтеху минна фе ехјихи алел Ислами ве мен тевеффејтеху минна фе тевеффеху алел Иман”.

Ағнамы: “*Ја раб! Диримизи, өлимизи, бурада булунанларымызы, булунмијанларымызы, адамымызы, кадынымызы, күчүгүмизи вә бөјүгүмизи бағышла.*

Ја Раб! Биздән мејдана гәләжах тәзә нәсилләри Ислам динијнән јарат! Биздән әжәли гәлип өлдүрәжахларыны дә иманынән өлдүр.”

Бу дуадан сора жәнәзәнин дурумуна гәрә ашағыдаки дуалардан бири даха охунур.

1. Жәнәзә адам исә абу дуа охунур:

وُخِصَّ هَذَا الْمَيِّتَ بِالرُّوحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا
فَرِّدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلِقِّهِ الْأَمْنَ وَالْبُشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالرُّزْقَى
بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Охунушы: “**Ве хусса хазел мејјите биррахви веррахети вел мағрифети верридван. Аллахүмме инкәне мухсинен фезид фи ихсанихи ве ин кәне мусиен фетежавез анхү ве леккыхил емме вел бүшра вел керамете вез зүлфа бирахметике ја ерхамер рахимин.**”

Ағнамы: “Раббим! Бу өлија тәмүз бир хава ичиндә әбәди рахат, сонсуз рахмет, гүнахлардан мағрифет, жәннәт ичиндә бир өмүр вер.

Аллахым! Бу өли елүх јапмиш бир кишијсә, шимди сән дә она мүкәфатини фазласыјнән вер, әгәр бу өли көтилүх ишләмишсә жезаландурмахтан вазгеч! Гүнахларыны багышла.

Бу өлији корхтугундан емин кыл, лүтфујнан мүждеде, они ахырәт шәрәфина вә јүксәк мәртәбәјә ериштүр.

Еј мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлисиси олан Аллахым.”

2. Жәнәзә кадын исә абу дуа охунур:

وَحُصِّ هَذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرُّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَرِّدْ فِي إِحْسَانِهَا وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقَّهَا الْأَمْنَ وَالْبُشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالرُّؤْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Охунушы: “Ве хусса хазихил мејјитеге биррахви веррахети вел мағрифети верридван. Аллахүмме инкәнет мухсинетен фезид фи ихсаниха ве инкәнет мүсиетен фетезавез анха ве леккыхел емне вел бүшра вел керамете вез зүлфа бирахметике ја ерхамер рахимин.”

Ағнамы: “Раббим! Бу өлија тәмүз бир хава ичиндә әбәди рахат, сонсуз рахмет, гүнахлардан мағрифет, жәннәт ичиндә бир өмүр вер.

Аллахым! Бу өли елүх јапмиш бир кишијсә, шимди сән дә она мүкәфатини фазласыјнән вер, әгәр бу өли көтилүх ишләмишсә жезаландурмахтан вазгеч! Гүнахларыны багышла.

Бу өлији корхтугундан емин кыл, лүтфујнан мүждеде, они ахырәт шәрәфина вә үксәк мәртәбәјә ериштүр.

Еј мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлисиси олан Аллахым.”

3. Жәнәзә оғлан чожуғүјса абу дуа охунур:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا

Охунушы: “Аллахүмме жеалху лена фератан вежеалху лена ежрен ве зүхрен вежеалху шафиен ве мүшеффеа.”

Ағнамы: “Аллахым! Бу чожуғи жәннәттә бизи каршылајыжы вә ахырәт армаганы кыл.

Аллахым! Бу чожуғы бизим ичүн шефаатчы кыл вә шефаатыны макбулет.”

4. Жәнәзә кыз чожуғијсә абу дуа охунур:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرْطًا واجْعَلْهَا لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَ مُشَفَّعَةً

Охунушы: “Аллахүмме жеалха лена фератан вежеалха лена ежрен ве зүхрен вежеалха шафиен ве мүшеффеах.”

Ағнамы: *“Аллахым! Бу чожуғы жәннәттә бизи каршылајыжы вә ахырәт армаганы кыл.*

Аллахым! Бу чожуғы бизим ичүн шефаатчы кыл вә шефаатыны макбул ет.”

Жәнәзә дуаларыны билмијанлар абу ајети дуа нијатыјнән охијабилүр-ләр:

رَبَّنَا اتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Охунушы: “Раббена атина фиддүнја хасенетен ве фил ахыретти хасенетен ве кына азабеннар.”

Ағнамы: *“Еј Раббимиз! Бизә дүңјада ејлүх, гөзаллүх, ахырәттә дә ејлүх, гөзаллүх вер вә бизи жәхәннәм эзәбиндән кору.”*

СОРУЛАР:

1. Сехив сеждеси нәјә дејилүр вә ханги халларда јапылур?
2. Жамаатинән намаз кылманын фазилетини ағнадын.
3. Жамидә нәләрә диккат етмәлијүх?
4. Жаминин бөлүмләрини ағнадын.
5. Имама ујан кимсә жамаатинән намазы нәсин кылар?
6. Жума намазы кимләрә фарздур?
7. Жума намазы кач рәкәттүр?
8. Бајрам намазы кимләрә важибдүр?
9. Бајрам намазынын өбүр намазлардан фаркы нәдүр?
10. Тешрик тәкбирләрини ағнадын.
11. Бајрамдаки вәзифәләримиз нәләрдүр, ағнадын.
12. Тәрәви намазынын фазилетини ағнадын.
13. Тәрәви намазы нәсин кылынуур?
14. Отуруп вә иимајнән намаз нәсин кылынуур?
15. Јолжи (мисәфир) кимә дејилүр, бунлар намазы нәсин кылар?
16. Еда вә Каза нәјә дејилүр, гечмиш намазлар нәсин каза едилүр?
17. Тиләвет сеждеси нәдүр, нәсин јапылур?
18. Кимләрин жәнәзә намазы кылынуур?
19. Жәнәзә намазына нәсин нијат едилүр? Жәнәзә намазы нәсин кылынуур?

Конулар:

- *Орожун ахаммијаты вэ фајдалары*
- *Рамазан орожи кимлэрэ фарздур*
- *Сахур (јаслух) вэ ифтарын фазилети*
- *Орожа не вахыт вэ нэсин нијат едилүр*
- *Ороч түрлэри*
- *Рамазан орожун баиша вахытта тутмаји мүбах (изинли) кылан өзүрлэр вэ фидје*
- *Рамазанда өзүрсүз олуп ороч тутмаманын хүкми*
- *Орожи бозуп, хэм каза, хэм дэ кефарети гэрэктүрэн шејлэр*
- *Орожи бозуп бир тэк казаји гэрэктүрэн шејлэр*
- *Орожи бозмијан шејлэр*
- *Орочлија мекрух олан шејлэр*
- *Орочлија мекрух олмијан шејлэр*

ОРОЖУН АХАММИЈАТЫ

Исламын беш шартындан үчүнжиси Рамазан ајында ороч тутмахтур. Рамазан орожи, Хижретин икинжи јилиндэ фарз кылынмиштүр.

Ороч, нијат едип, тан јеринин ағармаја башламасындан, ахшам гүнэш батаначан јемамах, ичмамах вэ кари кожа илишкисиндэ булунмамахтур.

Рамазан аји базы јиллөрдө јигирми дохуз, базы јиллөрдө отуз гүндүр. Рамазан аји јигирми дохуз гүн олдуғы заман ороч генө тамдур. Чүнки фарз олан, ајын тамамыны ороч тутмахтур. Пејғамбэр Әфәндимиз дохуз Рамазан ороч тутмиштүр. Бу Рамазанлардан дөрди јигирми дохуз гүн, беши дэ отуз гүн олмиштүр.

Рамазан аји мислиманлар ичүн кутсал вэ чох мүбарек бир ајдур. Ислам гүнөши бу ајда тоғмиш, дүнјаји ајдынлатан Јүжө Китабымыз Куран-и Керим бу ајда енмөјө башламиштүр. Бин ајдан даха хејирли олан Кадир гежаси бу ајин ичиндөдүр. Ичимизи көти дүшүнжөлөрдөн, дишаримизи көти тавранышлардан тэмүзлөјөн ороч бу ајда тутулыјер.

Јүжө Аллах белө бујуријер:

“Еј, иман едәнлэр! Ороч сиздән әвәлкилэрә фарз кылындуғы кими, сиздә фарз кылынды. Ола ки, корунуп сахынурсунуз.”

Ороч бизи дүнјада көтилүхлардан сахындуран, ахыреттә жәхәннәмдән коријан вә гүнахларымызын бағышланмасына весиле олан мүхим бир ибадеттүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз бу мүждәји веријер:

“Ким инанып вә мүкәфатыны Аллаһтан бәкләјип Рамазан орожуну тутарса, гечмиш гүнахлары бағышланур.”

ОРОЖУН ФАЈДАЛАРЫ

А. Ороч ахлакымызы гөзәлләштүрүр:

Ороч бизә хәр заман Аллаһы хатырлатур, сорумлулух хиссини гәлиштүрүр. Јүрәгимизи көти хисләр вә дүшүнжәләрден тәмүзләр, башхаларына көтилух јапмахан корур. Ороч бизә эн гөзәл ахлаки тавранышлары қазандуруп бизи санки мөләкләштүрүр. Ороч гөзләри харама бахмахан, дили јалан вә көти сөзләрдән, кулахлары харам шејләри динләмахан, әлләри көти иш јапмахан, ајахлары көти јерләрә гетмахан корур.

Орожун фарз олмасындаки хикмет Аллаһа каршы куллух вәзифәсини јеринә гетүрмах вә көтилухлардан сахынмахантур.

Б. Ороч инсанын мәрхәмәт вә јардым хисләрини гәлиштүрүр:

Өмрүндә ачлух нәдүр билмијән бир кимсә, јохсулларын чәктуғи ачлух вә чәтинлухлары ағныјамаз. Факат бу киши ороч тутарса ачлуғун нә олдуғуны ағнар вә јохсулларын сыхынтыларыны јүрәгиндә даха еј хисседәр, онлара каршы шефкат вә мәрхәмәт хисләри ојанур. Беләјнән јохсуллара јардым әли узатур, сыхынтыларыны гидәрмәјә чалышур.

В. Ороч инсанлара нимәтләрин кыјмәтини өгрәдүр:

Инсан, әлиндә олан нимәтләрин кыјмәтини анжах бунлар елиндән геттуғунда ағнар, факат иш иштән гечтуғи ичүн бунун бир фәјдасы олмаз. Ороч тутмајнән бир сүрә нимәтләрдән узах қалан инсанын гөзүндә бу нимәтләрин кыјмәти даха еј ағнашылуру. Бу ағнајыш инсана, онлары даха еј корумасыны вә нимәтләри верен Аллаһа даха чох шүкрәтмәсини өгрәдүр.

Г. Ороч тутмах инсаны сағлухли јапар:

Бу конуда Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујурмиштүр:

“Ороч тутун, сағлухли олурсунуз.”

Јилин он бир ајында јорулан синдирим органлары (ашқазан, бағарсухлар) ороч сајасында динләнур. Рамазандан сора даха гүчли бир шәкилдә вәзифәләрини јапарлар. Билир адамлары орожун бәдәнимизә чох фәјдалары олдуғуны бәлиртмиштүр. Нобел тып (медицина) премијасыны қазанан Франция билим адамы дохтор Алекси Карел ороч хаккында бунлары сөјлијер: *“Ороч тутанда*

бэдэндэ топланмиш јиажахлар харжанур, сорадан бунларын јеринэ тэзэлэри гэлүр, белэјнэн бэдэндэ бир тэзэлэнмэ олур. Ороц саглүх бахымындан чох фајдалидүр.”

Д. Ороц инсана сабурли олмаји өгрэдүр:

Ороц тутмајнэн бэлли бир заман гэндини јемэмэјэ, ичмэмэјэ алыштуран инсан, өмрүндэ каршысына чыхабилэжах чэтинлүхлара колајлуғинэн сабрэдэр, ажылара вэ сыхынтылара тајанур. Гэрэктүгүндэ дүшманинэн савашмахтан јилмэз, каршысына чыхабилэжах чэтинлүхлара тајанмасыны билүр.

РАМАЗАН ОРОЖИ КИМЛЭРЭ ФАРЗДУР

Орожун фарз олмасынын шартлары бунлардур:

1. Мислиман олмах,
2. Ахлы башында олмах,
3. Јеткинлүх чағына гэлмиш олмах.

Јеткинлүх чағына гэлэн вэ ахлы башында олан хэр мислиман адам вэ кадына Рамазан ајында ороц тутмах фарздур. Аллахын кесин әмридүр. Јеткинлүх чағына гэлмәмиш олан чожухлара ороц тутмах фарз дөгүл. Анжах сағлухларына зэрэр вермијажах шәкилдә чожухлары дә ороц тутмаја јаваш јаваш алыштурмах ујғун олур.

Кадындар лохусалүх вэ адет гөрмә халларында ороц тутамаз, намаз кыламаз. Бу халлары гечтүхтан сора тутамадүхлары ороцлары казә едөрләр, јани гүни гүнүнә тутарлар. Факат кыламадүхлары намазлары казә етмәзләр.

ЈАСЛУХ ВӘ ИФТАРЫН ФАЗИЛЕТИ

Јаслухта кахып јемек јемах *мүстехабтур* (јани сәвәп јеринә гечәр). Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Јаслухта јемек јејин, чүнки јаслух јемәгиндә бәрәкәт вардур.”** дија бујурмиштүр. Јаслух јемәги орожа тајанма гүжи верүр. Дуаларын кабул едилдүғы вахытлардан бири дә јаслух вахтыдүр. Јаслуға кахан бир орочли диләкләри ичүн дуа етмәли вә Аллахтан гүнахларынын бағышланмасыны иштәмәлидүр.

Ороц ибадетини тамамлајып ифтар вахтына јетишән кимсә бундан бөјүк хошбәхтлүх вэ севинч тујар. Туттуғы орожун мүкәфатыны алмах ичүн кыјамет гүнүндә Аллахын өгүнә вардүғы заман ән бөјүк севинжи тадажахтур.

Пејғамбәримиз белә бујуријер:

“Орочли ичүн ики севинч вардур: бири ифтар еттуғы вахыт, өбүри дә Аллага кавуштуғы замандур.”

Ифтар вахты жапылан дуаларын гери чөвүрүлмижажагыны Пејгамбәр Өфөндимиз билдирмиштүр.

Ифтар дуасы:

Охунушы: “Аллахүмме леке сумтү ве бике аментү, ве алејке тевеккелту, ве алә рызкыке ефтарту, ве савмел гади мин шехри рамазане невејтү, фағфир ли ма каддектү ве ма аххартү.”

Ағнымы: “Аллахым, сәнин рызан ичүн ороч туттум, сәнә инандым, сәнә гүвәндим, сәнин рызкыјнән орожуми ачтым. Рамазан ајынын сабахки орожуна да нијат еттим. Артух бәним гечмиш вә гәләжсах гүнахларымы багышла!”

ОРОЖА НЕ ЗАМАН ВӘ НӘСИН НИЈАТ ЕДИЛҮР

Орожун герчәк олмасы ичүн нијат етмах шарттур. Нијатсыз ороч кабул едилмәз.

Рамазан орожуна ахшамдан кушлух вахтыначан нијат едиләбилүр. Нормал оларак орожа јаслух јемәгини једухтан сора нијат едилүр. Анжах јаслухта ојанамајип јеме ичмә заманынын биттуғы *имсак* вахтындан (сабах эзәни вахты) сора кахан бир кимсә, гүнәш тоғмиш олса билә кушлух вахтыначан о гүнүн орожуна нијат едәбилүр. Јетәр ки имсак вахтындан сора орожи бозажах бир шеј јапмасын.

Јаслуға кахмах иштәмијән бир кимсә ахшамдан сора сабағын орожуна нијат едәбилүр, гежә кахып тәкрәр нијат етмәси лазым дәгүл. Јаслуға кахтуғы халда орожа нијат етмәји унудуп сабах ахлына гәлән бир кимсә дә генә кушлух вахтыначан нијат едәбилүр. Белә геч нијат етмиш оланларын орочларында бир әксиклух јохтур. Кушлух вахтындан сора орожа нијат едилмәз. Рамазан ајында тутуламијән орожи башха гүнләрдә казә едәндә нијатын гежә жапылмасы гәрәкир. *Кеффарет* (јани, бозулан бир гүн орожун јеринә ики ај ја да алтмиш гүн пешпешә ороч тутмах) орочлары дә беләдүр. Бу орочлара имсактан сора нијат едилмәз.

Нијат әсәс јүрәгинән жапылуру. Јани, гежә, сабах ороч тутажагыны јүрәгиндән гечирән кимсә нијат етмиш демахтур. Ороч тутмах дүшүнжәсијән јаслух јемәгинә кахан кимсәнин бу дүшүнжәси дә нијаттур. Орожа јүрәгијәнән нијат етмах јетәрлидүр. Анжах јүрәгијәнән жапылан бу нијаты дилијәнән сөјләмах даха ејдүр. Бу сәбәплә ороч тутажах олан кимсә хәм ичиндән нијат етмәли, хәм дә дилијәнән: “*Нијат еттим Рамазан-ы Шерифин сабахки орожуна*” *дија сөјләмәлидүр.*

ОРОЖУН ТҮРЛӘРИ

Алты түр ороч вардур:

1. Фарз олан орочлар: Рамазан ајында ороч тутмах, Рамазанда тутуламијән орожи башха гүнләрдә каза етмах вә кеффарет орочлары фарздур.

2. Важиб олан ороқлар: адақ ороқларијнән, бозулан нафиле ороқлары каза етмах важиптүр.

3. Сүннәт олан ороқлар: Мухаррем ајынын дохуз вә онунжи, ја да онунжи вә он биринжи гүнләри ороқ тутмах сүннәттүр.

4. Мүстехаб олан ороқлар: *Камери* ајларын (јани Хижри, Ислам) таквинә гәрә ајләр) он үч, он дөрт вә он бешинжи гүнләријнән хафтанын пазартеси (понеделик) вә першембе (четверг) гүнләри вә Рамазандан сора Шеввал ајында алты гүн ороқ тутмах сәвәп сајылу.

5. Мекрух олан ороқлар: Мухаррем ајынын бир тәк онунжи гүнијнән бир тәк жума (пятница) ја да бир тәк жумартеси (суббота) гүнләриндә ороқ тутмах мекрухтур.

6. Харам олан ороқлар: Рамазан бајрамынын биринжи гүнијнән Курбан бајрамынын дөрт гүни ороқ тутмах харамдур. Чүнки бајрам гүнләри Аллахын кулларына бирәр зијафет гүнидүр. Аллахын зијафетиндән качынмах ујғун дәгүл.

РАМАЗАН ОРОЖИНИ БАШХА ЗАМАНДА ТУТМАЈИ МҮБАХ (јани јапылмасында сахынжа гөрүлмәјән) КЫЛАН ӨЗҮРЛӘР

Өзүри олмадан Рамазан ајында ороқ тутмамах хәм гүнахтур, хәм дә жезасы вардур. Анжах бир кимсә ашағыдаки дурумларда Рамазан ороқуни тутмајабилүр ја да башламиш олдуғы ороқи бозабилүр.

1. Хасталух: бир хаста ороқ туттуғунда хасталуғунун артмасындан ја да узамасындан корхијерсә, ороқ тутмајабилүр. Хасталуғи гечтухтан сора тутмадуғы ороқлары казә едәбилүр.

2. Јолжулух: Рамазан ајында ән аз дохсан километр узахлухта јола чыхан кимсә ороқ тутмајабилүр. Јолжулух халы биттуғунда тутмадуғы гүнләри казә едәр. Ороқ тутмасында бир чәтинлух јохса, јолжинин ороқ тутмасы даха хејирлидүр.

3. Чәтинлух чәкмах: ороқи бозмах ичүн өлүминән ја да бәдәнинә бир зәрәр верилмә тәхдиди олан кимсә ороқуни бозабилүр. Боздуғы ороқи сора тутар.

4. Ики жанли олмах вә чојуғы әмдүрмах: ики жанли олан ја да чојуғы әмдүрән бир кадын ороқ туттуғунда гәндинә ја да чојуғуна бир зәрәр гәләжагындан корхарса ороқ тутмајабилүр. Сорадан тутмадуғы ороқлары тутуп каза едәбилүр.

5. Ашыры ачлух вә сусузлух: ороқли бир кимсә ачлух ја да сусузлух сәбәбијнән ахлынын бозулмасындан ја да бәдәнинә бөјүк бир зәрәр гәләжагындан корхарса ороқуни бозабилүр. Сора ујғун бир заманда тутмадуғы ороқлары каза едәбилүр.

6. Ихтијарлух вэ гүчсүзлух: бэдэни гүндэн гүнэ гүчсүзлэшэн вэ орожа тајанамијан ејжэ ихтијарланмиш олан кимсэлэр ороч тутмијабилүр. Бунлар сорадан да орожи каза едэмијажахлары ичүн тутамадухлары хэр гүнүн орожи јеринэ фидје верэбилүр.

ФИДЈЕ

Ороч тутмаја гүжи јетмијан дүшкүн вэ ихтијар кимсэлэринэн ејлэнмэ үмиди олмијан хасталар Рамазан ајынын хэр гүни ичүн бир фидје верүрлэр. Фидјенин тутары фитрэ катэндүр. Бу фидјелер Рамазанын башында, ичиндэ ја да сонунда верилэбилүр.

Иштэрсэ фидјелерин хэпписини бир јохсула топлужа верүр, ајри ајри јохсуллара да верэбилүр. Бу дурумда олан кимсэлэр фидје вермэјэ гүчлэри јетмијерсэ Аллахтан бағышланмаларыны иштэрлэр. Ороч тутмаја гүжи јетмијан ихтијарлар вэ ејлэнмэ үмиди олмијан хасталар эгер илэридэ ороч тутабилэжах дурума гэлүрлэрсэ, тутамадухлары орочлары каза етмэлэри гэрэкир. Эвэлдэн вердухлары фидјелерин хүкми калмаз, бунлар нафиле (јани бошуна) бағыш сајылур.

РАМАЗАНДА ӨЗҮРҮ ОЛМАДАН ОРОЧ ТУТМАМАНЫН ХҮКМҮ

Рамазан ајында ороч тутмах Аллахын кесин эмридүр. Мислиманларын бу эмри јеринэ гэгүрмэси гэрэкир. Бир мислиман өзүрү олмадан Рамазан ајында орожа нијат етмэјип јејип ичэрсэ тутмадуғы гүнлэрин орожуну гүни гүнүнэ казэ етмэси гэрэкир, кеффарет лазым гэлмэз. Чүнки кеффарет ороч тутмаманын дэглүл, башланан орожун бозманын жесасыдүр.

Рамазанда бир өзүр олмадан ороч тутмијан гүнэх ишлэмиш вэ Аллага каршы сорумлу дурума дүшмиш олур. Бу дурумда төбэ едип Аллахтан аф дилэмэси вэ орожуну вахыт гечүрмэдэн каза етмэси лазым.

ОРОЖИ БОЗУП ХЭМ КАЗА ХЭМ ДЭ КЕФФАРЕТИ ГЭРЭКТҮРЭН ШЕЈЛЭР

Орочли олдуғуны билэ билэ:

1. Јемах, ичмах (јемек де олса, дэрмэн дэ олса),
2. Жинси (кари кожа) илишкисиндэ булунмах,
3. Сигара ичмах.

Казэ: бозулан орожун јеринэ гүгүнэ гүн ороч тутмахтур.

Кеффарет: бозулан бир гүн орожун јеринэ ики ај ја да алтмиш гүн пешпеше ороч тутмахтур.

Рамазан аясында нијат едип орожа башлыјан бир кимсә, өзүрү олмадан билә билә јејип ичсә ја да жинси илишкидә булунса орожи бозулур. Бозулан бу оро-жун гүни гүнүнә каза едилмәси, бир дә ороҷ өзүр олмадан вә билә билә бозул-дуғы ичүн дә кеффарет тутмасы гәрәкир.

Башланан бир орожи билә билә бозманын дүнјадаки жезасы кеффареттүр. Јани алтмиш гүн пешпеше ороҷ тутмаһтур. Хәр ханги бир сәбәплә кеффарет орожуна ара верилүр үа да әксүк тутулурса, тәзәдән башлајып алтмиш гүни ке-синтисиз тамамламаһ лазымдур. Кадынлар кеффарет орожи туттухларында араја гирән адет гүнләрини тутмазлар, адет гүнләри түкәндүғунда ара вермәдән тәмүз гүнләриндә орожа девам едип алтмиш гүни тамамларлар.

ОРОЖИ БОЗУП БИР ТӘК КАЗАЈЫ ГӘРӘКТҮРӘН ШЕЈЛӘР

1. Јејилмәси *мутад* (јани, әдәт, алышылмиш) олмијан вә дәрмән кими кулла-нылмијан шејләри јутмах (топрах, кағыт, памбух кими),

2. Буруна дәрмән чәкмах,

3. Қулағын ичинә јағ тамлатмах,

4. Абдас заманында ағзына вә бурнуна су аланда әлиндә олмадан, казәјнән боғозуна су качурмах,

5. Ағзына алдуғы рәнкли ипин бојасы түпүрүгә гечип бојанан бу түпүрүгү јутмах,

6. Зорла орожи бозмах,

7. Јухидә башхасы тәрәфиндән боғозуна су дөкүлмах,

8. Ағзы толи кусмах (гәнди истәгијнән),

9. Ахшам вахты гирмәдән, ахшам олди занып ифтар етмах,

10. Имсақ вахты гечип, имсақа даха вахыт вар занып јемек јемах.

ОРОЖИ БОЗМИЈАН ШЕЈЛӘР

1. Ороҷли олдуғуны унудуп јемах, ичмах (унудуп јејип ичтуғунда ахлына гәлүрсә хама ағзыны јаһајып орожа девам едәр, ороҷли олдуғи ахлына гәлдухтан сора боғозундан ашағыја бир шеј гечәрсә орожи бозулур),

2. Қулағына су качмах,

3. Гөзә дәрмән тамлатмах,

4. Гежә јаханмасы гәрәкиркән сабах јаханмах,

5. Гәнди истәги олмадан кусмах,

6. Ихтиләм олмах (јани, јухидә жүнүплүх халы олмах, бошалмах),

7. Кан алдурмах,

8. Гәнди истәги олмадан боғозуна тоз, думан гирмах,

9. Ағзындаки түпүрүги јутмах.

ОРОЧЛИЈА МЕКРУХ ОЛАН ШЕЈЛӘР

1. Бир шејин јутмадан тадына бахмах, (эгәр кадынын кожасы јемәгин тузундан өтүри карысына ағнајышсыз (көти) тавранурса, кавга чыхарурса қари јутмадан јемегин тузуна бахабилүр),

2. Түпүрүги ағзында бириктүрүп јутмах (эгәр ағзында бириктүрдүги түпүрүги дишәри чыхардухтан сора јутарса орожи бозулур),

3. Гәндини гүчсүз дүшүрәжах катән кан алдурмах, ағыр ишләрдә ишләмах.

ОРОЧЛИЈА МЕКРУХ ОЛМИЈАН ШЕЈЛӘР

1. Гүл вә *миск* (бир түр жејләнын әркәгинин карнынын дәрисинин алтындан алынан вә парфүм јапымында кулланылан бир кохули бир маддә) кими шејләри кохламах,

2. Дишләрини тәмүзләмах,

3. Ағзына су алып чалхаламах,

4. Бурнуна су чәкмах,

5. Јаханмах.

СОРУЛАР:

1. Ороч нә демахтур?

2. Орожун фәјдаларыны ағнадын.

3. Ороч кимләрә фарздур?

4. Ифтар дуасыни эзбәрләјин.

5. Орожа не заман вә нәсин нијат едилүр?

6. Ороч кач түрдүр?

7. Рамазан орожуни башха заманда тутмаји мүбах (изинли) кылан өзүрләр нәләрдүр?

8. Фидје нә демахтур, кимләрин фидје вермәси гәрәкир?

9. Казә вә кеффарет нә демахтур?

10. Орожи бозуп хәм казә, хәм дә кеффарети гәрәктүрән шејләр нәләрдүр?

11. Орожи бозуп бир тәк казәји гәрәктүрән шејләр нәләрдүр?

12. Орожи бозмајан шејләр нәләрдүр?

13. Орочлија мекрух олан шејләр нәләрдүр?

Конулар:

- *Зәкәтин әхәммияты вә фәјдалары*
- *Зәкәти кимләр верүү*
- *Нисаб*
- *Зәкәт кимләрә верилүү*
- *Зәкәт верилмәси гәрәкмијән маллар*
- *Зәкәт верилмәси гәрәкән маллар*
- *Фытыр садакасы (фитре)*

ЗӘКӘТИН ӘХӘММИЈАТЫ ВӘ ФАЈДАЛАРЫ

Исламын беш шартындан дөрдүнжиси зәкәт вермахтур. Хижретин икинжи јилиндә ороцтан әвәл фарз олмиштүр. Малынан јапылан ибадеттүр.

Зәкәт дини өлчүләрә гөрә варлухли олан мислиманларын јилдән јилә малынын вә парасынын кырхта бирини јохсул олан мислиманлара вермәсидүр. Зәкәт Куран-и Керимдә намазынан барабар отуз једи јерде гечијер. Зәкәтин үстүндә бу катән чох турулмасы онун динимиздә бөјүк әхәммият ташыдуғуны гөстәријер.

Зәкәт јүрәги хәсислух хасталуғундан, малы јохсулун хаккындан тәмүзләјән, варлиләрдә шефкат вә мәрхәмәт хисләрини гәлуштүран бир ибадеттүр. Зәкәт сајасында јохсулларын јүрәгиндәки пахыллух вә кысканчлух ортадан кахар. Гәндиләринә јардым едән варлиләрә каршы сәвги вә сајғы мејдана гәлип бирлух вә кардашлух куввәтләнмиш олур.

Ислам дини милләтин дәртләрини ејләштүрән, ихтијачларыны каршылајан бир сүри әсәсләр гәтүрмиштүр. Аллахын әмри олан зәкәт милләт әрәсында јардымлашма системасыдүр. Зәкәт малын бүјүмәсини вә бәрәкәтләнмәсини сағлар. Зәкәти вәрилән варлуғы јох олмахтан, кәти инсанларын зәрәриндән Аллах корур. Пејғәмбәримиз белә бујуријер:

“Малларынызы зәкәтинән корујун.”

Зәкәт мислиманлухта сәмими (јүрәктән) олуп олмадуғумузун бир өлчүсидүр. Зәкәти верән Аллаха куллухта самими олдуғуни гөстәрмиш, гәндинә бу вары верән Раббинә каршы тәшәккүр вәзифәсини јеринә гәтүрмиш олур. Зәкәтини верән варли јохсуллара јардым едән, јохсулларын јүзүни гүлдүрән сәвимли вә фәјдали инсандур.

ЗӘКӘТИ КИМЛӘР ВЕРҮР

Ашағыдаки шартлара ујан кимсәләр зәкәт вермајнән мүкеллеф олур:

1. Мислиман олмах;
2. Ахлы башында олмах;
3. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах;
4. Хүр олмах;
5. Динә гәрә варлухли (јани, асли ихтијачларындан вә борчларындан башха “нисаб” (варлуғун өлчүси) миктары мала ја да параја сахип) олмах.
6. Зәкәт, верилмәси гәрәкән мал ја да пара:
  - А. Нисаб миктарына (јани, 80.18 грам алтун дәғәринә) улашмиш олмах;
  - Б. Сахибинин әлиндә там бир камери јил калмиш олмах;
  - В. Герчәктән ја да хүкмән артыжы нитәликтә олмасы гәрәкир.

НИСАБ

Нисаб, динимизин којдуғы варлух өлчүсидүр, боржундан вә асыл ихтијачларындан башха, бәлирләнән бу өлчи миктары ја да даха чох малы ја да парасы олан кимсә динен варлухли сајылуր.

Фитре вермах вә курбан кәсмах ичүн дә ән аз нисаб миктары мал ја да параја сахип олмах лазымдур. Анжах бунларда малын ја да паранын үстүндән бир јил гечмәси вә артыжы нитәлухта олмасы шарт дөгүлдүр.

ЗӘКӘТ КИМЛӘРӘ ВЕРИЛҮР

1. Јохсуллар: дини өлчүләрә гәрә варлухли сајылмијан, нисаб миктары малы олмијан кимсәләр.

2. Мухтачлар: хеч бир шеји олмијанлар.

3. Борчлиләр: боржундан чох нисаб миктары мала сахип олмијанлар.

4. Јолжиләр: мәмләкәтиндә малы олуп да јолда парасыз калан, әлиндә бир шеј булунмијан кимсәләрдүр. (Бунлара мәмләкәтләринә варажах катән зәкәт вериләбилүр)

5. Аллах јолундакиләр: бунлар жихад ја да хаж ичүн јола чыхып парасыз каланлар вә ишини гүжүни бырахып гәндиини илимә вермиш олан кимсәләрдүр.

Зәкәт верәндә бу сыраја ујмах лазым:

Әвәл бажи кардашлар, бажи кардаш чожухлары, әми, биби, таи вә хала, сора өбүр јахынлар вә комшулар, бунлардан сора мәхәлләсиндә јашадуғи мәмләкәт-

тәки јохсуллар. Алдуғи зәкәт парасыны гүнах јолунда харчлыјажах ја да исраф едәжах кимсәләрә јох та, герчәк ихтијачлары ичүн харчлыјан јохсуллара вермах даха ејдүр.

ЗӘКӘТ КИМЛӘРӘ ВЕРИЛМӘЗ

Гәнди вә бахмајнан јүкүмли олдуғы кимсәләрин ихтијажы олан шејләрдән зәкәт вермах гәрәкмәз. Бунлара “**Хаваижи аслије**” дејилүр. Бунлар: ичиндә јашанан әвләр, әв ешјалары, үст баш, урбалар, бинекләр (машина, мотосиклет, ат, ешек кими), тижарет ичүн (сатылух) олмијан китаплар, санаткәрларын кулландуқлары хәжәтләр, јејажах ихтијачлары, алтун вә гүмүштән башха вә сатылух олмијан инжи, алмаз, зүмрүт кими бәзәклүх ешјалар.

ЗӘКӘТ ВЕРИЛМӘСИ ГӘРӘКӘН МАЛЛАР ВӘ ЗӘКӘТ МИКТАРЛАРЫ

1. Алтун: ән аз 80.18 грам ја да даха чох олурса, кырхта бири;

2. Гүмүш: ән аз 561 грам ја да даха чох олурса, кырхта бири;

3. Пара: ән аз нисаб миктары ја да даха чох паранын кырхта бири, (паранын нисабы, јани парада зәкәт вермәјә әсәс олан варлух өлчүси: ән аз 80.18 грам алтун каршылуғы параја сахиб олмахтур).

4. Тижарет маллары: ән аз нисаб миктары пара дәгәриндә ја да даха чох олан хәр түрли тижарет малынын кырхта бири;

5. Тавар вә кечи: кырх тавар ја да кечиси олан ичүн бир тавар ја да гечи;

6. Сығыр вә жамуш: отуз сығыр ја да жамушы олан ичүн бир јашыны тамамламиш тана;

7. Дәвә: беш дәвәси олан ичүн бир тавар ја да гечи.

Хајванларын сајысы арттухча зәкәтин миктары да дәгишүр. Топрахтан әлдә едилән махсулләрин зәкәти даха башхадур.

Јохаридә сајылан малларын зәкәтләри гәнди јинсләриндән дә вериләбилүр, бунларын дәгәрләри олан парајнән да веридәбилүр.

Зәкәтин герчәк олмасынын шарты нијаттур. Варлухли бир мислиман јохсула зәкәт верәндә јүрәгијнән нијат етмәси гәрәкир, дилијнән сөјләмәси шарт дәгүл.

ФЫТЫР САДАКАСЫ (ФИТРЕ)

Боржундан вә асыл ихтијачларындан башха ән аз нисаб миктары малы ја да онун дәгәриндә парасы олан мислиманын фытыр садакасы вермәси вәҗиптүр. Буна

кысажа “*фитре*” дежилүр. Фытыр садакасынын важиб олмасы ичүн зекәттә олдуғи кими малын үстүндән бир јил гечмәси вә артыжы нитәлухта олмасы шард дәгүл.

Фитре, Рамазан ајында јохсуллара верилән бир садакадур. Бајрамдан әвәл верилмәси ејдүр. Бајрам гүни ја да даха сора да вериләбилүр. Дини өлчүләрә гәрә варлухли олан кимсәнин, хәм гәндинин, хәм дә јеткинлух чағына гәлмәмиш олан чожухларынын фитрелерини вермәси важиптүр.

Фитре бу дөрт жинс јијажах маддесиндән ашағыдаки миктарларда верилүр:

Жинси:	Миктары:
1. Буғдај	1460 грам
2. Арпа	2920 грам
3. Кишмиш	2920 грам
4. Хурма	2920 грам

Бу јијажах мадделеринин гәндиләри дә вериләбилүр, пара олан дәгәрләри дә вериләбилүр. Хангиси јохсулун јарарына олурса они вермах даха ујгундур. Бир фитре бир јохсула верилүр, икије бөлүнмәз. Бир јохсула бирдән чох фитре вериләбилүр. Фитре нијат едиллип верилүр. Анжах бунун фитре олдуғуны јохсула өјләмах гәрәкмәз. Ичиндән нијат етмәси јетәрлидүр.

Зекәт ханги јохсуллара верилүрсә фитре де онлара верилүр. Бир өзүрдән өтүри Рамазанда ороч тутамијанлар да нисаб миктары мал ја да параја сахипсәләр фитрелерини вермәјнән јүкүмлүдүрләр.

Варлухли мислиманлар фитре вермәјнән јохсуллара бајрам сәвинжини татурурлар. Беләјнән хәм боржуни өдәмиш, хәм дә сәвәп казанмиш олурлар. Фитре вермах оројун кабул едилмәсинә, өлүмүн шиддәтиндән вә кабир әзәбиндән куртулмаја весиле олур.

СОРУЛАР:

1. Зекәтин фәјдаларыны кысажа ағнадын.
2. Зекәт вермах кимләрә фарздур?
3. Зекәт кимләрә верилүр?
4. Кимләрә зекәт верилмәз?
5. Ханги маллардан зекәт вермах гәрәкмәз?
6. Зекәт ханги маллардан, нә катән верилүр?
7. Нисаб нәјә дежилүр?
8. Фытыр садакасы нәдүр?

Конулар:

- *Хажжын эхаммијаты вэ фаждалары*
- *Хажж кимлэрэ вэ не заман фарздур*
- *Хажжын түрлэри*
- *Ихрам, телбије, таваф, сај вэ вакфе*
- *Хажжын јапылышы*
- *Умре*

ХАЖЖЫН ЭХЭММИЈАТЫ ВЭ ФАЈДАЛАРЫ

Ислам шартларынын бешинжиси хажждур. Хажж, бэлли заманда, бэлли јерлери өзэл бир шекилдэ зијарет етмахтур.

Хижретин дохузунжи јилиндэ фарз олмиштүр. Хаж, хэм мал, хэм дә бәдәнинән јапылан бир ибадеттүр. Бэлли шартлара ујгун олан мислиманларын өмрүндэ бир дәфэ хажжа гетмәси фарздур. Аллахын хәр әмриндэ олдуғы кими хажжын фарз кылынмасында да бир чох хикмәтләр вэ фаждалар вардур.

Түрли түрли мәмләкәтләрден мукаддес топрахлара гәлән, дилләри вэ рәнкләри әјри олан мислиманларын тек максәт әдрәфиндә бир араја гәлмәси вэ хәп барабар Аллаха јөнәлмәси Ислам кардашлуғуни куввәтләндүрүр. Мислиманларын бирбиријнән танышмаларыны, бирбиринин дәрт вэ сыхынтыләринә чарә булмаларыны сағлар.

Варли јохсул хәр сәвијадә мислиманын ихрама гирип әјны урба ичиндә олмасы инсанлара ешитлух фикрини өгрәдүр, махшәр гүнүни ахла гәтүрүр. Хаж јолжулуғы инсанын билги вэ гөргүсүни артурур, чәтинлухлара каршы тајанма алышухлуғуни қазандурур. Мала бағымлулуғы азалтып јохсуллара, мухтачлара каршы мәрхәмәт вэ јардым хисләрини гәлиштүрүр.

Сәвгүли Пејғамбәримизин тоғуп бөјүдуғы, ислам дининин дүнјаја јајылмаја башладуғы кутсал јерлери гөрмах рухлара маневи бир хејежан верүр, дини хисләри куввәтләндиүрүр. Кутсал јерлерде инсан гәндини Аллаха даха јахын хисседәр, јаптуғы ибадетләрә кат кат фазла сәвап верүр. Аллах рызасы ичүн хаж вәзифәсини јапан вэ инсанлара көтилух јапмахтан сахынанларын (кул хакларын-дан башха) бир чох гүнахы бағышланур. Бу конуда Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујурмиштүр:

“Ким Аллах ичүн хажжедәр дә көти сөз вэ тавранышлардан сахынурса, анасынын они тоғурдуғи гүн кими гүнахларындан арынмиш олуп дөнәр.”

ХАЖ КИМЛЭРЭ ВЭ НЕ ЗАМАН ФАРЗДУР

Ашагыдаки шартлара ујгун оланлара хажжа гетмах фарз олур:

1. Ахлы башында олмах;
2. Јеткинлух чагына гэлмиш олмах;
3. Мислиман олмах;
4. Хүр олмах;
5. Хажжын фарз олдуғуны билмах. (бу шарт мислиман олмијан мәмлэкәтләрдә мислиманлуғи кабул едәнләр ичүндүр. Ислам мәмлэкәтләриндә јашыјан мислиманлар ичүн хажжын фарз олдуғуны билмәмах өзүр дәгүл.);
6. Зорунли ихтијачлардан башха хажжа гедип дөнәнәчән гәндинин вә бах-мајнән јүкүмли олдуғи аилә фәртләринин гечинәбиләжағы мадди гүжә сахип олмах;
7. Дурумуна ујгун бир васытајнән хажж јолжулуғуны јапабилмәси ичүн васыта вә јол харчларыны каршылијажах парасы олмах;
8. Хажж вәзифәсини јапабиләжах замана (јаша) јетишмиш олмах.

Сајдуғумуз бу шартлардан башха хажж вәзифәсини јапмах ичүн бу шартларын да булунмасы гәрәкир. Бунлара “*хажжын едасынын шартлары*” дејилүр.

Хажжын едасынын шартлары:

1. Бәдәнсәл сағлухли олма, (қор, гәзәмијән вә хаж јолжулуғуна тајанамија-жах дәрәжәдә хаста вә ихтијар олмамах.);
2. Хажжа гетмәсинә бир мана булунмамах (түрмәдә олмах кими);
3. Јол гүвәнлуғи олмах;
4. Кадынын јанында кожасы ја да көчмәси жаиз олмијан бир махреми бу-лунмах;
5. Кожасы өлмиш ја да бошанмиш олан кадынларын “*иддет сүрәләри*” (бо-шанан кадынын тәкрәр көчәбилмәси ичүн бәкләмәси гәрәкән үч јүз гүнлух сүрә) битмиш олмах;

Бу сајдуғумуз шартлара сахип олан бир кимсәнин өгүндәки биринжи хаж мәвсиминдә хажжа гетмәси фарз олур.

ХАЖЖЫН ФАРЗЛАРЫ

Хажжын фарзлары, бириси шарт, икиси рүкүн, топлам үчтүр:

1. Ихрама гирмах (шарттур);
2. Арафатта вакфе;
3. Зијарет тавафы.

ХАЖЖЫН ТҮРЛӘРИ

Јапылышына гөрә хажж үч түрдүр:

1. Ифрад хажжы: умресиз јапылан хаж демахтур. Хажы олажах инсан ихрама гирәндә хажжа нијат едәр вә хаж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Ифрад хажжы јапанлара курбан кәсмах важиб дәгүл.

2. Теметту хажжы: умре вә хажжы әјри әјри ихрама гирип јапмахтур. Хажы олажах инсан әвәл умре ичүн ихрама гирип умре вәзифәләрини јапар вә ихрамдан чыхар. Гүни гәлдуғунда тәзәдән ихрама гирип хажж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Теметту хажжында курбан кәсмах важиптүр.

3. Кыран хажжы: умре вә хажжы бир ихрамда јапмахтур. Хажы олажах инсан ихрама гирәндә хәм умре, хәм дә хажжа нијат едәр. Әвәл умреји јапар, анжах ихрамдан чыхмаз, сора да хажжы јапар. Кыран хажжында да курбан кәсмах важиптүр.

Хажжа гетмах иштијән бир кимсә бу үч түр хажждан хангисини иштәрсә они јапар. Усулүнә гөрә хангисини јапарса хаж вәзифәсини јеринә гәтүрмиш олур.

Ихрам, телбије, таваф, сај вә вакфе:

Ихрам: хаж ја да умре јапажах олан кимсәнин башха заманларда халал олан базы тавранышлары бәлли бир сүре гәндинә харам кылмасыдүр. Хаж ја да умреје нијат етмах вә телбије гәтүрмәјнән ихрама гирилмиш олур.

Телбије: ихрамлы олуп вә јүксәк сәсинән: *“Леббејк, Аллаһумме леббејк, леббејке ла шерике леке леббејк, иннел хамде вен нимете леке вел мулк, ла шерике лек.”* демахтур. Кадынлар сүкүтчә телбије гәтүрүрләр.

Таваф: Кәбенин әдрәфини усулүнә гөрә једи дәфә толашмахтур.

Сај: Кәбенин јахынында булунан Сафа вә Мерве тәпәләри арасында гедип гәлмахтур. Бу гедиш гәлишләр Сафадан Мервеје дөрт, Мерведен Сафаја үч, топлам једи дәфә олур.

Вакфе: хажжда Арафат вә Музделифе дејилән јерлерде бәлли заманларда бир сүрә калмахтур. Арафат вакфеси фарз, Музделифе вакфеси важиптүр.

ХАЖЖЫН ЈАПЫЛЫШЫ

Хажжа гетмах иштијән кимсә бу кутсал вәзифә ичүн халал қазанч тәмин едәр. Јола чыхмадан әвәл варса борчларыны едәр, хак сахипләријнән халаллашур. Гүнахларынын бағышланмасы ичүн төбә едип Аллаһтан аф диләр. Казаја калмиш ибадетлери варса мүмкүн олдуғы катән каза едәр. Јола чыхажағы заман әвиндә ики рәкәт намаз кылар. Аиле фәртләри, достлары вә јахынларыјнән халаллашып веда едәр. Јолжулухта вә хажж заманында башхаларыны инжитәжах көти сөз вә тавранышлардан сахынулур.

Ихрама гирмә јери олан *“Микат”* сынырына гәлмәдән әвәл тырнахлар кәсилүр, гәрәкли бәдән тәмүзлүғи јапылулур вә мүмкүнсә гусул абдас алынулур,

мүмкүн дөгүлисә абдас алынуур. Адамлар гејдухлары бүтүн урбалары чыхарып “Изар” вә “Руба” дејилән ики парча өртүја сарылуурлар. Ихрамлыјкән ајах вә башларыны ачух тутарлар. Кадынлар ихрама гирәндә урбаларыны чыхармазлар.

Бундан сора “Микат” сынырында “Ихрамын сүннәти” нијатыјнән ики рәкәт намаз кылынуур вә хажжа нијат едиллип телбије гәтүрүлүр. Беләјнән ихрама гирилмиш олур. Ихрамдајкән јасах олан шејләрдән сахынмах гәрәкир.

Меккеје гәлдухтан сора гусул јапылуур ја да абдас алынуур. Сора Харем-и Шерифе гедиллип Кәбенин әдрәфиндә кудум тавафы јапылуур вә пешиндән ики рәкәт таваф намазы кылындухтан сора Сафа вә Мерве арасында усулүнә ујғун сај јапылуур. Хажы олажах инсан бундан сора ихрамлыјкән Меккеде калур. Бурада калдуғи сүрә ичиндә мүмкүнсә намазлары Харем-и Шерифте кылмах, имкан олдуғунда нафиле таваф етмах чох сәвәптүр.

Тервије гүни, јани Арафадан бир гүн әвәл Арафата чыхылуур. Арафа гүни гүнәш батаначан Арафатта калынуур. Ибадет вә дуәјнән вахыт гечирилүр. Бурада әвлә вә икинди намазлары жамаатинән әвлә вахтында барабар кылынуур. Буна “Жем-и Такдим” дејилүр. Әвләдән сора вакф јапылуур. Гүнәш баттухтан сора ахшам намазы кылынмадан “Мүзделифеје” жола чыхылуур. Мүзделифеде ахшам вә јатсы намазлары жамаатинән јатсы вахтында барабар кылынуур. Буна “Жем-и Техир” дејилүр. Гежеји Мүзделифеде гечүрдухтан сора шејтан ташламах ичүн кулланылажах ташлар бурада топланур.

Бајрам сабахы сабах намазы ерикән кылынып “Мүзделифе вакфеси” јапылуур. Хава јадынландухтан сора Минаја тоғри жола чыхылуур.

Бајрамын биринжи гүни Минада сырајнән:

1. Акабе жемресине једи таш атылуур.
2. Сачлар тыраш едиллип ихрамдан чыхылуур. (ифрад хажжы јапанлара курбан кәсмах важиб олмадуғи ичүн бунлар Акабе Жемресине таш аттухтан сора тыраш олуп ихрамдан чыхарлар. Теметту ја да Кыран хажжы јапанлар Акабе Жемресине таш атып курбан кәстухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхарлар.)
3. Вахыт вә имкән булунурса ајны гүн Меккеје гедиллип фарз олан зијарет тавафы јапылуур.

Бајрамын икинжи гүни сырајнән: күчүк, орта вә Акабе Жемрелерине једишәр таш атылуур. Бајрамын биринжи гүни зијарет тавафыны јапамиянлар икинжи гүндә јапарлар.

Бајрамын үчүнжи гүни: генә күчүк, орта вә Акабе Жемрелерине једишәр таш даха атылуур. Ајны гүн Минадан Меккеје дөнүлдүғунда веда тавафы јапылып хаж вәзифәси тамамланмиш олур.

Ағнаттуғумуз Ифрад хажжидүр. Теметту вә Кыран хажжларынын јапылышында базы дәгишүклүхлар вардуур.

Теметту хажжы: Теметту хажжы жапажах олан кимсә Микат сынырында умре ичүн ихрама гирәр. Меккеје гәлдуғунда усулүнә ујғун умреји јаптухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар. Тәрвије гүнүнәчан (јани Арафа гүнүндән бир гүн әвәл) Меккеде ихрамсыз бәкләр. Тәрвије гүни Меккеде хажж ичүн тәзәдән ихрама гирәр вә јохаридә ағнатулдуғы кими хаж вәзифәсини јапар.

Анжах Ифрад хажжындан фархлы олуп:

1. Бајрамын биринжи гүни Жемре Акабесине таш аттухтан сора курбан кәсәр, ондан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар.

2. Зијарет тавафындан сора хажжын сајыны јапар.

Кыран хажжы: Кыран хажжы жапажах олан Микат сынырында хәм хаж, хәм дә умреје икисинә бирдән нијат едип хәр икиси ичүн дә бир ихрама гирәр. Меккеје геттуғунда әвәл умре јапар, умреји тамамладухтан сора хажжын күдүм тавафыны, пешиндән дә хажжын сајыны јапар. Анжах ихрамдан чыхмаз. Ихрамлы бәкләјип тәрвије гүни гәлдуғунда Арафата чыхып ағнатылдуғы кими хаж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Кыран хажжында да Ифрад хажжындан фаркли олуп: бајрамын биринжи гүни Жемре Акабесинә таш аттухтан сора курбан кәсәр, ондан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар.

УМРЕ

Умре, бәлли бир замана бағли олмадан усулүнә гөрә ихрама гирдухтан сора таваф етмах, сај јапмах вә тыраш олмахтан олушур.

Умре сүннәттүр. Умре ичүн бәлли бир заман јохтур. Арафа вә пешиндән гәлән курбан бајрамы гүнләри, јилдә бу беш гүндән башха хәр заман умре јапылабилүр.

Умренин јапылышы:

Умре јапмах иштијән кимсә “*Микат*” сынырларындан башха гәрәкли тәмүзлуғы јаптухтан сора умреје нијат едип телбије гәтүрүп ихрама гирәр. Меккеје улаштуғунда усулүнә гөрә Кәбенин әдрәфиндә умре тавафыны јапар. Таваф биттуғунда ики рәкәт “*Таваф намазы*” кылар. Даха сора Сафајнән Мерве арасында умренин сајыны јапар. Саји битүрдухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар. Беләјнән умре тамамланмиш олур.

СОРУЛАР:

1. Хаж нә демахтур?
2. Хажжын фајдаларыны кысажа ағнадын.
3. Хаж кимләрә фарздур?
4. Кач түр хажж вардур?
5. Курбан кәсмах ханги хаж түрүндә важиб дөгүлдүр?
6. Ихрам, телбије, таваф, сај вә вакфе нәјә дејилүр?
7. Умре нәдүр?

Конулар:

- *Курбан кәсмәнин әхәммијаты; кимләр курбан кәсәр*
- *Курбан нә заман вә нәсин кәсилүр*
- *Курбанын әти вә дәрисцјәнән илгили ишләр*
- *Курбан олуп кәсилмәси жауиз олан вә олмијан хайванлар*
- *Әтләри јејилән вә јејилмијән хайванлар*
- *Адак курбаны*
- *Јеминин түрләри вә хукму*

КУРБАН КӘСМӘНИН ӘХӘММИЈАТЫ

Курбан ибадет нијатыјәнән бәлли вахытта курбанлух хайваны кәсмахтур.

Курбан кәсмах малынән јапылан бир ибадеттүр вә важиптүр. Хижретин икинжи јилиндә әмредилмиштүр. Курбан, Аллах јолунда гәстәрилән бир федакәрлух, Онун вердуғи ниметлере карши шүкран боржуни јерине гәтүрмахтур.

Варлиләрин кәстухлары курбан әтләриндән јохсуллары јарарландурмасы, мислиманлар арасында сәвги вә кардашлух хисләрини куввәтләндүрүр. Варлухли инсанларинән барабар јохсуллар да сәвинүр. Курбанинән гәлән бу сәвинч инсанларын хузур вә хошбәхтлуғуны артуруп.

Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Ким (мал варлух) генишлуғы булур да курбан кәсмәсә бизим мечитимизә јахлашмасын.”** дија бујуруп курбан кәсмәнин варлиләр ичүн мүхим бир вәзифә олдуғуны бәлиртмиштүр.

КИМЛӘР КУРБАН КӘСӘР

Ашағыдаки шартлары ташыјан кимсәләрин курбан кәсмәси важиптүр:

1. Мислиман олмах;
2. Ахлы башында олмах;
3. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах;
4. Хүр олмах;
5. Муким олмах (јани мисәфир олмамах)
6. Нисаб миктары мал ја да параја сахип олмах. (Курбан нисабында мал вә паранын үстүндән бир јилин гечмәси шарт дәгүлдүр.)

КУРБАН НӘ ЗАМАН ВӘ НӘСИН КӘСИЛҮР

Курбан кәсмәнин вахты Курбан байрамынын биринжи, икинжи, үчүнжи гүнидүр. Үчүнжи гүнүн ахшамындан сора курбан кәсилмәз.

Курбаны кәсмәјә гөтүрәндә хайвана еј тавранмали, итәкләјип вуруп гөтүрмәмәлидүр. Хайвана захмет вермамах ичүн бичах еј биләнмиш олмали, курбаны әлиндән гәлүрсә сахиби кәсмәлидүр. Әлиндән гәлмәјән башхасына кәстүрәбилүр.

Курбан едиләжах хайван сол јаны үстүнә вә кыблејә каршы јатурулур. Кәсәжах адамын гәнди *“Бисмиллахи Аллаху әкбәр”* дејип хайванын чәнгәсинин алтындан јем јолуны, нәфәс јолуны вә шах тамарыны кәсип кесим иши битирилүр. Хайванын јаны чыхмадан башыны бәдәниндән ајырмах вә дәрисини јүзмәјә башламах мекрухтур. Курбаны кәсәндә биле билә *“Бесмеле”* сәјләнмәмишсә хайванын әти јејилмәз.

КУРБАНЫН ӘТИ ВӘ ДӘРИСИҖНӘН ИЛГИЛИ ЈАПЫЛАЖАХ ИШЛӘР

Курбаны кәсән кимсә курбанын әтиндән гәнди дә јијабилүр, башхаларына да једирәбилүр.

Курбан әтини үчә бөлүп: бир кысмыны курбан кәсмәјән јохсуллара тағытмали, бир кысмыны јахын вә достлара хәдијә етмәли, каланыны дә гәндиси вә аиләси ичүн ајырмалидүр. Курбан әтинин тамамыны вермах да жаиздүр. Курбан әти вә дәриси сатылмаз, бундан кәсәп парасы өдәнмәз. Курбан дәрисини намазлух ја да әвдә кулланылажах бир шеј јапмах жаиз одуғи кими, бир јохсула ја да хәјир ишләринә хизмет едән јерләрдән биринә дә вермах жаиздүр.

КУРБАН ОЛУП КӘСИЛМӘСИ ЖАИЗ ОЛАН ВӘ ОЛМИҖАН ХАЈВАНЛАР

Хайванлардан анжах тавар, гечи, сығыр (буға вә инәк), жамуш вә дәвә курбан едилүр. Бунлардан таваринән кечи бир јашыны, сығыр вә жамуш ики јашыны, дәвә беш јашыны толдурмиш олмалидүр. Анжах тавар алты ајыны тамамладуғы халда бир јашыны толдурмиш кими гәстәришли олурса курбан едиләбилүр. Кечи ичүн белә бир дурум јохтур, бир јашыны толдурмасы шарттур.

Тавар вә кечи бир киши ичүн курбан олур. Сығыр, жамуш вә дәвә бирдән једи кишијачан ортаклаша курбан едиләбилүр. Бу хайванларын бојнузсуз олмасы, бојнзунун бирәз кырых олмасы, дишләриндән бирәзинин төкүлмәси вә топал олмасы курбан олмаларына әнгәл дәгүлдүр.

Бу кусурлардан (әксүкләрдән) бири хайванда булунурса курбан олмаз:

1. Бир ја да ики гөзи кор олан;
2. Бојнузларындан бири ја да икиси көкүндән кырых олан;
3. Кулагынын ја да кујруғунун жарыдан чоғы копмиш олан;
4. Ајагынын үстүнә басамијажах дәрәжәдә топал олан;
5. Кулахлары ја да кујруғы тоғуштан олмијан;
6. Дишләринин чоғы төкүлмиш олуп, карныны тојурамијан;
7. Хаста олан;
8. Гәмүкләринин ичиндә илиги калмамиш дәрәжәдә зайыф олан;
9. Мәмә башлары копмиш олан;
10. Тавар вә кечинин мәмәләриндән бири, сығыр жинсиндән ики мәмәси курмиш олан;

Бундан башха таух, хороз кими хәјванаринән эти јејилән јабан хәјванлар курбан олмазлар.

ЭТЛӘРИ ЈЕЈИЛӘН ХАЈВАНЛАР

Тавар, гечи, сығыр, жамуш, дәмә, таух, каз, өрдәк, зүрафа (жираф), девекуши, бағыртлан куши, гөгәрчин, былдыржын (перепел), тавус куши (павлин), кырангыч (ласточка), бајкуш, тавшан, турна, серче (воробей) вә сығыржык (скворец) кими хәјванлар усулүнә ујғун олуп кәсилдугы заман әтләри јејилүр. Бир дә суда јашајан хәр түр палух дә јејилүр.

Азы дишләријән капып авланан, парчалајан вә гандини савунан хәјванларын әтләри јејилмәз: курт, аји, аслан, каплан (тигр), синжап (белка), сансар (куница), мејмун, домуз, сыртлан (гиена), писик, ит, фил (слон), тилки вә гелинжик (хорёк) кими.

Ат, катыр вә ешәгин әтләри дә јејилмәз. Тырнахларыјән авлајан, леш вә пислух јијан кушларын да әтләри јејилмәз: картал (орел), чајлак (нуб), ақбаба (гриф), лејлек (журавль), кузгун (ворон), атмажа (ястреб), шахин (ястреб), јараса (летучая мышь) вә карға кими.

Јаратылыштан тиксинч олан: сичан, акреп (скорпион), јилан, кертенкеле (ящерица), курбаға, јер вә дениз каплумбағасы (черепаха), көстебек (крот), кирпи, сүмүкли бөжүк, чија, куртлар, бүтүн синәкләр вә бөжүкләр, ары вә келебек (бабочка) јејилмәзләр.

Палух шәклиндә олмијан дениз хәјванларыјән јенгеч (краб), мидје (мидия), истиридје (устрица) вә ыстакоз (омар) дә јејилмәз.

АДАК КУРБАНЫ

Адак бир кимсәнин јапмах зорунда олмадугы бир шеји гәндинә важиб кылмасыдүр.

Адақлар икија аҗрылу:

1. Хеч бир шејә бағли олмајып јапылан адақлар:

Бир кимсә “*Аллах рызасы ичүн бир курбан кәсәжәм*” дија адақ јапарса курбан кәсмах гәндинә важиб олур вә бу адағыны диләдуғы заман јерине гәтүрәбилүр.

2. Бир шејин олмасына ја да олмамасына бағли олуп јапылан адақлар:

Мисал: “*Хастам ејләнүрсә Аллаһ рызасы ичүн бир курбан кәсәжәм*” дија адақта булунан кимсәнин хастасы ејләндуғунда курбан кәсмәси важиб олур. Де-дуғы иш даха герчәкләшмәдән курбан кәсмәси гечәрли дәгүлдүр.

Адақлар анжах курбан едиләжах хәјванлардан олур: таух, хороз кими хәјванлардан адақ курбаны олмаз.

Адақ курбанынын әтиндән адағы јапанын гәндиси, карысы (кожасы), анасы, бабасы, дәдәләри, нәнәләри, чожухлары вә торунлары да јијамаз, нисаб миктары мал ја да парасы олуп варлухли сајыланлар да јијамаз. Адақ курбанынын таманынын јохсуллара тағытылмасы гәрәкир.

Өли ичүн курбан кәсмәнин хүкми:

Өли ичүн курбан кәсмах иштәјән кимсә буни Курбан бајрамы гүнләриндә кәсмәси лазымдур. Белә бир курбанын әтиндән кәсәнин гәндиси јијабилүр, башхаларына дә верәбилүр.

Әгәр курбан кәсилмәсини өли васијет етмишсә бу курбанын әтиндән кәсән кимсә јијамаз, таманыны јохсуллара тағытмасы гәрәкүр.

ЈЕМИН ТҮРЛӘРИ ВӘ ХҮКМИ

Јемин, сөзә куввәт казандурмах максәдијәннән Аллаһын адыны анмахтур.

Јемин үч түрдүр:

1. Јемин-и ләгв: јанлышлухла јалан јерә јапылан јемин демахтур. Парасы олдуғы халда олмадуғуны занып “Валла, парам јох” дија јемин етмах кими. Белә јеминдән өтүри кеффарет вермах гәрәкмәз.

2. Јемин-и гамус: билә билә јалан јерә јемин етмахтур. Гөрмәдуғы бир шеј ичүн “валла, гөрдүм”, боржуни өдәмәдуғы халда “Валла, өдәдим” дејип билә билә јалан јерә јемин етмах кими. Белә јалан јерә јемин етмах бөјүк гүнахтур. Бунун бағышланмасы ичүн төбә етмәли, Аллаһтан аф диләмәлидүр.

Белә јемин едип башхасына хаксызлух етмишсә, хаккы сахибинә вермәли вә халаллух алмәлидүр. Бунун кими јеминләрдән өтүри кеффарет вермәјә гәрәк јох. Чүнки бунун гүнахындан куртулмах ичүн кеффарет јетәрли дәгүл.

3. Жемин-и мунакиде: гэлэжахта бир иши јапажағына ја да јапмијажағына жемин етмахтур. “Валла, сабах боржуми өдијамам”, “Валла, фэлэн кимсэјнэн сөјләмијамам” дија жемин етмах кими. Өгэр жеминэ ујғун олуп дедуғуны јапарса кеффарет гэрәкмәз. Анжах жемин едип сөјләмиш олдуғы сөзи јеринэ гәтүрмәзсә жемин бозулмиш олур вә жезәсы кеффареттүр.

Жеминин кеффарети:

Гэлэжахта бир шеј јапажағына ја да јапмијажағына жемин едип дә жеминини бозан кимсә кеффарет вермах ичүн он јохсули гејдүрүр ја да он јохсула бирәр фитре миктары пара верүр. Бунлары јапажах гүжи олмијанлар пешпеше үч гүн кеффарет орожи тутарлар.

СОРУЛАР:

1. Курбан кәсмах кимләрә важиптүр?
2. Курбан нә заман кәсилүр?
3. Курбанын эти вә дәрисижнән илгили нәләр јапылмалидүр?
4. Курбан олуп кәсилмәси жаиз олан вә олмијан хажванлар нәләрдүр?
5. Адак курбаны нәдүр, нә заман кәсилүр, адак курбанынын эти вә дәриси нә јапылуру?
6. Эти јејилән вә јејилмәјән хажванлар хангиләридүр?
7. Жемин нәјә дејилүр, кач түрдүр?
8. Жемин кеффаретини ағнадын.

МУБАРЕК ГҮН ВЭ ГЕЖЭЛЭР

Конулар:

- *Жума вэ байрам гүнлэри*
  - *Мәвлүт кандили*
  - *Регаиб вэ Мирач гежэлэри*
  - *Берат вэ Кадир гежэлэри*
-

ЖУМА ГҮНИ

Жума гүни мислиманлар ичүн бир байрам гүни демахтур. Жума намазы жамаатинэн кылынуур. Бу сәбәплә мислиманлар бир араја гәлип бирбирләријнән јахындан танышмах вэ гөрүшмах имкәни булурлар. Хәр хафта мислиманларын белә бир араја гәлмәси араларындаки достлуғы артурур, бирлух вэ барабарлуғы куввәтләндрүр.

Жума, мүхим олајларын мејдана гәлдуғы чох хејирли вэ фазилетли бир гүндүр. Пејғамбәримиз белә бујурмиштүр:

“Үстүнә гүнәшин тоғдуғы ән хејирли гүн жума гүнидүр. Адем (а.с.) о гүн јаратылмиш, о гүн жәннәтә којулмиш вэ о гүн жәннәттән чыхарылмиштүр”.

“Жума гүнүндә бир саат вардур ки, ханги мүмин о саатта Аллахтан бир диләктә булунурса, Аллах онун диләгини кабул едәр.”

БАЈРАМ ГҮНЛӘРИ

Јилдә ики дини бајрамымыз вардур:

1. Рамазан бајрамы
2. Курбан бајрамы

Бајрам сәвинч гүни демахтур. Рамазан ајында ороц тутуп Аллахын әмрини јерине гәтуран, Курбан бајрамында курбан кәсип Аллах јолунда федакәрлух гөстәрән бајрам намазларыны топлужа кылан мислиманлар везифәләрини јапмиш олманын сәвинч вэ хошбәхтлулуғыны јашарлар.

Рамазанда зәкәт вэ фитрәләринән, Курбан бајрамында курбан әтләринән јохсуллара јардым әлләри узатылуур. Беләјнән варли јохсул арасында герчәк ағнамда бир сәвги вэ хөрмәт мејдана гәлүр.

Байрамларда ана, баба вә бөјүкләр зијарет едилүр, тарғынлар барышур, хысым вә жан жигәр арасында каршылухли хедије вермәләр достлухлары куввәтлөндүрүр. Инсанлар арасында јашанан бу ортак сәвинч, дини вә милли хисләри куввәтлөндүрүр. Байрамларын гәтүрдүғи хузур ичиндә мислиманларын үстләриндәки јорғунлухлары гедәр, үзүнтүләр унутулур.

Байрамларда мүминләр бирбирләријәнән байрамлашур, узахта оланлара тәбрикләр јолланып гөнүлләри алынур. Кабирләр зијарет едиллип өлиләр ичүн дуа едилүр. Куран охунуп вә садака верилип рухлары шад едилүр.

Байрамлар Аллахын мүмин кулларына бирәр зијафет гүнләридүр. Бу гүнләр Аллахын рызасына ујғун тавранышларинән гечүрүлмәлидүр.

МӘВЛҮТ КАНДИЛИ

Инсанлуғун куртулушы ичүн гөндәрилән сон вә ән бөјүк пејғамбәр, бизим Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) 571 јилиндә Камери ајлардан Ребиул-еввел ајынын он икинжи гежәси тоғмиштүр. Бу мүбарек гежәјә *“Мәвлүт кандили”* дејилүр.

Онун тоғдүғи чағда дүнјанын хәр тәрәфиндә жажиллух, зулүм вә ахлаксызлух алмиш башыны гедијерди, Аллах инанжы унутулмиш, инсанлух корхунч вә каранух бир дурума дүшмиш, дүнја јашанмаз хала гәлмишти.

Сәвгүли Пејғамбәримизин тоғумијәнән дүнја ајдынланды, тәк Аллах инанжијәнән јүрәкләр нурланды. Ешитлух, адалет вә кардашлух гәлди. Она инанан милләтләр герчәк хузура кавушты. Онун тоғдүғи гежә инсанлуғун куртулуши ичүн чох хејирли вә мүбарек бир башланғычтур.

Бу гежә мислиманлар арасында јүзјилләрдән бери бөјүк би сәвинчле кутланијер, сәвгүли Пејғамбәримиз дәрин бир хөрмәтинән анылыјер. Бөјүк түрк алими Сүлејман Челеби тәрәфиндән јазылан вә асыл ады **“Весилетүн нежат”** олан Мәвлүт китабы онун тоғумуны, үстүнлүғуны вә мужизәләрини ән гезәл шәкилдә ағнәтан кыјмәтли бир китаптур.

Пејғамбәримизин тоғум јилдөнүмләриндә охунан мәвлүтләри хөрмәтинән динләмах, онун мүбарек рухуна салат вә сәләм охумах хеч шүпәсиз бөјүк милләтимизин Пејғамбәримизә олан сынырсыз сәвги вә бағлылуғунун бир гөстәргәсидүр.

Бунинән барабар онун ахлак вә фазилет толи өмрүни өгрәнмах вә гәндимизә өрнек алмах башта гәлән вәзифәләримиздүр. Асыл о заман онун сәвгисини вә хошнутлуғуны казанмиш олурух.

РЕГАИБ ГЕЖӘСИ

Үч ајлар дија билинән Режеп, Шабан вә Рамазан ајлары маневи бахымдан өбүр ајлардан даха үстүн вә даха бәрәкәтлидүр. Режеп аји гәлдугунда Пејғам-бәримиз белә дуа едәрди:

“Аллахым, бизә Режеп вә Шабаны мүбарек ејле вә бизи Рамазана улаштур.”

Режеп ајынын биринжи жума гежәси “Регаиб гежәси”дүр. Бу гежә Аллахын рахмет вә бағышламасынын бол олдуғи, дуаларын кабул едүлдүғи мүбарек бир гежәдүр. Пејғамбәр Ефендимиз белә бујурмиштүр:

“Беш гежә вардур ки, онларда јапылан дуалар гери чәврүлмәз. Бунлар:

- Режебин биринжи жума гежәси
- Шабанын он бешинжи гежәси
- Жума гежәләри
- Рамазан бајрамы гежәси
- Курбан бајрамы гежәсидүр.”

МИРАЧ ГЕЖӘСИ

Аллахын дәвәти үстүнә сәвғүли Пејғамбәримиз бир гежә Меккеде Месжид-и Харамдан Кудүстәки Месжид-и Аксаја гөтүрүлмиш, орадан Жебраилинән ба-рабар бүтүн гөкләри ашып *“Сидретүл мунтеха”* дејилән макама (јере) јүксәл-миштүр. Пејғамбәримиз (с.а.с.) бурадан даха иләрије гетмиш вә васытасыз халда Јүже Аллахынән гөрүшмиштүр.

Бу мукаддес јолжулуғун Меккеден Кудүсәчан олан кысмына *“Исра”*, Ку-дүстән сора девам едән кысмына да *“Мирач”* дејилүр. Пејғамбәримиз беш вахыт намазы үммәтинә Мирач хәдијеси олуп гәтүрмиштүр.

Мирач Пејғамбәримизин ән бөјүк мужизәләриндән биридүр. Хижреттен бир јарым јил әвәл Режеп ајынын јигирми јединжи гежәсиндә мејдана гәлмиштүр.

БЕРАТ ГЕЖӘСИ

Шабан ајынын он бешинжи гежәси *“Берат гежәси”*дүр. Борчтан, суч вә жезадан куртулмаһ ағнамыны ташыјан Берат, гүнаһлардан куртулуш гежәси де-махтур.

Бу гежә Јүже Аллахын гәндинә јөнелип аф диләјән мүминләри бағыш-лајып куртулуш бераты вердуғи бир гежәдүр. Бу гежәји ојанух халда гечүрүп диләкләримизи Аллаха сунмамызы иштәјән сәвғүли Пејғамбәримиз белә бују-ријер:

“Шабан ајынын он бешинжи гежәси олдуғы заман о гежәји ибадетинән гечүрүн, гүнүзүни дә ороч тутун. Чүнки Аллаху Теалә о гежә гүнәш тоғана-чан дүнјаја рахметијнән ортаја чыхып” белә бујурур:

- **Јох мидүр бағышланмах иштәјән, бағышлыјем?**
- **Јох мидүр рызык иштәјән, рызыкландурем?**
- **Јох мидүр дәрт вә мүсибәтә тутулан, шифа верем?**
- **Даха ханги диләкләри олан варса иштәсинләр верем.**

Еләјсә Раббимизин мүждәсинә кулах верип бизләрә танынан бу фырсаатлардан јарарланмәлијух.

КАДИР ГЕЖӘСИ

Рамазан ајынын јигирми јединжи гежәси “*Кадир гежәси*” дүр. Инсанлара дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрән динимизин кутсал китабы Куран-и Керим Пејғамбәримизә Рамазан ајы ичиндә Кадир гежәсиндә енмәјә башламыш. Хазрети Мухаммедә (с.а.с.) пејғамбәрлух вәзифәси бу гежәдә верилмиш вә Ислам гүнәши бу гежәдә тоғмиштүр.

Кадир гежәсинин бин ајдан даха хејирли олдуғы Куран-и Керимдә ачухча билдирилмиштүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз дә бу гежәнин фазилетиндән өтүри белә бујурмиштүр:

“Ким ки фазилетинә инанып вә мүкәфатыни Аллахтан бәкләјип Кадир гежәсини ибадетинән гечирүрсә гечмиш гүнхлары бағышланур.”

Кадир гежәси биз мүминләрә Аллаху Теаләнын бөјүк бир лүтфу вә сонсуз рахметинин әсәридүр. Бу гежәји Аллах рызасы ичүн намаз кылып, Куран охујуп вә дуа едип ән еј шәкилдә гечүрмәлијух.

Хазрети Ајше бир гүн Пејғамбәримизә:

- *“Ја Ресулеллах, Кадир гежәсинә растларсам нәсин дуа едем?”* дија сорди.
- Пејғамбәримиз белә бујурди:
- **“Де ки: Ја, Рабб, сән чох аффедижисин, аффетмеји сәвәрсин, бәни аф-фет.”**

Сәвгүли Пејғамбәримизин өгрәттуғы бу дуајы биз де Кадир гежәсиндә тәкрәр едәх.

Кандил гежәләрини Аллах рызасы ичүн намаз кылмах, Куран охумах, Пејғамбәримизә салат вә сәләм охумах, гүнахларымызын бағышланмасы ичүн Аллахтан аф диләмах, дүнја вә ахырәтә аит диләкләримиз ичүн дуа етмах вә ја-пажағымыз јардымларинән јохсуллары сәвиндүрмағинән гечирмәлијух.

СОРУЛАР:

1. Жума гүнүнүн фазилетини ағнадын.
2. Лилдә кач дини бајрамымыз вардур? Бајрамларын әхәммијаты нәдүр?
3. Мәвлүт кандилини ағнадын.
4. Регаиб гежәси нәдүр?
5. Мирач гежәсинин әхәммијатыны ағнадын.
6. Берат гежәси не замандур? Фазилетини ағнадын.
7. Кадир гежәсинин фазилетини ағнадын.
8. Кандил гежәләриндә нәләр јапылмалидүр?

ҮЧҮНЖИ БӨЛҮМ

АХЛАК

Конулар:

Ахлак нә демахтур

Исламда ахлак

Еј ахлакты олмада инанч вә ибадетин ролү

Ән гөзәл ахлак мисали Хазрети Мухаммед (с.а.с.)

Фәртләр ичүн ахлакын әхәммияты

Иш хаяты вә ахлак

Ахлак дәғишүр ми

Ислам дининин ахыла вә илимә вердугы үстүн кыјмәт

АХЛАК НӘ ДЕМАХТУР

Ахлак инсанын рухуна јерләшән алышканлухлардур. Бу алышканлухлар чох дүшүнмәјә гәрәк олмадан хәрәкәт вә тавранышларымызы мејдана гәтүрүр.

Рухумуза јерләшән алышканлухларымыз ики кысымдур:

1. Еј алышканлухлар
2. Кәти алышканлухлар.

Органларымызын хәрәкәтләри рухумуза бағлидүр. Рухумуза еј алышканлухлар јерләшүрсә органларымызын хәрәкәт вә тавранышлары еј олур. Бунлара **гөзәл ахлак** дејилүр. Рухумуза кәти алышканлухлар јерләшүрсә тавранышларымыз кәти олур. Бунлара да **кәти ахлак** дејилүр. Тавранышларымызын еј, ахлакымызын гөзәл олабилмәси ичүн рухумузу кәти алышканлухлардан тәмүзләјип еј алышканлухлар јерләштүрмәмиз лазым.

Топраға әктуғумуз тохума гәрә махсул алурух. Нәсин ки буғдај тохумундан буғдај битијерсә, арпа тохумундан да арпа битәр. Демах ки, топрағын ичинә ханги тохуми әкәрсах бу тохумдан она гәрә битки чыхар. Бун кими рухумузун дәринлухларына еј алышканлух тохумларыны әкәрсах бу тохумлар органларымызда гөзәл ахлак олуп ортаја чыхар. Әгәр рухумуза кәти алышканлух тохумларыны әкәрсах бу тохумлар да органларымызда кәти ахлак олуп мејдана гәлүр.

ИСЛАМДА АХЛАК

Ислам дининдә ахлакын бөјүк бир әхәммияты вә кыјмәти вардур. Исламын максәди инсанлары гөзәл ахлак сахиби јапып олгунлаштурмахтур. Ислам гөзәл ахлак демахтур. Пејғамбәримиз (с.а.с.) белә бујурмиштүр:

“Бән гөзәл ахлакы тамамламах ичүн гөндәрилдим.” Бир мислиманын кыјмәти ахлакынын гөзәллүғијәнән өлчүлүр. Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Сизин бәнә ән сәвимлиниз вә кыјамат гүнүндә бәнә ән јахыныныз ахлакы ән гөзәл оланыздур.” бујуруп бу герчәғи дилә гәтүрмиштүр.

Пејғамбәримизә:

“Аллах катында ән сәвғүли куллар кимләрдүр?” дија сормишләр.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Ахлакы ән гөзәл оланыдүр.” бујурмиш. Ибадетләр нәсин динимизин әмријсә, ахлаки вәзифәләри јерине гәтүрмах да динимизин әмридүр. Исламда ибадетлерин бир максәди дә инсанлары көтилүхтан сахындурмах вә еј ахлак сахиби јапмахтур.

ЕЈ АХЛАКЛЫ ОЛМАДА ИНАНЧ ВӘ ИБАДЕТИН РОЛУ

Герчәк бир инанжа сахип олан инсан бүтүн тавранышларынын Аллаһ тәрәфиндән гөрүлдүғуна вә бунларын гөрәвли мәләкләр тәрәфиндән дә јазылдуғуна инанур. Дүңјада јаптуғи хәр иш вә тавранышын кыјамат гүнүндә гәндиндән сорулажағыны билүр. Ејлүх јапанларын бунун мүкәфатыны гөрәжағына, көтилух едәнләрин дә жезасыны чәкәжағына мутлака инанур.

Лүжә Аллаһ Куран-и Керимде белә бујуријер:

“Ким зәррә катән ејлүх јапмишсә, они гөрүр. Ким дә зәррә катән көтилух јапмишсә, они гөрүр.”

Бу инанч инсаны көтилухлардан узахлаштуруп вә ејлүх јапмаја јөнәлтүр. Јүрәгиндә белә бир инанч вә сорумлулух хисси ташыјан кимсәләрдән исә гәнди фәјдасы олмадухча ејлүх бәкләмәз, бунлар фырсаат булдуғунда көтилуғи јапабилүрләр.

Анжах јүрәгиндә сағлам бир инанч ташыјан бир мислиман бүтүн тавранышларына диккат едәр. Кимсәјә көтилух јапмаз. Әлиндән гәлдүғи катән ејлүх јапмаја чалышур. Ибадетлер хәм јүрәгимиздәки иманы куввәтләндүрүр, хәм дә еј ахлаклы олмамызы сағлар.

Беш вахыт намаз бизә хәр вахыт Аллаһы ахлымыза гәтүрүр, хәр түрли көти тавранышлардан вазгечирүр. Ороч шефкат вә мәрхәмәт хисләрини гәлиштүрүр, әлимизи харамдан, дилимизи јаландан корур. Зекәт жимрилухтан куртарур, башхаларына каршы ејлүх вә јардымсәвәрлух хисләрини гәлиштүрүр, милләтә фәјдали бир инсан халына гәтүрүр.

Беләјнән, ибадетләринән бесленен иман органларымызда еј ахлак мејвала-рыны вермиш вә инсан герчәк кыјмәтини казанмиш олур. Еј ахлак сахиби олмијанлар исә чичәк вә јапрах ачмијан мејвасыз ағач кимидүрләр.

ӘН ГӨЗӘЛ АХЛАК МИСАЛИ ХАЗРЕТИ МУХАММЕД (с.а.с.)

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын тәрбијасында јетишмиш, јүксәк ахлак сахиби бир пејғамбәрдүр. О ахлакыны Курандан алмиш, бүтүн ејлүхлары гәндә топламиштүр. Хазрети Ајшеје Пејғамбәримизин ахлакынын нәсин олдуғы сорулдуғунда бу жәвабы вермиш:

“Онун ахлакы Куранды.”

Пејғамбәр Әфәндимиз ахлаки вәзифәләрини хәм өгрәтмиш, хәм дә гәнди ујғуламиштүр. О хеч бир вахыт тоғрилүхтан, ејлүхтан ајрылмамиш, гөзәл ахлакы, еј тавранышларыјнән инсанлара мисал олмиштүр. Јүжә Аллах Куран-и Керимде: **“Аллахын ресулүндә сизин ичүн ујулмасы гәрәкли гөзәл өрнәк вардур.”** бујуруп Пејғамбәримизин јашајышыны өрнәк алмамызы истәмиштүр. Бизә дүшән вәзифә Пејғамбәримизин ахлак вә фазилет толи өмрүни ејжә өгрән-мах, онун ахлаки тавранышларыны өрнәк алып јашамахтур.

ФӘРТЛӘР ИЧҮН АХЛАКЫН ӘХӘММИЈАТЫ

Билиндуғы кими, милләт ады верилән бөјүк топлулух аиләләрин (түтүн-ләрин) бир араја гәлмәсиндән олушур. Аиләләр дә фәртләрдән мејдана гәлүр. О халда бир милләтин гүчли олмасы, хошбәхтлүх ичиндә јашамасы аиләләрин сағлам бир јапыја сахип олмасына бағлидүр. Аиләнин сағлам вә хузурли олмасы, аилә ичиндәки фәртләрдин үстләринә дүшән ахлаки вәзифәләри јеринә гәтүр-мәләријнән мүмкүндүр.

Бу сәбәплә хәр шејдән әвәл милләти мејдана гәтүрән фәртләрдин еј ахлакы олмасы бөјүк әхәммијат ташыјер. Нәсин ки чүрүк тахталардан сағлам бир гәми јапыламазса, еј ахлак сахиби олмијан, сорумлулух хисси ташымијан фәртләрдән дә гүчли вә сағлам бир милләт мејдана гәлмәз.

ИШ ХАЈАТЫ ВӘ АХЛАК

Чалышмах динимизин әмридүр. Бир мислиман гечинмах вә кимсәјә мухтаж олмадан јашамах ичүн чалышмах зорундадур. Чалышып казанманын чох јоллары вар, анжах бу конуда ән мүхим хусус казанжымызы халал јоллардан сағламах вә рызкымыза харам карыштурмамахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Инсанын малыны нерэдән казанып нерәјә харчладугундан кыјамат гүни соргуја чәкиләжағыны” билдирмиш, казанжына харам карыштуранлардан өтүри бу ујары јапмиштүр:

“Бир мислиманы јалдатан ја да зәрәр верән биздән дәгүлдүр.”

Чалышып казананда тоғри хәрәкәт едәнләр ичүн дә бу мүждәји вермиштүр:

“Тижаретте (алверде) тоғрилухтан ајрылмијан кыјамат гүнүндә пејғамбәрләринән барабар олажахтур.” Тоғрилух мислиманлухта чох мүхим бир ахлак кәјидәсидүр (куралыдүр). Мислимана јахышан, иш хәјатында тоғрилухтан ајрылмама, инсанлары јалдатма, кара базаржилухтан (спекуляция), качахчылухтан сахынма, халал вә тәмүз јоллардан казанмахтур.

Бир шеј үрәтәнин вәзифәси еј вә тоғри мал јапмахтур. Ишчи вә мемурун (девлет адамынын) вәзифәси гәндиләринә верилән ишләри әксүксүз јапмахтур. Чалышан бир инсан «бәни кимсә гәрмијер» дејип вәзифәсини бозарса, тоғри јаппазса, тоғрилухтан ајрылмиш вә хаксыз казанч әлдә етмиш олур ки, бу тавраныш динимиздә кесинликлә јасахтур. Башхасынын хаккыны чалма, вәзифәсини көтија кулланмахтур. Белә хәрәкәт едәнләр әмәкләрин боша гетмәсинә сәбәп олур. Бундан хәм дәвләт зәрәр гөрүр, хәм дә инсанларын бирбиринә гүвәни калмаз. Тәмүз јүрәкли, еј ахлаклы бир мислиман буни кими тавранышлардан узахтур.

Еј ахлак сахиби инсан ишини тоғри јапар, кимсәји јалдатмаз, сахтекәрлух јапмаз. Үстүнә алдуғы вәзифәји хаккыјнән јапар, хәм гәндиңә, хәм дә чевресинә јарарли олур.

АХЛАК ДӘГИШҮР МИ

Чожух дүнјаја тәртәмүз гәлүр. Әгәр анасы вә бабасы тәрәфиндән еј тәрбија едилүр, гөзәл хујлар өгрәдилүрсә еј ахлаклы олуп јетишүр. Әгәр ки еј тәрбија едилмәсә, рухуну көти хујлар бир кара ләкә кими сарарса, ондан гөзәл ахлак вә еј тавранышлар бәкләнмәз.

Нәсин ки бәдәнимизи рахатсыз едән хасталухлар дәрмәнинән ејланијерсә, рухумуз да көти алышканлухлар атылып јеринә еј алышканлухлар јерлештирилмәсијнән ејланабилүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз: **«Ахлакынызы гөзәлләштүрүн»** бујуруп көти ахлакын дүзәләбиләжағыны билдирмиштүр.

Гәндиңдә булашыжы хасталух олан бир хастајнан отуруп кахан кимсә ајны хасталуға јахаланабилүр. Көти ахлаклы инсанларынән архаташлух едәнләр дә онларын тавранышларындан еткиләнүр вә заманла еј хујларыны јитүрүп көти ахлаклы олурлар. Бу сәбәплә, еј ахлак сахиби олма, вә буни девам еттирәбилма

ичүн еј бир ахлак еғитими гөрмахтан башха билгили вә еј ахлаклы инсанларынән архаташлух етмах, көтиләринән дүшүп кахмахтан сахынмах лазым.

Сәвгүли Пејғамбәримиз:

- Еј кимсәләринән архаташлух етмәји, гөзәл кохиләр сатылан бир дүккәнда отурмаја бәнзәтмиштүр. Дүккән сахиби о кимсәјә бир шеј икрам етмәсә билә оранын гөзәл кохиләриндән фәјдаланур.

- Көти кимсәләринән архаташлух етмәји дә дәмүржи устаханасында отурмаја бәнзәтмиштүр. Орада отуран кимсәјә ја бир аташ кывылжымы сичрәр, ја да көти кохусундан рахатсыз олур.

Иштә буни кими еј кимсәләринән архаташлух едәнә, ејләрин гөзәл ахлакы тәсир едәр, о да еј хујлу олур. Көти ахлаклы инсанларынән архаташлух едәнләрә дә онларын көти авранышлары тәсир едәр вә заманла о кимсәнин еј хујлары бозулур, көти ахлаклы олур.

Бизә дүшән вәзифә архаташ сечмахта диккатли олмах, еј вә билгили кимсәләринән дост олмах, онларын сөз вә сохбәтләриндән фәјдаланмах, көти инсанлардан узах турмахтур. Анжах, көти тавранышлардан куртарма максәдијнән инсанлара јахлашмалы вә еј ахлак сахиби олмаларына јардымжы олмалијух.

ИСЛАМ ДИНИНИН АХЫЛА ВӘ ИЛИМӘ ВЕРДУҒЫ ҮСТҮН КЫЈМӘТ

Ахыл, Аллахын инсанлара вердуғы бөјүк бир ниметтүр. Инсан еји вә көтији бирбириндән ахылынән ајырур. Ахыл, инсаны өбүр жанлылардан ајыран ән бөјүк өзәлликтүр.

Динимиздә мүкәлләф олмах ичүн ахылли олмах шарттур. Иман вә ибадетләрдә аранан биринжи шарт ахылдур. Ахылы олмијанларын динин әмирләриндән сорумли олмамасы, ахлын Ислам дининдәки әхәммијатыны гөстәријер. Анжах ахылын герчәк кыјмәтини булмасы вә инсан ичүн јарарли олабилмәси, они еј кулланмаја бағлидүр. Ахлыны еј кулланмијанлар Куран-и Керимде хор гөрүлијерләр. Ахыл ән мүхим билги васыталарындан биридүр.

Ислам дини ахыла олдуғы кими билгија да үстүн бир кыјмәт вермиш, хәп охумајы вә өгрәнмәји әмретмиштүр. Куран-и Керимин биринжи ајетинин «Охи» әмријнән башламасы бизә охуманын әхәммијатыны ачух бир шәкилдә гөстәријер. Билгије вә билги сахиплерине верилән дәғәр конусунда Јүже Аллах белә бујуријер:

«Де ки, хеч биләнләринән билмијанлар бир олур ми?» Пејғамбәр Әфәндимиз дә билги өгрәнмәнин мислиманлар ичүн мүхим бир вәзифә олдуғуны белиртип белә бујуријер:

«Илим өгрәнмах адам вә кадын хәр мислимана фарздур.»

Динимизин әмирләринә ујғун олуп аталарымыз билгија чох дәғәр вермиш, билим адамларына чох бөјүк хөрмәт гөстәрмиштүр.

Бөјүк Түрк хукүмдары Јавуз Султан Селим, Мысыр (Египет) сәфәриндән дөнәндә јанында булунан үнлү дин билгини Ибни Кемалинән чамурли бир јердән гечијерләрмиш. Ибни Кемалин атынын ајағындан сичрәјән чамурлар Јавузун ур-басыны кирләттуғунда Ибни Кемал буна чох үзүлмишти.

Хожасынын үзүлдүғүни гөрән Јавуз Султан Селим:

«Үзүлмә Хожам! Алимин атынын ајағындан сичрәјән чамур бизим ичүн бир бәзәклүхтур. Бу кафтан бир чамуринән сахланып табутумун үстүнә којулсун» дија вәсијат етмиш, алимләрә олан үстүн хөрмәтини гөстәрмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Ахлак нәјә дејилүр, ағнадын.
2. Исламда ахлака верилән әхәммијаты ағнадын.
3. Инанч вә ибадетин еј ахлаклы олмадаки ролүнү ачухлајын.
4. Пејғамбәримизин ахлакы нәсинди?
5. Фәрт ичүн ахлакын әхәммијатыны ағнадын.
6. Ахлакын иш хажатына тәсирини ағнадын.
7. Ахлак дәғишүр ми, ачухлајын.
8. Исламда ахыла вә илимә верилән кыјмәти ағнадын.

АХЛАКИ ВЭЗИФЭЛЭРИМИЗ

Конулар:

- *Ислам дининдә ахлаки вәзифәләр*
  - *Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз*
  - *Гәнди шәхсымыза каршы вәзифәләримиз*
  - *Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз*
  - *Рухумуза каршы вәзифәләримиз*
  - *Јемәдә вә ичмәдә ахлак кәудәләри*
  - *Дилин тәрбија едилмәси вә дүзәлтилмәси*
  - *Өбүр органларымызын тәрбија едилмәси вә дүзәлтилмәси*
-

АХЛАКИ ВЭЗИФЭЛЭРИМИЗ

Ислам дининдә ахлаки вәзифәләр башлыжа беш кысымдур:

1. Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз,
2. Гәнди гәндимизә каршы вәзифәләримиз,
3. Аиләмизә каршы вәзифәләримиз,
4. Вәтән вә милләтимизә каршы вәзифәләримиз,
5. Бүтүн инсанлара каршы вәзифәләримиз.

1- АЛЛАХА, ПЕЈҒАМБӘРӘ ВӘ КУРАНА КАРШЫ ВЭЗИФЭЛЭРИМИЗ

А. Аллаха каршы вәзифәләримиз:

Бизи јохтан вар едән вә мүкәммәл органларинән бәзәдән, јер јүзүндә нә вар-са хәпписини бизим фәјдаланмамыз ичүн јаратан Аллахтур. Инсана верилән бу үстүн өзәлликләр хеч бир жанлыја верилмәмиштүр. Бу ејлухлара каршы јапмамыз гәрәкән вәзифәләр вардур.

Бу вәзифәләр:

- 1) Аллахын варлуғуна вә бирлуғуна инанмах,
- 2) Ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрмах,
- 3) Әмирләринә ујғун хәрәкәт едип јасак еттуғи шејләрдән сахынмах,
- 4) Аллах сәвгисини хәр шејдән үстүн тутмах,
- 5) Онун адыны хөрмәтинән анмах,
- 6) Вердуғы ниметлере шүкретмах.

Б. Пејғамбәрә каршы вәзифәләримиз:

Аллах Ислам динини инсанлара улаштурма вәзифәсини Пејғамбәримиз Хазретни Мухаммеде (с.а.с.) верди. Сәвгүли Пејғамбәримиз инсанлуғун куртулушы ичүн чох чалышты. Бу уғурда бир чох четинлухларинән каршылашты. Исламын ишығьјнән дүнјајы ајдынлатты. Инсанлара хошбәхт олманын јолларыны гөстәрди.

Бу сәбәплә:

- 1) Онун сон вә ән бөјүк пејғамбәр олдуғуна инанмах,
- 2) Они чох сәвмах, ады анылдуғы заман сәлеват-и шерифе охумах,
- 3) Онун гөстәрдуғы јолдан јүрүмах,
- 4) Онун гезәл ахлакыны гәндимизә өрнәк алып јашамах. Пејғамбәримизә каршы јеринә гәтүрмәмиз гәрәкән вәзифәләрдүр.

В. Курана каршы вәзифәләримиз:

- 1) Куран-и Керимин Аллаһ тәрәфиндән Пејғамбәримиз вәситәсијнән гөндәрилән сон китап олдуғуна инанмах,
- 2) Они усулүнә гәрә гезәлжә охумах,
- 3) Манасыны ағнамаја чалышмах,
- 4) Кураны охујанда вә динлијанда чох хөрмәтли олмах,
- 5) Куранын јап дедухларыны јапмах, јапма дедухларындан сахынмах.

2- ГӘНДИ ШӘХСЫМЫЗА КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Инсан бәдән вә рухтан мејдана гәлән бир варлухтур. Бу сәбәплә гәндимизә каршы вәзифәләримиз ики кысыма ајрылуру:

1. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз,
2. Рухумуза каршы вәзифәләримиз.

1. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз:

А. Дүзәнли бәсләнмах (јемах ичмах): Јијажағымыза, ичажағымыза диккат едип дәнғәли бәсләнмәлијүх. Чүнки сағлухли вә гүчли бир бәдәнә сахип олабилмәмиз буна бағлидүр. Куран-и Керимде белә бујурулыјер: **«Еј инсанлар! Јер јүзүндәки тәмүз вә халал олан шејләрдән јејин.»**

Пејғамбәр Әфәндимиз: **«Куввәтли мүмин зајыф мүминдән даха хејирли вә Аллаһ катында даха сәвимлидүр.»** бујуруп мислиманын гүчли вә куввәтли олмасыны истәмиштүр.

Б. Сағлуғумузы корумах: Нәсин ки бәдәнимизи хасталухлардан корумах вә бунун ичүн гәрәкли ехтијатлары (тәдбирләри) алмах вәзифәмиз олдуғы кими,

хэр ханги бир хасталуға јахаландуғумуз заман ејләнмах да вәзифәмиздүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз бу конуда белә бујуријер:

«Еј Аллахын куллары! Ејланын. Чүнки Аллах вердугы хәр хасталуғун дәрмәнини дә јаратмиштүр.»

Ислам дини бәдәнимизә зәрәрли олан ичкиләрин вә ујуштуружиләрин кулланылмасыны јасахламиш, сағлуғумызы тәхликәјә дүшүрәжах хәр түрли таврашыштан сахынмамызы әмретмиштүр.

Аллахын инсанлара вердугы нимәтләрин ән мүхими сағлухтур. Инсан өмри бојунжа бу нимети корумајнән јүкүмлидүр. Бәдән сағлуғы јериндә олмијан инсан нә хузурли бир хәјат јашыјабилүр, нә дә ибадет вәзифәләрини гәрәктуғы кими јерине гәтүрәбилүр. Бунун ичүн аталарымыз *«Хәр ишин башы сағлух»* демишләрдүр.

Сағлуғумуз јериндәјкән кыјмәтини еј билмәли, хасталухлара каршы хәп тәдбирли олмалијух. Чүнки инсан чоғы заман нимет әлдәјкән онун кыјмәтини хаккыјнән биләмәз. Пејғамбәр Әфәндимиз бу конуда белә бујуријер:

“Ики нимет вардур ки, инсанларын чоғы бунларда јалданмиштүр. (Јани бунларын кыјмәтини билмәз) Бири сағлух, өбүри дә бош вахыттур.”

Хәм дүңја, хәм дә ахырәт хошбәхтлулуғуны әлдә едәбилмәмиз, сағлухли олмамыза бағлидүр. Бу сәбәплә динимиз сағлух конусуна бөјүк әхәммијат вермиш, хасталухлара каршы корујужу тәдбирләрә ујулмасыны истәмиштүр. Хасталандуғумуз заман да ејләнмәји әмретмиштүр.

Јетәрли бесленме, тәмүзлуға ујма вә јарарли хәрәкәтләрдә булунмајнан бәдәнин гәлишип гүчләнмәси ичүн чалышмәли вә Пејғамбәримизин **“Куввәтли мүмин зајыф мүминдән даха хејирли вә Аллаха даха сәвимлидүр”** сөзүни унутмамалијух.

Ашыры јоргунлух, јухусузлух, хавасызлух, ички кулланмах, хавасы пис олан јерлерде булунмах, микропли јијажахлары јемах, микропли сулари ичмах кими сағлуғумуза зәрәрли шејләрдән сахынмәли вә булашыжы хасталух булунан јерләрдән узах турмалијух. Гәрәкли халларда хасталухлара каршы профессионалларын тавсијаларына ујғун ашылары (прививкалары) јаптурмалијух.

Пејғамбәримиз: **“Асландан качар кими жуззамлидан кач”** вә **“Бир јерде веба хасталуғуны ешиттуғунуз заман ораја гирмәјин”** бујуруп булашыжы хасталуға јахаланан кимсәләрдән узах турмаммызы әмретмиштүр.

Пејғамбәримиз бир хасталуға тутулдуғумуз заман хәр түрли имкәнлары кулланып ејләнмәјә чалышмаммызы әмретмиш, гәнди дә ејләнмах ичүн дәрмәнләр кулланмиш вә хасталарын ејләнмәси ичүн о гүнүн шартларында базы мадделерин дәрмән нијатына кулланылмасыны тавсија етмиштүр.

Ислам дининин ејләнмәјә вә дәрмәнә вердуғи бөјүк әхәммијат сәбәбијнән Ислам дүнјасында чох тып билгини јетишмиш, Ибн-и Сина вә Абу Бекир Рази кими алимләрин тып аланында јаздухлары китаплар Европада јүзјилләринән охунмиштүр.

Ејланмах ичүн чабаламах тевеккүл инанжына ајкыры дәгүлдүр. Там тәрси, герчәк тевеккүл хасталанан бир кимсәнин әлдән гәлән хәр түрли ејләнмә чаресинә баш вурдухтан сора Аллахтан шифа диләмәсидүр. Јохса ејләнмә чарелерини арамадан “Аллаха тевеккүл еттим” демах тоғри олмадуғы кими, Исламын тевеккүл инанжыны да јанлыш ағнамахтур. Бу, тарлаја тохум әкмәдән махсүл бәкләмәјә бәнзәр ки, белә бир дүшүнжәнин тевеккүлинән бир илгиси јохтур.

Дүнјада хәр шеј бир сәбәбә бағланмиштүр. Әвәл сәбәпләрә јапущајајух, сора нәтижә бәклијајајух. Дәрмәни булуп кулланмах сәбәбә јапущмах демахтур, хасталуғун ејләнмәси дә бунун нәтижәсидүр.

В. Тәмүзлуға диккат етмах: бәдәнимизә каршы вәзифәләримиздән бири дә тәмүзлухтур. Мислиманын бәдәни, урбасы вә чевреси тәмүз олмалидүр. Тәмүзлуғун сағлуғумузун корунмасында мүхим ролү вардур. Пејғамбәримиз: **“Тәмүзлух иманын јарысыдүр.”** дија бујурмиштүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз диш тәмүзлуғуна да бөјүк әхәммијат вермиш, бизә дә дишләрин тәмүз тутулмасыны тавсија едип белә бујурмиштүр:

“Сизә нә олыјер дә дишләриниз саралмиш олуп јаныма гәлијерсиз? Мисвак кулланын.”

2. Рухумуза каршы вәзифәләримиз:

1. Рухумузу асылсыз вә јалныш инанчлардан тәмүзләмах,
2. Тоғри вә сағлам инанчлар јерләштүрмах,
3. Тоғри вә фәјдали билгиләринән толдурмах,
4. Көти дүшүнжә вә хујлардан арындурмах,
5. Еј дүшүнжә вә гөзәл хујларынан бәзәтмах.

Рухумузу бу көти хујлардан тәмүзләмәлијух:

Дүшманлух, херс, башхаларыны кысканмах, јаланжилух, сөзүндә турмамах, ики јүзлүлух, утанмазлух, хөрмәтсизлух, тәрбијасызлух, мәрхәмәтсизлух, корхахлух, тәмбәллух, жимрилух, бөјүклүх тасламах, зүлүм вә хаксызлух, еманете хыјанет, сабурсузлух, каба вә кырыжы тавраныш, каты јүрәкли олмах.

Рухумузу бу гөзәл хујларынан бәзәтмәлијух:

Достлух, мәрхәмәт, тоғрилух, жәмәртлух, јүрәклилух, чалышканлух, сабур, утанма, бөјүкләрә хөрмәт, инсан сәвгиси, сөзүндә турмах, кибар (мехрибан) тав-

ранмах, јумушах хујли олмах, адалет, әдәп вә тәрбија, бағышлајыжы олмах, алчах гөнүлли олмах, херсини јенмах, дилинә сахип олмах, инсанлара вә бүтүн жанлылара жаны јанма хисси ташымах.

ЈЕМӘДӘ ВӘ ИЧМӘДӘ АХЛАК КАИДӘЛӘРИ

1. Лијажах вә ичажахларын халал олмасы,
2. Јемәктән әвәл вә сора әлләри јахамах,
3. Јемәгә башламадан әвәл “*Бисмиллах*”, јемәк биттухтан сора дә “*Ел-Хамдүл-лиллах*” демах,
4. Јемәги гәнди өгүндән јемах вә сағ әлинән јемах,
5. Лухмајы ағыза гөрә алмах вә ејжә чејнадухтан сора јутмах,
6. Лухма ағзындәјкән сөјләмамах,
7. Бир лухмаји јутмадан башха лухмаји алмамах,
8. Јемәги савутмах ичүн үстүнә үфүрмах,
9. Су ичәндә стаканын ичинә нәфәси вермамах,
10. Башхаларыны дискиндүрәжах сөз вә тавранышларда булунмамах,
11. Јемәктә исраф етмамах, табаға јијабиләжағы катән јемәк којмах вә којдуғы јемәги битүрмах,
12. Топлу јемәк јејиләндә хәркеш јемәги битүрмәдән суфрадан кахмамах,
13. Јемәгә әвәл бөјүкләрин башламасы,
14. Сохахларда јемамах.

ДИЛИН ТӘРБИЈА ЕДИЛМӘСИ ВӘ ДҮЗӘЛТИЛМӘСИ

Гәндимизә каршы вәзифәләримиздән бири дә дилимизин тәрбија едилмәсидүр. Ағзымыздан ичәри гирән шејләрә диккат едәжағымыз кими ағзымыздан чыхан сөзләрә дә диккат етмәмиз гәрәкир. Ислам дини бәзә конушманын вә сөз сөјләмәнин әдәбини өгрәтмиштүр.

Конушанда ујмамыз гәрәкән ахлак кайдәләри кысажа бунлардүр:

1. Сөјләјәжағы сөзүн сонуны дүшүнүп онә гөрә конушмах,
2. Дүңја вә ахырәт ичүн јарары олмијан сөзләри сөјләмәмах,
3. Сөзләријәнән кимсәнин гөнлүни кырмамах, конушанда башхасынын сөзүни кәсмәмах,
4. Инсанларын макам вә шәхысләринә гөрә конушмах,
5. Бир инсаны өгәндә ашырыја гетмамах,
6. Бөјүкләрин јанында јүксәк сәслә конушмамах,

7. Бошбоғозлук, гөвәзәлук етмамах,
  8. Конушанда ағзыны әгип бүкмәмах, билгичлук тасламамах, башхаларынын сөзләриндә кусур арамамах,
  9. Дилини көти сөзләре алыштурмамах, јалан сөјләмахтан, јалан јере јемин етмахтан, башхалары хаккында көти конушмахтан, они буни хәдәф гәстәрмахтан, јалан јере сөз вермахтан сахынмах,
  10. Башхаларыјнән алај етмамах, кимсәјә көти бир ад тахмамах,
  11. Сөјләнмәмәси иштәнән бир гизли сахлыјы башхаларына сөјләмамах.
- Пејғамбәримиз, *Куртулуш јоли нәдур?* дија сорана бу жевабы вермиш: “**Дилини мухафаза ет** (көти шејләрдән кору).”

Асхабдан бири Пејғамбәримизә: *Гәндим ичүн корхажасғым ән тәхликәли шеј нәдур?* демиш. Сәвгүли Пејғамбәримиз мүбарек дилини әлијнән тутуп: “**Иштә будур.**” бујурмиш.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) бир хадиси шерифлериндә дә белә бујурмиштүр:

“**Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан кимсә, ја хејирли сөз сөјләсин ја да суссун.**”

ӨБҮР ОРГАНЛАРЫМЫЗЫН ТӘРБИЈАСЫ ВӘ ДҮЗӘЛТИЛМӘСИ

Дилимиздән башха өбүр органларымызы да тәрбија едип тавранышларымызы дүзәлтмах, органларымызы ахлак кайдәләринә ујғун кулланмах гәндимизә каршы јерине гәтүрмәмиз гәрәкән вәзифәләрдәндүр. Бу вәзифәләр кысажа бунлардур:

1. Әлләрини вә ајахларыны харамдан, башхаларына зәрәр верән ишләрдән чәкмах,
2. Гәндинин олмијан бир шејә көти гөзинән бахмамах, гөзләријнән башхаларынын кусурларыны гөрмәјә чалышмамах, гөзијнән кимсәји рахатсыз етмамах,
3. Кулахларыјнән јалан, кыјбәт, дүнја вә ахырәтә фәјдасы олмијан шејләри динләмамах,
4. Хеч кимсәнин малына, жанына, намусуна тежавүз етмамах.

ОХУМА:

Динимиз исрафы јасахламиштүр

Халал вә меширу јоллардан чалышып казанмаји әмредән динимиз чалышып казандуғумузы исраф етмәји вә гәрәксиз јере харчламаји бизе јасахламиштүр. Куран-и Керимде белә бујурулыјер:

“Јејин, ичин, анжах исраф етмәјин. Чүнки Аллах исраф едәнләри сәвмәз.”

Исрафын харам олдугуны чох ачух бир шәкилдә билдирән бу әјетин сонундаки **“Чүнки Аллах исраф едәнләри сәвмәз”** сөзи мислиманлар ичүн мүхим бир ујарыдур. Әлбәттә хеч бир мислиман Аллахын сәвмәдуги кимсәләрдән олмах иштәмәз.

Динимиз жимрилухтан да сахынмамызы истәмиш вә хәр вахыт өлчүли олмамызы, јашајышымызда орта вә макул бир јол изләмәмизи әмретмиштур.

Куран-и Керимде Аллахын рахметинә лајых олан еј кулларын јашајыш бичиминин бу јоли такип едәнләр олдуги белә билдирилур:

“Онлар ки (малларыны) харчладухлары вахыт нә исраф едәрләр, нә дә жимрилух јанарлар, икиси арасында орта бир јол тутарлар.”

Гөрүлијер ки динимиз бизә нәсин казанажагымызы өгрәттугы кими нәсин харчлыјажагымызы да өгрәтмиштур. Бизә дүшән вәзифә Јүжә Раббимизин әмирләринә, сәвгүли Пејгамбәримизин тавсијаларына үјсун, ашырылуға качмадан өлчүли вә денгели бир шәкилдә хажатымызы дүзәнләмахтур.

Казандугуни сачып савуран, гәлуријнән гидәрини дәнкләшитирәмәјән, казандугундан даха чох харчлыјан бир инсан арзу еттугы хажат сәвијасына улашамаз вә белә бир аиләдә хузур олмаз. Малымызы, парамызы гәнди ихтијачларымыз вә милләтин јарары ичүн кулланмалијух.

Бир аилә ичүн дурум белә олдугы кими милләт ичүн дә беләдур. Исраф милләтләрин калхынмасыны әнгәлләр, фәртләри вә милләти јохсулуға итәр вә әмәкләрин боша гетмәсинә сәбәп олур.

Дәвләтимиздә тәмәл јејажах олан вә чөпләрә атылан әтмәк исрафынын улаштугы бојут чох дүшүндүрүжидур. Аслында чөпләрә атылан бир тәк әтмәк дәгүл. Чөпә атылан чифтчинин алын тәри, бугдајын әтмәк олмасы ичүн чалышанларын әмәги вә они сатын аланын парасыдур.

Пејгамбәр Әфәндимиз әтмәгә хөрмәт гөстәрилмәсини әмретмиштур.

Әтмәги чөпә атмајнан хәм Пејгамбәримизин тавсијасына ујмамиш, хәм дә әтмәгә хөрмәт гөстәрмәмиш олурух.

Табага јијабиләжагындан чох јемәк којуп бир кысмынын артух бырахылмасы, ихтијачтан фазла лампа јанмасы, чешимеден сујун бошуна ахмасы исрафтур. Хеч кимсәнин бунлары өлчүсүзжә кулланып исраф етмәјә хаккы јохтур.

Заманы боша гечурмах да исрафтур. Гәндиндән варлухли кимсәләрин хажатына өзәнип, ујсүз ешјасыны атып бахалисини алмах, хәр гүн дәгишән модаја

ајах ујдуражам дија боржа гирмах да исрафтур. Бунлар динимизин тутумли јашамах ичүн којдуги принциплара тәрс дүшән, сосјал денгелери алт үст едән вә экономикајы чөкәртән тавранышлардур.

Калхынан милләтләр турмадан чалышан вә казандугуны јерли јериндә харчламасыны билән, исрафтан качынан милләтләрдур.

Имканларымызы, заманымызы, казанжсымызы, јер алты вә јер үстү сәрвәтләримизи тутумли бир шәкилдә кулланмали, сахип олдуғумуз ниметлерин кыјмәтини еј билмәли, исрафтан, сачып савурмахтан сахынмалијух. Белә едәрсах, миллетче калхынмиш дәвләтләрин сәвијесине чыхабилүрүх.

Пејғамбәр Әфәндимиз: “Тутумли олан јохсул дүшмәз.” дија бујуруп бизә хаяјатта такип едәжсағымыз мүхим бир пренсип өгрәтмиштүр. Унутмијах ки, исрафын зәрәри бир тәк дүнјадакиләрдән ибарет дәгүл.

Өмрүни вә сәрвәтини еј кулланмијанлардан кыјамат гүнүндә бунларын хесабы сорулажахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујуријер:

“Кыјамат гүнүндә инсан дөрт шејдән сорғуја чәкилмәдухча Аллахын хузурундан ајрыламаз:

- 1. Өмрүни нерәдә гечүрдүгүндән,**
- 2. Бәдәнини нерәдә јипрәттүгүндән,**
- 3. Малыны нерәдә казанып нерәјә харчладүгүндән,**
- 4. Билгисијнән нә әмәл еттүгүндән.”**

СОРУЛАР:

1. Ахлаки вәзифәләр кач кысымдур?
2. Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз нәдүр?
3. Ганди шәхсымыза каршы вәзифәләр кача ајрылур?
4. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
5. Рухумуза каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
6. Еј вә көти хујлар нәләрдүр, сајын.
7. Јемә вә ичмәдә ахлак кайдәләрини сајын.
8. Конушанда ујмамыз гәрәкән ахлак кайдәләри нәләрдүр?
9. Өбүр органларымызы нәсин дүзәлтмәмиз гәрәкир?

АИЛЭМИЗЭ КАРШЫ ВЭЗИФЭЛЭРИМИЗ

Конулар:

- *Исламда аилэнин эхэммијаты*
- *Аилэ фэртлэринин бирбиринэ каршы вэзифэлэри*
- *Кари кожанын бирбиринэ каршы вэзифэлэри*
- *Ана бабанын чожухларына каршы вэзифэлэри*
- *Чожухларын ана бабаларына каршы вэзифэлэри*
- *Анасына аси (тэрс) олан бир жэилин сон нэфэсиндэ иманыны јитүрмэ техликэсијнэн каршылашмасы (Охума)*
- *Бажи кардашларын бирбиринэ каршы вэзифэлэри*
- *Хысым вэ жан жисгэрэ каршы вэзифэлэримиз*
- *Комиулара каршы вэзифэлэримиз*
- *Мислиман комшусуни белэ дүшүнүр (Охума)*

ИСЛАМДА АИЛЭНИН ЭХЭММИЈАТЫ

Кари кожа, ана баба вэ чожухлардан мејдана гэлэн эн күчүк инсан тоглууна аилэ дејилүр.

Аилэлэрин бирлэшмесиндэн миллет мејдана гэлүр. Бир миллет ичүн аилэнин эхэммијаты чох бөјүктүр. Чүнки миллеттин тэмэли аилэдүр. Аилэлэр хошбэخت вэ хузурли олурса миллет де гүчли вэ куввэтли олур.

Аилэ бир миллети миллет јапан милли вэ маневи дэгэрлэрин, энэнэ вэ эдетлэрин өгрөнүлдүгү бир мэктэптүр. Аллаха, вэтэнэ вэ миллете каршы борчли олдуғумуз вэзифэлэр эвэл бурада өгрөнүлүр. Күчүклэр аилэдэ бөјүклэрин тавранышларыны гөрүп тэкрэр едэр, хеп гөрдуғу хэрэкэтлэр рухунда ејжэ јерлэшүр вэ алышканлух халына гэлүр. Белэјнэн чожуғун ахлаки јапысы вэ кишилуғу олушур.

Инсанларын тавранышларыны бир фотоғраф макинасы кими алан чожуғун тэмүз рухунда еј гөрүнтүлэрин јер алмасы ичүн аилэ фэртлэринин хэр заман еј хэрэкэтлэрдэ булунмасы гэрэкир. Бу сэбэптэн өтүри аилэ фэртлэринин бирбирлэринэ каршы ахлаки вэзифэлэрини вэ сорумлулухларыны јеринэ гэтүрмэси чох мүхимдүр. Аилэнин хошбэختлуғу вэ миллетин гэлэжағу буна бағлидүр.

АИЛЭ ФЭРТЛЭРИНИН БИРБИРЛЭРИНЭ КАРШЫ ВЭЗИФЭЛЭРИ

Аилэнин тэмэли кари кожадур. Аилэ эвэл бунларинэн курулур. Пејғамбэр Өфэндимиз (с.а.с.) белэ бујурмиштүр:

“Диккат един, сизин кариләринизин үстүндә, кариләринизин дә сизин үстүнүздә хаклары вардур...”

А. Кари кожанын бирбиринә каршы вәзифәләри:

1. Хәр шејдән әвәл кари вә кожа арасында каршылухли сәвги олмали,
2. Кожа аиләсинин јијажах, гејажах вә башха ихтијачларыны каршыламах ичүн чалышмали, казанжы халал олмали,
3. Кожа аиләсинин дини вә ахлаки вәзифәләрини јапмасында јардымжы олмали, әксүкләрини өгрәтмәјә чалышмали,
4. Адам ханымына каршы кибар вә јумушах тавранмали, каба вә кырыжы олмамалидүр,

Бу конуда сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујуријер:

“Мүминләрин иман тәрәфиндән ән мүкәммәли ахлакча ән гөзәл оланларидүр. Сизин ән хејрлиниз кадынлара каршы ән еј таврананыздур.”

5. Кадын кожасына сәвги вә хөрмәтинән бағланмали, әв идаресиндә вә чожухларын тәрбијасында кожасына јардымжы олмали,
6. Кадын тутумли олмали, кожасынын казандухларыны исраф етмәмәли вә әвинә сахип чыхмали,
7. Кадын әвинә, јувасына бағли олмали, намусуны титизлуғинән корумалидүр,

Пејғамбәр Әфәндимиз бујуријер ки:

“Кадын беш вахыт намазыны кылар, Рамазан орожуны тутар, намусуны корур вә кожасына баш әгәрсә, она: “Ханги каписиндән иштәрсән жәннәтә гир” дејилүр.”

“Хәр ханги бир кадын, кожасы ондан разы олдуғы халда өлүрсә жәннәтә гирәр.”

Б. Ана вә бабанын чожухларына каршы вәзифәләри:

Аилә јувасынын бәзәги вә хошбәхтлух кајнағы олан чожух, ана вә бабаја Аллахын бир аманатыдүр. Ана баба чожухларынын тәрбијасындан хәм Аллаха, хәм дә топлума каршы сорумлидүр. Ана бабанын чожухларына каршы вәзифәләри бунлардур:

1. Чожухларыны сағлухли бир шәкилдә бәсләјип бөјүтмах, чожухларын бәдән вә рух сағлухларыны корумах,
2. Чожухлара харам лухма једирмәмах,

Пејғамбәр Әфәндимиз: **“Аллах јолунда харжанан параларын сәвабы ән чох оланы аилә фәртләринә харжанан парадур.”** вә

“Бир инсанын бахмајнән јүкүмли олдугы аилә фәртләрини ихмал етмәси гүнах олуп гәндиңә јетәр.” дија бујурмиш.

3. Чожуғуна гөзәл бир ад којмах,

4. Чожуғи еј тәрбија етмах, она ахлак тәрәфиндән гөзәл өрнәк олмах,

Пејғамбәримиз: “**Хеч бир баба чожуғуна гөзәл тәрбијадан даха үстүн бир бағышта булунмамиштүр.**” бујуруп чожух тәрбијасынын әхәммијатыны бәлиртмиштүр.

5. Чожуға намаз кылмајы, өбүр дини вә ахлак вәзифәләрини өғрәтмах,

6. Чожуғи охутмах, гечимини сағлыјажах бир мәсләк сахиби јапмах,

Хазрети Али белә демиштүр: “*Чожухларынызы булундугунуз замандан башха бир заман ичүн јетиштүрүн. Чүнки онлар сизин заманыңыздан башха бир заман ичүн јаратылмишләрдүр.*”

7. Чожухлары сәвмах, онларинән илгиләнмах. Чүнки чожухларын јемах, ичмах катән сәвгија да ихтијачлары вардур.

Пејғамбәр Әфәндимиз чожухлары чох сәвәр вә онларынән илгиләнүрди.

8. Чожухлара сәвги гөстәрәндә, хедија верәндә ајырым јапмамах, ешит вә адаләтли тавранмах,

9. Әвләнмә чағына гәлдухлары заман чожухлары әвләндүрмах.

В. Чожухларын ана бабаларына каршы вәзифәләри:

1. Ана вә бабаја ејлухта булунмах,

2. Гечим сыхынтысы ичиндәјсәләр әгәр гечимләрини сағламах,

3. Ана бабајы сөз вә тавранышларынын хеч бир шекилдә инжитмәмах, “Офф” билә демамах,

4. Ана вә бабаја каршы гүләр јүзли, татли сөзли олмах, јүзләринә сәрт вә херсли бахмамах,

5. Чағырдухлары вахыт хама кошмах,

6. Ана вә бабанын әмирләрини – бу әмирләрдә Аллаха каршы гәлмә јоғисә – динләмах вә јеринә гәтүрмах,

7. Хәр иштә онлары разы етмах,

8. Јанларында јүксәк сәсинән конушмамах,

9. Ана баба хызмәтә мухтач дурума гәлдухларында онлара хызмәт етмах вә буни сәвә сәвә јапмах,

10. Јолда гедәндә өгләринә гечмамах,

11. Онлардан изинсиз бир јере гетмамах,

12. Өлдүхлары заман онлары рәхмәтинән анмах, дуа етмах, онларын рухлары ичүн хејир јапмах, вәсијатларыны јеринә гәтүрмах, ана вә бабанын достларына ејлүх етмах, ана вә бабасына кәти сөз сөјләнмәсинә сәбәп олмамах.

Ана баба хаклары конусунда Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујуријер:

“Аллахын ән сәвдүғы әмәл вахтында кылынан намазынән ана вә бабаја ејлүх јапмахтур.”

“Аллахын кыјамат гүнүндә јүзләринә бахмијажағы кишиләрден бири дә ана бабасына каршы аси оландур.”

“Аллах бүтүн гүнахлардан диләдүхларынын (жезасыны) әртәләр, бир тәк ана бабаја јапылан исјанын жезасыны Аллах сахибинә өлмәдән әвәл верәжахтур.”

ОХУМА

Анасына аси (тәрс) олан бир жәилин сон нәфәсиндә иманыны јитүрмә техликәсијнән каршылашмасы

Абдуллах бин Еби Евфа белә ағнадыјер:

Пејғамбәримизин хузурунда булундугумуз сырада Пејғамбәримизә бириси гәлип:

- *Ја Рәсуләллах, өлүм дөшәгиндә јатан бир жаил вар, она “Лә илахе илләллах” де, дедугумуз халда бир түрли буни сөјлијамијер, деди.. Пејғамбәримиз:*

- **Намаз кылар мијди?** *дија сорди. Адам:*

- *Хә. Кыларды, деди. Бундан сора Пејғамбәримиз кахты. Биз дә онинән ба- рабар кахтүх. Пејғамбәримиз о жәилин јанына гирди вә она:*

- **“Лә илахе илләллах” де,** *бујурди. Жәил:*

- *Буни сөјлијамијерим, деди. Пејғамбәримиз:*

- **Нија сөјлијамијерсин?** *Дија сордугунда, гәлән адам:*

- *Анасына асијди. деди. Пејғамбәримиз:*

- **Анасы саг ми?** *дија сорды. Орадакиләр:*

- *Хә, сагдур, дедиләр. Пејғамбәримиз:*

- **Чагырын бураја гәлсин,** *бујурди. Онлар да кадыны чагырдиләр, кадын дә гәлди. Пејғамбәримиз кадына:*

- **Бу хаста сәнин оғлун мидүр?** *дија сорды. Кадын:*

- *Хә, оғлүмдур, деди. Пејғамбәримиз кадына:*

- *Бах, бурада бөжүк бир атаиш хазырланурса вә : “Оглуны багышларсан, они бу атаишта јахмазух. Анжах багышламазсан бу атаишта јахарух” десәләр нә едәрдин? Багышлар мијдин? дија сорды. Кадын:*

- *Они багышлардым, деди. Пејгамбаримиз:*

- *О халда сәнә аси олан бу оглуны жәхәннәм аташыннан куртармах ичүн хаккыны она халал едип ондан разы олдугуна Аллахы вә бәни шахит гәстәр, бујурди. Кадын:*

- *Аллахым, Сәни вә Пејгамбарини шахит туттијерим. Оглумдан разы олдум, хаккымы она халал еттим, деди. Бундан сора Пејгамбар Әфәндимиз хаста жәилә:*

- *Лә иләхе илләллах вахдеху лә шерике лех вә ешхедү енне Мухаммеден абдүхү вә Рәсүлүхү” де, дија бујурди. Хаста хама шехадет гәтүрди. Бундан сора Пејгамбаримиз:*

- *Аллаха хамд олсун ки, бәним васытаминән бу жәили жәхәннәм аташыннан куртарды, бујурди.*

Г. Бажи кардашларын бирбиринә каршы вәзифәләри:

1. Бажи кардашлар арасында ичтән бир сәвги вә бирлух олмали,
2. Бажи кардашлар бирбирләрини тамамлајан бир бүтүнүн парчалары кими дүр. Хеч бир шеј бу бирлуғи бозмамали, кардашлары бирбириндән узахлаштурмамали
3. Мирас, пара вә мал кими шејләр бажи кардашларын арасыны ачмамали, аралырындаки бирлуғи бозмамали,
4. Бөжүк бажи кардашлар күчүкләр ичүн ана баба кимидүр. Күчүкләр бөжүкләрә хөрмәт гәстәрмәли, онлара каршы гәлмахтан, кырыжы сөз вә тавранышлардан сахынмали. Бөжүкләр дә күчүкләри корумали, сәвги вә мәрхәмәт гәстәрмәлидүр,
5. Бажи кардашлар бирбиринә ејлух јапмали, бирбирләринин фәјдасыны гәнди фәјдасы кими гөрмәлидүр.

Д. Хысым вә жан жигәрләрә каршы вәзифәләримиз:

Хысым вә жан жигәр гениш ағнамда аиләмизин бир парчасы олдугундан онлара каршы јапмамыз гәрәкән ахлаки вәзифәләримиз вардур:

1. Хысым вә жан жигәрә сәвги вә хөрмәт гәстәрмах,
2. Ихтијажы оланлара јардым етмах,
3. Онлары унутмамах, заман заман зијаретләринә гетмах, хәдија вермах,
4. Узахта оланлары мәктүп вә телефонинән арајып хатырларыны сормах вә беләјнән аилә бағларыны куввәтләндүрмах,

Хала, биби, таи вә эми бизим ана вә бабаларымыз дурумундадыр. Онлара ана вә бабамыз кими сәвги вә хөрмәттә булунмамыз гәрәкир.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Јахынларыјнән илгисини кәсэн кимсә жәннәтә гирәмәз” бујуруп жан жигәринән илгиләнмәнин әхәммиятыны бәлиртмиштүр.

Асхабдан Абдуллах бин Еби Евфа дијер ки:

Биз Пејғамбәримизин јанында отуријердух. Пејғамбәримиз:

“Жан жигәријнән илгисини кәсэнләр бугүн бизинән отурмасын” деди. Бунун үстүнә халасыјнән арасында кыргынлух гечмиш олан бир жәил арамьздан кахьп халасына гетти. Онинән гөрүшүп барышты. Сора да о жәил тәкрәр мәжлисимизә гәлди. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз:

“Араларында жан жигәријнән илгисини кәсэн кимсәләр булунан топлума рахмет инмәз” бујурди.

Е. Комшиләрә каршы вәзифәләримиз:

Аилә вә жан жигәримиздән сора бизә ән јахын олан инсанлар комшиләримиздүр. Нерәдәјсә хәр гүн каршылаштуғумуз, чоғы заман барабар олдуғумуз комшиләринән еј гечинмах динимизин әмридүр.

Јүжә Аллах Куран-и Керимдә комшиләрә ејлух јапмамызы әмретмиш, сәвгјли Пејғамбәримиз дә:

“Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан комшисина ејлух етсин.”

“Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан комшисинә әзијәт етмәсин.” бујурмиштүр.

Пејғамбәримиз бир хадис-и шерифиндә: комшисинә әзијәт едәнләрин герчәк мүмин олмијажахларыны вә жәннәтә гирәмијажахларыны билдүрмиштүр.

Комшиләримизә каршы башлыжа вәзифәләримиз бунлардур:

1. Комшуларын хаккына хөрмәтли олмах, онлары сөз вә тавраньшларымызинән инжитмәмах,

2. Гүләр јүзли, татли сөзли олмах, сәвинч вә үзүнтүләрини пәјлашмах,

3. Дәрт вә сыхынтыләрини гидәрмәјә чалышмах, гәрәктуғунда јардым етмах, борч вермах, хәдијалашмах,

4. Сәс вә шаматајнан онлары рахатсыз етмамах,

5. Хасталары зијарет етмах, өләнин жәнәзәсинә катылмах, башсағлуғы диләмах,

Јани, гәндимиз ичүн сәвдуғумуз шејләри онлар ичүн дә сәвип арзу етмах, гәндимизә јапылмасыны иштәмәдуғумуз шејләри онлара јапмамахтур.

Комшумуз мислиман олмаса билә онларинән еј гечинмах, әзијәт етмахтан сахынмах, еј тавранышлар ичиндә булунмах вәзифәмиздүр.

Динимизин әмри будур. Бу әмрә ујғун олуп мислиманлар тарих бојунжа мислиман олмијан комшиләринә еј тавранмишләрдүр.

Хазрети Өмәрин оғли Абдуллах бир гүн хизмәтчисинә тавар кәстүрүп әтләрдән бир кысмыны комшулара тағытмасыни вә әвәл мислиман олмијан комшидән башламасыны әмрәтмиш вә бу сөзүни үч дәфә тәкрәр етмишти.

ОХУМА

Мислиман комшисини белә дүшүнүр..

Фатих Султан Мехмет бир гүн јијажахларын калитесини вә бааларыны инжәләмах максәдијнән танынмамах ичүн үстүни дәгиштүрүп базара чыхмиш. Бир дүккәна гирмиш, сәләм вердухтан сора:

-“Јарым батман (7.69 кило) јағ, јарым батман пал вә јарым батман пејнир верин” демии. Баккал јарым батман јағ тартып парасыны хесап еттухтан сора:

-“Ағам, өбүр истәкләринизи дә каршы комишидән алын” демии. Чүнки онун малы хәм даха ејдүр, хәм дә комишим даха сифтах етмәди” демии. Падишах икинжи дүккәна гирип орадан да јарым батман пал алдухтан сора бу баккал да она:

-“Аллаха шүкүр олсун, ағам, бән сифтахымы еттим вә чожухларымын јијажах парасыны қазандым, комишим исә даха сифтах етмәди” демии. Бунун үстүнә Падишах:

-“Бу миллет бу гөзәл ахлакынән дүнјалары фетхедәр. Милләтин тәмүз ахлакыны бозанлары Аллах кахретсин” демии.

СОРУЛАР:

1. Ислам дининдә аиләнин әхәммиятыни ағнадын.
2. Кари кожанын бирбиринә каршы вәзифәләри нәләрдүр?
3. Ана вә бабанын чожухларына каршы вәзифәләри нәләрдүр?
4. Чожухларын ана бабаларына каршы вәзифәләри нәләрдүр?
5. Бажи кардашын бирбиринә каршы вәзифәләри нәләрдүр?
6. Хысым вә жан жигәрә каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
7. Комшиләрә каршы вәзифәләримизи ағнадын.

ВЭТЭН ВЭ МИЛЛЭТИМИЗЭ КАРШЫ ВЭЗИФЭЛЭРИМИЗ

Конулар:

- *Түрк миллэтинин тарихтэки јери*
  - *Түрклэрин Ислам дининэ хызмэтлэри*
  - *Исламын Түрк миллэтинэ казандурдухлары*
  - *Вэтэн вэ миллэтимизэ каршы вэзифэлэримиз*
  - *Динимизин бирлүх вэ барабарлуга вердугы ахаммијат*
  - *Динимиздэ кардашлүх*
  - *Динимиздэ хошгөри*
  - *Милли бирлүх вэ барабарлугумузун сагланмасында үстүмүзэ дүшөн вэзифэлэр*
  - *Байрах сэвгиси*
  - *Истиклэл маршы нэсин јазылды*
  - *Куртулуш вурушунда Түрк кадыны (Охума)*
-

ТҮРК МИЛЛЭТИНИН ТАРИХТЭКИ ЈЕРИ

Инсанлүх тарихиндэ эн эски вэ эн бөјүк миллэтлэрдэн бири Түрк миллэти-дүр. Дүнја үстүндэ бир чох импараторлүхлар вэ дэвлэтлэр курмиш олан бу мил-лэт мэдэнијатта бөјүк илэрлэмэлэр гөстөрмиш, саваш мејданларындаки кахра-манлүхларыјнэн дүнја тарихиндэ дестанлар јазмиш, тарихи шөн вэ шэрэфинэн толи бир миллэттүр.

Ислам бүтүн дүнја миллэтлэринин хошбэхтлүги ичүн гөндөрилэн сон вэ эн мүкэммэл диндүр. Ислам дини Арап јарымадасында Мекке уфкунда бир гүнэш кими тоғмиш вэ кыса заманда дүнјаја јайылмиштүр.

Түрклэрин Ислам дининэ гирмэси Түрк миллэтинин тарихиндэ бир дөнүм ноктасы олмиш, мислиманлүх ичүн хејирли нэтијэлэр тоғурмиштүр.

Түрклэр Ислам динини хеч бир зорлама олмадан гэнди истэклэријнэн кабул етмиштүр. Бунун башлыжа сэбэплэри бунлардур:

1. Ислам дини вэ Ислам мэдэнијатынын үстүнлүги,
2. Ислама гирмэдэн эвэл Түрклэрин эски дини инанчларынын Ислам инан-жына јахын олмасы вэ Исламын гэтүрдүгы үстүн пренсипларын Түрк миллэти-нин рухуна вэ маневи јапысына ујгун дүшмэси.

ТҮРКЛЭРИН ИСЛАМ ДИНИНЭ ХЫЗМЭТЛЭРИ

Түрклэр Ислама гирдухтан сора гэндилэрини бу јүжэ динэ ададылар, бүтүн варлүхларыјнэн бу динэ хызмэт еттилэр, бу уғурда хеч бир федакэрлүхтан че-кинмэдилэр.

Түрк милләтинин тарих боюнча Ислам дининә хызмәтләри үч маддеде топлыҗабилүрух:

А. Түркләрин Исламын дүнјаја јајылмасында хызмәтләри:

Араплардан сора Исламын дүнјаја јајылмасы вәзифәсини Түркләр үстләнмиш вә буни башарыҗнән девам еттүрмишләрдүр. Түркләр доғуда (восток) Азија кытасынын бир чох бөлгәләриндә Ислам дининин јајылмасыны хызмәт еттухтан сора батыја (запад) јөнәлдиләр.

Бөјүк Түрк хукүмдары Алрарсланын 1071 јилиндә казандуғи Малазгирт зәфәри Түрк вә Ислам тарихинин ән мүхим олајларындан биридүр. Бу зәфәр Анадолунун түркләшмәсини вә исламлашмасыны сағламиш, Ислам дининин батыја тоғри јајылмасыны чапухлаштурмиштүр.

Истанбулун мислиман Түркләр тәрәфиндән 1453 јилиндә фәтхедилмәсиҗнән Түрк милләтинин лидерлүғүндә јүзјилләринән сүрәжах олан Исламын алтун чағы башламиш олыјерди.

Түрк милләти геттуғи дәвләтләрә Ислам мәдәнијатыны, Ислам адалетини вә ахлакыны гөтүрмиш. Түркләрин идаресиндә бир тәк мислиманлар дәгүл, башха динләрдә олан милләтләр дә хузур вә гүвән ичиндә јашамиштүр.

Б. Түркләрин Исламын корунмасында хызмәтләри:

Түркләр Исламын ич вә дыш дүшманлара каршы корунмасында бөјүк хызмәтләрдә булунмишләрдүр.

Исламы ичтән јыхмах иштәјән вә бу максәдинән мислиманлар арасына јанлыш инанчлар јајмаја вә бөлүжүлүк јапмаја чалышанлара каршы Исламын тәмүз инанчларыны корумишләрдүр.

Бизанслыларын (Византијалылар) мислиманлара јаптуғи салдырылара вә өзәлликлә хачли сәфәрләринә каршы Түрк милләтинин кахраманжа савашмасы, Ислам дәвләтләрини бөјүк тәхликәләрдән куртармиштүр. Бөјүк бир сел феләкети кими Ислам дәвләтләринә јөнәлән хачли ордуларыны Түркләр турдурмамиш олсајды, Ислам дүнјасы гәндени савунамијажах вә чох шеј јитүрәжахты.

Исламын корунмасы кими шәрәfli бир вәзифәји Јүжә Аллах Түрк милләтинә насип етмиш, милләтимиз дә бу уғурда тәмүз каныны ахытып жаныны сәвә сәвә верип вәзифәсини јеринә гәтүрмиштүр.

В. Түркләрин илим вә мәдәнијатта Ислама хызмәтләри:

Түркләрин Ислама хызмәтләри бир тәк саваш мејданларында олмамиштүр. Түркләр Ислам күлтүр вә мәдәнијатына мүхим каткыда булунмиш, илимдә, санатта бирчох әсәрләр мејдана гәтүрмишләрдүр.

1. Иштә Ислам дининин тәмүз инанчларынын савунужусы вә Итикадда (инанч) Матуриди мезхебинин куружусу **Абу Мансур Матуриди**,

2. Динимиздәки Куран-и Керимдән сора ән кыјмәтли әсәр олан Пејғамбәри-мизин мүбарек сөзләринин топландуғы “*Сахих-и Бухари*” китабыны мејдана гәтүрән **Мухаммед бин Исмаил Бухари**,

3. Бизләрә өлмәз әсәрләр бырахан бөјүк Ислам дүшүнүри вә билгини **Имам-ы Газали**,

4. Гөнүлләр султаны **Мевләна Желәледдин-и Руми**,

Анжах биркачынын адыны билдүғүмүз бу бөјүк дин билгинләри Түрктүр.

Түркләр бир тәк дин илимдәриндә дәғүл, өбүр илим талларында, техникада вә фәјдали илимдләрдә дә бөјүк иләрләмәләр гәстәрмиш, дүнјажа танынан билим адамлары јетиштүрмиштүр.

Бөјүк бир Түрк билгини олан **Ибн-и Синанын** тып аланында јаздуғи китаплар Европада јүзјилләринән охутулмиш, генә бир Түрк билгини олан **Абу Бекир Разинин** әсәрләри билим дүнјасына ишых тутмиштүр.

Тып, физика, химија, математика вә астрономија илимләринә мүхим каткыларда булунан, бирчох билим талынын тәмәлләрини атып дүнјаја лидерлух едән чох сајыда Түрк билгини јетишмиштүр.

Ислам дүнјасынын хәр тәрәфини бәзәдән, бөгүн билә чоғи ајахта туран сәнат әсәрләринин чоғы Түрк мимарлары тәрәфиндән јапылмиштүр. Ислам дүнјасында Синан кими бир мимар, Селимије Жами кими башха бир шахәсәр гәрмах мүмкүн дәғүлдүр.

Нә јазух ки, мислиманлар түрли сәбәпләр јүзүндән қазандухлары башарылары девам еттүрәмәдиләр. Шинди бизә дүшән вәзифә динимизин әмирләринә ујғун чалышып иләрләмәх вә дүнја милләтләри арасында лајых олдүғүмүз јери алмахтур.

Ислам тарихинә бахтуғүмүз заман ачухча гөрүрүз ки, Исламын биринжи заманларындан сора мислиманлуға бөјүк хызмәтләрдә булунуп Аллахын сәвгисини қазанан милләт Түрк милләти олмиштүр.

Куран-и Керимдә гәләжахта Ислама хызмәт едәжах олан милләттән өтүри белә бујурулыјер:

“Еј иман едәнләр! Сиздән ким дининдән дөнәрсә, Аллах елә бир милләт гәтүрүр ки, Аллах онлары сәвәр, онлар да Аллахы сәвәрләр; онлар мүминләрә қаршы алчәх гөнүллидүрләр, кафирләрә қаршы онурли вә гүчлидүрләр; Аллах јолунда савашурлар вә хеч бир қынајанын қынамасындан қорх-

мазлар. Иштэ бу Аллахын бир лүтфүдүр ки, они диләдуғуна верүр. Аллахын лүтүф вә ихсаны геништүр вә хәр шеји биләндүр.”

Бу ајетте иләрде Ислама хызмәт едәжах олан милләтләрден биринин дә Түрк милләти олдугуна ишарет едилмиштүр.

Пејғамбәр Әфәндимиз дә бу муждәји вермиштүр:

“Истанбул әлбәттә фетхолонажахтур. Они фетхедән кумандан нә гөзфәл кумандандүр. Они фетхедән әскәр нә гөзәл әскәрдүр.”

Пејғамбәримизин бу муждәсинә лајых олабилмах ичүн пек чох ислам куманданы Истанбулу кушатмиш, анжах алмаји башарамамиштүр. Истанбулун алынмасы бөјүк Түрк падишахы Фатих Султан Мехмеде вә онун кахраман әскәринә нәсип олмиш. Фатих вә онун әскәри Пејғамбәримизин муждәсинә вә өвгүсүнә хак казанмиштүр.

ИСЛАМЫН ТҮРК МИЛЛӘТИНӘ КАЗАНДУРДУХЛАРЫ

Ватан вә милләт сәвгиси

Үстүндә јашадуғумуз топрахлара вәтән дејилүр. Шәхәрләримиз, көвләримиз, жамиләримиз вәтән топрахлары үстүндәдүр. Мәктәбимиз, фабрикамыз, сөзүн кысасы хәр шејимиз, тоғуп бөјүдуғумуз бу топрахлар үстүндәдүр.

Аталарымыз дүнјанын ән гөзәл вә бәрәкәтли топрахларыны вәтән олуп сәчмишләр вә бизә аманат етмишләрдүр. Бу аманаты корумах динимизин әмри, хәпимизин вәзифәсидүр.

Аталарымыз мүбарек вәтән топрахларыны дүшманлара чығнатмамах ичүн кахраманжа савашмишләр, жанларыны сәвә сәвә вермишләрдүр. Хәр карыш топрағы шехит канларыјнән суланан вәтәнимизин кыјмәтини чох еј билмәмиз гәрәкир.

Милли шаиримиз Мехмет Акиф Әрсој бизә сәсләнијер:

“Бастугун јерләри “Топрах” дејип гечмә, таны!

Дүшүн алтындаки бинләринән кәфәнсиз јатаны.

Сән шехит оглисин, инжитмә јазухтур атаны, верме, дүнјалары алсан да бу жәннәт вәтәни!”

Бунун ичүн вәтәни сәвмах, гәрәктуғунда вәтәнимизи дүшманлардан корумах ичүн савашмах вә бу уғурда жанымызы сәвә сәвә вермах кутсал бир вәзифәдүр. Вәтән сәвгиси бир тәк они корумах дәгул, ајны заманда јурдумузун калхынмасы, милләтимизин јүксәлмәси ичүн чалышмахтур.

Вәтәнини сәвән топрағыны ишләр, јолларыны јапар, мешәләрини корур, гөгә јүксәлән минареләрин јанында фабрика бажаларыны дә јүксәлтүр. Беләјнән хәм маневи, хәм дә мадди јүксәлмәји барабар герчәкләштүрүр. Јурдуны сәвән милләтинә хызмәт етмәји шәрәфли бир вәзифә билүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Инсанларын хејирлиси өбүр инсанлара фәјдали оландур”** бујурмиштүр.

Динимиздә вәтән сәвгисинин әхәммијаты бу сөзләринән өзәтләнмиштүр:

“Вәтән сәвгиси имандандур.”

ДИНИМИЗИН БИРЛУХ ВӘ БАРАБАРЛУҒА ВЕРДУҒЫ ӘХӘММИЈАТ

Тарих бојунжа мислиманларын гөстәрдуғы башарылар, бирлух вә барабарлух сажасында олмиштүр. Мислиманларын башына гәлән феләкетләрин чоғы бирлуғун бозулмасы, мислиманларын бөлүнүп парчаланмасы јүзүндән мејдана гәлмиштүр.

Јүжә Аллах Куран-и Керимдә бизи бирлуға чағырып белә бујуријер:

“Хаппиниз бирдән Аллахын ипинә сымсыхы сарылын, сахын ајрылып бөлүнмәјин.”

Сәвгүли Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) дә:

“Мүминләр, парчалары бирбиринә бағланмиш бир бина кимидүр.” бујуруп динимиздә бирлух вә барабарлуғун әхәммијатыны бәлиртмиштүр.

Бирлухтан куввәт тоғар, ајрылух феләкетә гөтүрүр. Бизим вәзифәмиз мислиманлар арасында бирлух вә барабарлуғи корумах, бөлүжүлуға хеч мејдан вермамахтур.

Сәвгүли Пејғамбәримиз мислиманларын бирлуғуны бозмах иштијанлары белә ујарыјер:

“Ајрыжылух јапан биздән дәгүлдүр.”

ДИНИМИЗДӘ КАРДАШЛУХ

Јүжә китабымыз Куран-и Керимдә белә бујурульјер: **“Шүпәсиз мүминләр бирбирләријнән кардаштур; еләјсә тарғын олан кардашларынызын арасыны дүзәлтин. Аллахтан сахынын ки, сизә жаны јансын.”**

Бу ајеттен ачухча ағнашылыјер ки, Ислам кардашлух динидүр. Кардашлух хисси мислиманларын бирбирини сәвмәсијнән герчәкләшүр вә гүчләнүр. Бу конуда Пејғамбәримиз: **“Иман етмәдухча жәннәтә гирәмәзсиниз, бирбиринизи сәвмәдухча да иман етмиш сәјылмазсыныз.”** бујурмиштүр.

Гөрүнән о ки, герчәк мислиман олабилмәмиз бирбиримизи сәвмәмизә бағлидүр. Дүнја үстүндә варлуғумузы девам еттирәбилмәмиз, милли бирлух вә бүтүнлуғумузу корумајнән мүмкүндүр. Бунун шарты да мислиманлар арасындаки сәвги бағларынын вә кардашлух хисләринин қуввәтли олмасыдүр. Куранын әмри, Пејғамбәримизин тавсијасы будур. Мислиманын вәзифәси дә динимизин кардашлух конусундаки әмирләринә ујғун хәрәкәт етмахтур.

ДИНИМИЗДӘ ХОШГӨРИ

Инсанлар топлулух халында јашадухлары ичүн бирбирләријнән еј гечинмах, бирбирләринин хакларына хөрмәт гәстәрмах вә хошгөрүли тавранмах зорундадур.

Бизим ичүн ән јүксәк ахлак өрнәғи Пејғамбәримизин инсанлара каршы бөјүк бир хошгөри сахиби олдуғуны гөријерух. Енес бин Малик дијер ки: *“Он јил Пејғамбәримизин хызмәтиндә булундум, бәнә бир дәфә билә “Офф” дедүғуни ешитмәдим.”*

Ухуд савашында дүшманлар Пејғамбәримизә ок вә ташларинән салдырмишләр, мүбарек дишини кырмишләр, јүзүни јараламишләрди. Онлара бу тавранышларына каршы Пејғамбәримиз кәти сөз сөјләмәмиш, инсан сәвгиси вә хошгөрүнүн ән гөзәл өрнәғини верип белә бујурмиштүр: **“Аллахым! Милләтими бағышла, онлар нә јаптухларыны билмијерләр.”**

Аллах Теалә Куран-и Керимдә герчәк мүминләри: **“Херсләрини јенәнләр, инсанларын кусурларыны бағышлаыјанлар”** дејип өғијер вә инсанлара каршы бир хошгөри ичиндә олажағымызы өгрәтијер.

Дүшүнжә вә инанчлары биздән фаркли олан инсанлара каршы тавранышларымыз өлчүли вә хошгөрүли олмалидүр. Мислиманлар бир тәк гәнди дин кардашларына дәгүл, тарих бојунжа башха динләрдән оланлара каршы да хошгөрүли тавранмишләрдүр.

Пејғамбәр Әфәндимиз мислиманларын бирбирләринә каршы нәсин тавранмалары гәрәктуғуны белә ачухламиштүр: **“Мүмин сүкүттүр. Башхаларыјнән еј гечинүр. Гәндијнән дә еј гечинилүр. Еј гечинмәјән, гәндијлә дә еј гечинилмәјән кимсәдә хејир јохтур.”**

Милләтчә хузур вә хошбәхтлух ичиндә јашајабилмәмизин шартларындан бири дә бирбиримизә каршы хошгөрүли тавранмахтур. Бу хошгөри билә билә јапылан кәтилухлара гөз јуммах, сәс чыхармамах демах дәгүлдүр. Белә дурумларда јапыжы бир јахлашмајнән вә гөзәл сөзләринән кәтилухлары дүзәлтмах вә зифәмиздүр.

МИЛЛИ БИРЛУХ ВӘ БАРАБАРЛУҒУМУЗУН САҒЛАНМАСЫНДА ҮСТҮМҮЗӘ ДҮШӘН ВӘЗИФӘЛӘР

Шехитләрин канларыјнән јоғрулан мүбарек вәтәнимиздә, ај јылдызлы бајрағымызын көлгәсиндә варлуғумузи девам еттирәбилмәмиз, бирлух вә барабарлуғумузун корунмасына бағлидүр.

Буни сағламах ичүн:

1. Мислиман олуп хәппимизин бибиримизин дин кардашы олдуғуни билмәли, тарғын оланлар варса барыштурмали, араларыны дүзәлтмәјә чалышмалијух,

2. Гәндимиз ичүн сәвдуғумуз шејләри, дин кардашларымыз ичүн дә сәвиپ арзу етмәли, гәндимиз ичүн хошланмадуғумуз шејләри башхаларына рева гөрмәмәлијух,

3. Феләкете уғријан, сыхынтыја дүшән дин кардашларымызын үзүнтүләрини пәјлашмалы вә әлимиздән гәлән јардымы јапмалијух,

Јүжә Аллах белә бујуријер: **“Ејлухта вә көтилухтан сахынмахта јардымлашын.”**

4. Милли бүтүнлуғумузы бозмаја вә бизи бирбиримизә дүшүрмәјә чалышан бозғунжулара каршы диккатли олмалы, буни кимиләрин сөзләринә инанмамалијух.

Јүжә Аллах бу конуда мислиманлары белә ујарыјер:

“Еј инананлар! Әгәр јолдан чыхмишин бири сизә бир хабәр гәтүрүрсә, онун ич јүзүни араштурун, јохса билмәдән бир милләтә көтилух едәрсиниз дә, сора еттуғунуза пишман олурсунуз.”

5. Милли бүтүнлуғумузун сағланмасында чох мүхим ролү олан дини инанчларымызы бозмаја вә беләјнән вәтән вә милләтимизи бөлмәјә чалышан фесатчыларын јалдатмаларына инанмамалы, дини конуларда билмәдухларымызы герчәк билги сахапларындан өгрәнмәлијух,

6. Вәтән вә милләт сәвгисинин имандан олдуғуни билип мислиманлар арасында кардашлух бағларынын куввәтләнмәсинә чалышмалијух.

БАЈРАХ СӘВГИСИ

Бајрах бир милләтин шәрәфи, мүстакиллик вә хурријетинин символыдур.

Пејғамбәримизин заманында јапылан савашларда Ислам ордуларында бајрах булунур вә буна чох әхәммијат верилүрди. Хәјбер савашында бөјүк кахраманлух гөстәрән хазрети Алијә бајрағы Пејғамбәримиз гәнди вермиштүр. Истанбулун фетхинде Улубатлы Хасан бајрағымызы сурлара дикип фетхин мүждәсини сермиш, гәнди дә диктуғы бајрағын дибиндә шехит олмиштүр.

Мислимагларинән Византијалылар арасында 629 јилиндә жапылан Муте савашында Ислам ордусунун куманданы Хазрети Зејд иди. Пејғамбәримиз Ислам ордусуну Мединеден јола вуранда санжағы гәнди әлијнән орду куманданы олан Зејде теслим етмиш вә : **“Әгәр шехит олурсан санжағы Жәфәр алажах.”** демишти. Савашта Зејд шехит дүштуғунда Пејғамбәримизин бујурдуғы кими санжағы Хазрети Жәфәр алмишти. Саваш бүтүн шиддәтијнән девам едәркән Жәфәрин сағ әли кәсилдүғунда они сол әлинә алмиш, о да кәсилдүғунда ики колы арасында сымсыкы сарылмиш, шехит оланачан бајрағы јере дүшүрмәмиштүр.

Гөрүлијер ки бајраға мислиманлухта кутсал бир кыјмәт верилмиш, хөрмәт едилмиштүр. Рәнгини шехитләрин канындан алан ај јылдызли бајрағымыз Түрк милләтинин мүстакиллик вә хурријатынын символыдур. Бајрах бир кумаш парчасы дәгүлдүр. Бајрах милләтимизин намус вә шәрәфинә хөрмәт гәстәрмахтур.

Бајрағы сәвмах милләти сәвмахтур. Бајраға хөрмәт етмах милләтин намус вә шәрәфинә хөрмәт етмахтур.

ИСТИКЛӘЛ МАРШЫ НӘСИН ЈАЗЫЛДЫ

Биринжи дүнја вурушундан сора әлимиздә калан сон вәтән парчасы Анадолу дүшманлар тәрәфиндән сарылмиш, эзән сәсләри сусмиш, Түрк милләти тарыхынын ән каранух гүнләрини јашыјерди. Түрк ордусу милләтинән бүтүнләшип дөрт колдан јурдумуза салдыран дүшманлара каршы бир өлүм калым вурушуна гиришти.

Түрк милләтинин јүрүттуғи бу кахраманжа мүжаделеји дилә гәтүрмах, ордумузун маневи гүжүни јүксәлтмах ичүн милли шаиримиз Мехмет Акиф Әрсој тәрәфиндән јазылан Истикләл маршы 12 Март 1921 јилиндә Түркија Бөјүк Миллет Мәжлисиндә кабул едилди.

Мехмет Акиф Әрсој Түрк милләтинин кан ағладуғи о каранух гүнләрдә Анадолују толашты, милләтин дәртләрини јахындан гәрди, куртулуш чәрелерини гәстәрди. Халкы дүшмана каршы мүжаделеје чағырды. О. милләтимизин ән чәтин гүнләриндә :

*“Корхма, сөнмәз бу шафакларда јүзән ал санжах,
Сөнмәдән јурдумун үстүндә түтән ән сон ожах.”*

дија сәсләнип милләтимизә үмит, хејежан вә куввәт верди.

Истикләл маршында Түрк милләтинин тарих бојунжа кутсал аманат кими ташыдуғы бајрах, вәтән, милләт, дин, иман, истикләл вә хурријат кими милләти милләт јапан мадди вә маневи кыјмәтләр јер алмиштүр. Истикләл маршында милләтимизин иманы, кахраманлуғы, шан вә шәрәфинән толи тарыхы јатар.

Мехмет Акиф бу шири кахраман ордумуза хедије етмиш, Сафахат китабына билә алмамиш: “Бу, бәним дәгүл, милләтиминдүр.” демиштир. Түрк милләтинин әвләтләри олан бизим Истиклал маршынын хежежаныны тужмах, оне дәриндән хөрмәт етмах хәппимизин вәзифәсидүр.

ОХУМА:

Куртулуш вурушунда Түрк кадыны

Гәми вә кајықларинән Инеболуја чыхарылан силахлар вә патронлар Кастамону шәхри үстүндән Анкараја, орадан да вурушун олдузи жепхеје јолланијерди. 1921 јили Декабр ајында бирдән бирә бастуран кар јоллары капатмишти.

Инеболудан Кастамонуја хәрәкәт едән вә нәсин олдыјсә јолда конвојдан гери калмиш жәил бир кадын фыртынали бир гежәдә сабахачан јазан кар алтында јолуна девам етмишти. Патронлар вә топ мәрмиләринән јүкли ат арабасынән јорғун арғын халда анжах Кастамону кышласынын өгүнәчан гәләбилмиш, шәхәрә гирмах нәсип олмадан арабасы јолун кәнәриндә турмишти.

Арабанын јанында гедәнләрин гөрдүзи шеј јүрәкләр ажысыјди. Бу вәтән сәвәр кадын бу кыјмәтли јүки корумах ичүн јорганларыны топ мәрмиләрин үстүнә өртмиш, гәнди дә колларыны ачып јорганын үстүна јатмиш вә о дурумда сабаха каршы товуп калмиш. Олај јеринә јолланан Жемил вә Рыфат адли әскәрләр гөз јашлары төкә төкә шехидин үстүндәки карлары сүпүрүп арабадан ендүрәндә јорганын алдындан бирдән бирә багыра багыра аглыјан бир чожух сәси ешиттүхларында шашурдиләр вә шехит анајы јана чәкип јорганы калдурдухларында гөрдүхлари табло бујди: отлара сарыли топ мәрмиләринин арасында јерлештүрүлмиш, чапутларын ичиндә кондахли бир кыз чожугы.

Жепханеси вә јаврусу угруна гәнди фәда едән бу кахраман Түрк анасынын ажыхли хикәјасы бу вәтән топрахларында јашыјан хәркешин, өзәлликлә жәил нәсилләрин еј дәгәрләндүрмәси гәрәкир.

*

Әвләнмәјә хазырланан јохсул бир кыз гәлинлүгунун сатылып вуруш гәзиләринә верилмәсини иштәмиш. Бу истәги үстүнә гәлинлүгы сатылмиш, гәнди дә саде бир кафтан гејип тоји јапылмиштүр.

*

Полковник Хулүси Атак сөзләриндән:

Жепхеје силәх ташыјан ат арабаларын чоғуни кадынлар идаре едијерди. Бу конвојларын бириндә бирдән бир багырма сәси ешиттүх, бунун пешиндән хәркеш турди.

Бир сүрә сора гөзәл бир мүждәјнән каршылаштурх. Орада булунан икижанли бир кадын бир оғлан чожугы тоғурмишти. Бу кадыны хастанеје јатурмах ичүн герија чөвурмах иштәдиләр.

Факат јорғунлук вә чектуги ажыларинән бети бензи солмиш олан хаста кадын, “Жепхедеки силахлар...” деди. “Жепхане бәклијер, ораја жепхане улаштур-малијим, гери дөнәмәм!...” демештур.

СОРУЛАР:

1. Түрк милләтинин тарыхтаки јерини ағнадын.
2. Түркләрин Ислам динини гәнди истәкләријнән кабул етмәләринин сәбәпләри нәләрдүр?
3. Түркләрин Исламын корунмасындаки хызмәтләри нәләрдүр?
4. Түркләрин илим вә мәдәнијатта Ислама хызмәтләри нәләрдүр?
5. Ислам Түрк милләтинә нәләр қазандурмиштүр?
6. Вәтән вә милләт сәвгисинин әхәммијатыны ачухлајын.
7. Динимиздәки бирлук вә барабарлуға верилән әхәммијаты ағнадын.
8. Динимиздә кардашлуға верилән әхәммијаты ағнадын.
9. Динимиздәки хошгәрији ағнадын.
10. Милли бирлук вә барабарлуғумузун сағланмасында үстүмүзә дүшән вә-зифәләр нәләрдүр?
11. Бајраға сәвги вә Истикләл маршына хөрмәтин әхәммијатыны ағнадын.

ДӨРДҮНЖИ БӨЛҮМ

СИЈЕР

(Пејгамбәримизин Хајаты)

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТОҒУМИ ВӘ ЧОЖУХЛУҒЫ

Конулар:

- *Исламијеттән әвәл Арабистанын дуруму*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) несеби (соји)*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) тоғуми*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) чожухлуғы*
  - *Кәбенин Аллах тәрәфиндән корунмасы*
-

ИСЛАМИЈЕТТӘН ӘВӘЛ АРАБИСТАНЫН ДУРУМИ

Исламијеттән әвәл араплар коју бир жехалет ичиндәјдиләр. Охума јазма биләнләр јох дејиләжах катән азды. Инсан хакларына хөрмәт јоғиди. Гүчли инсанлар зајифләри әзијерди. Хакларынын бир чоғундан махрум олан кадынлар санки бир ешја кими алынып сатылыјерди. Кыз чожухларыны дири дири топраға гөмүп өлдүрмах әдәт халына галмишти вә јүрәкләр ажысы бу дурума кимсә јох демијерди.

Тәк Аллах инанжы унутулмиш, инсанлар гәнди әлләријән јаптухлары путлара тапијерләрди. Кәбенин ичиндә үч јүз алтмиштән чох пут вариди. Халбуки Кәбе Хазрети Ибрахим вә оғли Хазрети Иса тәрәфиндән Аллаха ибадет ичүн јапылмишти. Бундан башха хәр әвдә дә бир пут булунур, аилә фәртләри она тапарды. Ички, кумар вә хәр түрли ахлаксызлух топлуми сармиш, инсаф вә мәрхәмәт хисләри јүрәкләрдән силинмишти. Дүнјанын өбүр дөвләтләриндә јашыјан инсанларын дуруми исә даха да көтијди.

Каранухлар ичиндә калан инсанлуғы бу корхули дурумдан куртаражах, инсанлара дүнјада вә ахырәтгә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрәжах олан сон Пејғамбәрин гәлмәсинә бөјүк ихтијач варыди.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) НЕСЕБИ

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) бабасы Абдуллахтур. Абдуллахын бабасы, Курејш кабилесинин Хашимоғуллары колундан вә Меккенин иләри гәләнләриндән Абдүлмутадибтур. Анасы, Курејш кабилесинин Зүхре оғуллары колундан Вехбин кызы Аминедүр.

Хәм баба хәм дә ана тәрәфиндән тәмүз вә шәрәфли бир аиләје менсуп олан Хазрети Мухаммедин соји Хазрети Ибрахиме тајанијер.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТОҒУМИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) 571 јили 20 Април ајына расгәлән Ребиул-әввәл ајынын он икинжи гежәси тан јери ағаранда Меккеде дүнјаја гәлди.

Онун тоғдуғи сабах дүнја нурунән толди. Бабасы Абдуллах Онун тоғумундан ики ај катән әвәл өлдуғы ичүн бирижик оғлуны гәрәмәди.

Хазрети Әминә белә нур топи кими бир чожух дүнјаја гәтүрдүғунда дәдәси Абдулмуталип бөјүк бир зијафет верип сәвгүли торунуна Мухаммед адыны којди.

- *Торунуна нә ад којдун? дија соранлара:*

- *Мухаммед адыны којдум, деди.*

Онлар:

- *Аталарын арасында белә бир ад јогиди. Бу ады којмахта максәдин нәдүр? дејинжә,*

Абдулмуталип:

- *Умарым ки Они гәктә Хак, јерде халк өгәжахтур, дија жевап верди.*

Пејғамбәримизин тоғдуғи гежә дүнјада олағанүсти бир чох олајлар мејдана гәлди. О гежә Иранда падишах (Кисра) сарајынын он дөрт сүтүнү јыхылмиш, Сава гөли курумиш, бин јилдән бери јанан межусиләрин (аташа тапанларын) таптухлары аташлар бирдән бирә сөнмишти. Бу олајлар, гәләжахта Иран салтанатынын јыхылажағына, Византија импараторлуғунун чөкәжағына вә путперестлуғун ортадан кахажағына ишарет едијерди. Герчәктән дә елә олды.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ЧОЖУХЛУҒЫ

Мекке иләри гәләнләрин бир әдәти варыди. Тәзә тоған чожухларыны Мекке јахынларында јашыјан кабилеләриндәки сүт аналарына верип бахтурурларды. Чүнки Меккенин хавасы ағыр вә сижах олдуғундан чожухлара еј гәлмәзди.

Пејғамбәримизи Хазрети Амине үч гүн, Сүвејбе хатун да ики гүн әмдүрмиш. Даха сора Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Сад кабилесиндән Хәлимә адында бир сүт анаја верилди. Хәлимә Они өз әвләдиндән чох сәвәр, әсән јүзгәрдән билә сахыурды. Хәлимәнин күчүк кызы вә Хазрети Мухаммедин сүт кардеши олан Шејма да Они чох сәвәр, хәп Онинән барабар ојнарди. Бу јетим чожух аиләјә бөјүк уғур гәтүрди. Хәлимәнин кожасы бир гүн белә демишти:

“Хәлимә, бу чожуғун ајагы бизә чох уғурли гәлди. О, әвимизә ајах бастуғы гүндән бери хәјванларымызын сүти, сүтүмүзүн јағы чоғалды. Әвимизә бәрәкәт толды. Әлимиз генишләди. Бән бу чожухта бир баишхалух сәзијерим.”

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бу аиләнин јанында беш јил калдухтан сора Меккеде аиләсинин јанына гәтүрүлди.

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) анасы Аминенин Мединедеки јахынлары варды. Хэм онлары гөрмах, хэм дэ оғлуна бабасынын мээрини зијарет еттурмах максэдијнэн Амине чожуғынэн барабар Мединеје гетти. Мединеде бир ај калдылэр. Пејғамбэримизин бабасы Абдуллахын мээрини зијарет еттилэр. Хазрети Амине чожуғы вэ јанында хызмэтчиси Үммү Ејменинэн барабар Меккеје дөнмах ичүн жола чыхтилэр. Ахшам үсти Ебва көјүнэ улаштылэр вэ гејэји бурада гечүрдилэр.

Хазрети Амине бурада хасталанды. Јаныбашына отуртуғи бирижик јавру-суну өпти, хэсрэтијнэн бағрына басып охшады. Өлэжағыны вэ оғлундан ајрылажағыны сэзэн ана бир даха дүнја гөзијнэн оғлунун јүзүнэ бахып бунлары сөјлэди:

“Хэр тэзэ шеј әскијажак вэ хэр шеј јох олажахтур. Бэн дэ өлэжэм. Факат гам јемэм. Чүнки тэмүз бир чојух тоғурдум. Дүнјаја бөјүк, хејирли бир варлух бырахыјерим.”

Бу сөзлөрдэн сора Амине гөзлөрини хәјата јумди. О сырада Хазрети Мухаммед (с.а.с.) алты јашындајды. Үммү Ејмен чожуғы алып Меккеје дөнди.

Баба вэ анадан өксүз калан Хазрети Мухаммеди дэдәси Абдүлмуталип јанына алды. Пејғамбэримиз ики јил онун јанында калды. Абдүлмуталибин өлүми јахлаштуғунда торунуни, Пејғамбэримизин әмиси Абу Талибе теслим етти. Она чох еј бахмасыны вәсијат етти. Пејғамбэримиз о заман сәкиз јашына гәлмишти. Абу Талиб вэ карысы Фатма ханым чожуға чох еј бахтилэр, Они өз чојухлары кими сәвдилэр.

ОХУМА

Кәбенин Аллаһ тәрәфиндән корунмасы..

Кәбе, Аллаһа ибадет максэдијнэн јерјүзүндә јапылан илк ибадетханедүр. Аллаһын әмријнэн Хазрети Ибраһим вэ Хазрети Исмаил тәрәфиндән јапылмиштүр. Арабистанын Мекке шәхәриндә булунан Кәбе тарих бојунжа кутсалдуғуны девам еттүрмиш, инсанларын илгисини чәкмиштүр.

Исламдан әвәл Кәбе пүта тапан араплар тәрәфиндән пүтларинән толдурулмиш вэ јапылыш максэдинин дышында кулланылмиштүр. Пејғамбэримизин 630 јилиндә Меккеји фетхетмесидән Кәбе пүтлардан тәмүзләнмиштүр.

Исламијаттан әвәл Мекке арапларын тижарет мәркәзиди вэ Кәбеји зијарет етмах ичүн хәр јил бир чох инсан Меккеје гәлүрди.

Хабеиштанын Јемен валиси Ебрехе, ахын ахын Кәбеји зијарете гедән халқы гәнди үлкәсинә чекмах ичүн Сана шәхәриндә бөјүк бир тапынах јаптурды. Факат халқы Кәбеден вазгечүрәмәди. Бундан сора Ебрехе Кәбеји јыхып ортадан калдурмаја карар верди вэ филләринән куввәтләндүрдүгү бир ордујнан хәрәкәтә гечип Мекке јахынларына гәлди. Ордунун өгүндә бөјүк бир фил варыды.

Меккелилерин бу ордуја каршы коҗажах гүчләри јогыди. Ебрехенин адамлары араплара аит маллары вә хајванлары јазмалајып (чалып чырпып) Ебрехеје гәтүрдиләр. Јазма едилән маллар арасында Пејгамбәримизин дәдәси Абдулмуталибин дә јүз дәвәси варыди. Мекке халкындан бир груп елчи бир рижада булунмах ичүн Ебрехенин јанына гетти. О елчиләрин арасында Абдулмуталиб да варыди. Ебрехе, нә ичүн гәлдүхларыны сорды. Абдулмуталиб, дәвәләринин гери верилмәси ичүн гәлдүхларыны сөйләди. Бунун үстүнә Ебрехе:

“Бән зандым ки, Кәбеји јыхмијајым дија јалвармаја гәлди. Сиз исә дәвәләринин дәрдиндәсиниз.”

Абдулмуталиб Ебрехеје бу жевабы верди:

“Бән дәвәләрин сахибијим, онлары иштијерим. Кәбенин сахиби вар, они сахиби корур.”

Ебрехе дәвәләри Абдулмуталибе гери верди, сора да Кәбеји јыхмах ичүн хәрәкәтә гечти. Ән өгдә бөјүк бир фил варыди. Кәбеје јахлаштуғунда бу фил бир адым иләри гетмәди. Гери чәвүрүлдүғунда јүријер, факат Кәбеје чәврүлдүғунда јүрүмијерди. Бүтүн уғрашмалар бошунајды, фили Кәбе тәрәфина јүрүтмах мүмкүн дәғүлиди.

Там бу сырада бәкләнмәдүх бир олај олды. Сүрүләр халында гәлән кушлар хавајы каплады вә фил ордусунун үстүндә учмаја башладылар. Бу кушлар, агызларында вә ајахларында ташыдүхлары уфах ташлары бир бомба кими әскәрләрин үстүнә јәгдурдиләр. Ташларын исабет еттуғи әскәрләрин бәдәнләри дәлүк дәшүк олди вә беләјнән орду кыса заманда перишан олуп тағылды. Кәбе јыхылмахтан куртулди. Ебрехе јаныны зор куртарып үлкәсинә дөнди вә бир сүре сора орада өлди. Абдулмуталибин дедүғы кими, Кәбеји онун сахиби Аллах коруды.

Инсанлар тәрәфиндән савунмасыз калан Кәбеји јыхмах вә батыл (бош) инанчларыны девам еттурмах иштәјәнләри Јүже Аллах белә жезаландурды. Кәбеји јыхмаларына изин вермәди. Чүнки јахында Аллахын сәвғули кулу Хазрети Мухаммед (с.а.с.) дүңјаја гәләјсахты. 571 јилиндә мејдана гәлән бу олајдан әлли гүн катән сора Пејгамбәримиз тоғди.

СОРУЛАР:

1. Исламијаттан әвәл Арабистанын дуруми нәсиниди?
2. Хазрети Мухаммедин ана вә бабасынын адлары нәдүр?
3. Хазрети Мухаммед нередә вә не заман тоғди, сүт анасы кимдүр?
4. Хазрети Мухаммедин тоғдуғи гежә дүңјада ханги олајлар мејдана гәлди, бунлар нәје ишарет едијерди?
5. Хазрети Мухаммеде бу ады ким вә не максәдинән којмиштүр?
6. Хазрети Мухаммедин бабасы вә анасы не заман өлмиштүр?
7. Хазрети Мухаммед анасынын өлүмүндән сора кимләрин јанында бөјүди?

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ЖӘЙЛЛУҒЫ ВӘ ӘВЛИЛУҒЫ

Конулар:

- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) сејахатлары*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) тижарет хаяты*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Хазрети Хадижәһнән әвләнмәси вә чожухлары*
  - *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Кәбенин тамираты (ремонту) ишиндәки хакемлүги*
-

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) СЕЈАХАТЛАРЫ

Пејғамбәримизин әмиси тижаретинән уғрашырды. Бир дәфәсиндә Хазрети Мухаммеди дә јанында гөтүрди. Шам јахынында Бусра қасабасына уғрадиләр. Орада Бахира адында бир папазынән каршылаштыләр. Бахира, Теврад вә Инжилдә ады вә сыфатлары јазылы олан сон Пејғабәрин аләмәтләрини бу чожкухта гөрдди. Бунун үстүнә Они Меккеје гери гөтүрмәсини, чүнки јахудиләр (еврејләр) тәрәфиндән бу чожуға бир көтилух гәләбиләжағыны Абу Талибе сөјләди. Абу Талиб, Бахиранын бу тавсијасына ујуп Шама гетмахтан вазгечти вә тижаретини бурада тамамлајып әвинә гери дөнди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) он еди јашындајкән дә әмиси Зүбәјринән Јемене гедип гәлмишти.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТИЖАРЕТ ХАЈАТЫ

Курејшин иләри гәләнләриндән тул вә варлухли Хадижә адында бир кадын базы кимсәләрә сермаје (пара) верип тижарет ортахлуғы јапијерди. Хадижә Хазрети Мухаммеде сермаје верип Они бир кәрваныјнән Суријеје јоллады.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) тижарет хаятында да тоғрилух вә дүрүстлуғи сајасында үстүн башары сағлады. Бу сәбәпләдүр ки, дүзәнләдуғы хәр тижарет кәрванындан бәкләдуғундан даха чох кәринән дөнди. Хадижә Хазрети Мухаммединән (с.а.с.) јаптуғы тижарет ортахлуғундан чох разы калды.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ХАЗРЕТИ ХАДИЖӘЈНӘН ӘВЛӘНМӘСИ ВӘ ЧОЖУХЛАРЫ

Шам сәфәриндән дөндүхтан сора Пејғамбәримиз, Курејш кабилесинин бу асалетли вә варлухли кадыныјнән әвләнди. Хазрети Мухаммед о заман јигирми беш јашындајды, Хадижә исә кырх јашына гәлмишти. Хошбәхтли бир аилә јувасы курды.

Хазрети Мухаммедин үчи оғлан, дәрди кыз, једи чожуғы дүнјага гәлмиштүр. Бунлардан алтысы Хазрети Хадижәдән, бири Мариједән тоғмиштүр. Оғлан әвләтләри: **Касым, Абдуллах вә Ибрахимдүр.** Кыз чожухлары: **Зејнәп, Рукије, Үммүгүлсүм вә Фатымадур.** Касыминән Абдуллах Пејғамбәрлүх гәлмәдән әвәл күчүк јашта Меккеде өлдиләр. Ибрахим исә Хижреттен сора Мединеде тоғди вә күчүк јашта орада рәхмәтлүх олды. Кызларынын хәпписи бөјүди вә көчтиләр. Хазрети Фатымадан башха үч кызы Пејғамбәримиздән әвәл рәхмәтлүх олды. Пејғамбәримизин нәсли Хазрети Алије көчән Хазрети Фатымајнән девам етмиштүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) КӘБЕНИН ТАМИРАТЫ ИШИНДӘКИ ХАКЕМЛҮҒЫ

Базы јерләри селден јыхылан Кәбеји Меккелиләр тамир етмәјә башладиләр. Туварлар јүксәлип сыра *“Хажерүл-Есвед”* ады верилән кутсал кара ташы Кәбе туварындаки јерине којмаја гәлдүгунда хәр кабиле бу шәрәфи казанмах ичүн бирбиријнән јарыша којулдиләр. Хатта бу јүздән араларында ағнашмазлүх вә кавға чыхты. Сонунда герчәктән гүвәнилик вә тоғри бир киши олдуғуна инандухлары Хазрети Мухаммеди хакем јапмаја вә онун верәжағы хүкүмә разы олмаја карар вердиләр.

Хазрети Мухаммед *“Хажерүл-Есведи”* бир өртинин үстүнә којди вә өртинин ужларыны кабиле башканларына туттурды. Хәп барабар ташы јохари калдурдиләр. Хазрети Мухаммед ташы мүбарек әлләријнән тувардаки јеринә којди. Онун бу барыштуран тавранышы хәркеши разы етти. Беләјнән бөјүк бир ағнашмазлүх ортадан кахмиш олды. Бу олајын мејдана гәлдүғы сырада Хазрети Мухаммед отуз беш јашындајды.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Пејғамбәрлүгундан әвәл дә сон дәрәжә тоғри вә гүвәнилик бир кишилуға сахипти. Бу өзәллигиндән өтүри халк арасында Она *“Мухаммедүл-Емин”* јани *“Гүвәнилик Мухаммед”* дејилијерди. Хәркешин сәвги вә хөрмәтини казанмишти. Тәмүз вә өрнәк јашајышијнән топлумда бир јылдыз кими парлыјерди. Јужә Аллах Они ән еј бир шәкилдә тәрбија етти, ахлак вә фазилетинән бәзәтти. Чүнки инсанлүгун куртулушы ичүн Они Пејғамбәр олуп вә зифәләндүрәжағыды.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммед чожухлүгунда вә жәјиллүгунда нерәләрә сејахат јапмиштүр?
2. Хазрети Мухаммед киминән, не заман әвләнди?
3. Хазрети Мухаммедин кач чожуғы олмиштүр?
4. Хазрети Мухаммедин Кәбенин тамираты ишиндәки хакемлүғуны ағнадын.
5. Хазрети Мухаммеде *“Мухаммедүл-Емин”* дејилмәсинин сәбәби нәдүр?

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ ВӘ ГИЗЛИ ДӘВӘТ

Конулар:

- *Илк вахиј*
- *Фетрет деври*
- *Исламда дәвәтин башламасы*
- *Илк мислиманлар*
- *Хабешистана јапылан илк хижрет*
- *Хабешистан падишахы Нежаинин мислиманлара каршы тутуму*

ИЛК ВАХИЈ (М. 610)

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) кырх јашына гәлдуғи заман гәндисиндә базы дәгүшүклүхлар гөрүлмәјә башлады. Јанына јијажах ичәжах алып Мекке јахынында Хира тағындаки мағараја чәкилүр, бурада јалағуз башына гүнләринән калур, кәинаты јаратан Аллахын бөјүклүғуни дүшүнүрди. Рүвәдә нә гөрүрсә, гөрдухлары ајнен чыхыјер. Кимсәнин гөрәмәдуғи вә билмәдуғи бир чох герчәкләри апачух гөријерди. Бу дурум алты ај катән девам етти. Јүжә Аллах беләјнән Они тәрбија едип Пејғамбәрлуға хазырлыјерди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Миләди 610 јилинин Рамазан ајында бир пазар-теси гежәси генә Хира тағындаки мағараја чәкилмиш, бүтүн варлуғијнән Аллаха јөнәлмишти. Бу сырада Жебраил (с.а.с.) гәндиңә гөрүнди вә :

- *Охи*, деди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.):

- **Бән охума билмәм**, деди.

Жебраил икинжи дәфә “*Охи*” деди. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) генә “**Бән охума билмәм**” деди.

Жебраил (с.а.с.) үчүнжи дәфә “*Охи*” дедуғунда Хазрети Мухаммед “**Нә охијем?**” дија сорди. О заман Жебраил (с.а.с.) Куран-и Керимде Аләк суресинин башында јер алан бу ағнамдаки ајетләри билдүрди:

“Јаратан Раббинин адыјнән охи,

О, инсаны кан пыхтысындан јаратты,

Охи, Раббин сонсуз кәрәм сахибидүр.

Каләминән јазмајы өгрәтән Одур.

Инсана билмәдуғуни О өгрәтти.”

Беләжнән Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) илк вахиј гәлмиш. Куран ајетләри ен-мәјә башламишти. Бундан сора Мәләк кәјболды. Охунан ајетләр Пејғамбәримизин жүрәгинә язылмиш кими гәнди дә бунлары охумаја башлады.

Илк вахијин ағырлуғы, алдуғы вәзифәнин бөјүклүғы вә тудуғы сорумлулух хиссинин тәсиријнән әвә дәнди. Башындан гечәнләри Хазрети Хадижәә ағнатты. Хазрети Хадижә Они тәсәлли едип белә деди:

“Мүждәләр олсун! Себат ет. Өмрүми әлиндә булундуран Аллаха јемин едәрим ки сән бу үммәтин Пејғамбәри олажахсын. Јүжә Аллаха сәни хеч бир вахыт бырахмаз. Чүнки сән акрабалух хақларына ујарсын, сөзүндә турурсун, чәтинлухлара тајанурсун, мисәфирләри ағырларсын, феләкете уғријанларын јардымына јетишүрсүн. Белә олан қулуны Аллаха јалағуз бырахмаз.”

ФЕТРЕТ ДЕВРИ

Аләк суресинин илк беш ајети ендухтан сора вахиј бир сүре кәсилди. Жебраил (с.а.с.) гөрүнмәз олды. Арадан гечән бир сүре хазрети Мухаммедин вахиј каршыламаја хазырланмасы ичинди. Пејғамбәримиз дә иләхи вахијин гәлмәсини бүтүн гөнлүјнән иштәмиш вә они кабулә хазыр дурума гәлмишти.

Бунун үстүнә Жебраил (с.а.с.) Она гөрүнди вә Мүддессир суресинин илк ајетлерини гәтүрди. Бу ајетләрин ағнамы беләдүр:

**“Еј өртүсүнә бүрүнән (Мухаммед),
Ках та ујар,
Раббини јүжәлт,
Гејдухларыны тәмүз тут,
Көти шејләри тәркә девам ет.”**

Бундан сора вахијин гәлиши аралухсуз девам етмиш вә Куран-и Керим јигирми үч јилдә тамамланмиштүр.

Јохаридә белиртилдуғы кими, илк вахијден сора гечижи бир сүрә вахијин кесилдуғы бу дәнеме *“Вахијин фетрети дәнәми”* дејидүр.

ИСЛАМА ДӘВӘТИН БАШЛАМАСЫ

Вахијин гәлмәсијнән Пејғамбәрлухла вәзифәләндүрүлән Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Пејғамбәрлуғуни әвәл гүвәндуғы кишиләрә сөјлијер вә онлары Ислама дәвәт едијерди. Илк мислиманлар ибадетләрини гизли јапијерләрди. Бу дурум үч јил катән девам етти. Бу арада мислиманлуғы кабул едәнләрин сајысы дә отузы гечти.

ИЛК МИСЛИМАНЛАР

Пејғамбәримизә әвәл садык еши хазрети Хадижә, ондан сора чожухлардан Хазрети Али, кәләјкән хүрријетинә кавушмиш олан Зејд бин Харисе вә бөјүкләрдән Хазрети Абу Бекир иман едип мислиман олдиләр.

ХАБЕШИСТАНА ЈАПЫЛАН ИЛК ХИЖРЕТ

Мүшриклерин мислиманлара јаптухлары эзијат хәр гечән јил артыјерди. Мислиманлар ибадетлерини сәрбәстче јапамијер, ачухча Куран охијамијерлерди. Бу сәбәплә Хазрети Пејғамбәр мислиманларын даха емин бир јер олан Хабешистана хижрет етмәлеринә изин верди.

Он бир адам вә дөрт кадындан олушан илк кафиле (груп) Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Пејғамбәрлуғунун бешинжи јилиндә Меккеден гизлижә чыхып Кызыл дениз јолыјнән Хабешистана гетти. Ичләриндә Хазрети Осман вә карысы Пејғамбәримизин кызы Рукије де варыди. Орада чох еј каршыланан мислиманлар гүвәнли вә хузурли бир хәјата кавуштиләр.

Илк гедән кафиленин еј каршыландуғуны ешидән мислиманлардан сәксән кишилүх икинжи бир груп даха бир јил сора ораја хижрет еттиләр. Бунларын башында Хазрети Алинин кардашы Жафер-и Тајјар булунијерди.

ХАБЕШИСТАН ПАДИШАХЫ НЕЖАШИНИН МИСЛИМАНЛАРА КАРШЫ ТУТУМИ

Меккели мүшрикләр, мислиманларын Хабешистанда хузура кавушмасындан рахатсыз олдиләр. Онлары гери чәвүрмах ичүн Хабеш падишахы Нежашије бир чох хедијаларинән барабар ики елчи јолладиләр. Елчиләр мислиманлары гәндиләринә теслим едип гери јолламасыны Нежашидән иштәдиләр. Христијан олан Нежаши мислиманлары чағырып Исләмијет хаккында билги алды. Хәр ики тәрәфи динләдүхтан сора мислиманлары хаклы булды вә елчиләр әли бош гери дөнүп Меккеје гәдиләр.

Бундан сора Нежаши мислиманлары әскисиндән даха чох корумаја, тәрәфини тутмаја башлады. Мислиманларынән Хабешистанын јерли халкы чох еј гечиндиләр.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) илк вахиј кач јашындәјкән, не заман вә нерәдә гәлди?
2. Фетрет деври нә демахтур?
3. Ислама илк дәвәт нәсин башлады?
4. Илк мислиманлар кимләрдүр?
5. Мислиманлар Хабешистана нә ичүн хижрет еттиләр?
6. Мислиманлар Хабешистанда нәсин каршыландиләр?

ДЭВЭТИН АЧУХЛАНМАСЫ

Конулар:

- *Ислама дэвэтин ачухтан жапылмасы*
- *Муширикларин мислиманлара жаптухлары зулүмләр*
- *Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) эн чох дүшманлух жапанлар*
- *Курејшин Ислама дүшман олмасынын сәбәпләри*
- *Муширикларин Абу Талибе башвурмалары вә Пејғамбәримизин жевабы*
- *Хазрети Хамза вә Хазрети Өмәрин мислиман олмалары*

ИСЛАМА ДЭВЭТИН АЧУХТАН JAПЫЛМАСЫ

Пејғамбәр Өфәндимиз Ислама дэвэти үч јил гизлижә јаптухтан сора бу ағнамдаки ајетләрин әшкәрәјә чыхмасыјнән халкы ачухтан Ислам дининә чағырма дөнәми башлады:

“Сән эн јахын жан жигәрини ујар, мүминләрдән сәнә ујанлара рәхмәт вә хидајет канатларыны ендүр. Әгәр сәнә тәрс олуп каршы турурларса, онлара: - Бән сизин ишләдухларыныздан тамамен узағым, де.”

“Шинди сән нејнән әмролунијерсән апачух билдүр. Мүширикләрдән јүз чәвүр.”

Бунун үстүнә Пејғамбәримиз (с.а.с.) әвәл јахынларыны әвиндә топлајып бир зијафет верди. Аллахтан алдуғы әмирләри билдүрүп онлары Ислам дининә дэвәт етти. Әмиси Абу Лехеб Пејғамбәримизә каршы чыхып топлананлары тағытты.

Бундан бир сүрә сора Пејғамбәримиз дэвэтини генишләтмах ичүн Сафа тәпәсинә чыхты. Бурадан бүтүн Мекке халкына сәсләнди. Онун сәсини тујанлар әтрәфинә топландиләр.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) орада топлананлара:

“- Сизә бу тәпәнин архасында бир дүшман ордусунун булундуғуны хабәр версәм бәнә инанур мисиз? дија сорди.

Хапписи бирдән:

- *Хә, инанурух. Чүнки Сәнин јалан сөјләдуғуны хеч ешитмәдух, дедиләр.*

Бунун үстүнә Пејғамбәримиз онлара белә деди:

“– Еләјсә билиниз ки, Аллах бәни Пејғамбәр оларак сечти. Бәнә мәләк аражылуғыјнән гәнди кәләмини (сөзләрини) гөндәрди. Инсанлары Хак дин

олан Ислама дэвэг етмэми эмретти. Аллах бирдүр. Ондан башха Танры јохтур. Бән дә сизэ вэ бүтүн инсанлара гөндәрилән Онун Пејғамбәријим.”

Орада булунан Абу Лехеб ајаға кахып Пејғамбәримизэ каршы кырыжы сөзләр сөјләди. Бунун үстүнә топлантыја катыланлар тағылдиләр. Беләјнән бу топлантыдан да бир нәтижә елде едиләмәди.

МУШРИКЛӘРИН МИСЛИМАНЛАРА ЈАПТУХЛАРЫ ЗУЛУМЛӘР

Мислиман оланлары диндән чәвүрмах, Ислам нуруну сөндүрмах ичүн мүшрикләр мислиманлара эзијат едијер, түрли түрли зулүм вә ишкәнжәләрде булунијерләрди.

Исламын ән бөјүк дүшманларындан Үмејјә бин Халеф, Биләл-и Хабешии кызғын кумлара јатуруп гөгсүнә дә ташлары јығып саатларинән гүнәшин алтын-да туттухтан сора:

- *Әгәр мислиманлухтан вазгечмәзсән сәни белә өлдүрәжәм*, дијер, бундан нәтижә аламадухтан сора Биләлин бојнуна ип тахып Меккенин бир тәрәфиндән өбүр тәрәфинә сүрүклијерди. Бу вәхшижә ишкәнжәләр алтында эзилмәсинә бахмадан Хазрети Биләл, “*Аллах бирдүр, Аллах бирдүр*” дија хәјкырыјерди. Сонунда Хазрети Абу Бекир, Биләли сатын алып хурријатына кавуштурды вә залым Үмејјенин әлиндән куртарды.

Илк мислиманлардан Аммар бин Јасир кызғын кумлара јатурулуп бајыланачан дөгүлмиш, анасы Сүмејјә, Абу Жехил тәрәфиндән мызрак вурушијнән канлар ичиндә јере сәрилип өлдүрүлмиш, бабасы Јасин дә мүшрикләрин ишкәнжәләријнән жан вермишти. Јасиринән карысы Сүмејјә Хатун илк Ислам шехитләри адыны алмишләрдүр.

Генә Хаббаб бин Ерет јанан кыпкырмызы көмүрләрин үстүнә јатурулуп, Абу Фукајха исә ајағына бағланан ипинән кызғын кумларын үстүндә сүрүкләнип инанчларындан өтүри тајанылмаз эзијатлар чәкијерләрди. Бунлардан башха даха бир чох мислиман мүшрикләрин зулүмүнә уғрамишти. Буна бахмајып герчәк иман сахипләри ишкәнжәләрдән јилмәдиләр. Исламдан дөнмәдиләр.

Хазрети Абу Бекирин Ислама бөјүк хызмәтләриндән бири дә, мислиманлуғы кабул еттуғы ичүн зулүмә уғрајан бир чох көлә вә жариеји сатын алып куртармиш олмасыдүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДЕ (с.а.с.) ӘН ЧОХ ДҮШМАНЛУХ ЈАПАНЛАР

Мүшрикләр гәрәк Пејғамбәримизә, гәрәксә мислиманлара эзијат етмахтан гери турмијерләрди.

Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух јапанлар бунлардур:

1. Абу Лехеб: Пејғамбәримизин өз әмиси олмасына бахмајып Исламын ән бөјүк дүшманьјди. Даха илк гүндән бери Пејғамбәримизә каршы чыхмишти. Карысы да Пејғамбәримизин гечәжағы јоллара хәр фырсаатта дикән којарды. Теббет суреси бу икисиндән өтүри енмиштүр. Абу Лехеб, Бедир савашында мислиманларын зафәр казандуғуны тујдуғунда кахрындан өлмиштүр.

Абу Лехебин оғли Утејбе бир кәрәсиндә Пејғамбәримизә хужум етмиш, јахасындан тутуп гөмләгини јыртмишти. Пејғамбәримиз онун бу хәрәкәтиндән сон дәрәжә үзүлмиш вә : **“Ја Раб, Утејбенин үстүнә жанаварларындан бирини мусаллат ет”** дија дуа етмишти. Аллах сәвгүли Пејғамбәринин дуасыны кабул етти. Утејбе Шама гедәндә јолда бир арслан чыхып они парчалады. Беләјнән Пејғамбәрә јаптуғы хакаретин жезасыны булмиш олды.

2. Абу Жехил: Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух едәнләрин башында гәлүр. Мислиманлара чох әзијат етмиш. Аммар бин Јасирин анасыны инанжындан өтүри өлдүрмиштүр. О да Бедир савашында өлдүрүлүп жезасыны булмиштүр.

3. Ас бин Ваил: Пејғамбәримизә дүшманлухта иләри гедән бу адам Пејғамбәримизин оғли Касым өлдуғы заман *“Мухаммедин соји кәсилди”* дејип алај етмиш, әвләд ажысыјнән јүрәги јанан Пејғамбәримизи чох үзмишти.

Кевсер суресиндәки **“Асыл соји кәсилән, ады унутулан, сәнә кин вә дүшманлух едән кимсәдүр”** әјети буни билдүрмиштүр. Ас бин Ваил, Мекке јахынларында бир тағ гечидиндән гечәндә биндуғы хажван они јере дүшүрүп ајағыны дишләмиш вә бу јарадан өлмиштүр.

4. Велид бин Муғире,

5. Умејје ибни Халеф,

6. Утбе бин Ребиа да Пејғамбәримизә дүшманлух јапанларын арасындајды.

КУРЕЈШИН ИСЛАМА ДҮШМАН ОЛМАСЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

1. Ислам дини топлумда сыныф фаркларыны ортадан калдуријер, инсанларын бир тарағын дишләри кими ешит олдуғуны, кәләјнән әфәндинин Аллах катында бир олдуғуны илан едијерди. Курејшин иләри гәләнләри бу ешитлуғы кабул етмәмиш, мевкииләринин әлләриндән гедәжағындан корхтухлары ичүн Ислама дүшман олмишләрди.

2. Арапларын тижарет мәркәзи Меккејди. Мекккеде булунан Кәбенин ичиндә үч јүз алтмиш катән пут варыды. Меккеје кимсәнин гәлмијажағыны, бу јүздән дә гечимләрини сағладухлары тижаретин ортадан кахажағыны заныјерләрди.

3. Арабистанда жүзжыллардан бери путлара тапма көкләшмишти. Ејинән көтији ајырт едәбилмахта чәтинлух чәкән о заманын милләтләри, аталарындан гөрдүхлары шејләрдән колајжа вазгечмәзләр, јенилухлара дүшман олурлар. Иштә Ислам дини арапларын алыштухлары пута тапмаји ортадан калдуријер, тәк Аллах инанжыны гәтүријерди.

4. Арапларда милләтә башкан олабилмах ичүн лијакат (ләик олма), фазилет (әрдәмлух), јетенек кими нитәликләр аранмазды. Анжах ики шарт варыди. Бунлардан бири зәнгинлух, өбүри дә чох әвләд сахиби олмахты.

Хазрети Мухаммедде бунлар јоғиди. Еләјсә они гәндимизә лидер кабул едәмәзүх. Ајрыжа Хашимиләринән Емевиләр арасында әскидән бери девам едән кабиле реислуғы рекабети (јарышы) варыды. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Курејшин Хашими колундан олдугы ичүн Она дүшманлух едәнләрин чоғы Емевиләрдәнди.

МҮШРИКЛӘРИН АБУ ТАЛИБЕ БАШВУРМАЛАРЫ

Әмиси Абу Талиб, Пејғамбәримизи чох сәвәрди. Исламын јайылмасында јегәнинә хәп јардымжы олыјер вә Они химаје едијерди (корыјерди). Мүшрикләрин иләри гәләнләри Абу Талибе башвуруп, *“Ја јегәнини Ислам давасындан вазгечүр, ја да химаје етмахтан вазгеч”* дедиләр вә они техдит еттиләр.

Абу Талиб дуруми јегәни Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) ағнаттуғунда О белә жевап верди:

“Бән Аллах тәрәфиндән Хак дини билдурмағыјнән вәзифәлијим. Бән гәнди башыма бир шеј етмијерим. Бән Аллах елчисијим. Еј әмижим, бу иштән вазгечмәм ичүн гүнәши сағ әлимә, аји сол әлимә версәләр генә дә бу вәзифәји бырахмам.”

Абу талиб бу жевабы динләдухтан сора, *“Сән ишинә бах оғлум, бән сағ олдүхча онлар сәнә бир шеј ја намазлар”* дејип Пејғамбәримизи корумаја девам едәјағына сөз вермиш олды.

ХАЗРЕТИ ХАМЗАНЫН МИСЛИМАН ОЛМАСЫ

Пејғамбәримиз (с.а.с.) бүтүн чәтинлухлара бахмадан вәзифәсинә девам едијер, мислиманларын сајысы да гүндән гүнә артыјерди.

Пејғамбәрлуғунун алтынжы јилиндәјди. Бир гүн Сафа тәпәсиндә отуранда орадан гечән Абу Жехил, Пејғамбәримизә күфүр етти. Онун бу тәрбијасыз тавранышына Пејғамбәримиз жевап вермәди. Бу үзүжү олајы гөрән бир кадын бу дуруми Пејғамбәримизин әмиси Хамзаја ағнатты. Хамза хәлә мислиман ол-

мамишти. Факат кардашынын оғлуна жапылан бу хакарете чох херслэнди. Хама Курејш мүшрикләринин топландуғы јере гедип Абу Жехиле сәслэнди:

- *Бәним кардашымын оғлуна сөгүп они инжитән сән мисин?* деди вә Абу Жехилин башына вурды.

Бу олајдан сора Хазрети Хамза мислиманлуғы кабул едип Пејғамбәримизин јанында јер алды.

ХАЗРЕТИ ӨМӘРИН МИСЛИМАН ОЛМАСЫ

Хазрети Хамзанын мислиман олушы вә мислиманларын гүндән гүнә куввәтләнмәси Курејш мүшрикләрини теләша дүшүрди. Бу дурума бир чаре булмах ичүн *“Дарун-Недвә”* дејилән јерде топландиләр. Дуруми гөздән гечүрдүхтан сора Абу Жехилин теклифи үстүнә Хазрети Мухаммеди өлдүрмәјә карар вердиләр. Бу корхунч карары ујғуламах ичүн ичләриндән ән јүрәкли олан Өмәри вәзифәләндүрдиләр. О заман отуз үч јашында олан Өмәр кылыжыны кушанды вә Хазрети Мухаммеди өлдүрмах ичүн јола чыхты.

Мислиманлар Еркамын әвиндә топланмишләрди. Пејғамбәримиз дә орадајды. Өмәр јолда Нуајма раслады. Нуајм:

- *“Нерәјә, ја Өмәр?”* дија сорди. Өмәр:

- *Милләти бирбиринә дүшүрән Мухаммедин бәдәнини ортадан калдурмаја гедијерим, жевабыны верди.* Нуајм:

- *Чәтин бир ишә калхыштын, дедуғунда, Өмәр:*

- *Сән дә ми Мухаммедден јана олыјерсин?* дија чыхышты. Нуајм:

- *Ја Өмәр, сән бәни бырах, гәнди аиләнә бах, еништән Саудинән бажин Фатма мислиман олдиләр, дедуғунда, Өмәр:*

- *Еләјсә әвәл онларын ишини битирәјим,* дија јолуны дәгиштүрүп бажысынын капысыны чалды. О сырада бажысыјнән еништәси Пејғамбәримизә јенги билдүрүлмиш олан *“Та-Ха”* суресиндәки ајетләри охыјерләрди. Өмәрин силахлы гәлдуғуны гөрүнжә корхуп Куран сајфаларыны сахладыләр.

Өмәр ичәри гирдүхтан сора нә охудүхларыны сорды. Онлар да : *“Бир шеј јох”* дедиләр. Өмәрин херси даха да артты. *“Демах ешиттүхларым тоғријмиш”* дејип еништәсини јахасындан тутуп јере чарпты вә дөгмәјә башлады. Кожасыны куртармах иштәјән Фатманын јүзүнә дә бир јумрух атты. Заваллы кадын ағзындан бурнундан ахан канлар ичиндә јере сәрилди. Фатма иманынын вердуғы јүрәклулуғинән Өмәрә бу сөзләри сөјләди:

- *Аллахтан корх. Бир кадына јаптүхларына бах. Бән вә кожам мислиман олдух. Башымызс кессән бундан дөнмәзүх.*

Өмөр:

- *Охуодугунуз шеји бәнә гәтүрүн*, деди. Бажыс чыхарып верди. Өмөр диккатинән охумаја, охухча да жүрәги јумушамаја башлады. Куран-и Керимин ешсиз ахенги (гармонijasы), манасындаки жүксәклүх, охунушундаки татлилух вә гөзәллух Өмәрин жүрәгини фетхетти. Артух Өмәрин жүрәги Ислама ачуғьди. Хазретти Пејғамбәрин јанына гетти. Өгүндә диз чөкти вә Келиме-и Шехадети гәтүрүп мислиман олды. Орада булуналар буна чох сәвиндиләр. Хәп барабар Келиме-и Шахадет гәтүрдиләр.

Өмәрин Ислама гирмәсијнән мислиманлух даха да куввәтләнди. Өмөр:

- *Јааранымыз кач кишидүр?* дија сорди.

- *Сәнинән барабар кырх киши*, дедиләр.

Өмәрин истәгијнән, өгдә Пејғамбәримиз олдуғы халда мислиманларын хәпписи тоғрижа Кәбеје геттиләр. Орада топлу оларох вә ачухта намаз кылдиләр. Өбүр тәрәфтән мүшрикләр Пејғамбәри өлдүрмәјә јолладухлары Өмәрин мислиман олдуғуны дүјдухларында шашкына дөндиләр.

Пејғамбәримизи өлдүрмах ичүн јола чыхан Өмәрин мәрхәмәтсиз вә таштан даха каты жүрәгини бажысынын әвиндә охухчы Куран ајетлери јумушатмиш, каранух гөвлүни нуринән толдурмиш. Пејғамбәрә олан дүшманлух хисләрини достлуға чәвүрмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммед инсанлары нија вә нәсин ачухтан Ислама дәвәт етти?
2. Мүшрикләрин мислиманлара әзијатларыны вә мислиманларын бу әзијатлар каршысында нә јаптухларыны ағнадын.
3. Хазрети Мухаммеде ән чох дүшманлух едәнләр кимләрдүр?
4. Курејшин Хазрети Мухаммеде дүшман олмасынын сәбәпләри нәләрдүр?
5. Абу Талиб кимдүр? Хазрети Мухаммеде нәсин корумиштүр?
6. Хазрети Хамза вә Хазрети Өмөр нәсин мислиман олдиләр?

Конулар:

- Мүшрикләрин мислиманлары бојкоты
- Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин рәхмәтлүх олмалары
- Таиф јолжлуғы
- Акабе биатлары
- Мирач мужизәси
- Мирач хедијасы - намаз

МҮШРИКЛӘРИН МИСЛИМАНЛАРЫ БОЈКОТЫ

Хазрети Хамза вә Хазрети Өмәрин мислиман олмалары вә Исламын гүндән гүнә јайылмасы мүшрикләри ејжә корхутти. Бунун үстүнә топланып мислиманлара каршы бојкот карарларыны алдылар.

“Бундан сора мислиманларинән вә онлары химаје едәнләринән, Мухаммедин ақрабасы олан Хашимоғулларыјнән хәр түрли бағлантыјы кәсәжахлар, онларынән хеч кимсә гөрүшмијажсах, алыш вериш етмијажсах, кыз алып вермијажсах-тур.”

Мүшрикләрдән Мансур ибн Икриме бу ағнашмајы јазды вә хәп барабар Кәбенин туварына астылар.

Бојкот карары үч јил девам етти. Бу сүре ичиндә мислиманлар чох сыхынты чәктиләр. Мүшрикләр мислиманларын топлу оларак сығындуғы мәхәлләјә јијажаж ичәжәх сохмамак ичүн әлләриндән гәләни јаптылар. Мислиманлар, Ислам уғруна хәр түрли сыхынтыја, чәтинлуға, ачлуға вә сусузлуға катландиәр. Ағач јапрахлары јејип јашамак зорунда калдылар. Ачлухтан ферјад едән чожухларын дуруми исә јүрәкләр ажысыјды.

Бу инсанлухдышы тавранышларинән дә мүшрикләр бир нәтижә аламады, Ислам нурунун јайылмасыны әнгәлләјәмәдиләр. Бу арада бир гүвә Кәбенин туварына асылан ағнашманын кағыдыны јејип “Аллах” адындан башха өбүр јазыларын тамамыны јохетмишти. Ајрыжа Мансур ибн Икрименин алашмајы јаздуғы әли курумиш вә чолах калмишти. О заман “Бесмеле” јеринә “Бисмикелләхүмме” кулланылурды.

Сонунда мүшрикләрдән биркач киши инсафа гәлип залым ағнашмајы ендүрүп јырттылар. Беләјнән бојкот кахмиш вә мислиманлар да бөјүк бир сыхынтыдан куртулмиш олдылар. Мислиманлара ујгуланан бојкот Пејғамбәрлуғун јединжи јилиндән онунжи јилинәчән үч јил девам етти.

АБУ ТАЛИБ ВӘ ХАЗРЕТИ ХАДИЖӘНИН РАХМӘТЛИ ОЛМАЛАРЫ

Божкотун кахмасынән Пејғамбәримиз вә мислиманлар бирез рахат нәфәс алдылар. Факат арадан чох гечмәдән Пејғамбәримизин әмиси Абу Талиб, биркач гүн сора да ханымы Хазрети Хадижә рәхмәтлух олдылар.

Абу Талиб Пејғамбәримизи өз әвләди кими сәвәр вә корурди. Хазрети Хадижәсә Пејғамбәримизә илк инанан, ән сыхынтылы заманларда Они тәсәлли едән, јардымжы олан садык вә вефакәр бир еш иди. Пејғамбәримиз, гәндинә хәп дәстәк олан бу ики дәғәрли варлуғи кәјбетмахтан бөјүк үзүнти тудди. Бу сәбәптән бу јилә үзүнтүли үйл ағнамына гәлән “*Хүзүн јили*” дејилмиштүр.

Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин өлүмүндән сора мүшрикләр Пејғамбәримизә әзијаты артурдиләр. Бир гүн јолдан гечәндә алчағын бири Пејғамбәримизин башына топрах атмиш. Пејғамбәримиз о халда әвинә гетмишти. Кызы Хазрети Фатыма бабасыны елә гөрдүғүнда ичи сызламиш вә үстүнә атылан топрахлары тәмүзлијанда ағламишти. Кызынын ағладуғуны гөрән Пејғамбәримиз (с.а.с.): “**Ағлама јаврум, Јүжә Аллах бабаны коријахтур**” дејип Аллаха олан гүмәнини дилә гәтүрмишти.

ТАИФ ЈОЛЖУЛУҒЫ

Абу Талибинән Хазрети Хадижәнин өлүмүндән сора мүшрикләрин Пејғамбәримизә әзијатлары артурмалары үстүнә Пејғамбәримиз Таиф халкыны Ислама дәвәт етмах ичүн мислиманлардан Зејд ибни Харисеји јанына алып Таифе гетти. Таифлиләр Исламы кабул етмәдухлары кими, Пејғамбәримизин орадан чыхып гетмәсини иштәдиләр. Бунинән дә калмајып Пејғамбәримизи таша туттиләр. Атылан ташлардан ајахлары јараланды, кан ичиндә калды, јүријамијажах хала гәлди. Зејд исә бәдәнини Пејғамбәримизә сипәр едип атылан ташлардан корумаја чалышыјерди.

Јол кәнәриндә бир баға сығынан Пејғамбәримиз бурада бирез динләндухтан сора үзүнти ичиндә Меккејә дөнди. Пејғамбәримиз хаятынын ән бөјүк әзијатынән бу јолжулук сырасында каршылашмиштүр. Ама бу оланлардан үмитсизлуға дүшмәди. Хеч јилмәди. Вәзифәсинә девам етти.

АКАБЕ БИАТЛАРЫ

Пејғамбәр Әфәндимиз јилләринән Мекке халкыны Ислама дәвәт етмиш, анжах Меккелиләрин инатчи тутумундан өтүри бөјүк чәтинлухларынән каршылашмишти. Не вар ки, онларын бу тутуму Ислам Пејғамбәрини вәзифәсиндән алыкојажах дәғүлиди. Исламын нуру инсанлуғы ајдынлатмаја девам едәжағыды. Бунун ичүн Јүжә Аллах јени бир уфук ачты. Исламын јажылмасы ичүн даха әлвеишли бир чевре хазырлады. Бу чевре Медине иди.

Пејғамбәрлуғун он биринжи јили Хаж мевсиминде Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Мекке дышына чыхты. Мединедән гэлән алты кишилүх бир топлулугынән каршылашты. Онлара Пејғамбәр олдугуны сөjlәди. Куран охуды. Аллахын әмирләрини ағнатты. Онлары мислиман олмаја дөвәт етти.

Мединелиләр еј дүшүнжәли инсанларыды. Пејғамбәримизин сөjlәдухларынын ахла ујғун вә тоғри олдугуна инанып мислиман олдылар. Мединеје дөндухларында Исламын јајылмасына чалыштиләр.

Биринжи Акабе Биаты (Пејғамбәрлуғун он икинжи јили)

Ертәси јил Меккеје гэлән Мединелиләрдән он ики кишилүх бир груп Мекке јахынында Акабе дејилән јерде Пејғамбәримизинән гөрүшти. Реисләри Есаб бин Зүраре иди. Араларында бир јил әвәл мислиман олмиш беш киши дә варыди. Бунлар: *“Аллаха ширк (Аллахтан башха Танры олдугуна инанмах) кошмамах, хырсызлүх јапмамах, зиина (әвли олмадуғы инсанынән барабар олмах) етмамах, јалан вә ифтирадан сахынмах, Пејғамбәрә каршы гәлмамах”* хусусунда Пејғамбәримизә биат еттиләр (егемәнлуғуни, бөјүклүғуни кабул еттиләр), сөз вердиләр. Буна *“Биринжи Акабе Биаты”* дејилүр.

Мединелиләр гәндиләринә исламијети өгрәдәжах бир кимсә иштәдиләр. Пејғамбәримиз дә бу вәзифәји јүрүтмах ичүн Мусабы вәзифәләндүрди. Мусаб Мединеде Исламын өгрәтилмәси вә јајылмасында бөјүк хызмәтләр јапты.

Икинжи Акабе Биаты (Пејғамбәрлуғун он үчүнжи јили)

Бу јил Мединедеки мислиманлардан јетмиш беш кишилүх бир груп Меккеје гәлди. Бунларын икиси кадынды. Акабе дејилән јерде Пејғамбәримизинән гөрүштүхтан сора *“Икинжи Акабе Биаты”* герчәкләшти. Буна гәрә Мединелиләр кадынларыны, кызларыны нәсин коријерләрсә, Пејғамбәримизи дә елә коријажахларына сөз вердиләр. Хәпписи әлләрини Пејғамбәримизә узатып биат еттиләр.

Бундан сора Пејғамбәримиз араларындан он ики кишији темсилжи сечмәләрини иштәди. Онлар да он ики кишији темсилжи сечтиләр. Хәпписи дә Хазрети Пејғамбәрә: *“Тарлүх вә генишлүх заманында, хәр хал вә дурумда итаатте (бојун әгмәјә), сөзүн хәр заман тоғрисини сөjlәмәјә вә Аллах јолунда хеч бир шејдән корхмамаја”* сөз вердиләр.

Акабе биатлары Исламын јајылмасында мүхим бир дөнүм ноктасы олды.

МИРАЧ МУЖИЗӘСИ

“Мирач” сөзлүхта - јүксәгә чыхмах, *“Исра”* да - гежә јүрүмах, демахтур. Пејғамбәр Әфәндимиз Хижреттен бир жарым јил әвәл Режеп ајынын јигирми јединжи гежәси Меккедеки Месжид-и Харамдан Кудүстеки Месжид-и Аксаја гөтүрүлмиш, орадан да гөкләрә јүксәлмиш, Мелекуут әлемини сејретмиштүр.

Аллахын сонсуз кудретинин бир эсэри вэ Пејғамбәримизин эн бөјүк мужизәләриндән бири олан Мирач хадисесине мүшрикләр инанмадиләр. Чүнки онлар Јүжә Аллахын бөјүклүғуни, кудретинин генишлүғуны ағнамахтан ажиздиләр. Онлар, сынырли бир дүшүнжә вэ батыл бир инанжа сахип олдухлары ичүн Мирач мужизәсини каврајажах сәвијада дәғүлидиләр.

Мүминләр хеч шүпә етмәдән Миражи кабул еттиләр вэ инандыләр. Хазрети Абу Бекире Мирач олајы ағнамылдуғу заман О *“Буни Мухаммед сәјлијерсә тоғридүр”* деди вэ Пејғамбәримизи тәсдик етти. Бундан сора гәндисинә *“Тәсдик едижи”* манасына гәлән *“Сыддык”* ады верилди.

МИРАЧ ХЕДИЈАСЫ НАМАЗ

Хәр ханги бир сејахаттан дәнән кимсә јахынларына хәдијалар гәтүрдүғу кими, Пејғамбәримиз дә мукаддес Мирач јолжулуғундан мүхим муждәләр вэ хәдијаларинән дәнмиштүр.

Мирач гежәси Пејғамбәримиз (с.а.с.) јүксәлдуғи јүжә макамда Аллаха ка-вушмиш, арада хеч бир васыта олмадан Иләхи Вахијә (хитаба) мазхар олмиштүр (шәрәфләндрүлмиштүр). Бу макамда гәндинә үч шеј верилмиштүр:

- 1. Бакара суресинин сон ики ајети (Амен - ерресулү),**
- 2. Үммәтиндән Аллаха ширк кошмијанларын жәннәтә гирәжағы муждәси,**
- 3. Мирач хәдијасы оларак беш вахыт намаз.**

Исламын шартларындан бири вэ динин дирәғи олан намаз Мирач гежәсиндә фарз олмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Мүшрикләр мислиманлара нәсин бир бојкот карары алдиләр? Бојкот кач јил сүрди?
2. Абу Талиб вэ Хазрети Хадижә не заман рәхмәтлүх олдыләр? Бу јилә не ад верилди?
3. Пејғамбәримизин Таиф јолжулуғуны ағнадын.
4. Биринжи вэ икинжи Акабе Биатларыны ағнадын.
5. Пејғамбәримиз не заман Миража чыхмиштүр?
6. Мирач хәдијалары нәләрдүр?

ХИЖРЕТ ВӘ МЕДИНЕДЕКИ ИЛК ЖИЛЛӘР

Конулар:

- *Пејгамбәримизин Меккеден Мединеје Хижрети*
- *Хазрети Пејгамбәрин Мединеде каршыланышы*
- *Месжид-и Небевинин жапылышы*
- *Әнсәр вә мухажирләр арасындаки кардашлук*
- *Пејгамбәр мәктәби вә Асхаб-ы Суффа*

ПЕЈГАМБӘРИМИЗИН МЕККЕДЕН МЕДИНЕЈЕ ХИЖРЕТИ (М. 622)

Ислам тарихиндә Пејгамбәримизин Меккеден Мединеје гөч етмәсинә “Хижрет” дежилүр.

Мүшрикләрин баскы вә зулүмләринин девам етмәси үстүнә Пејгамбәримиз мислиманларын Меккеден Мединеје хижрет етмәләринә изин верди. Мислиманлар группалар халында Мединеје гөч етмәжә башладиләр. Дин уғрунда тоғуп бөјүдүхлары журтларыны, мал вә мүкләрини бырахтиләр. Мединеде јанан үмит ишығына коштиләр.

Меккеде Пејгамбәримизинән барабар Хазрети Абу Бекир, Хазрети Али вә бир кач мислимандан башха кимсә калмамишти. Пејгамбәримиз бүтүн чәтинлухлара бахмадан вәзифәсини јапмиш, Пејгамбәрлуғунун он үч јилини Меккеде тамамламиш булунијерди.

Мүшрикләр, Мединелиләрин мислиман олмасы вә Меккедеки мислиманларын да Мединеје гөч етмәсијнән куввәтли бир Ислам топлулуғунун олушмасындан корхтиләр. Исламијети көкүндән јохетмах ичүн “Дарун-Недвә” дежилән јерде гизлижә топландиләр. Абу жехилин теклифинә ујуп Пејгамбәримизи өлдүрмәжә карар вердиләр. Бу корхунч карары ујуламах ичүн хәр кабиләдән бирәр жәјил сечтиләр. Сечилән бу силахлы жәјилләр Пејгамбәримизин әвинин әдрәфини сардиләр вә дишәри чыхмасыны бәкләмәжә башладиләр.

Мүшрикләрин гизлижә алдуғи бу өлүм карары Аллах тәрәфиндән Жебраил аражилуғыјнән Пејгамбәримизә билдүрүлди вә хижрет етмәсинә изин верилди. Пејгамбәримиз гәнди јатағына Хазрети Алији јатуруп әвини саран мүшрикләрин арасындан чыхты вә Хазрети Абу Бекирин әвинә гетти. Аллах Пејгамбәрини коруды. Әли силәхлы мүшрикләр Они гөрәмәдиләр.

Јол хазырлухлары јапылдухтан сора Пејғамбәримиз Хазрети Абу Бекиринән барабар гежә Меккеје бир жарым саат узахлухта олан Севр тағына геттиләр вә орада бир мағарада гизләндиләр. Сабах олдуғунда Пејғамбәримизин әвдән чыхтуғы ағнашылды. Мухаммеди ким булурса она јүз дөвә мұкафат вериләжағына сөз вердиләр.

Пејғамбәримизи арығанлар јолдаки изләри такип едип мағаранын өгүнәчән гәлдиләр. Мағаранын гиришинә бир өрүмжәгин ағ гәрмиш олдуғуны гәрдиләр. Мағаранын ичинә гирип арамах иштәдиләр, ичләриндән бири: “ичәријә инсан гирсәјди, бурада өрүмжәгин ағы вә гөгәрчинин јувасы олмазды” дедуғунда дөнүп геттиләр.

Мүшрикләр мағаранын өгүнә гәлдухлары сырада Хазрети Абу Бекир ендишәләнип:

- *Бизи гөрәжсахлар, ја Рәсулеллах, деди.*

Пејғамбәр Әфәндимиз:

- **Үзүлмә, Аллах бизинән барабардур,** дија каршылух верди.

Мағаранын ағына өрүмжәкләрин ағ өрмәси, орада битән бир ағажын талларына гөгәрчинләрин јува јапып јумурта бырахмасы бирәр мужизәдур. Јүжә Аллах, сәвгүли Пејғамбәрини бу мужизәләринән корумиш, мағаранын ағына гәлән дүшманлары гизли бир куввәт гери чәвүрмиштүр.

Пејғамбәримиз вә хазрети Абу Бекир мағарада үч гүн калдухтан сора Мединеје гетмах ичүн жола чыхтиләр. Онларын пешиндән гедән Сүрака адында бир пехливан изләрини булди. Бүтүн гүжијнән атыны үсләринә сүрди. Онлара ејжә јахлашты. Там бу сырада атынын ажахлары сүрчти. Гәнди дә јере јуварланды. Тәзәдән топарланып вар куввәтијнән атыны тәкрәр иләри сүрди. Факат бу дөфә атынын ажахлары дизләринәчән кума батты. Олдуғы јерде чахылып калды. Гизли бир куввәт атыны гери чәкијерди. Сүрака бу дуруми гөрүнжә корхты. Јаптуғуна пишман олды. Пејғамбәримиздән аф диләди вә гери дөнди. Архадан гәләнләрә дә: “*Бән буралари арадым, кимсә јохтур*” дејип онлары гери чәвүрди. Сүрака даха сора мислиман оلميштүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз бир хафта сүрән тарихи јолжолуғуны тамамлајып бир пазартеси гүнү Медине јахынындаки Куба көвүнә улашты. Бурада бөјүк бир сәвгијнән каршыланды.

Пејғамбәримиз бурада он гүндән чох калды. Мәсјид јапылыркән мүбарек әлләријнән таш ташыды. Бир ишчи кими чалышты. Ислам тарихиндә јапылан илк мәсјид будур. Пејғамбәримиздән үч гүн сора Меккедәән ајрылан Хазрети Али дә бурада Пејғамбәримизә јетишти.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН МЕДИНЕДЕ КАРШЫЛАНМАСЫ

Янындаки мислиманларинән барабар Пејғамбәр Әфәндимиз бир жума гүни Кубадан Мединеје хәрәкәт етти. Салимоғуллары јурдуна гәлдүхлары заман әвлә вахты олмишти. Пејғамбәр Әфәндимиз жума намазынын фарз кылындугуны мислиманлара билдүрди. Мединеје тоғри јолуна девам етти.

Мединелиләр бир бајрам сәвинжи ичиндә бу шәрәfli мисәфири каршыламах ичүн јолун ики тәрәфинә сыраланмишләрди. Пејғамбәримиз гечәндә “*Бујурун, ја Расулеллах*” дијерләр, уфак јаврулар да “*Аллах елчиси гәлди*” дија сәвинч чығлухлары атыјерләрди.

Мединеде бөјүк бир сәвинжәнән каршыланан Пејғамбәримиз, Халид бин Зейд, јани Абу Ејјүб Енсари Хазретлеринин әвиндә мисәфир олды вә бурада једи ај катән калды.

МЕСЖИД-И НЕБЕВИНИН ЈАПЫЛЫШЫ

Абу Ејјүб Енсаринин әвинин јанында бош бир топрах варыды. Пејғамбәр Әфәндимиз бу топрағы сатын алып үстүндә бир месжид вә әдрәфиндә дә гәнди динин јашамасы ичүн отахлар јаптурди. Сора да мисәфир оларак калдугы әвдән бураја ташынды.

Бөгүн мислиманлар тәрәфиндән зијарет едилән Мединедеки “*Месжид-и Небевии*” иштә бурасыдүр. Бу месжид јапылыркән дә Пејғамбәримиз сыртында керпич ташымиш вә гәнди чалышмиштүр.

ӘНСӘР ВӘ МУХАЖИРЛӘР АРАСЫНДАКИ КАРДАШЛУХ

Меккеден гөч едип Мединеје гәлән мислиманлара “*Мухажир*”, Мединенин јерли халкына да, мухажирләрә јардым еттухлары ичүн “*Әнсәр*” дејилди.

Малларыны, мүкләрини бырахып гәлән мухажирләрә Мединелиләр хәртүрли јардым јаптиләр. Онлары бағырларына бастыләр, әвләриндә мисәфир еттиләр, әтмәкләрини онларынән бөлүштиләр.

Дүнја тарихиндә бирбирини белә жандан сәвән, бирбиринә бу катән ичтән бағланан башха бир топлулух гөстәриләмәз. Бүтүн дүнјаја өрнәк олан бу олај Ислам кардашлуғунун ән гөзәл әсәридүр.

Пејғамбәримиз Мухажирләрден хәр бирини Әнсәрдән биријнән кардаш јапты. Бу кардашлух кан кардашлуғундан даха қуввәтлијди.

Ислам тарихинде хәр заман хөрмәтинән анылан Әнсәр вә Мухажирләр динимизә бөјүк хызмәтләрдә булунмишләрдүр.

ПЕЈҒАМБӘР МӘКТӘБИ ВӘ АСХАБ-Ы СУФФА

Месжид-и Небевинин бир тәрәфиндә үсти капалы оларах жапылан јере “Суффа”, бурада каланлара да “Асхаб-ы Суффа” дејилмиштүр.

Бурада әви олмијан јохсуллар вә кимсәзизләр калурды. Бу кишиләр иш булдухлары заман чалышур, гечинүрләрди. Иш буламадухларында да Пејғамбәримиз вә Асхабын зәнгинләри тәрәфиндән ихтијачлары каршыланурди. Бу группан әвләнәнләр әјри бир әвә ташынуур, тәзә бир јува куарды.

Бурада булуанлар хәр заман Пејғамбәримизинән барабар олуур, Онун илиминдән фәјдаланурларды, гүнләрини ибадет вә илим өгрәнмәјнән гечирүрләрди. Исламда илк еғитим вә өгрәтим куруми, Суффа мәктәби, дәрәс гәрән Асхабын мәәллими дә Хазрети Пејғамбәрдүр (с.а.с.). Пејғамбәримиздән ән чох хадис ағнатан Абу Хурейре бу мәктәптә јетишиштүр.

Суффа мәктәбиндә јетишәнләр ичиндә Ислам динини, Куран-и Керими вә Хадис-и Шерифләри чох еј каврајан, ағнајан, ачухлајан бөјүк алимләр булулмахтајды. Башха јерләрдә Исламијети ағнатмах ичүн вәзифәләндүрүләнләр бунлардан сечилүрди.

Бу сәбәплә Суффа адыны ташыјан бу јер Ислам тарихиндә илк дәфә курулан мәктәптүр. Бу мәктәптә јетишәнләр Исләмијетин јәјылмасында вә динин өгрәтилмәсиндә мүхим вәзифәләр јапмишләрдүр.

СОРУЛАР:

1. Хижрет нә демахтур?
2. Пејғамбәримизин вә мислиманларын Хижрет етмәләринин сәбәби нәдүр?
3. Хижрет олајыны вә Хижрет вахтында Пејғамбәримизин гөстәрдуғы мужизәләри ағнатын.
4. Ислам тарихинде јапылан илк месжид хангисидүр?
5. Пејғамбәримиз Мединеде нәсин каршыланмиштүр вә кимин әвиндә мисәфир калмиштүр?
6. Месжид-и Небевиндә нәдүр? Нерәје јапылмиштүр?
7. Әнсәр вә Мухажир кимләрә дејилүр?
8. Асхаб-ы Суффа кимләрә дејилүр? Бунларын Ислама ханги хызмәтләри олмиштүр?

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (с.а.с.) САВАШЛАРЫ

Конулар:

- *Бедир савашынын сәбәпләри*
  - *Бедир савашы сә нәтижәләри*
  - *Ухуд савашынын сәбәпләри*
  - *Ухуд савашы вә нәтижәләри*
  - *Ухуд савашындан алынажах дәрсләр*
  - *Хендек савашынын сәбәпләри*
  - *Хендек савашы вә нәтижәләри*
  - *Хубејбије антлашмасы (мүкавиләси)*
  - *Хубејбије антлашмасынын нәтижәләри*
  - *Комши дәвләт башканларына јолланан Ислама дәвәт мәктуплары*
  - *Хажерин фетхи*
  - *Кәбе зијарети (Каза Умреси)*
-

БЕДИР САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Пејғамбәримиз Мухажирләринән Мединеје јерләштухтан сора Меккели мүшрикләр дүшманлухларындан вазгечмәдиләр. Медине јахынларыначан гәлип мислиманларын отлыјан дөвәләрини алып гөтүрдиләр. Мүшрикләр Абдуллах ибн Үбејбеје хабәр јоллајып Мухаммеди өлдүрмәсини ја да Мединедән чыхармасыны иштәдиләр. Әгәр буни јапмазса Мединеје салдыражахларыны билдүрдиләр. Өбүр тәрәфтән мислиманларынән јапылажах бир саваша хазырланмах ичүн бөјүк бир тижарет кәрваныны Шама јолладиләр.

Мислиманларын бу тәхликәләрә каршы ујанух олмасы вә тәдбир алмасы гәрәкијерди. Кәрванын хәрәкәтини әнгәлләмах ичүн Хижретин икинжи јили Пејғамбәр Әфәндимиз үч јүз беш кишилух бир ордујнан јола чыхты. Буни тујан Меккели мүшрикләр бин кишилух бир ордујнан Медине үстүнә јүрүдиләр. Бедир дејилән јерә гәлдухларында турдиләр вә бурадаки су кајнакларыны контроллери алтына алдиләр.

Мислиманлар Мединедән саваш ичүн дөгүл, мүшрикләрә аит тижарет караванынын хәрәкәтини әнгәлләмах ичүн чыхмишләрди.

Меккедән бөјүк бир дүшман ордусунун гәлдуғунун хабәри алынды. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Асхабыјнән мәсләхәт егтухтан сора дүшманынән каршылашмаја карар верди.

Бедире гәлән Ислам ордусу кумлух бир сахаја енмах мәжбур калды. Бурада су жоғьди. Чүнки даха әвәл гәлән мүшрикләр сујун булундуғы јери заптетми-

шләрди. Факат Аллахын жардымы јетишти. О гежә бол јағмур јағды. Мислиманлар су сыхынтысындан куртулды.

Пејғамбәримиз Ислам динини гөзәл сөзинән вә иршад (рәхбәрлух) јолыјнән јаймаја чалышмиш, кимсәји зорламамиштүр. Анжах мүшрикләрин салдырыларына каршы Аллах тәрәфиндән мислиманларын савашмасына изин верилмиштүр.

БЕДИР САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 2 / М. 624)

Мүшрикләр инсан (әскәр) сајысы вә силәх бахымындан мислиманлардан чох үстүн дурумдајдылар. Бу сәбәплә савашы казанажахларындан әмин гөрүнијерләр, мислиманларын маневи гүжүни хесаба катмијерләрди. Бурада Хакынән Батыл, Иманынән Күфүр чарпышажахты. Исламын гәләжәғы да бу савашын нәтижәсинә бағлијди.

Ертәси гүнүн сабахында ики орду каршы каршыја гәлди вә саваш башлады. Иштә о анда Пејғамбәримиз әлләрини гөгә калдуруп:

“Ја Рабб! Бәнә ваадеттуғун жардымы бөгүн вер” дија дуа етти. Даха сора сеждеје капанып јүжә Аллаха белә јалварды: **“Ја Рабб! Бу бир авуч мислиман бөгүн гәләф олурса, јерјүзүндә Сәнә ибадет едәжах кимсә калмијажах.”**

Аллах Тејалә Пејғамбәринин дуасыны кабул етти.

Мислиманлар иманларындан алдухлары гүжинән кахраманжа саваштыләр вә Аллахын жардымыјнән гәндиләриндән кат кат үстүн олан дүшман ордусуну бөјүк бир бозгуна уғраттыләр. Дүшманлар саваш аланында јетмиш өли, јетмиш дә әсир бырахып качтыләр. Исламын ән бөјүк дүшманы Абу Жехил дә өләнләрин арасындајды. Беләјнән саваш мислиманларын кесин зафәријнән нәтижәләнмиш олды. Бу савашта мислиманлардан он дөрт киши шехит олмиштүр.

Ислам ордусу зафәр сәвинжијнән Мединеје дөнди. Пејғамбәр Әфәндимиз әсирләрә еј тавранылмасыны әмретти. Әсирләрин бир кысмы Фидје (бәлли бир миктар пара) каршылуғунда сәрбест бырахылды.

Бу миктар парајы буламијан вә охума јазма билән әсирләрдән хәр бири мислиманлардан он кишијә охума јазма өгрәттухтан сора салыверилдиләр. Пејғамбәримизин бу тавранышы Ислам дининин охума јазмаја вә билги сахиби олмаја нә катән әхәммијат вердуғуны гөстәријер.

УХУД САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Мүшрикләрин Бедир савашында јенилгије уғрамалары Меккеде бөјүк үзүнти мејдана гәтүрди вә мүшрикләр матем тутмаја башладыләр. Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух јапанлардан Абу Лехеб бу үзүнтинин тәсиријнән өлди.

Мүшриклар Бедирдәки ағыр јенилгинин өжүни алмаһ ичүн үч бин кишилүх бир орду хазырладылар. Бедир савашында јахынлары өлдүрүлән бир чох кадын да ордуја катылмишти. Абу Сүфјан башканлуғундаки бу орду бирдән Меккеден хәрәкәт едип Мединеје јахын бир узахлүхта булунан Ухуд тағында караргәхыны курди.

Пејғамбәримизин әмиси Аббас о сырада хәлә мислиман олмамишти вә Меккеде булунијерди. Мүшрикларин Медине үстүнә јүрүдүғуны бир мәктүбинән гизлижә Пејғамбәримизә билдүрди. (Пејғамбәримизи чох сәвән әмиси Аббас даха сора мислиман олмиштүр.)

УХУД САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 3 / М. 625)

Мәктүпта билдүрүлдүғи кими герчәктән дүшман ордусунун Ухуд тағыначан гәлип бурада караргәх курдүғи ағнашылмишти. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Асхабыјнән дуруми гөрүшти вә бин кишилүх бир куввәтинән дүшман ордусунун булундүғи Ухуд тағына хәрәкәт еттиләр. Јолда үч јүз мұнафык ордудан ајрылып гери дөндүғунда мислиманларын сајысы једијүз киши калды.

Мислиманлар дүшманын булундүғи јере вардухларында архаларыны Ухуд тағына верип саваш дүзәнинә гирдиләр. Ислам ордусунун сол тәрәфиндә бир вади варыди. Бурадан гәләбиләжах бир дүшман салдырысыны өнләмаһ ичүн Пејғамбәримиз бураја әлли кишилүх окчу бирлүғи јерләштүрмиш вә онлара бу әмри вермиш: **“Дүшман иштәр јенсин, иштәр јенилсин, бәндән әмир алмадухча бурадан асла ајрылмајыңыз. Дүшман атлиләри гәлдуғунда ок атыңыз.”**

Мислиманларын кахраманжа чарпышмасы каршысында дүшман ордусу бозғуна уғрады. Бу ордуда булунан кадынлар да тағлара тоғри качышмаја башладылар. Анжах саваш там олараһ казанылмыш дөгүлиди. Дүшманын пешиндән гедип кесин олараһ нәтижә алынмасы гәрәкирди.

Не вар ки, савашы казандухларыны заннедип дүшманларын бырахтухлары ганимет малларыны топламаја башладылар.

Бунлары гөрән әлли кишилүх окчу бирлүғи дә башларындаки комутанларыны динләмәјип (бир кач тәнәсиндән башха) јерләриндән ајрылдылар. Халбуки Пејғамбәримиз онлара гәндиндән әмир алмадухча јерләриндән ајрылмамаларыны тәмбих етмишти.

Окчу бирлүғунун јериндән ајрылмасы мүшрикларин ишинә јарады. Хама топарланып окчуларын тәркеттухлары вадидән хұжума гечтиләр. Бу хұжум каршысында мислиманлар чох зор дурумда калдылар. Мислиманларын бу гафлети казанылмиш олан зафәрин әлдән гетмәсинә, Пејғамбәримизин әмиси Хазрети Хамзајнән барабар бирчох Ислам кахраманынын шехит дүшмәсинә сәбәп олди. Пејғамбәримизин мүбарек диши кырылды, јүзи јараланды. Савашын ән шиддәт-

ли анында билә Пејғамбәримиз јүзүндәки канлары силәркән белә дуа едијерди:
“Ја Рабб! Милләтими бағышла... Онлар нә јаптухларыны билмијерләр.”

Иштә Пејғамбәримизин јүрегиндәки мәрхәмәт вә инсан сәвгиси...

Ухуд савашында мислиманлар јетмиш шехит вердиләр. Мүшрикләрдән өлдүрүләнләрин сајысы јигирми икијди. Саваш сырасында Ислам ордусундаки каддынлар бөјүк федакәрлух гөстәрмишләр, әскәрләрә су тағытып, јаралары сарып хызмәт етмишләр.

Пејғамбәримиз јилләр сора Ухуд савашынын јапылдуғы јердән гечәркән о ажи гүни хатырлајып јанындакиләрә белә сәсләнмиштүр:

“Мислиманлар! Бундан сора тәкрәр путлара тапманыза имкән јохтур. Бундан зәррә катән ендиһә етмәм. Корхтуғум шеј, сизин дүнјаја тапманыздур.”

Бу савашта мүшрикләр галип гәлмәјнән барабар бәкләдухлари нәтижәләри әлдә едәмәдән Ухуддан чәкилдиләр. Тәзәдән топарланан мислиманлар бир сүрә дүшманы такип едип пешиндән геттиләр. Дүшман тәкрәр савашмајы гөзә аламады. Меккејә тоғри јолуна девам етти. Мислиманлар да Мединејә дөндиләр.

УХУД САВАШЫНДАН АЛЫНАЖАХ ДӘРСЛӘР

Савашын башында мислиманлар зафәри казанмышкән, даха сора нија јенилгисе уғрадыләр?

Бунда мислиманлар ичүн алынажах мүхим дәрсләр вардур.

Бөјүкләрин сөзүни динләмәмах, куманданлара итаатсизлух етмах, чох кутсал бир вәзифә олан нөбәти бырахып шахси мәнфаат пешиндә кошмах бир ордунун савашы кајбетмәсинә сәбәп олур вә бундан бир тәк бу јанлышы јапанлар дөгүл, бүтүн милләт зәрәр гөрүр.

Ухуд савашында иштә белә олмиштүр. Вадије јерләштүрүлән окчу бирлуғунун Пејғамбәримизин әмринә итаат етмәмәси вә нөбәт јерини бырахып ганимет топламаја башламасы, Ислам ордусунун јенилгисе уғрамасына вә мислиманларын феләкетә дүшмәсинә сәбәп олмиштүр.

Бу тарихи олај мислиманлар ичүн бир ујарыдур.

ХЕНДЕК САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Пејғамбәримиз Мединејә Хижрет еттухтан сора бурада јашыјан Јахудиләринән антлашма јапмишти. Куба јахынында јашыјан Надироғуллары Јахудиләри, Ухуд савашындан сора мислиманлары рахатсыз етмәјә башладыләр. Мислиманларинән јаптухлары антлашмалары бозмаја јөнәлдиләр. Бунинән дә

калмайып Пејғамбәримизи өлдүрмәх ичүн планлар хазырладиләр. Бунун үстүнә Јахудиләр јуртларындан чыхарылып сүргүн едилдиләр.

Јахудиләрин иләри гәләнләри буни махана едип Меккеје геттиләр вә мушрикләринән агнаштыләр. Ухуд савашындан ики јил сора мүшрикләр Абу Сүфјанын кумандасында он бин кишилүх бир ордујнән Медине үстүнә јүрүдиләр. Дуруми хабәр алан Пејғамбәримиз хәр заман олдуғы кими Асхабыјнән бир дурум дәғәрләндирмәси јапып дүшмана каршы деғишүк бир саваш тактиғи ујғулајып Мединеји корумаја карар верди.

ХЕНДЕК САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 5 / М. 626)

Мүшрикләрин бөјүк бир ордујнән Медине үстүнә јүрүдүғуны хабәр алдухтан сора Пејғамбәримиз дуруми Асхабыјнән гөрүшти. Мединеји ичәридән савунмах вә дүшманын ичәри гирмәсини әнгәлләмах ичүн шәхәрин әдрәфинә хәндәк казылмасына карар верилди. Башта Пејғамбәримиз, мислиманларын сүрәкли чалышмасы сонужунда хәндәк алты гүндә казылды.

Дүшман ордусу Медине өгүнә гәлдуғи заман хәндәги гөрдүғунда шашурди. Гечәжах јер арадыләр, факат буламадыләр. Мислиманлар гежә гүнүз нөбәт бекләјип дүшман хүжумларыны турдурдиләр. Пејғамбәрин дә гәнди сабахларачан нөбәт бекләрди.

Дүшман ордусунун кушатмасы узадухча Мединеде тарлух вә кытлух баш гөстәрди. Мислиманлар бөјүк сыхынтыләр чәктиләр. Мевсим кыш олдуғы ичүн саухтан вә ачлухтан ејжә јорулдиләр.

Кушатма башлыјалы јигирми једи гүн олмишти. Кушатманын сон гүнүндә Пејғамбәримиз Аллаха белә јалварды:

“Аллахым, еј, Кураны гөндәрән Раббим... Еј, дүшманларынән хесабы тез гөрән Раббим! Бу дүшман топлулуғуны кыр... Онлары хезимәтә уғрат... Ираделерини сарс, Аллахым...”

Пејғамбәримиз дуасыны битүрдухтан сора јүзүндә севинч бәлиртиләри гөрүлди. Дуасы кабул едилмишти.

Мислиманлара Аллахын јардым едәжағыны мүждәлијерди.

Ахшама тоғри дүшман тәрәфиндә чох шиддәтли бир јүзгәр чыхты. Кыса сүрәдә бөјүк бир фыртынаја дөнүшән бу јүзгәр куми, топрағы дүшманын јүзүнә чарпијер, чадырлары сөкүп атыејерди. Јемәк казанларыны дөвүрүп аташлары сөндүријерди. Тәбијат куввәтләри занки дүшманынән савашыјерди. Бу дурум дүшманы чох корхутти. Даха чох тајанамадиләр. Он бин кишилүх орду бозғуна уғрады. О гежә корхи вә дәхшәт ичиндә бир чох јијажах вә мал бырахып качтиләр.

Сабах олдуғунда фыртына динмиш, Медине вә эдрәфиндә дүшман калмаишти. Мислиманлар гәндилярини куртаран Аллаха хамдеттиләр. Бедир, Ухуд вә Хендек савашларында хеч бир нәтижә аламијан Меккели мүшрикләр, Исламын нуруны сөндүрәмијажахларыны ағнадиләр вә бундан сора бир даха мислиманлара салдырмадылар.

ХУДЕЈБИЈЕ АНТЛАШМАСЫ (Х. 6 / М. 628)

Меккеден гөч едип Мединеје гәлән мислиманлар тоғуп бөјүдухлары јуртларына хәсрәтләнмишләрди. Меккедеки кутсал Кәбеји зијарет етмах иштијерләрди. Хазрети Пејғамбәр Хижретин алтынжы јилиндә Кәбеји зијарет етмах ичүн бин дөрт јүз кишијәннән барабар Меккеје гетмах ичүн јола чыхты. Меккелиләр дуруми хабәр алдухларында мислиманлары Меккеје сохмамаја карар вердиләр.

Бунун үстүнә мислиманлар, Хубејбије дејилән јерде турдиләр. Пејғамбәримиз Хазрети Османы елчи оларак Меккеје јоллајып Кәбеји зијарет етмах иштәдухларыны билдүрди. Меккелиләр мислиманларын Кәбеји зијарет етмәсинә изин вермәдиләр вә буни гәләжах јилә бырахмаја карар вердиләр. Узун гөрүшмәләрдән сора мислиманларинән мүшрикләр арасында бир антлашма јапылды.

Бу антлашманын шартлары бу шәкилдә бәлирләнди:

1. Мислиманлар бу јил Кәбеји зијарет етмәдән Мединеје гери дөнәжахлар.
2. Гәләжах јил Меккеје гәләбиләжахлар, факат бурада үч гүндән чох калмијажахлар.
3. Мислиманлар Меккеје силәхсыз гирәжахлар.
4. Мислиманлар Меккедеки мислиманлардан хеч бирини Мединеје гөтүрмијажахлар, Мединелиләрдән Меккеде калмах иштәјән олурса калабиләжах.
5. Меккели мислиманлардан вә мүшрикләрдән бири Мединеје гедәжах олурса гери чәврүләжах, мислиманлардан бири Курејш тәрәфинә гечәрсә о теслим едилмијәжах.
6. Арап кабиләләри иштәдухлары тәрәфиәнән бирләшәбиләжах.

Антлашмадан сора Пејғамбәримиз вә барабар олдуғы мислиманлар Кәбеји зијарет етмәдән орадан гери дөнүп Мединеје гәлдиләр.

ХУДЕЈБИЈЕ АНТЛАШМАСЫНЫН НӘТИЖӘЛӘРИ

Антлашманын шартлары илк бахышта мислиманлар ичүн чох ағыр гөрүнијерди. Анжах Пејғамбәримиз бу шартлары кабул етти. Чүнки бу антлашманын иләридә мислиманлар ичүн чох фәјдали олажағыны билијерди.

Герчәктән дә елә олды. Мединеје дөнәндә јолда “*Фетих суреси*” Она билдүрүлди. Бу сүрәдә Јүжә Аллах мислиманлара бөјүк бир фетих вә зафәр мүждә-

лијерди. Меккели мүшрикләр кол којдухлары бу антлашмајнән илк дәфә мислиманларын варлуғуны танымыш олдыләр.

Арадан чох гечмәдән Меккелиләрдән базы кишиләр мислиман олуп, Мединејә гәлдиләр. Анжах антлашманын шартларына гәрә мүшрикләр онларын гери јолланмасыны иштәдиләр. Бундан сора мислиман олуп, Меккеден качанлар, Мединејә гедәмәдухлары ичүн Меккејнән Медине арасында бир јерде топланмаја башладыләр. Бурасы Меккелиләрин тижарет кәрванларынын гечтуғы мүхим бир јерди.

Заманынән бурада мислиманлар куввәтли бир топлулух мејдана гәтүрдиләр. Бу дурум каршысында Меккелиләр тижарет јолларынын тәхликәјә дүшмәсиндән корхмаја башладыләр. Пејғамбәримизә елчи јоллајып арзу едән Меккели мислиманларын Мединејә гедәбиләжахларыны билдирдиләр вә антлашманын бу маддесинин дәгиштүрүлмәсини иштәдиләр. Пејғамбәримиз бу истәги кабул етти. Беләјнән башта мислиманлар ичүн зәрәрли олан антлашма мүшрикләрин истәгијнән дәгиштүрүлмиш, ортадан кахмиш олды.

Худејбијә антлашмасыјнән мислиманларынән мүшрикләр арасындаки гәргинлух азалды. Мүшрикләр тәрәфиндән гәләбиләжах тәхликә ортадан кахмиш олди. Мислиманлар хузура кавушты. Исламын сәси әдрәфтә тујулмаја башлады. Меккедеки мүхим кишиләр Мединејә гәлип мислиман олдыләр. Бу антлашма мислиманларын чоғалмасына вә куввәтләнмәсинә сәбәп олди. Исламын хәр тәрәфтә јайылмасыны сағлады.

КОМШИ ДӘВЛӘТ БАШКАНЛАРЫНА ЈОЛЛАНАН ИСЛАМА ДӘВӘТ МӘКТУПЛАРЫ

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бүтүн инсанлара Пејғамбәр оларак гөндәрилмишти. Бу сәбәплә Худејбијә антлашмасындан сора Ислам динини дүнјаја билдүрмә вәзифәсинә башлады. Бизанс импараторуна, Иран, Мысыр (Египет), Хабешистан, Умман вә Бахрејн дәвләт башканларына елчиләр јоллады. Ислама дәвәт мәктуплары јоллады. Пејғамбәримиз гүмүштән бир мүхүр јаптурмиш, үстүнә дә “Мухаммедүр Ресүлуллах” сөзләрини јаздурмишти. Мәктупларынын алтыны бунинән мүхүрлијерди.

Хабешистан падишахы Ислама дәвәт мәктубуни алдухтан сора мислиманлуғы кабул етти. Бизанс импараторујнан Мысыр падишахы Пејғамбәримизин елчиләринә еј таврандиләр, анжах мислиманлуғы кабул етмәдиләр. Иран падишахы исә Пејғамбәримизин мәктубуни охудухтан сора чох хөрмәтсиз тавранды вә бөјүк бир херсинән мәктуби јыртып атты. Бу падишах арадан чох гечмәдән оғли тәрәфиндән өлдүрүлмиш вә Пејғамбәрә јаптуғы хөрмәтсизлуғун жезасыны булмиштүр.

ХАЈБЕРИН ФЕТХИ (Х. 6 / М. 628)

Хайбер, Сурије јолу үстүндө жахудилерин жашадуғы бир жерди. Бурада једи кале варыди. Мединеден сүрүлөн жахудилерин бир кысмы да бурада јашијерди. Хайбер жахудиләри Мединеје салдырмах ичүн бир план хазырламишләрди. Пејғамбәримиз бунлара елчи јоллајып ағнашма теклиф етти. Жахудиләр Пејғамбәримизин теклифини кабул етмәдиләр. Мислиманлара хүжум етмах ичүн Га-тафан арапларыјнән ағнаштыләр. Онлар салдырыја гечмәдән мислиманлар даха әвәл тавранып бин алты јүз кишилух бир ордујнән јола чыхтыләр. Үч гүндә Хайбере вардыләр. Жахудиләр мислиманлары гөрдухларында калелеринә капандыләр.

Бурада Пејғамбәримиз белә дуа етти:

“Ја Рабб! Биз Сәндән бир үлкәнин, бу үлкә шеннигинин, бу үлкәдәки хәр шејин ејлуғуны иштәрух. Онун халкынын вә ичиндәки хәр шејин шәр-риндән Сәнә сығынырух.”

Әвәл Пејғамбәримиз антлашма тәклиф етти. Факат жахудиләр тәклифи гери чәвүрдиләр. Бунун үстүнә саваш башлады. Он гүн девам едән шиддәтли чарпышма сонунда калелер бирәр бирәр алынды. Хазрети Али бу савашта чох бөјүк кахраманлухлар гөстәрди. Бир ара калканы әлиндән фырлајып дүштүгүндә орада булунан бир капији калкан кими куланып чарпышмаја девам етмишти. Савашта мислиманлардан он киши шехит олды. Жахудиләрдән дохсан үч киши өлдүрүлди.

Базы мислиман кадынлар да өргү өрүп казандухларыјнән әскәрләрә јардым етмах, хасталара дәрмән вермах, саваш аланында су тағытмах кими шејләр јапып бу саваша катылмишләрди.

Чаресиз калан жахудиләр барыш иштәдиләр. Топрахларында калып чифтчи-лух жапмајы вә әлдә еттухлары үрүнлеринин јарысыны мислиманлара вермәји тәклиф еттиләр. Истәкләри кабул едилди. Пејғамбәримиз жахудиләрә еј тавранды. Анжах жахудиләр бир зијафет верип Пејғамбәримизи зехирләмәјә чалыштыләр. Јемәгә зехир катылдуғы Аллах гәрәфиндән Пејғамбәримизә билдүрүлди вә ағзына алдуғы лухмаји дишәри атып зехирләнмахтан куртулды.

КӘБЕ ЗИЈАРЕТИ (КАЗА УМРЕСИ) (Х. 7 / М. 629)

Бир јил әвәл јапылан Худејбије антлашмасынын шартларына гәрә бу јил мислиманлар Меккеје гедип Кәбеји зијарет едәжахларды. Пејғамбәримиз ики бин мислиманынән барабар Мединеден јола чыхып Меккеје гәлди. Кәбеји гөрдүгүндә хәп бир ағыздан текбир гәтүрдиләр. Усулүнә ујгун оларах Кәбеји зијарет еттиләр вә ихрамдан чыхтыләр. Ертәси гүн Пејғамбәримиз Кәбеје гирди. Әвлә вахты гәлдуғунда Биләл-и Хабеши татли вә гүр сәсијнән әвлә әзәнини охуды. Ики бин мислиман жамаатинән әвлә намазыны кылдыләр.

Мислиманлар Меккеде үч гүн калдухтан сора гери дөндиләр. Бу зијарет сырасында Меккелиләр мислиманлары диккатинән сереттиләр. Мислиманларын тәмүзлуғы, гөзәл ахлакы онларын үстүндә олумли еткиләр бырахты. Ислама каршы ичләриндә сәвги ојанмаја башлады. Курејшин иләри гәләнләриндән Халид бин Велид вә Амр бин Ас Мединеје гедип мислиман олдыләр.

СОРУЛАР:

1. Бедир савашы не заман вә кимләр арасында олди?
2. Бедир савашынын сәбәпләри нәләрдүр? Нәтижә нә олмиштүр?
3. Ухуд савашы не заман вә нерде олмиштүр?
4. Ухуд савашынын сәбәпләри нәләрдүр? Нәсин нәтижәләнмиштүр?
5. Бу саваштан мислиманларын нәсин бир дәрс алмасы гәрәкир?
6. Хендек савашы не заман олмиштүр? Сәбәпләри нәләрдүр? Нәтижәси нә олмиштүр?
7. Худејбије антлашмасы не заман, кимләр арасында јапылмиштүр, ханги нәтижәләр тоғурмиштүр?
8. Пејғамбәримиз ханги дәвләт башканларына Ислама дәвәт мәктуплары јолламиштүр?
9. Хәјбер не заман, нәсин фетхедилмиштүр?
10. Кәбе зијарети не заман јапылмиштүр?

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (с.а.с.) САВАШЛАРЫ (II)

Конулар:

- *Меккенин фетхи*
  - *Хунейн савашы*
  - *Евташ савашы вә Таиф кушатмасы*
  - *Тебук сәфәри*
  - *Месжид-и Дирарын јыхылмасы (Охума)*
  - *Пејғамбәримизин савашларынын өзәлликләри*
  - *Хазрети Абу Бекирин хажж эмирлуғы*
  - *Веда хажжы*
  - *Веда хутбеси*
  - *Пејғамбәримизин тарихи веда хутбесиндән кысымлар (Охума)*
  - *Пејғамбәримизин хасталанмасы вә рәхмәтлух олмасы*
  - *Пејғамбәримизин рәхмәтлух олмасындан сораки олајлар*
  - *Пејғамбәримизин чожухлары*
  - *Ашере-и Мүбешишере*
  - *Пејғамбәримизин Асхабы*
  - *Пејғамбәримизин инсанлуға ишых тутан јүксәк ахлакы*
-

МЕККЕНИН ФЕТХИ (X. 8./ M. 630)

Меккелиләр Худејбије антлашмасыны боздиләр. Пејғамбәримизин гәндиләринә хабәр јоллајып антлашма шартларына ујмаларыны иштәди. Меккелиләр антлашма шартларына ујмамахта ысрар еттиләр. Јапылан гөрүшмәләрдән дә нәтижә аламадухтан сора Пејғамбәримиз (с.а.с.) Меккеји фетхетмәјә карар верди вә он бин кишилүх бир орду хазырлајып Хижретин сәкизинжи јили Рамазан ајында Мекке үстүнә јүрүди.

Меккелиләрин мислиманлара каршы којажах гүчләри јоғыди. Ислам ордусу дөрт колдан Меккејә гирди. Пејғамбәр Әфәндимиз Меккенин кан төкүлмәдән алынмасыны иштијерди. Бунун ичүн әскәрләрә белә деди:

“Кесинлухла кан төкмәјин, силахлы чатышмаја гирмәјин.”

Дедуғы кими дә олды. Мекке кан төкүлмәдән фетхедилди. Пејғамбәримиз Харем-и Шерифе гедип Кәбеји путлардан тәмүзләтти вә орада топланан инсанлара мүхим бир хутбе охуды. Пејғамбәримиз бу хутбесиндә Аллахын бирлуғуны, инсанларын ешит олдуғуны, гечмиштәки кан даваларынын калдурулдуғуны ағнатухтан сора бу ағнамдаки әјети охуды:

“Еј инсанлар! Биз сизи бир еркегинән бир дишидән јараттух. Танышасыңыз дија сизи милләтләрә, кабиләләрә ајырдух. Сизин Аллах катында ән шәрәфлиниз Ондан ән чох сахынаныңыздур. Шүпәсиз Аллах билүр вә ешидүр.”

Бу сөzlәри динләјән Меккелиләр вахтында Пејғамбәримизи өлдүрмәјә калхышмишләр, илк мислиманлара тајанылмаз әзијатларда булунмишләр, Исламын нуруни сөндүрмах ичүн әлләриндән гәләни јапмишләрди. Шинди бојунларыны бүкмиш, хакларында вериләжах карары бәклијерләрди.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) онлара сорды:

- **Еј курејш топлулуғу! Хаккыңызда нә јапажағымы заныјерсиз?**

- *Сән асил вә шәрәfli бир кардашсын, дедиләр.*

Пејғамбәримиз (с.а.с.) бурада да бөјүклүғуны гөстәрди.

- **Бөгүн сизи кынамах јох, хәпиниз сәрбәстсиниз, бујурди вә хәпписини аффетти.**

Меккеји фетхедән бөјүк Пејғамбәр дәрин мәрхәмәти вә бағыш-лајыжылуғыјнән дә јүрәкләри фетхетти. Инсанлуға ән гөзәл ахлак вә фазилет дәрси верди. Меккенин фетхедилдуғы гүн әвлә әзәнини Хазрети Биләл-и Хабеши Кәбенин чатысына (дамына) чыхып охуды. Намаз кылындухтан сора Пејғамбәримиз Сафа тәпәсинә чыхты. Јени мислиман оланлар да орада топландиләр. Әвәл еркекләр, сора да кадынлар биат еттиләр (јани Пејғамбәрә итаат едәжахларына сөз вердиләр).

ХУНЕЈН САВАШЫ (Х. 8 / М. 630)

Меккенин алынмасыјнән Кәбе путлардан тәмүзләнмиш, мүшрикләрин чоғы мислиман олмишти. Исламын ишығы хызынән дүнјаја јајылыјерди. Мекке ахынларында јашЫјан Хавазин кабиләси варыди. Бунлар путлара тапан калабалух бир кабилејди. Меккедеки путларын кырылмасындан сора сыра гәнди путларына гәлдуғуны дүшүнүп мислиманларынән савашмаја карар вердиләр. Мислиманлара салдырмах ичүн Меккејнән Таиф арасында Хунејн дејилән јерде јигирми бин кишилух бир орду топланды.

Пејғамбәримиз даха Меккеден Мединеје дөnmәмишти. Дүшманын бу хазырлуғуны хабәр алынжа он ики бин кишилух бир орду топлајып дүшманын булундуғы Хунејне хәрәкәт етти.

Дүшман тар бир вадидә пусу курмишти. Мислиманлар чохлухларына гүмән едип дүшманы өнәмсәмәдиләр, гәрәкән тәдбирләри алмадыләр. Сабахын алажа-карануғунда Ислам ордусу вадидән гечәндә пусуда бәклијән дүшманын хужуму-

на уғрады. Мислиман ордусу бозулди вә тағылмаја башлады. Бу дурум Исламын гәләжағы ичүн чох тәхликәлијди.

Дүшман ордусунун шиддәтли салдырыларына жүрәклилуғынән каршы којан вә саваш аланында димдик ајахта туран тәк бир кахраман калмишти. О да Хазрети Мухаммед (с.а.с.) иди.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) тағылан мислиманлары јанына чағырды. Онун сәсини тујан Ислам ордусу јенидән топарланды. Дүшман үстүнә салдырыја гечти. Бу амансыз салдыры каршысында дүшман ордусу нәјә уғрадуғуны шашурды. Тағылып качмаја башлады. Мислиманлар савашын башында кыса бир заман јенүх дүштүхтан сора тәкрәр зафәр қазандиләр вә буна чох сәвиндиләр. Дүшман саваш аланында чох сајыда әсир, бинләринән дәвә, тавар вә чох миктарда гүмүш бырахып качты.

Бу саваш Пејғамбәримизин (с.а.с.) жүрәклүлүғы, азим вә себаты (тајанухлулүғы) сајасында қазанылмиштүр.

ЕВТАС САВАШЫ ВӘ ТАИФ ҚУШАТМАСЫ (Х. 8 / М. 630)

Мислиманлар Хунејндән қачан дүшманлары Евтас дејилән јерәчән коваладиләр. Орада јенидән топарланмаја чалышан дүшманы јере сәрдиләр вә кесин бир галибијет әлдә еттиләр. Дүшман бундан сора бир даха топарланамады. Бу савашта мислиманлардан дөрт киши шехит олды. Дүшмандан јетмиш киши өлдүрүлди.

Таиф қушатмасы

Хунејн савашында мүшрикләрин башы олан Малик бин Авф качып Таиф қаласына сығынмишти. Бунун үстүнә Ислам ордусу Таиф қаласыны қушатты. Таифлиләр қалаларына қапанып гәндиләрини савундыләр. Қушатма бир ај қатән сүрди, факат қала сағлам олдүғы ичүн алынамады. Мислиманлар да қушатмајы қалдуруп гери дөндиләр. Таифлиләр даха сора пута тапмахтан вазгечип мислиманлуғы қабул еттиләр.

Пејғамбәримиз јени мислиман олан меккелиләрә Куран-и Керими вә Ислам динини өгрәтмах ичүн Муаз бин Жебели Меккеде бырахып Асхабыјнән барабар Мединеје дөндиләр.

ТЕБҮК СӘФӘРИ (Х. 9 / М. 630)

Тебүк, Мединејнән Шам арасында бир јердүр. Мекке фетхедилдухтан сора Ислам дини хызлы бир шәкилдә јајылмаја башлады.

Бизанс импараторлуғу Исламын јајылмасынын өгүнә гечмах ичүн саваш хазырлуғуна башлады. Христијан олан араплар да онинән барабар олдыләр.

Буни хабәр алан мислиманлар гөнүлли әскәр топламаја башладиләр. Хазрети Абу Бекир вә Хазрети Осман ордују мөхкәмләндүрмәх ичүн бөјүк јардымда булундиләр. Кадынлар да алтунларыны, гүмүшләрини бағышлајып бу хызмәтә катылдылар. Дүшман куввәтләрини тағытмах ичүн Пејғамбәримиз отуз бин кишилүх бир одујнән Мединеден јола чыхты. Јазын сижаклуғунда јүзләринән километре чөли ашып Тебүкә гәлдиләр. Дүшман савашмахан качынды вә калаларына капанды. Мислиманларын каршысына чыхан олмајынжа саваш јапмаја гәрәк калмады вә Ислам ордусу гери дөнди. Беләјнән дүшман синдирилмиш вә сәфәрден бәкләнән нәтижә әлдә едилмиш олди.

ОХУМА:

Месжид-и Дирарын јыхылмасы...

Мүнафыклар Куба месжидинин жамаатыны бөлмах, мислиманлары парчаламах вә Абу Амир адындаки бир Ислам дүшманына јер хазырламах ичүн Медине јахынларында бир месжид јаптылар.

Бәкләдухлары “Абу Амир”, Ухуд вә Хунейн савашларына катылып Пејғамбәримизә каршы савашмиш, бир нәтижә аламадухтан сора Шама качмишти. Орадан мүнафыклара белә хабәр јолламишти: “Әлиниздән гәлдугы катән силәхланын, хазырланын, бәнә бир мабәд (тапынма јери) јапын, бән Бизанс импараторуна гедијерим, бөјүк бир ордујнән гәлип Мухаммеди вә Асхабыны Мединеден сүрүп чыхаражам.”

Бу адамын тәшвикијнән (хәвәсләндүрмәсијнән) мүнафыклар Месжид-и Дирары јапмишләрди. Мүнафыклар ихтијарлух вә хасталух кими сәбәпләринән Пејғамбәримизин месжидинә гедәмәдухларыны сөјләјип бурада топланмах иштијерләрди. Дыш гөрүнүши жами олан бу бина аслында мислиманлары парчаламах ичүн јапылан бир фесат јувасыјды.

Мүнафыклар Пејғамбәримизи дәвәт едип јаптухлары месжиди ачмасыны иштәдиләр. Аллах Теалә Жебраили гөндәрип месжиди, мислиманлары парчаламах ичүн көти максәдинән јапылдуғуны билдүрди. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Тебүк сәфәриндән дөнүштә бу месжиди јыхтуруп јахтурды. Беләјнән мүнафыклар көти әмәлләринә улашамадылар. Абу Амир дә Шамда перишан бир халда өлди.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН САВАШЛАРЫНЫН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Пејғамбәримиз инсанлары гөзәл сөзләринән Ислама дәвәт етмиш вә хеч кимсәјә каба вә кырыжы тавранмаиштүр. Буна каршылух мүшрикләр Пејғамбәримизә вә Она инананлара хәр түрли көтилуғы јапмишләрди. Дини инанчларындан өтүри бир чох мислимана тајанылмаз дәрәжәдә әзијат етмишләрдүр, базылары да инсафсызжа өлдүрүлмиштүр.

Мислиманлар гәндиләринә јапылан бу инсанлух дышы тавранышлара там он үч јил сабретмиштүр. Сонунда тоғуп бөјүдухлары вәтәнләрини бырахып Мединејә гөч етмах зорунда калмишләрдүр. Анжах Мединеде де мислиманлары рахат бырахмадиләр. Бу дурум каршысында мислиманларын гәндиләрини корумах ичүн савашмахтан башха чареләри калмамишти. Бунун үстүнә Хижретин икинжи јилиндә саваша изин верүлдуғуны билдирән ајетләр енмиштүр. Бу ајетләрин ағнамы беләјди:

“Гәндиләријән савашанлара, зулума уғрадухлары ичүн саваша изин верилмиштүр. Шүпәсиз ки Аллах онлара јардым етмәјә кадирдүр.”

“Сизинән савашанларынән, Аллах јолунда сиз дә савашыңыз вә ашыры гетмәјиниз. Аллах ашыры гедип тежавүз (зорбалух) едәнләри сәвмәз.”

Гәрәк бу ајетләрә, гәрәксә Пејғамбәримизин јаптуғы савашлара бахтуғу-музда бу өзәлликләри гөрүрүз:

1. Пејғамбәримизин савашлары салдыры максәтли дөгүлиди. Чүнки Ислам барыш динидүр.

2. Бу савашынән, дүшман салдырыларынын өгүнә гечмах, Аллахын адыны јүжәлтмах, мислиманларын динләрини, жанларыны вә малларыны корумах ичүн јапылан савунма савашларыдүр. Чүнки хаксызлуға вә тежавүзә уғрыјан инсанлар гәндиләрини савунма хаккына сахиптүрләр.

ХАЗРЕТИ АБУ БЕКИРИН ХАЖ ЕМИРЛУҒИ (Х. 9 / М. 631)

Хижретин дохузунжи јили хаж мевсими гәлдуғунда Пејғамбәримиз (с.а.с.) хажжа гетмах ичүн топланан үч јүз кишијәннән Хазрети Абу Бекири Хаж емири оларах Меккејә јоллады. Архасындан да Хазрети Алији јоллады.

Хазрети Али Хаж вәзифәләринин нәсин јапылажағыны ачухлајып бунлары билдүрди:

“Бундан сора пута тапанларын Хаж етмәси вә Кәбенин чылах оларах таваф едилмәси јасахланмиштүр.”

Ислам тарихиндә илк дәфә бу јил дини усулләрә ујғун оларах Хаж вәзифәси јеринә гәтүрүлмимтүр.

ВЕДА ХАЖЖЫ (Х. 10 / М. 632)

Мекке фетхедилдухтан сора Ислам дини хызла јајылды. Аллахын бирлуғы инанжы ејжә јүрәкләрә јерләшти. Куртулушун Исламда олдуғуны гөрән инсанлар гәндиленуғундан группар халында гәлип мислиман олмаја башладиләр. Лигирми үч јиллух шәрәфли мүжаделенин хејирли нәтижәсини гөрән Пејғамбәримиз

(с.а.с.) Хижретин онунжи јилиндә јүз биндән чох мислиманынән барабар Хажжа гетти.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) Арафатта јахлашух јүз јигирми дөрт бин мислиманна мешхур хутбесини охуды. Буна *“Веда хутбеси”* дејилүр. Бу хутбедән сора бу ағнамдаки ајет-и кериме енмиш олды:

“Бөгүн сизин дининизи кемале әрдүрдүм. Үстүнүздәки ниметими тамамладым. Вә сизә дин оларах Исламы сечтим.”

Пејғамбәр Әфәндимиз ахырәт јолжулуғунун јахлаштуғуны вә бундан сора хажж едәмијажағыны ағнадуғы ичүн бурада мислиманлара веда етти. Бу сәбәплә Пејғамбәримизин бу хажжына *“Веда Хажжы”* дејилимиштүр.

Пејғамбәримиз Хаж вәзифәсини тамамладухтан сора јанындаки мислиманларинән барабар Мединејә дөнди.

ВЕДА ХУТБЕСИ

Бу хутбеде ешитлух пренсиплары билдүрүлмиш, герчак ағнамда хузур вә хошбәхтлуғун тәмәлләри атылмиштүр. О заман сәси узахлара улаштуражах хопарләр (динамикләр) кими шејләр олмадуғы ичүн Пејғамбәримизин сөјләдуғи хәр жүмлә бир башхасы тәрәфиндән јүксәк сәсинән тәкрәр едилијер, бүтүн жамаата анында тујурулыјерди. Бу хутбе инсан хаклары әврәнсәл (универсал) бејаннаме-синдән чох әвәл инсан хакларыны корујужы мүхим хүкүмләр гәтүрмиштүр.

Веда хутбесиндә јер алан хүкүмләр бунлардур:

1. Исләмијетгән әвәлки бүтүн жахилијет әдәтләри калдурулмиштүр.
2. Бүтүн инсанлар ешиттүр. Бир инсанын өбүрүндән үстүн олмасы Аллаха хөрмәтијнәндүр.
3. Жан, мал вә намус кутсалдур, хәр түрли тежавүздән корунмиштүр.
4. Аманатлар сахипләринә верилмәлидүр.
5. Фаизин хәр түрлүси харамдур.
6. Кан давалары калдурулмиштүр.
7. Еркекләр кадынларын хакларыны гөзәтәжахлар, кадынлар да еркекләрин хакларына хөрмәт едәжахлар. Хәм кадын хәм дә еркек зинадан качынажах.
8. Бүтүн мислиманлар кардаштур. Дин кардашынын хаккына тежавүз етмах харамдур.
9. Хызмәтчиләрә еј тавранылажах.

ОХУМА:

Пејгамбәримизин тарихи веда хутбесиндән кысымлар:

Еј инсанлар!

Сөзүми еј динләјиниз. Билмијерим, бәлки бу јилдән сора сизинән бурада әбәди оларах бир даха бирләшмијажам.

Инсанлар!

Бу гүләриниз нәсин ки мукаддес бир гүн исә, бу ајларыңыз нәсин мукаддес бир ај исә, бу шәхәриниз (Мекке) нәсин ки мүбарек бир шәхәр исә, жанларыңыз, малларыңыз, намусларыңыз да елә мукаддестүр, хәр түрли тежавүздән корунмиштүр.

Асхабым! Јарын Раббинизә кавушајсахсыңыз вә бөгүнки хәр хал вә хәрәкәтиниздән мухаккак сорулајсахсыңыз. Сахын бәндән сора әски сапыклухлара дөнүп дә бирбиринизин бојнуны вурмајыңыз. Бу вәсијетими бурада булунанлар булунмијанлара билдүрсүн. Олабилүр ки билдүрүлән кимсә бурада булунуп да ешитәндән даха еј ағнајып мухафаза етмиш олур.

Асхабым! Кимин јанында бир аманат варса они сахибинә версин. Фаизин хәр түри калдурулмиштүр, ајагымын алтындадур. Факат боржунузун аслыны вермах гәрәкир. Нә зулум единиз, нә дә зулума уграјыңыз. Аллахын әмријән фаизжилух артух јасахтур. Жахилијеттен калан бу бед әдәтин хәр түрлүси ајагымын алтындадур.

Асхабым! Жахилијет дәвриндә гүдүлән кан давалары да тамамен калдурулмиштүр.

Инсанлар! Бөгүн шејтан сизин бу топрахларыңызда јенидән тәсир вә хакимијетини курмах гүжүни әбәдијен јитүрмиштүр. Факат сиз бу калдурдугум шејләр дышында, күчүк гөрдүгунуз ишләрдә она ујарсаныз, бу да они мемнун едајсахтур. Дининизи корумах ичүн бунлардан да сахыныңыз.

Инсанлар! Кадынларын хақларыны гөзәтиниз вә бу хусуста Аллахтан корхманызы тавсија едәрим. Сиз кадынлары Танры аманаты оларах алдыңыз, онларын намусларыны вә иффәтләрини Аллах адына сөз верип халал единиз. Сизин кадынлар үстүндә хақкыңыз, онларын да сизин үстүнүздә хақлыры вардур. Сизин кадынлар үстүндәки хақкыңыз онларын, аилә јувасыны, сизин хошланмадугунуз хеч бир кимсәјә чығнатмамалидүр.

Мүминләр! Сизә бир аманат бырахыјерим ки она сыхча сарылдухча јолунузы хеч шашурмазсыңыз. О аманат Аллах китабы Курандур.

Мүминләр! Сөзүми еј динләјиниз вә еј бәлләјиниз. Мислиман мислиманын кардашыдур, беләјән бүтүн мислиманлар кардаштур. Дин кардашыныза аит

олан хэр ханги бир хакка тежавүз баихасына халал дэгүлдүр. Егэр ки гөнүл хошлугијнэн гэндиси вермиш олсун.

Асхабым! Гэндизэ дэ зулум етмејиниз. Гэндинизин дэ үстүнүздэ хаккы вардур.

Инсанлар! Женаб-ы Хак хэр хак сахибинэ хаккыны (Куранда) вермиштүр. Варисэ вэсијет етмэјэ лүзүм јохтур.

Инсанлар! Раббиниз бирдүр. Бабаныз бирдүр. Хэппиниз Адемин чојсхларысыныз. Адем исэ топрахтандур. Аллах јанында эн кыјмэтли оланыныз Она эн чох хөрмэт едэниниздүр. Инсанлар, јарын бэни сизэ сорајсахлар, нэ дијајсахсыныз?

“- Аллахын елчилугуны ифа еттин, вэзифэни јеринэ гэтүрдүн, бизэ вэсијет вэ өгүттэ булундун, дија шехадет едэрүх” (бунун үстүнэ Ресул-и Екрем мүбарек шехадет пармагыны гөгэ тоғри калдуруп, сора да жамаат үстүнэ чэвүрүп, сора ендүрүп белэ бујурди: “Шахид ол ја Рабб. Шахид ол ја Рабб. Шахид ол ја Рабб.”

ПЕЈҒАМБЭРИМИЗИН ХАСТАЛАНМАСЫ ВЭ РӨХМӨТЛУХ ОЛМАСЫ (X. 10 / М. 632)

Пејғамбэримиз Веда хажжыны јапып Мединеје дөнди вэ бир сүрэ сора хасталанды. О, вэзифэсинин сона эрдугуны вэ бу дүнјадан гөчмэ заманынын гэлдугуны ағнамишти. Хасталуғы гүндэн гүнэ артыјерди. Хастајкэн дэ эзэн охундугунда месжиде гедип намазлары кылдурыјерди. Факат өлүмүнэ үч гүн кала хасталуғы ағырлашты. Месжиде чыхамады. Хазрети Абу Бекирин жамаата имамлух јапмасыны вэ намазлары кылдурмасыны эмеретти.

Кызы Хазрети Фатыма хэр гүн бабасыны зијарет едијерди. Өлүм дөшөгиндэ кызына бу нэсихатта булунди:

“Еј Пејғамбэрин кызы Фатыма, сэни ахырэт гүнүнүн сорумлилуғундан куртарајах хејирли ишлэр јапмаја бах. Пејғамбэр кызы олмах сэнэ бир шеј казандурмаз. Бэн сэни о гүнүн дэхшэтиндэн куртарамам.”

Хасталуғун илэрлэдуғи бир гүн дэ Асхабына бунлары сөјлэди:

“Сизлэр генэ бэнэ кавушајахсыз. Булушајағымыз јер Кэвсэр хавузунун кэнэридүр. Хэр ким орада бэнинэн булушмах иштэрсэ, элини вэ дилини лүзүмсүз иш вэ сөздэн корусун. Бу дүнјадан гөчмэ заманынын гэлдугы бэнэ хабэр верилди. Аллахыма кавушајағыма сэвинијерим. Үммэтимдэн ајрылајағым ичүн дэ үзгүнүм. Бэн хабэрими алдым. Аллаха гедијерим.”

Өлүмүндэн ики гүн эвэл Асхабтан базыларынын јардымыјнэн месжиде гэлди. Јаваш јаваш минбэрэ чыхты. Јүзүни жамаата чэвүрүп белэ деди:

“- Еј мислиманлар! Өгәр биринизә каршы көтилүх јапмишсәм, онун каршылуғуны кабуле хазырым.

Кимә вурдујсам, иштә архам, гэлсин вурсун.

Кимин бәндә алажағы варисә, иштә малым, гэлсин хаккыны алсын.”

Сәкиз хазиран (ијун) пазартеси сабахы Пејғамбәримизин хасталуғы бирәз јүнгүлләндүғунда месжиде гетти. Отурдуғы јерде Хазрети Абу Бекире ујуп сабах намазыны жамаатинән кылды. Месжиддән әвинә дөндүғунда хасталуғы артты. О гүн кушлух вахты олдуғунда: **“Ја Рабб! Өлүм шиддәтинә каршы бәнә колајлух вер. Жанымы татлилуғынән ал”** дија дуа етти. Јанында бир кабда саух су варыды. Әлини суја батуруп бунинән мүбарек јүзүни сәринләтијерди.

Сонунда әвлә вахты әлини калдурды. Шехадет пармағыны јохари тоғри дикти: **“Рефик-и Аләја (Јүжә Доста)”** деди. Сон сөзи бу олды.

Аллах елчиси алтмиш үч јашында мүбарек рухуны мевләсына теслим етти. (он ики Ребиул-еввәл пазартеси, X. 10 – М. 632)

Пејғамбәримиз (с.а.с.) рәхмәтлух олдуғы јерде топраға верилди. Мединеде Онун кабринин булундуғы јере *“Равза-и Мутахарре”* дејилијер. Сәвгули Пејғамбәримизин (с.а.с.) јигирми үч јиллух Пејғамбәрлух хажатынын он үч јили Меккеде, он јили дә Мединеде гечмиштүр. О инсанлуғун хошбәхтлуғы ичүн чалышты. Сон Пејғамбәр оларах вәзифәсини хаккыјнән јеринә гәтүрди вә бу дүнјадан гөчти.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН РӘХМӘТЛУХ ОЛМАСЫНДАН СОРАКИ ОЛАЈЛАР

Пејғамбәримизин өлүми мислиманлар арасында дәрин бир үзүнти мејдана гәтүрди. Медине-и Мүнөввере матеме бүрүнди. Асхабтан базыләри Онун өлүмүнә инанмах иштәмәдиләр. О сырада Хазрети Абу Бекир гәлди. Пејғамбәримизин јүзүни ачып өпти вә ағлады. Сора кыса бир конушма јапып Асхабы сүкүтләндүрди.

Ајны гүн јапылан узун гөрүшмәләрдән сора Хазрети Абу Бекир биринжи Халифе сачылды. Ертәси сали гүни мислиманлар месжиддә топланып Хазрети Абу Бекире биат етиләр.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) өлүмүндән бир гүн сора, јани сали гүни, рәхмәтлух олдуғы јерде топраға верилди.

Пејғамбәримиз хасталандуғы заман јанында једи дирхем парасы варыды. Бу парајы садака оларах јохсуллара тағыттурмишти. Рәхмәтлух олдуғунда парасы јоғыды, герије пара оларах бир шеј мирас бырахмады.

Онун бырахтуғи ән бөјүк мирас дүнјаји каранухтан чыхарып ајдынлуға кавуштуран Исламын нуру вә инсанлары герчәк хузура вә хошбәхтлулуға кавуштуран ахлак вә фазилет пренсипләридүр.

Не мутлу Куран- Керимин гәстәрдуғы вә Пејғамбәримизин чиздуғы нурли јолдан гедәнләрә...

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН ЧОЖУХЛАРЫ

Пејғамбәримизин једи чожуғы дүнјаја гәлмиштүр. Бунларын үчи еркек, дәрди кыздур.

Еркек чожухлары: Касым, Абдуллах вә Ибрахимдүр.

Кыз чожухлары: Зејнәп, Рукије, Үммүгүлсүм вә Фатымадур.

Бунларын алтысы Хазрети Хадижәдән, оғли Ибрахим Мариједән тоғмиштүр.

Касыминән Абдуллах Пејғамбәрлүх гәлмәдән күчүк јашта өлдиләр. Пејғамбәримиз (с.а.с.) чожухларынын өлүмүнә чох үзүлмишти. Пејғамбәримизин бир күнјеси дә (икинжи ады, ләкабы) “Абул-Касымдур”, јани Касымын бабасы. Пејғамбәримиз бу күнједән чох хошланурди. Бунда күчүк јашта кәјбеттуғы оғлунун ады гечтуғы ичүн тәсәлли булурды.

Өбүр оғли Ибрахим исә Хижреттен сора Мединеде тоғды. О да күчүк јашта рәхмәтлүх олмиштүр. Оғлунун өлүми үстүнә Пејғамәримиз гөзјашы төкә төкә бунлары сөјләмиштүр:

“Гөз јашланур, јүрәк үзүлүр. Аллахын рызасына ујғун оландан башха бир шеј сөјлијамазүх. Еј Ибрахим, сәни кәјбетмәнин дәрин үзүнтүси ичиндәјүх.”

Ибрахимин өлдуғы гүн гүнәш тутуллишти. Базы кимсәләр “Ибрахимин өлүмүндән өтүри гүнәш тутулды” дедиләр. Пејғамбәримиз бу дүшүнжәнин тоғри олмадуғуны билдирип белә бујурди:

“Шүпәсиз, гүнәш вә ај Аллахын ајетләриндән ики нишандур. Бунлар хеч кимсәнин өлүмүндән ја да хәјатындан өтүри тутулмазлар.”

Пејғамбәримизин кызларынын хәпписи бөјүмиш вә көчмиштүрләр. Хазрети Фатымадан башха үч кызы Пејғамбәримиздән әвәл рәхмәтлүх олмиштүр. Күчүк кызы Фатыма Хазрети Алијнән әвләнмиштүр. Пејғамбәримизин соји онун нәслиндән девам етмиштүр.

АШЕРЕ-И МУБЕШШЕРЕ

Пејғамбәримиз (с.а.с) Асхабындан он кишинин жәннәтә гедәжахларыны мүждәләмиштүр. Бунлара “*Ашере-и Мубешишере*” дејилүр; ағнамы “*жәннәтинән мүждәләнән он киши*” демахтур.

Адлары бунлардур:

1. Хазрети Абу Бекир,
2. Хазрети Өмәр,
3. Хазрети Осман,
4. Хазрети Али,
5. Талха,
6. Зүбейр,
7. Абдуррахман бин Авф,
8. Сад бин Еби Ваккас,
9. Саид бин Зејд,
10. Абу Убејде бин Жеррах.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН АСХАБЫ

Пејғамбәр Өфәндимизи гөрән вә мислиман олуп өлән кимсәләрә “Асхаб” дејилүр.

Асхаб ики кысымдур:

1. Мухажирләр: Мүшрикләрин эзијатларындан куртулмаһ вә дини вә-зифәләрини корхусузжа јеринә гәтүрәбилмаһ ичүн Меккеден Мединејә гөч едән мислиманлара “*Мухажир*” дејилүр.

2. Әнсәр: Меккеден гәлән мислиманлара хәр түрли јардымы јапан о заманын Медине халкына “*Әнсәр*” дејилүр.

Мухажирләрә јардымжи олдухтан өтүри онлара әнсәр ады верилмиштүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ИНСАНЛУҒА ИШЫХ ТУТАН ЈҮКСӘК АХЛАКЫ

Аллахын ән сәвгүли кулу, сон вә ән бөјүк Пејғамбәр Хазрети Мухаммед бир саадәт гүнәши олуп тоғды. Нәсин ки курумиш топрахлар сунән жанланур, Јүжә Аллаһ Пејғамбәримизинән дүнјаја тәзәдән хаят верди.

Онун јүрәкләрә јерләштүрдүғы иман ишығы сајасында јанлыш инанчлар синлинди, жехалетин јеринә илим, зулумун јеринә хак вә адаләт, кин вә дүшманлуғун јеринә инсан сәвгиси гәлди. Герчәк ағнамда Ислам кардашлуғы курулды. Кадын, аиләдә вә топлумда лајых олдуғы јере кавушты.

Сәвгүли Пејғамбәримиз инсанлара дүнјада вә ахыреттә хошбәхт олманын јолларыны гәстәрди. Өгрәттуғы хак принципларыны әвәл гәнди јапып ән гәзәл өрнәк олди.

Пејғамбәримизин јүрәги инсан сәвгисижнән толијди. О катән мәрхәмәтлијди ки, әлиндәкини јохсуллара верип гәнди ач калдуғы билә олурды. Бир тәк инсанлара дәгүл, хәјванлара каршы да шефкат вә мәрхәмәт гәстәрүрди. Сусајан бир писигә гәнди әлләријнән су ичүрмиш, хәјванлара еј тавранылмасыны әмрәтмиштүр.

Пејғамбәримиз чожухлары чох сәвәр, онлары кујағына алып охшарды.

Бир адам Пејғамбәримизин бир чожуғы сәвип охшадуғыны гөрдүгүндә: *“Онларын хеч бирини өлмүш дәгүлүм”* деди.

Пејғамбәримиз она: **“Мәрхәмәт етмијана мәрхәмәт олунмаз”** дија бујурди.

Намаз кыланда билә ојнамах ичүн омузларына чыхан сәвгүли торунларыны Хазрети Хасан вә Хазрети Хүсејинин бу тавранышларыны хошгөрүјнән каршыламиш, ојунларыны тамамламаларыны бәкләмишти.

О чох алчак гөнүллијди. Зәнгин, јохсул ајырымы јапмаз, бир хызмәтчи билә дәвәт етсә гедәрди. Јохсул вә факир кимсәләринән барабар отуруп јемәк јијар, ән јохсул инсанларын әвләринә гедип хал хатырларыны сорарды.

Хасталары зијарет едәр, ејләнмәләри ичүн дуа едәрди. Бир межлисә геттуғы заман бош булдуғы јере отуруп, ајахларыны башхаларына каршы узатмазды.

Адамын бири Пејғамбәримизи зијарете гәлмиш, хузуруна гәлинжә хејејандан титрәмәјә башламишти. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз она белә деди:

“Архаташ титрәмә! Бән падишах дәгүлүм. Күрејштән кури әтмәк јијан бир кадынын оғлијим.”

Урбасыны гәнди әлләријнән јамалармиш, ајахкабисини тамир едәр, базара гедип ихтијач тујдуғы шејләри сатын алып әвә гәнди гәтүрүр, кимсәјә јүк олмазды.

Сәвгүли Пејғамбәримиз өрнәк бир аилә рејисижди. Кадынлара чох назик тавранур, әв ишләриндә онлара јардым едәрди. О белә бујурмиштүр:

“Сизин ән хејирлиниз кадынлара еј тавранандур.”

Пејғамбәримиз мисәфири чох сәвәр, онлара гәнди хызмәт едәрди. Мислиман олмијанлардан гәндини зијарете гәләнләрә дә ајны шекилдә тавранурди.

О хеч кимсәјә көти сөз сөјләмәмиш, кырыжы бир тавранышта булунмамиш вә өмрүндә кимсәјә сөгмәмишти.

Он јил Пејғамбәримизин хызмәтиндә булунан Енес дијер ки:

“Пејғамбәримиз бәнә хеч бир гүн “офф” билә демәди. Јаптуғум бир шеј ичүн, буни нија јаптын, јапмадуғум бир шеј ичүн дә, нија јапмадын дија сөгмәди.”

Пејғамбәримиз гүләр јүзли, татли сөзлијди. Башхалары конушанда онлары динләр, сөзләрини кәсмәзди. Гөрдуғи кусурлары кимсәнин јүзүнә вурмазды.

Пејғамбәримизин јашајышы сәдә вә тәмүзиди. Бәәдәнини хәп тәмүз тутар, урбаларынын тәмүз олмасына чох диккат едәрди. Дишләрини тәмүзләмах ичүн мисвак кулланурды. Пислухтан хеч хошланмазды. Асхабына, жамија тәмүз гәлмәләрини сөјләрди.

Бир кәрәсиндә үсти башы пис олуп жамија гәләнләрә: **“Јахандухтан сора гәлмиш олсаныз дәхә еј олурды”** бујурмиштүр.

Пејғамбәр Өфәндимиз тоғри сөзлијди. Вердуғы сөздән асла дәнмәз, јаланжиләри хеч сәвмәзди. Тоғрулуғы вә гүвәнилик кишилуғундан өтүри Она *“Мухаммәдул-Емин”*, јани *“Гүвәнилик Мухаммед”* дејилмиштүр.

О, инсанларын ән жәмәртијди. Гәндиндән бир шеј иштәјән хеч кимсәји бош чәвүрмәз, **“Бән анжах бир тағытыжыјым, верен Аллахтур”** дијәрди. Бунинән барабар диләнжилуғы сәвмәз, бундан куртулмалары ичүн диләнәнләрә чалышып казанманын јолларыны гөстәрүрди.

О, кимсәдән интикам алмаз, бағышламајы сәвәрди. Гәндинә көтилух едәнләрә билә ејлух едәрди. Гәндинә јапылан ејлухлары хеч унутмаз, ејлух јапанлары хәр заман ејлуғынән анарды. Ихтијарлара хөрмәтли тавранур, күчүкләрә сәвги вә шефкат гөстәрүрди. Сүт кардашларыны гөрдуғы заман ајағы кахар, хыркасыны јере сарып онлары отуртурды.

Пејғамбәримиз тәмбәллуғы вә бош отурмајы сәвмәзди. Месжидин јапылмасында таш ташымиш, бир ишчи кими чалышмишти. Асхаб-и Кирам онун динләнмәсини истәсә дә, О генә чалышмаја девам етмишти.

Асхабыјнән јаптуғи бир јолжулух сырасында динләнмах ичүн бир јере конакладыләр вә јемәк хазырламах ичүн араларында иш бөлүми јаптылар.

Пејғамбәримиз **“Еләјсә бен дә одун топлијем”** демиш, аркадашлары чалышыркән гәнди бош турмах иштәмәмишти.

Сәвгүли Пејғамбәримиз мадди имканлара сахип олдуғы дурумларда дә сәдә бир хәјат јашаиш, әлиндә нә варса јохсуллара тағытмиштүр. Беләјнән топлумда сосјал адалети бир тәк сөзинән дөгүл, тавранышларыјнән дә гөстәрмиш вә инсанлуға өрнәк олмиштүр. Не мутлу Онун јолундан гедәнләрә.

СОЛУАР:

1. Мекке не заман фетхедилди? Пејғамбәримиз (с.а.с.) мүшрикләре нәсин тавранды?
2. Хунейн савашы нерде јапылды? Бу савашын сәбәби нәдүр, нәтижеси нә олмиштүр?
3. Евтас савашы вә Таиф кушатмасынын нәтижәләри нәсин олмиштүр?
4. Пејғамбәримиз Меккеден Мединеје не заман дөнмиштүр?
5. Пејғамбәримизин савашларынын өзәлликләри нәләрдүр?
6. Хазрети Абу Бекирин Хаж Емирлуғи нәдүр?
7. Веда Хажжы не заман јапылды?
8. Веда хутбесиндә ханги пренсипләр үзериндә турулмиштүр?
9. Пејғамбәримиз (с.а.с.) не заман вә нерде рәхмәтлух олмиштүр?
10. Пејғамбәримиз нерде топраға верилмиштүр? Кабрине не ад верилмиштүр?
11. Пејғамбәримизин кач чожуғы варыды? Адларыны сајыныз.
12. Ашере-и Мүбешшере нә демахтур вә кимләрдүр?
13. Сахабе кимләре дежилүр?
14. Пејғамбәримизин жүксәк ахлакыны ағнатыныз?

АБДАС ДУАЛАРЫ

1. Абдаса башлыјанда “Еуузү” вә “Бесмеле”ден сора бу дуа охунур:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَجَعَلَ الْإِسْلَامَ نُورًا

Охунушы: Ел-хамдү лилләхиллези жеалел маае тахуурен вә жеалел исләме нура.

Ағнамы: Суји тәмүзләјижи вә Исламы нур кылан Аллаха хамдолсун.

2. Ағза су аланда:

اللَّهُمَّ اسْقِنِي مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ كَأَسَا لَا أَظْمَأُ بَعْدَهُ

Охунушы: Аллахүмме скини мин хавзи небиүүике кесен лә езмеу бадехуу ебеда.

Ағнамы: Аллахым! Бәнә Пејғамбәринин хавузундан елә бир кәсә ичүр ки, ондан сора бир даха сусамијем.

3. Буруна су аланда:

اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنِي رَائِحَةَ نَعِيمِكَ وَجَنَّتَاتِكَ

Охунушы: Аллахүмме лә тахримнии раајихате наинимике вә женнаатик.

Ағнамы: Аллахым! Бәни нимәтләринин вә жәннәтләринин кохусундан махрум етмә.

4. Јүзи јахыјанда:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي بِنُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُهُ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُهُ

Охунушы: Аллахүмме бејјид вежхи бинурике јевме тебједду вужуухун вә тесведду вужуух.

Ағнамы: Аллахым! Базы јүзләрин бајазланажағы, базы јүзләрин дә каралажағы гүндә бәним јүзүми ак ејлә.

5. Сағ колуны јахыјанда:

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَحَاسِبًا حِسَابًا يَسِيرًا

Охунушы: Аллахүмме аатини китабии бијеминии вә хаасибнии хисаабен јесиираа.

Ағнамы: Аллахым! Бәнә китабымы сағ тәрәфимдән вер вә хесабымы ко-
лајлаштур.

6. Сол колуны јахыјанда:

اللَّهُمَّ لَا تُعْطِ كِتَابِي بِشِمَالِي وَلَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَلَا تُحَاسِبْنِي حِسَابًا شَدِيدًا

Охунушы: Аллахүмме ләә түти китаби бишмалии вә лә мин вераи
захри вә лә тухасибни хисабен шедидаа.

Ағнамы: Аллахым! Бәнә китамбымы солумдан вә арха тәрәфимдән вермә вә
бәни чәтин бир хесаба чекмә.

7. Баша месхедәндә:

اللَّهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَأَنْزِلْ عَلَيَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ

Охунушы: Аллахүмме ғашшини бирахметике вә энзил алејје мин бе-
рекәтик.

Ағнамы: Аллахым! Бәни рахмәтијнән өрт вә үстүмә бәрәкәтләриндән ендүр.

8. Кулахлара месхедәндә:

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

Охунушы: Аллахүмме жаални минелезиине јестемиуунел кавле фе јет-
тебиуунне ахсенех.

Ағнамы: Аллахым! Бәни, хак сөзи ешидип сөзүн ән гөзәлине ујанлардан
ејлә.

9. Бојуна месхедәндә:

اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَفَّتِي مِنَ النَّارِ

Охунушы: Аллахүмме аатик рекабети миненнаар.

Ағнамы: Аллахым! Бәним бәдәними жәхәннәм аташындан азад ејлә.

10. Ајахлары месхедәндә:

اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَيَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَرُلُ فِيهِ الْأَقْدَامُ

Охунушы: Аллахүмме себбит кадемејје алессираати јевме тезиллү фи-
хил ақдаам.

Ағнамы: Аллахым! Ајахларын кајажағы гүндә бәним ики ајағымы сырат
үстүндә сағлам тут.

НАМАЗЛАРДА ОХУНАН ДУАЛАР

Сүбхаанеке

Намазларда ајахтајкэн охунур.

Охундугы јерләр:

1. Хәр намазын биринжи рәкәтиндә ифтитах текбириндән сора,
2. Икинди намазынын сүннәтиндә үчүнжи рәкәтә каханда *Фатиха*дан эвэл,
3. Јатсы намазынын биринжи сүннәтиндә үчүнжи рәкәтә каханда *Фатиха*дан эвэл,
4. Тәрәви намазы дөрт рәкәттә бир селәм верилип кылыныјерсә, үчүнжи рәкәтә калхылдугы заман *Фатиха*дан эвэл,
5. Жәнәзә намазында биринжи тәкбирдән сора.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَجَلَّ ثَنَّاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

Охунушы: Сүбханекелләхүмме вә би хамдик вә тебаарекесмүк вә теаалә жеддүк (вә желле сенааүк) вә лә иләхе ғәјрүк.

Ағнамы: Аллахым! Сән әксүк сүфатлардан пак вә узахсын. Сәни хәп белә тензих едәрим (кусурлардан узах тутарым) вә өгәрим. Сәнин адын мүбаректүр. Варлуғун хәр шејдән үстүндүр. Сәндән башха танры јохтур.

Нот: Скобкалар ичиндәки “Вә желле сенааүк” жүмләси жәнәзә намазларында охунур.

Егтехијјаатү

Охундуги јерлер:

Намазларын хәр отурушунда охунур.

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Охунушы: Егтехијјаатү лилләхи весселеваатү вәттајјибәат. Есселәмү алејке ејјүхен-Небијјү вә рахметүллахи вә берекәәтүх. Есселәмү алејна вә алә ибаадилләхис-Салихиин.

Ешхедү ен лә иләхе иллеллах вә ешхедү енне Мухаммеден абдүхуу вә Ресүлүх.

Ағнамы: Дилинән, бәдән вә малынән јапылан бүтүн ибадетләр Аллахадур. Еј Пејғамбәр! Аллахын сәләми, рәхмәт вә бәрәкәтләри сәнин үстүнә олсун.

Сәләм бизим үстүмүзә вә Аллахын бүтүн еј куллары үстүнә олсун.

Шахитлух едәрим ки, Аллахтан башха танры јохтур. Генә шахитлух едәрим ки, Мухаммед Онун кулу вә Пејғамбәридур.

Аллахүмме салли вә Аллахүмме барик

Охундугы јерлер:

1. Бүтүн намазларын сон отурушларында *Emtexiyyat*үдән сора,
2. Икинди намазынын сүннәтијәнән јатсынын биринжи сүннәтинин отурушунда *Emtexiyyat*үдән сора,
3. Дөрт рәкәттә бир сәләм верилип кылынан Тәрәви намазынын икинжи рәкәтинин сонундаки отурушта *Emtexiyyat*үдән сора,
4. Жәнәзә намазында икинжи тәкбирдән сора.

Аллахүмме салли

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.

Охунушы: Аллахүмме салли алә Мухаммедин вә алә аали Мухаммед. Кеаа саллејте алә Ибрахиме вә алә аали Ибрахим. Иннеке хамидүн межи-ид.

Ағнамы: Аллахым! Мухаммеде вә Мухаммедин үммәтинә рәхмәт ејлә, шәрәфини јүжәлт. Ибрахиме вә Ибрахимин үммәтинә рәхмәт еттуғун кими. Шүпәсиз өгүлмәјә лајых бир тәк Сәнсин, шан вә шәрәф сахиби дә Сәнсин.

Аллахүмме барик

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.

Охунушы: Аллахүмме барик алә Мухаммедин вә алә аали Мухаммед. Кеаа бааректе алә Ибрахиме вә алә аали Ибрахим. Иннеке хамидүн межи-ид.

Ағнамы: Аллахым! Мухаммеде вә Мухаммедин үммәтинә хејир вә бәрәкәт вер. Ибрахиме вә Ибрахимин үммәтинә вердугун кими. Шүпәсиз өгүлмәјә лајых бир тәк Сәнсин, шан вә шәрәф сахиби дә Сәнсин.

Раббенаа аатина вә Раббенаағфирли

Охундухлары јерләр:

1. Намазлардаки отурушларда *Аллахумме салли вә Аллахумме бариктән* сора,
2. Кунут дуасыны билмијан витир намазында онун јеринә *Раббена аатина* ајетини охијабилүр.
3. Жәнәзә намазларында үчүнжи тәкбирдән сора охунажах дуалары билмијан бунларын јеринә *Раббена аатина* ајетини дуа нијетијәнән охијабилүр.

Раббена аатина

رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

Охунушы: **Раббена аатина фиддүнја хасенетен вә филиахирети хасенетен вә кына азаабеннар. Бирахметике ја Ерхамеррахимин.**

Ағнамы: Аллахым! Бизә дүнјада ејлүх вә гөзәллүх, ахәрәттә дә ејлүх вә гөзәллүх вер. Бизи аташ әзәбиндән кору.

Раббенаағфирли

رَبَّنَا اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيّْ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ

Охунушы: **Раббенаағфирли вә ли-валидејје вә лил-муминине јевме јекуумүл хисаб.**

Ағнамы: Еј бизим Раббимиз! Бәни, анамы вә бабамы вә бүтүн мүминләри хесап гүнүндә (хәркешин соргуја чекиләжағы гүндә) бағышла.

Кунут дуалары

Витир намазынын үчүнжи рәкәтиндә *Фатиха* вә бир суре охундухтан сора әлләр јохари калдурулуп тәкбир алынуур вә әлләр тәкрәр бағландуғунда кунут дуалары охунур.

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَغِيْبُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيْكَ ۝ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوْبُ اِلَيْكَ ۝
وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ ۝ وَنُشِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ ۝
وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ ۝

Охунушы: Аллахүмме иннаа нестеинүке вә нестағфирүке вә нестехдик. Вә нүүминү бике вә нетуубү илејк. Вә нетевеккелү алејке вә нүсни алејкел-хәјра күллехү нешрүкүхе вә нахлеу вә нетрүкү мен јефжүрүк.

Аллахүмме ијјааке наабүдү вә леке мүсалли вә несжүдү вә илејке неса вә нахфидү нержуу рахметеке вә нахшаа азаабеке инне азаабеке билкүффари мүлхык.

Ағнамы: Аллахым! Сәндән јардым иштәрух, гүнахларымызы бағышламаны иштәрух, разы олдуғун шејләрә хидәјет етмәни иштәрух. Сәнә инанурух, Сәнә төбә едәрух. Сәнә гүвәнүрух. Бизә вердуғун бүтүн нимәтләри билип Сәни хејринән өгәрух. Сәнә шүкредәрух. Хеч бир нимәтини инкәр етмәз вә Сәнә каршы гәләни бырахурух.

Аллахым! Биз бир тәк Сәнә куллух едәрух. Намазы бир тәк Сәнин ичүн кыларух, анжах Сәнә сежде едәрух. Бир тәк Сәнә кошар вә Сәнә јахлаштуражах шејләри казанмаја чалышурух. Ибадетләрини севинжинән јапарух. Рәхмәтинин девамыны вә чоғалмасыны диләрух. Әзәбиндән корхарух, шүпәсиз Сәнин әзәбин кәфирләрә вә инанчсызлара улашур.

НАМАЗЛАРДА ОХУНАН БАЗЫ СУРЕЛЕР

Фатиха суреси

Намазда ајахтајкән охунур.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣﴾
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥﴾
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٦﴾

Мүхим ачыхлама: Куран охумасыны билмәјәнләрә колајдух олсун дија суре вә дуаларын охунушлары рус хәрфләријәнән дә јазылмиштүр.

Анжах Куранын јазылдуғы арап алфабесиндәки базы хәрфләрин рус алфабесиндәки каршылуғы олмадуғы ичүн суре вә дуаларын јени хәрфләринән тоғри шәкилдә өгрәнилмәси мүмкүн дәгүл. Бу сәбәплә суре вә дуалары еј билән бир өгрәтијисинин, хожанын агзындан динләјип өгрәнмәк гәрәкир.

Намазын фарзларындан бири дә Куран охумахтур. Манасы бозулажах шәкилдә Куранын јанлыш охунмасы халында намазын бозулажағы дүшүнүлүрсә, намаз сурелерини тоғри өгрәнмәнин әхәммијаты даха еј ағнашылуру.

Охунушы: Елхамдү лиллахи раббил-алемин. Еррахманир-рахим. Ма-лики јевмиддин. Ијјакә нағбуду вә ијјакә нестеғын. Ихдинессырател мүстақым. Сырател-лезине енғамта алејхим, ғәјрил-мағдуби алејхим вә леддалин.

Ағнамы: Хамд, алемләрин Рабби, мәрхәмәтли олан, мәрхәмәт едән вә Дин Гүнүнүн сахиби олан Аллаха махсустур.

Аллахым! Анжах Сәнә куллүх едәр вә бир тәк Сәндән јардым диләрүх. Бизи тоғри јола, нимәтә әрдүрдүгүн кимсәләрин, газаба уғрамијанлары, сапмијанла-рын јолуна әриштүр.

Фил суреси

Бу вә бундан сора гәлән сурелер намазларда аҗахтајкән вә *Фатиха*дан сора охунур.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِیْلِ ﴿١﴾ اَلَمْ یَجْعَلْ كِنْدَهُمْ فِی تَضَلُّیْلٍ ﴿٢﴾
وَارْسَلَ عَلَیْهِمْ طَیْرًا اَبَابِیْلَ ﴿٣﴾ تَرْمِیْهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّیْلٍ ﴿٤﴾
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّاكُوْلٍ ﴿٥﴾

Охунушы: Елем тере кејфе фе-але раббүке биасхабил-фил. Елем јеж-ал кејдехүм фи тадлил. Вә ерселе алејхим тајран ебабил. Термихим бихижаретин мин сижжил. Феже-алехүм ке-асфин ме-кул.

Ағнамы: (Еј Мухаммед! Кәбеји јыхмаја гәлән) фил сахиплеринә Раббинин нә еттуғуны гөрмәдин ми? Онларын дүзәнләрини боша чыхармады ми? Онларын үстүнә сәрт ташлар атан сүрүләринән кушлар јоллады. Сонунда онлары јенгилмиш әкин кими јапты.

Курејш суреси

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لَا یَلٰفِ قُرَیْشٍ ﴿١﴾ اِیْلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصِّیْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَیْتِ ﴿٣﴾
الَّذِیْ اَطَعْتَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَّاَمْنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Охунушы: Ли-и ләәфи Курејшин. Иләфихим рихтелеш-шитаи вессајф. Фелја-бүдуу раббе хазелбејт. Еллези ет-амехүм мин жуу-ин вә аменехүм мин хавф.

Ағнамы: Курејш кабиләсинин јаз вә кыш јолжулухлурында узлашмасы вә ағнашмасы сағланмиштүр. Еләјсә гәндиләрини ачкән тојуран вә корхы ичиндәјкән гүвән верен бу Кәбенин раббинә куллух етсинләр.

Мааун суреси

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾
 وَلَا يُحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾
 الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُنَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Охунушы: Ере-ејтеллези јүкеззибү биддин. Фезаликеллези, јеу-улјетим. Вә лә јехүддү алә та-амилмискиин. Февејлүн лилмүсаллиин. Еллезине хүм ан саләтихим сахун. Еллезине хүм јүрауне. Вә јемне-унелма-ун.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) дини јалан сајаны гөрдүн ми? Өксүзи какыштыран, јохсули тојурмаја чалышмајан кимсә иштә одур. Вај о намаз кыланларын халинә ки: Онлар кылдухлары намаздан гафилдүрләр. Онлар гөстәриш јапарлар. Онлар (герчәк олмијан) басит шејләри билә вермәзләр.

Кәвсәр суреси:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

Охунушы: Инна а-тајнаакелкевсер. Фесалли лираббике венхар. Инне шаанике хүвел-ебтер.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) тоғриси сәнә пек чох нимәт вермишух. Елјәсә Раб-бин ичүн намаз кыл, курбан кес. Тоғриси, ады саны ортадан кахажах олан, сәнә кин тутан кимсәдүр.

Кәфируун суреси:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

Охунушы: Кул жаа ејјүхел кәфируун. Лә агбүдү маатаабүдүн. Ве лә ентүм аабидүне маа агбүд. Ве лә ене аабидүн маа абедтүм. Ве лә ентүм аабидууне маа агбүд. Лекүм динникүм велије динн.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) де ки: Еј инкәржылар! Бән сизин таптухларыныза тапмам. Бәним таптуғума да сиз тапмазсынынз. Бән дә сизин таптуғунуза тапа-жах дәгүлүм. Бәним таптуғума да сиз тапмијерсиз. Сизин дининиз сизә, бәним диним бәнәдүр.

Наср суреси:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Охунушы: Изаа жаае насруллахи велфетх. Ве реејтеннаасе једхулууне фии диниллаахи ефваажаа. Фесеббин бихамди раббике вестагфирх. Инне-хуу кәэне тевваабаа.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Аллахын јардымы вә зафәр гүни гәлип, инсанла-рын Аллахын дининә ахын ахын гирдухларыны гөрүнжә, Раббини өгүп тесбих ет; Ондан бағышлама дилә, чүнки О төвбәләри хәр вахыт кабул едәндүр.

Тebбeт суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝
وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝

Охунушы: Теббет једаа ебии лехебин ве тебб. Маа агнаа анхү маалүхуу ве маа кесеб. Сејеслаа наарен заате лехеб. Вемреетүх хаммаалетел-хатаб. Фии жии дихаа хаблүн мин месед.

Ағнамы: Ебуу Лехебин әлләри курусун; куруды да! Малы вә казандуғы гәндинә фәјда вермәди. Алавли аташа јасланажахтур. Карысы да, бојнунда бир ип олдуғы халда она одун ташыјажахтур.

9. Ихлас суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

Охунушы: Кул хүвеллаахү ехад. Аллахүссамед. Лем јелид вә лем јуулед. Вә лем јекүн лехуу күфүвен ехад.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: О, Аллах бир тәктүр. Аллах хәр шејдән мүстағни (гәзи гәнли ток) вә хәр шеј Она мухтачтур. О тоғурмамиш вә тоғмамиштүр. Хеч бир шеј Она денк дәгүлдүр.

Феләк суреси

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾
وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Охунушы: Кул е-узү бираббил-феләк. Мин шерри ма халак. Вә мин шерри ғасыкин иза векаб. Вә мин шеррин-нефасати фил-укад. Вә мин шерри хасидин иза хасед.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: Јаратыкларынын шәриндән, бастурдуғы заман карануғун шәриндән, дүгүмләрә нәфәс едән бүјүжүләрин шәриндән, пахыллух еттуғы заман пахылларын шәриндән, тан јерини ағартан Раббе сығынурум.

Нас суреси

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Охунуши: Кул еузү бираббинас. Меликиннас. Иләхиннас. Мин шеррил весвесил ханнас. Еллезиди јүвесвесисү фи судуриннас. Минелжиннети веннас.

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: инсанлардан вә жинләрден вә инсанларын гөнүлләринә весвесиди верен о синси (хилекәр) весвесидинин шәриндән, инсанларын Танрысы, инсанларын хукүмдары вә инсанларын Раббиди олан Аллаха сығынурум.

ШӘКИЛЛӘРИНЭН АБДАСЫН АЛЫНЫШЫ

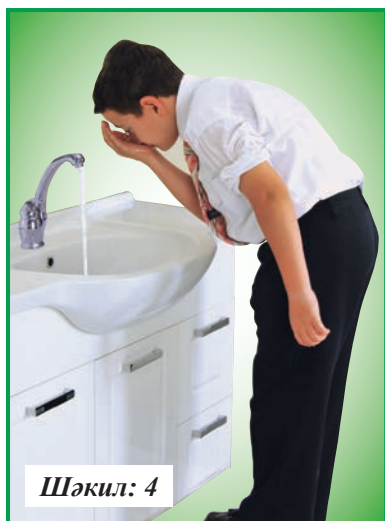

1. Әвәл коллар дирсәкләрин јохарысына-
чан сыванур, сора *“Нијат еттим Аллах ры-
засы ичун абдас алмаја”* дија нијат едилүр.
Вә *“Еүзү билләхи минеш-шејтанир-ражим,
Бисмил-лахир-рахманир-рахим”* охунур.
(Шәкил: 1)

2. Әлләр биләкләрәчән үч кәрә јаханур.
Пармах араларынын јаханмасына диккат
едилүр. Пармахларда јүзүк варса ојнатылып
алтынын јаханмасы сағланур. (Шәкил: 2)

3. Сағ авужинән ағыза үч кәрә аҗры аҗры су алынып хәр дәфәсиндә еҗжә чалхаланур. (Шәкил: 3)

4. Сағ авужинән буруна үч кәрә аҗры аҗры су чәкилүр. (Шәкил: 4)

5. Сол әлинән сүмкүлүрүп бурун тәмүзләнүр. (Шәкил: 5)

6. Алында сачларын биттуғы јердөн башлајып кулахларын јумушағына вә чөнгә алтыначан јүзүн хәр тәрәфи үч кәрә јаханур. (Шәкил: 6)

Шәкил: 6

Шәкил: 7

7. Сағ кол дирсәкләринән барабар үч кәрә јаханур. Јахыјанда колун хәр тәрәфи кури бир јер калмијажах шәкилдә ејжә овулур. (Шәкил: 7)

Шәкил: 8

8. Сол кол дирсәкләринән барабар јаханур. Јахыјанда колун хәр тәрәфи кури бир јер калмијажах шәкилдә ејжә овулур. Әлләр тәзә бир сујинән ислатылур. (Шәкил: 8)

9. Сағ әлин ичи вә пармахлар башын үстүнә којулуп бир кәрә месхедилүр. (Шәкил: 9)

10. Әлләр ислатылып сағ әлин шеһадет пармағынән сағ кулағын ичи, баш пармағынән дә кулағын дышы; сол әлин шеһадет пармағынән сол кулағын ичи, сол әлин баш пармағынән кулағын архасы месхедилүр. (Шәкил: 10)

11. Әлләри тәзәдән ислатмаја гәрәк олмадан герија калан үчәр пармағын дышынән бојун месхедилүр. (Шәкил: 11)

Шәкил: 12

12. Сағ ајах үч кәрә топухларинән барабар јаханур. Јахамаја пармах учларындан башланур вә пармах аралары ејжә тәмүзләнүр. (Шәкил: 12)

13. Сол ајах топухларинән барабар јаханур. Јахамаја пармах учларындан башланур вә пармах аралары ејжә тәмүзләнүр. (Шәкил: 13)

Шәкил: 13

Абдас биттуғунда ајахта вә кыблеје каршы “Келиме-и шехадет” охунур.

ШӘКИЛЛӘРИНӘН НАМАЗЫН КЫЛЫНЫШЫ

Мисал оларак сабах намазынын ики рәкәт фарзынын шәкилләринән ағна-тылмиш, еркек вә кадынларын фарклы хәрәкәтләри бәлиртилмиштүр. Ики рәкәт-ли бир намаздаки хәрәкәтләринән өбүр намазлардаки хәрәкәтләр арасында фарк олмадуғы ичүн шәкилләринән ағна-тылмасына гәрәк калмамиштүр.

Сабах намазынын фарзынын кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. Ајахларын арасы дөрт пармах ачухлухта вә пармах учлары кыблеје тоғри гәләжах шәкилдә ајахта кыблеје дөнүлүр;

2. Икамет гәтүрүлүр (Еркеклер ичүн);

Нијат:

3. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки сабах намазынын фарзыны кылмаја”* дија нијат едилүр.

Ифтитах тәкбири:

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынур.

Шәкил: 1

Еркеклер тәкбир аланда әлләрин ичи кыблеје каршы вә пармахлар нормал ачухлухта булунур.

Башпармахлар кулах јумушағы хизасына гәләжах шәкилдә әлләр јохарија калдурулур. (Шәкил: 1)

Шәкил: 2

Кадынлар тәкбир аланда әлләринин ичи кыблеје каршы, пармахлар нормал ачухлухта вә пармах учлары омуз хизасына гәлә-жах шәкилдә әлләрини јохарија калдурур. (Шәкил: 2)

Кыјам:

5. Тәкбирдән сора әлләр бағланур. Ајахтајкән сежде едиләжах јере бахылуур.

6. Ајахта сырасыјнән:

- А) Сүбханеке,
- Б) Еузү-бесмеле,
- В) Фатиха суреси,
- Г) Курандан башха бир суре даха охунур.

Еркеклер сағ әлин авужи, сол әлин үстүндә вә сағ әлин баш вә күчүк пармахлары сол әлин биләгини каврамиш олуп әлләрини гөбәк алтында бағларлар. (Шәкил: 3)

Кадынлар сағ әл сол әлин үстүндә олажах шәкилдә әлләрини гөгүс үстүнә којарлар. Еркеклерде олдуғи кими сағ әлин пармахларыјнән сол әлин биләгини каврамазлар. (Шәкил: 4)

Рүкү:

7. “Аллаху әкбәр” дејип рјкуја варылур вә бурада үч дәфә “Сүбхане Раб-бијел-азим” дејилүр. Рүкудајкән ајахларын үстүнә бахылур.

Шәкил: 5

Еркеклер рүкуда пармахлары ачух олуп әлләријнән дизләрини тутуп сыртыны дүмдүз јапарлар. Дизләрини вә дирсәкләрини дик тутарлар. (Шәкил: 5)

Кадынлар рүкуда сыртларыны бирәз мејилли тутуп еркеклердән даха аз әгилүрләр. Әлләрини (пармахларыны ачмајып) дизләри үстүнә којарлар вә дизләрини бирәз бүкүк тутарлар. (Шәкил: 6)

Шәкил: 6

Рүкүдан кахыш:

8. “Семияллаху лимен хамидех” дејип рүкүдан кахылуру вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр.

Шәкил: 7

Еркеклерин рүкүдан кахып тоғрулмасы.
(Шәкил: 7)

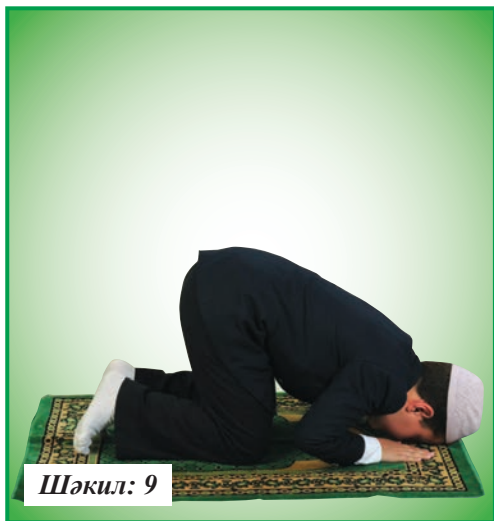
Кадынларын рүкүдан кахып тоғрулмасы.
(Шәкил: 8)

Шәкил: 8

Сежде:

9. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје варылу. Сеждеје енәндә әвәл дизләр, сора әлләр, даха сора да алын вә бурун јере којулу. Сеждеде баш ики әлин арасында вә хизасында булунур. Сеждедејкән ајахлар калдурулмаз. Сеждеде бурун кәнәрләринә бахылу. Бурада үч кәрә “Сүбхане Раббиджел-әлә” дејилүр.

Шәкил: 9

Еркеклер сеждеде дирсәкләрни јанларындан узах, колларыны јерден калкык тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүндә дик тутулу вә пармах учлары кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулу. (Шәкил: 9)

Кадынлар сеждеде колларыны јанларына битишүх халда тутарлар.

Ајахлар пармахлар үстүндә дик тутулу вә пармах учлары кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулу. (Шәкил: 10)

Шәкил: 10

Ики сежде арасы отуруш:

10. “Аллаху әкбәр” дејип башыны сеждеден калдуруп диз үстү отурулур. Отуранда пармахлар дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлукларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур. Бурада “Субханеллах” дијажах катән кыса бир сүрә отурулур.

Шәкил: 11

Еркеклер сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје дөнмиш вәзијатта дик тутулур. (Шәкил: 11)

Кадынлар ајахларыны јатух оларак сағ тәрәфинә чыхарур вә елә отурурлар. (Шәкил: 12)

Шәкил: 12

11. “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје варылур вә үч кәрә “Сүбхане Раббиджел-алә” дејилүр.

12. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден ајаға (икинжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур. (Шәкил: 3-4)

Сеждеден каханда, әвәл баш, сора ајахлар, даха сора әлләр дизләр үстүнә којулуп, дизләр јерден калдурулур.

Ифтитах тәкбириндән башлајып бурајачан јапыланлара “бир рәкәт” дејилүр.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән:

- А) Бесмеле,
- Б) Фатиха суреси,
- В) Курандан башха бир суре даха охунур.

2. Биринжи рәкәттә олдугы кими “Аллаху әкбәр” дејип рүкуја варылур вә үч кәрә “Сүбхане Раббиджел-азим” дејилүр. (Шәкил: 5-6)

3. “Семиаллаху лимен хамидех” дејип ајаға кахылур вә ајахта “Раббена лекел-хамд” дејилүр. (Шәкил: 7-8)

4. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеје варылур. Бурада үч кәрә “Сүбхане Раббиджел-алә” дејилүр. (Шәкил: 9-10)

5. “Аллаху әкбәр” дејип сеждеден кахып дизләр үстүнә отурулур. Бурада “Сүбханеллах” дијажах катән кыса бир сүрә отурулур. (Шәкил: 11-12)

6. Сора “Аллаху әкбәр” дејип икинжи дәфә сеждеје варылур вә үч кәрә “Сүбхане Раббиджел-алә” дејилүр.

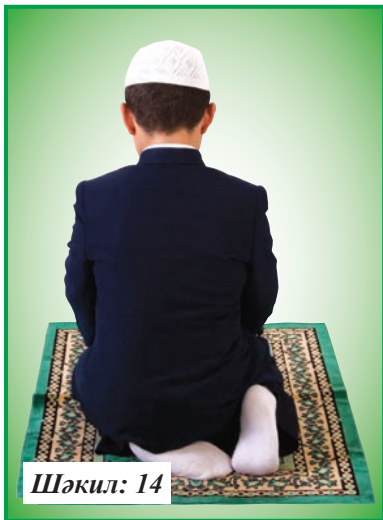
Каде-и ахире (Намазын сонунда отуруш):

7. “Аллахү әкбәр” дејип сеждеден кахып отурулуp.

Отуруркән әл пармахлары дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулуp вә кужаға бахылуp.

8. Отурушта сырасыјнән:

- А) Еттехијјатү,
- Б) Аллахүмме салли,
- В) Аллахүмме барик,
- Г) Раббена атина дуалары охунур.

Еркеклер сол ајағыны јере јајарах онун үстүнә отуруp, сағ ајах пармахлары кыблеје јөнәлмиш вәзијатта дик турулуp.

(Шәкил: 13-14)

Кадынлар ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфә чыхарур вә елә отурурлар. (Шәкил: 15)

Сағ тәрәфә сәләм вериши:

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп “*Есселамү алейкум вә рахметуллах*” дејилүр. Сәләм верәндә омузлара бахылуру.

Шәкил: 16

Еркеклерин сағ тәрәфә сәләм вериши.
(Шәкил: 16)

Кадынларын сағ тәрәфә сәләм вериши.
(Шәкил: 17)

Шәкил: 17

Сол тәрәфә сәләм вериши:

10. Сора башыны сола чәвүрүп “*Есселәмү алейкүм вә рахметуллах*” дејилүр. Беләјнән ики рәкәт намаз тамамланмиш олур.

Шәкил: 18

Еркеклерин сол тәрәфә сәләм вериши.
(Шәкил: 18)

Кадынларын сол тәрәфә сәләм вериши.
(Шәкил: 19)

Шәкил: 19

ДУА

Дуа едәндә әлләр гөғүс хизасына калдурулур. Әлләр гөғе тоғри ачылып авучларын ичи жүзә тоғри бирәз мејилли тутулур вә ики әлин арасы ачух тутулур. (Шәкил: 20-21)

Шәкил: 20

Дуа едән бир еркек чожуғы. (Шәкил: 20)

Шәкил: 21

Дуа едән бир кыз чожуғы. (Шәкил: 21)